

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IVRIS CANONICI|| SEV PONTIFICII|| PARTITIONES,||

Grégoire, Pierre

[Frankfurt], 1595

VD16 G 2996

Lib. 3.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-63677](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-63677)

num. 19. quod hac, que de clerico priuando non deferente habitu & tonsuram dicta sunt, intelligi debeant, in eo est coniugatus. Caterum clerici non coniugati, licet non deferant tonsuram aut habitum, gaudet privilegio fori, nec possunt a iudice laico puniri. cap. si iudex, de sententia excommunic. in Sexto. Nihilominus tamen. Et illud verum erit, ut si talis clericus non coniugatus monitus fuerit a suo pralato, ut deferat habitum & tonsuram, ipse autem contemnis monitionibus noluerit deferre, habeatur pro laico, ut & clericus coniugatus, ter monitus contemnens. Habetur autem pro trina monitione, si ea fiat semel monitio deferendo habitum & tonsuram sub pena amissionis privilegii clericalis, ut ait idem Clarus, eadem questione 36. nu. 20. & Hostiens. ad cap. 1. Ne cleric. vel monach. In Gallia sine monitione, clericus qui nomen dedit militia armata regie, accipitque ab eo stipendia, ipso facto amittit privilegia clericalia: cui, & ad stipulatur inter pretes, ad capit. fin. de cleric. coniuga. & ad cap. perpendimus, de senten. excommu-

A nica. nisi postea restitutus seu rehabilitatus fuerit ad illa per summum Pontificem. Vide de militibus clericis, Chassanum, ad §. 5. des iustices, ad verba, s' il n' a grace, nu. 45. in consuetud. Burgund.
 b cap. unico, de vita, & honesta. clerico. in Sexto.
 c cap. principes seculi, 23. quast. 5. quare, & propter hoc crimen depositi, tradatur Curia seculari. cap. ad abolendam, de heretic. l. 1. C. eod. tit. Et ita iudicatum fuisse, alias, tradit Chassan. in proxime citato loco. nu. 57. non enim meretur Ecclesia privilegium, qui eam impugnat, capit. quia frustra, de usur. l. 3. de Episcopali audien. C. l. auxilium, de mino. P.
 d Clemen. 1. de vita, & honesta cleric.
 e cap. 1. de Bigamis. in Sexto. vide decif. Capella Tholosana, 64. & 254. & 255. ubi explicatur, num omnes bigami privilegia clericalia amittant.
 f cap. 1. de apostolis. Authent. sed neque, de Episcop. & cleric. §. sed neque curialem, ca. 15. Nonell. 123. de sanctissimis Episcopis.
 g l. generaliter, § 2. C. de Episcop. & cler.

PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII SEV CA- NONICI. LIBER TERTIVS.

DE PACTIS.

TITVLVS PRIMVS.

• Hic titulus exstat de pactis, libr. 1. decretalium, titul. 35. in Sexto. tit. 18. libr. 2. Pandect. titul. 14. & libr. 2. Cod. tit. 3. eo pertinent tituli de Pactis inter emptorem & venditorem, libro 4. C. tit. 54. de pactis conuentis tam super dote, quam super donatione propter nuptias, & parafernis, libr. 5. Cod. tit. 24. de pactis dotalibus, libr. 23. Pandect. titul. 4. de pactis pignorum, & commissoria lege

in pignoribus rescindenda. libr. 8. Cod. tit. 35. Nouella Leonis, 19. de pacto paterno, ex quo heredem futurum filium. De filiis natis ex matrimonio ad Morganaticam contracto, libr. 2. feudorum. tit. 29. De conuentione inter Dominum & fidelem, libr. 1. Feudorum. tit. 10.

CAPVT. I.

- 1 Continuatio libri tertii ad superiores, & dicendorum capita.
- 2 Obligationum diuiso.

Explica-

Explicauimus † in superioribus A libris, in primo quidem de rebus, in secundo vero de personis Ecclesiasticis, reliquum est, vt agamus de actibus seu actionibus præcipuis, circa quas iura Pontificia versantur. Ordo autem optimus videbitur, si primum eas generaliter, deinceps per capita exponamus. Omnis porro actio vel obligationum, vel successiõnũ, vel iudiciorum respicit causam. Obligaciones autem præponimus successiõnibus hereditariis, cum vt actus viuentium actibus mortuorum, tum etiam, vt genus speciebus, eo quod ex successiõnibus aliquæ nascantur obligationes hæredum: iudicia vero, in postremam partem reieciimus, quod in illis de omnibus agi possit.

Cæterum obligationes, † aut ex cõtractu, aut quasi, aut ex delicto, aut ex quasi delicto nascuntur. *a* In cõtractibus, pacta seu conuentiones, pollicitationes, vota, considerantur, vel seorsum per se, & simpliciter, *b* vel cum aliis, cum quibus contrahitur. *c* Contrahitur namque aut re, aut verbis aut literis, aut consensu. *d* In delicto admissio tantum ex ipso maleficio oriuntur obligationes, ex quibus delinquens ad soluendas ex legum impositione dictas pœnas, & ad resarciendum damnum læsis, adstringitur. His affines, quæ ex quasi delicto oriuntur. *e* Agamus in hoc libro, prius de conuentionibus & successiõnibus, seu per vltimas volũtates, aut per causam intestati contingentibus, & obligantibus. In quarto de criminibus, vel quasi delictis, quæ ad ius Pontificium maxime ad Ecclesiasticam cognitionem: De hinc in quinto dicitur de iudiciis, & iis quæ ad ea pertinent.

S C H O L I A.

- a* § si quis, de obligationibus apud Iustin.
b De pactis in genere tractatur in decreto Gratiani, 8. dist. in c. 2. in multis, 22. qu. 4. & lib. 1. dec. Gregorii. tit. 35. & lib. 1. Se-

xti Doer. tit. 18. libr. 2. Pandect. tit. 14. & lib. 2. C. tit. 3. & lib. 11. ecloga Basilicorũ. tit. 1. apud Paulum libro receptorum sentent. tit. 1. Constantinum Harmenopulum, lib. 1. tit. 9.

- c* In specie tractatur in titulis etiam proxime citatis, & in lib. 5. C. tit. 14. de pact. cõuentis tam super dote, quã super donatione propter nuptias & paraphernis, & tit. de pact. dot. lib. 23. P. tit. 4. tit. de pact. inter emptorem, & venditorem compositis, lib. 4. C. tit. 54. de pact. pignorum, & lege commissoria. in pignoriibus rescind. lib. 8. C. tit. 35. tit. de pacto, paterno ex aquo hæredem futurum, & c. in Nouella Leonis, 19.
d §. fin. de obligatio. apud Iustin. l. 1. de actio. Pand.
e Quæ omnia ex sequent. titulis explicatiõnem capient.

C A P V T. I I.

- 1 Conuentionis.
 2 Et pacti finitio.

Conuentionis nomen generale est, † ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transigendiq; causa consentiunt, qui inter se agũt, & in vnam sententiam ex diuersis animi motib. descendũt, & species conuentionis pactum est. *b*

Dictum autem † dicitur, *c* inter partes *d* ex pace *e* cõueniens scriptura, vel sine ea, *e* legibus ac moribus *f* comprobata sententia. Dictum pactum quasi ex pace factũ. *g* Inter partes autem fieri dicimus, vt intelligatur, non vnus, sed duorum saltem, vel plurium esse in pacto consensum, eaque ratione distare a pollicitatione, quæ tãtum est vnus offerentis promissio, *h*

S C H O L I A.

- a* l. 1. §. conuentionis verbum, de pact. P. & ibidem docetur, nullum esse contractum, qui non habeat conuentionem, idem in l. in omnibus rebus, 55. de action.
b l. 1. de pactis, Pandect.
c caput. pactum dicitur, 11. de verbor. signifi.

lib. 5. cap. 40. ex Isidoro. libr. 5. Etymolog. A
cap. 5. aliter autem diffinitur ab Ulpian.
in l. 1. §. Est pactio, de Pact. P. ut sit pa-
ctio, duorum pluriumve in idem placi-
tum & consensus.

d Pactum a pactione, unde pacis nomen ap-
pellatum. l. 1. §. pactum autem, de pact. P.
& pactum pax dicitur, capit. 1. de pactis.
ibi, vniuersi dixerunt pax seruetur, pacta
custodiantur.

e Sine scriptura & cum scriptura fieri pa-
ctū potest, sed maior firmitas, fides, & pro-
batio ex scriptura. l. contrahitur, de pigno-
ribus. P. Atq; ideo dixit Labeo, posse con-
uenire, per epistolam, per nuntium inter
absentes, exstante. l. 2. de pactis.

f Aliter non valent. l. pacta, qua contra. C.
de pact. l. iurisdictionum. §. prator ait, eo-
dem titulo. Pandect. De quo latius agetur
in forma.

g Ulpian. dixit a pactione pactum, & hinc C
pacis nomen, l. 1. de pact. Id ipsum, & Se-
xtus Pompeius Festus. libr. de verb. signifi-
corum & Grammatici, pactum apango,
figo, planto, dictum.

h l. 3. de pollicia. libr. 50. P. titulo. 12. l. 1. de
pact. Pandect.

CAPVT III.

1 Pactorum diuisio in nuda & conuenta.

2 Conuentorū in nominata, & innominata.

3 Iurisdictionum, & iuris ciuiliū.

1 **P**ACTUM & nudum a & conuentum di-
citur, b quod & aliquibus dicitur vesti-
tum. Nudum dicunt iuriseonsulti, quando
nulla subest causa præter placitum, nec
constituitur ex eo obligatio. nam iure ci-
uili, nuda pactio obligationem non parit,
sed exceptionem; c item quod non firma-
tur vel re, vel verbis, vel literis, vel alio fir-
miore consensu. d Conuentum vero pa-
ctum dicitur, ex quo nascitur obligatio. e

2 Rursum f pactorum conuentorum,
quædam transeunt ex generali nomine
conventionis in aliud quoddam proprium
nomen, vt in emtionem, venditionem,

locationem, stipulationem, & similia: quæ-
dam non transeunt, sed remanent in ge-
nerali nomine, ex quibus tamen, si causa
subsit, nascitur obligatio, f superiores
contractus nominati, alii innominati di-
cuntur.

Subinde † inter contractus conuentos, 3
quidam iurisdictionū, ab omnibus fere na-
tionibus seruati dicuntur, g alii iuris ciui-
lis, nempe vela lege ciuili inducti, vel ap-
probati.

SCHOLIA.

a l. iurisdictionum, 7. §. igitur nuda pactio, de
pact. P.

b l. si vnus, 27. §. pactus ne peteret, eod. titulo.
Pandect.

c l. iurisdictionum, §. sed cum nulla, de pact.
P. nudum tamen pactum iure Pontificio
parit obligationem, vt dicemus postea. cap.
1. de pact. nudum hic pactum, quod fit in
in prius finibus conventionis, vt nuda di-
citur traditio, qua est sine causa, in l. nun-
quam nuda, de acquirend. rerum domin.
Pandect.

d Tot enim modus firmantur obligationes. l.
1. de actio. P. §. fin. de obligatio. apud Iu-
stinian. re. l. obligantur, §. 1. §. 1. de actio.

P. rei interuenius firmat placitum, in l. ex
placito. C. de rer. permut. Item verba, titu-
de verb. oblig. l. iura, titulo de l. iura. oblig.
l. fin. mandati. P. consensus. l. obligamur,
§. 1. §. consentientes, de actio. Pandect.

e Dict. l. iurisdictionum. §. pactus ne peteret,
de pact. P.

f l. 1. §. si. l. & iurisdictionū, §. 1. & 2. de pact.
Pand.

g l. iurisdictionum, de pact. P. l. ex hoc iure, de
iust. & iur. P.

h l. legitima conuentio, 6. de pact. P. cuius-
modi est verborum obligatio Emphyteosis,
& alii.

CAPVT IIII.

De Pactis in rem, & in personam, expres-
pressis, tacitis, de simplicibus &
non simplicibus.

Iterum

CAPVT V.

De quibus fiant pacta, vel non liceant.

Iterum pactorum quædam dicuntur in A
rem, quædam in personam. *a* In rem
sunt, quoties generaliter paciscor ne pe-
tam. In personam, quoties pactum, ne a
persona certa peram: quæ maxime ex men-
te paciscentium distinguitur. Alia item pa-
cta expressa, alia tacita. Expressa, cum de a-
liquis expresse, & distincte placuit. Ta-
cita, quando sine expressione verborum,
ex tacito consensu facta censentur, & ita
presumuntur conuenta. *b* Sunt postremo, B
& alia pacta, non iurata simplicia, alio iura-
mento firmata. *c*

SCHOLIA.

a Explicat *Vlpian.* in *l. iurisgentium*, 7. §.
pactorum, de pact. *P. vide, & l. tale pactum*,
40. eod. titulo.

b *l. 2. & seq. de pact. P. ubi exempla tanto-
rum, ut in inuectis in pradium conductum. l.*
4. eo. in stipulatione dotis, qua suppletur a C
lege ommissa a contrahentibus. l. vni. de rei
uxor. act. C. in eo qui in futurum vsuras
pro sibi debito accipit, ut censeatur pacisci,
ne eo tempore sortem petat. l. qui in futurum,
§ 6. de pact. P. cum simil. Iure Pontificio
quoque, quædam pacta presumuntur Ma-
gorum cum demonibus in nefariis preci-
bus, & in funestis sacrificiis, qua illis offe-
runt. ca. igitur, 26. q. 3. Sunt huiusmodi
occulta pacta & fœdera cum demonibus D
ligatura, nota, characteres & similia super-
stitiosa visa, secundum Augustinum, lib.
2. de doctrina Christiana, cap. 19. 20. &
21. cuius verba relata, in ca. 6. illud, 26. q.
2. Dicitur & generale pactum, quod &
tacitum, si non exprimat, societatis hu-
mana, obedire regibus suis, can. 2. qua con-
tra mores, 8. distinct. ex Dno Augustino,
lib. 3. confession. cap. 8. ut & republica
communis sponsio, obtemperandi legibus, E
in l. 1. de legib. Pand.

c De virisq; exemplum, in cap. 2. cap. ex li-
teris, 10. de sponsalib. cap. quamvis pacti,
2. de pactis in Sexto, cap. licet mulieres, de
iureiurando.

PACTORUM freques vsus in placitis com- 1
munibus, humanis, quæ legem ex con-
uentione accipiunt, *a* in publicis, & priva-
tis negotiis, *b* vt si de bello transigatur in-
ter hostes *c* de iudiciis seu treuga. *d* Paci-
scuntur & de negotiis inter se ciuitates, *e*
priuatique de suis omnibus, fidem & con-
uentiones ineunt, si modo non prohibe-
antur nominatim pacisci. Prohibetur au-
tem pactio priuatis, aduersum Dei man-
data, quibus obtemperare debemus, *f* con-
tra ius publicum, *g* aduersus leges & bo-
nos mores, *h* aduersum honestatem, de re
turpi, & impossibili, *i* de beneficii succes-
sione in locum viuentis, *k* vel antequam
vacet, *l* cum alioquin pactum de succeden-
do in locum viuentis reiiciatur, *m* quamuis
iure pontificio pactum de non succeden-
do iuramento vallatum, probetur. *n* Re-
probantur conuentiones & pactiones de
spiritualibus, *o* tanquam simoniacæ. *p* Ni-
hiltamen prohibet, imponere honestas
conditiones rebus, quæ Ecclesiis conce-
duntur. *q* Sic & valet datio præbendæ
cum conditione, quod dicet præbendatus
singulis diebus missam de beata Maria, nisi
corporis infirmitate grauatus sit. Et quod
Ecclesiam, certam, non nisi communi tam
præpositi quam capituli consensu possit
dimittere, vel cuiquam præbendæ illius
anniuersarium delegare. *r* Dominus etiam
cum manumittit seruum, vt ad ordines Ec-
clesiasticos perueniat, potest sibi pacto re-
tinere spiritales operas, vt pro eo horas ca-
nonicas psallat, qui, si in superbiam elatus
eas noluerit psallere, accusatus apud Epi-
scopum, qui eum ordinauerit, degradan-
dus est, vt & fieri possunt pacta inter mo-
nasteria & presbyteros parrochianos, ne o-
mnes sepeliant, sed tantum certos aliquos:
item & de aliis iuribus parrochialibus. *s*
At reprobatur pactum, ne quis accuset a-
liquem de crimine, si fiat antequam cri-

men committatur, & quod factum est in damnum tertii, v. aut aduersus Ecclesiasticam libertatem. x

S C H O L I A.

- a cap. 2. de deposito, lib. 3. tit. 16. l. 1. §. si conuenit, depositi. Pandect. libr. 16. tit. 3.
- b l. conuentionum, 5. de pactis. Pandect.
- c Dist. l. conuentionum, de pact. l. in bello, 12. l. si captiuus, 20. l. si quid in bello captum est, 28. de captiuis, & postlimi. reuer. lib. 49. P. tit. 15.
- d cap. unico, de tregua, & pace, libr. 1. tit. 34. iuncta glossa, que distinguit inducias belli in legales, & conuentionales, ibique inuenies, dici tregam canonicam, que diebus quibusdam festis fit, & quibus cessatur ob Dei cultum, a bello; conuentionalis contra erit, que ex fide data hosti pendet, que ei seruanda, can. 3. noli existimare, 23. q. 1. ex Dino & Ambros. 1. officior. cap. 4. & 29. & ex ca. 23. Innocens, 22. q. 4. l. 1. de constitu. pecunia. P. l. si. de legatio. P. vide constantiam seruanda fidei hosti, in ex. plo Attilii Reguli, & aliorum apud Ciceronem 1. officior. Liniuum lib. 18. Valer. Maximum libr. 1. cap. 1. Horatium lib. 3. Ode 5. Senecam de prouidentia, epistola 99. Plinium de uiris illustribus, cap. 40. Gellium libr. 6. cap. 4. Inducia sunt cum in breue vel presens tempus conuenit inter D hostes, ne se lacesant, l. postliminium, 9. §. inducia, de captiuis, & postliminio reuer. lib. 49. P. tit. 15. At dicebat inducias esse Varro in libro humanarum rerum, qui erat de bello & pace, pacem castrorum paucorum dierum, reprehensus a Gellio, lib. 1. cap. 25. & inducias dictas putat quasi dixeris inde uti iam, pactum enim induciarum dixit esse huiusmodi, ut in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, sed ex eo die postea uti iam, omnia belli iure agantur.
- e can. qua contra, 8. dist.
- f can. 2. qua contra morem, 8. distinct. can. 8. puella, 24. q. 1.

- g cap. si diligenti, de foro compet. lib. 2. tit. 2. cap. cum tempore, de arbit. cap. conuincit, in primo, de sent. excommuni. neque pignus, c. priuatorum, de regulis iuris, in P. l. ius publicum, & l. inter debitorem, de pact. P. l. quidam decedens, de administra. tuto. P. quando uidelicet ius publicum non respicit uniuersos, ut singulos, sed respicit uniuersos, ut uniuersos ut explicatur, in l. pacisci, de pact. P.
- B h cap. fin. de pact. l. iuris gentium, 7. §. ait prator. & §. eleganter, de pact. P. l. pacta, qua contra, C. eod. tit. l. nec ex pratorio, 27. de regulis iuris, nec firmat illud iuramentum. cap. cum quidam, 13. §. illi vero, c. sicut ex literis, 13. cap. tua nos, 24. de iureiuran. c. in malis, 19. de regul. iur. in Sex. l. non dubium C. de legib. exemplum de pacto legum commissorie in pignoribus improbat, quod neque iuramento validatur, c. significante, de pignorib. c. ad nostram, de emtio. l. 2. C. de pact. inter emtor.
- i Dist. cap. fin. de pactis. l. ueluti, l. generaliter, de verb. oblig. l. quod turpe, de inutilib. stipula. l. si remunerandi, rei turpis, manda. reprobant & canones rerum turpium promissiones, ca. unusquisque, ca. in malis promissis, ca. non semper, ca. definitio, can. mulier, 22. q. 4. de impossibili de iure dicere est, iure prohibitum, impossibile censi fieri factu. dist. c. si. de pact. l. filius qui in potestate, de conditio. institutio. P. de impossibilitate etiam facti pacta etiam reprobantur §. 1. de inutilib. stipula. apud Iustinia. l. si stipuler, de verb. oblig. l. impossibilium, de regul. iur. P. per cap. nemo, 6. eod. tit. in Sexto.
- k cap. accepimus, 5. de pact. c. ad extirpandas, c. presentium, c. ex transmissa, de filii presbytero, cap. Apostolica, 8. q. 1.
- E l c. 2. & 3. & c. ex literis, de concessio. prab. li. 3. tit. 8. in concilio Tridentino session. 24. c. 2. & 3. de concessio. prabende in Sexto.
- m Lex eo, C. de inutilib. stipula. l. pactum, & l. fin. de pact. cap. 2. de concess. prabenda, c. uenerabilem de electione.

a cap.

n ca. quomnis pactum, de pact. in Sext. quod A
tamen iure civili etiam reprobatur, l. pa-
ctum quod dotali. C. de colla. l. si quando, §.
1. de inofficio. testam. C. l. fin. de suis & le-
gitimis hære. nisi dicamus, ibi ideo impro-
batur, quod non fuerit appositum iuramen-
tum; contra si appositum fuerit, ut in d. c.
quamuis.

o cap. fin. de pact. ca. statuimus, 1. q. 1. ca.
quam pio, 1. q. 2. can. Ecclesia, 1. q. 4. cap.
præterea, cap. super eo, de transact. lib. 2. ii. B
36. tit. ut Ecclesiastica beneficia sine dimi-
nutione conferantur, in cap. unico. vide Na-
narrum in manuali confessorum, cap. 23.
tit. de simonia. Solum lib. 9. de iustitia. &
iure, q. 5.

p cap. cum pridem, de pact. expresse vel taci-
te, cap. per laicos, 16. q. 7.

q cap. significatum, 1. i. de prabendis.

r cap. nullus, 4. de seruis non ordinandis, lib.
1. tit. 18. ca. frequens, in fine, §. 4. dist.

s Vi in can. penult. 18. q. 2.

t cap. 1. & cap. quia ex eo, 3. de pactis in
Sexto.

v c. quemadmodum, 25. §. fin. de iureiuran.
lib. 2. tit. 24. l. si vnus, §. pacta, & §. illud, de
pact. P. quia per ea pacta. daretur occasio
delinquendi, qua etiam pacta reprobantur,
in cap. penult. de consuetud. l. alia lege,
§. eleganter, de solut. matri. P. l. conuenire
de pactis, dotalib. P. unde neque recipitur
pactum illud, ne dolus præstetur. l. contra-
ctus, de regu. iure P. In commissio autem de-
lictis pactum de non accusando posset susti-
neri per viam, ut dicunt compassionis, si e-
mendaretur delinquens, & facit, l. si vnus,
§. pacta, de pact. P. & l. transigere, C. de
transactio. & dist. caput. quemadmodum,
in fine, de iureiuran. nisi quis ex hac pa-
ctioe in prauaricationem aut collusionem
incidat; quo casu irritum pacto Turpiliano
Senatus consulto puniretur paciscens. l. 1. §.
prauaricatorem ad senatusc. Turpiliana. lib.
49. P. tit. 16. vide cap. 1. & fin. de col-
lusion. detegen. lib. 5. tit. 22.

x cap. plerique, 7. de pact. cap. præterea, de

consib. l. debitoribus, 25. C. de pact. l. 39. C.
de negot. gest.

y c. sicut nostris, 17. c. petitio, de iureiuran.

CAPVT VI.

Qui pacisci possint, & contrahere.

Q Vi consentire possunt, nec iure pro-
hibentur, pacisci & contrahere pos-
sunt. a Prohibentur autem efficaciter pa-
cta fieri cum pupillo b furioso, c cum filio
familias, qui in potestate nostra est iure ci-
uili, d cum quo tamen iure pontificio su-
stinetur. e At quoties in conuentionibus
summi pontificis vel superioris spectatur
assensus, ne in dubium veniant que gerun-
tur, eas rati habitio debet pro securitate
partium solidare, fin omnibus tamen in-
feriorum conuentionibus validandis, non
requiritur superiorum assensus. Et proin-
de pacta inita vel approbata per fratres
C prædicatores, minores, & alios mendican-
tes, vel per illorum priores, seu guardia-
nos, vel illorum antecessores, de suorum
conuentuum consensu vel consilio, aliun-
de licita & honesta, facta cum capitulis re-
ctoribus Ecclesiarum, ciuitatum, castro-
rum, villarum & locorum super iuribus
parrochialibus vel aliis articulis quibus-
cumque, seruanda sunt, nõ obstante, quod
magistri, aut ministri, aut priorum seu pro-
uincialium ordinis non interuenerit con-
sensus, nec ab ipsorum generalibus vel
prouincialibus capitulis, vel a sede Apo-
stolica non extiterint approbata. g

SCHOLIA.

a Magno incommodo, & damno afficiun-
tur homines cum quibus nemo contrahit,
& quibus interdicitur commercium. l. quod
si minor. §. non semper, de minor. P. l. sed an
via, de pignori. P. & pro pœna est, inter-
dici alicui contractus. l. Manichæos, 4. §.
ipso quoque, de heretic. ut summum ge-
nus. pœna est versari inter homines, & eo-
rum suffragiis carere. l. hi qui sanctam, 3.
C. de apostasis.

b *can. firma*, 20. q. 1. *can. literas*, 4. *cap. accessit*, 5. *cap. a nobis*, 8. *de desponsatio. impub. cap. quod sedem*, *de frigid. & maleficia. l. 1. §. furiosum*, & *l. obligari*, 42. *de actio. P. l. pupillus*, 149. *de regul. iur. P. nisi tutor accedat*, *l. in negotiis*, 5. *de regul. iur. P. cum similib. ratio in l. pupillus*, 239. *de verb. signific. P.*

c *cap. dilectus filius*, 24. *de sponsalib. l. in negotiis*, 5. *de regul. iur. l. 1. §. furiosum*, *de actio. P. ratio*, *in l. furiosi*, 40. *de regulis iuris. Pandect.*

d *l. actiones*, 6. *de actio. P. l. ne cum*, 16. *de furt. P. l. lis nulla. C. de indi. §. hi qui in parentum*, *de oblig. qua ex delicto nascuntur*, *apud Iustinia. §. item inutilis*, *de inutilib. stipula. nisi agatur de rebus castrensis. l. 2. de contrah. emtio. P. l. 4. de iudic. P. l. pater*, 15. §. 1. *de castren. specul. P. vel de quasi castrensi*, *in quibus filius familias pro patre familias habetur*, *castrense peculium dicitur quod filius familias occasione militia acquirat*, *l. castrensi*, 11. *de castren. si pecul. P. l. 1. C. eod. titul. Quasi castrense*, *quod filius familias exemplo castrensis acquirat*, *ut si sit assessor. l. veluti*, *de assessor. C. advocatus. l. fori*, 4. *l. cum aduocatio*, 5. *omneq.*, *de aduoc. diuersor. iudic. C. palatinus. l. vni. de castrensi omnium Palatinarum peculio. C. clericus ex labore in clericatu acquirat*, *l. Sacrosancta*, 32. *de episcopis & cleri. In quibus filii familias, ut emancipati habent liberam dispositionem. l. penult. & fin. qui testam. facere possunt.*

e *cap. quamuis pactum*, *de pactis in Sexto.*

f *cap. 2. de pact. ubi validatur pactio interioris*, *quando per defectum plenitudinis potestatis contrahentis inualida est. vi. & in c. 1. de transact. lib. 1. ti. 36. quod intellige*, *quando esset tantum inualidatione potestatis contrahendi*, *alioquin obligatiōnes, qua non propriis viribus consistunt, neque officio iudicis, neque pratoris imperio, neque legis potestate confirmantur*, *l. obligationes*, 27. *de actioni. lib. 44. P. iiii. 7. l. 29. l. 210. de regulis iuris, Pandect. fa-*

A *cit, cap. 1. de confirma. utili, vel inutil.*
 g *Hoc ipsum singulari, & expresso iure definitur Bonifacius 8. in cap. fin. de pact. in Sexto. propter scandala que oriebantur ex rescissione pactorum eo preteritu facta, quod superiorum non interuenisset consensus.*

CAPVT VII.

De formulis paciscendi.

B **P**ACTORUM formulæ pendent ex consensu & voluntate pacificentium, a salua manente forma substantiali contractus a legibus definita, contra quam si pacta adiciantur, vitiatur contractus. *b* Circa lætione uero substantialis formæ pacta addere vel minuere possunt ex cōtractu. *c* Scriptura autem pactorum quæ ex consensu perficiuntur, de substantia non videtur esse, *d* quamuis per eam adiectam, & certius & facilius pacta probentur. *e* Possent & generaliter præscribi formæ paciscendi, quales sunt formæ contractuum, *f* vt concipiantur vel ex die, *g* vel in diem, *h* vel sub conditione, *i* vel sub modo, *k* aut per accessionem personæ aut rei, *l* vel pure. *m* Accedit, & promissionibus ad maius fulcimentum pœna, quæ adici potest aduersus eos, qui non steterint promissis. *n*

SCHOLIA.

D *a* *l. contractus*, 85. *de regul. iur. l. 1. §. si conueniat*, *de positi. P. ex cōsensu nostro*, 2. *de pact. l. legem, quam dixisti, C. de pact. l. 1. C. de pact. conuent.*

b *c. ad nostram, de emtion. cap. illo vos, ca. significante, de pignorb. cap. cum precario, de preca. P. ubi ita donatur, de donat. caus. mort. Pandect. 1.*

c *l. pacta conuenta*, 72. *de contrah. emt. l. 8. P. tit. 21.*

E *d* *Idco scripturarum de pactis factarum amissio, no præiudicat pactis. cap. cum olim, 12. de priuileg. neq. tenetur paciscens scripturam de pacto facere, c. 3. & ibi interpretes, de maior. & obediēt. lib. 1. ti. 33. l. pactum quod bona fide, C. de pact. l. proprietatis,*

prietatis, & l. cum res, C. de probat. l. non A
ideo, C. familia erciscun. cum similibus.
e Vi in l. contrahitur, de pignori. P. l. 1. C.
de iure emphyteutic. ca. 2. §. fin. 10. q. 2.
f De quibus omnibus, in l. obligationum fe-
re, 44. de actio. & obliga.
g Ex die, ut si quid a calendis Martii quis
paciscatur aliquid fieri, vel dari, cuius
causa hoc habet, ut ante diem promissum
non exigatur, ut neque sub conditione an-
te conditionis euentum, dict. l. obligatio-
num fere, alioquin tempore plus peteretur
quam deberetur, cap. unico, §. ei vero, de
plus petitio. libr. 2. tit. 11. l. 1. C. eod. titu.
libr. 3. titu. 10. l. unio. quando dies usus-
fruct. lega. ceda. P. l. 1. de eden. P. l. 3. §. in-
ter, & l. cum qui calendis, & seq. de ver-
bor. obliga. Pandect.
h Vi in precariis, quando precaria de quin-
quennio, in quinquennium dantur, vel
vsque ad mortem, c. 1. de precario, lib. 3. C.
tit. 14. ca. pecunie, 10. q. 2.
i Conditione videlicet, si aliquid fiat vel non,
toto titulo, de conditio. & demonstrationib.
P. & de conditionib. appositis, apud Gre-
gorium, conditio fit per si, l. demonstratio,
de conditio. & demonstra. Est autem ali-
quando conditio expresse apposta in pactis,
interdum tacita, & subintellecta, ut in c.
quemadmodum, §. de iureiuran. viraq.
que pacto conditionalis, in simonia repro-
batur, in cap. cum essent, de simo.
k Papinia. in dict. l. obligationum fere, §.
modus, de actio. P. modus inquit obliga-
tionis, est cum stipulamur decem aut ho-
minem. nam alterius solutio, totam obliga-
tionem interimit, nec alterum peti potest,
vtrq. quando vtrumq. est. idem in l. 1. de
his qua sub modo legata vel fideicommissa
relinquuntur, lib. 6. C. titu. 45. modus fit
per vi, quemadmodum conditio per si, dict. E
l. demonstratio, de conditio. & demonstra.
in P. gloss. ad rubricam, de falsa causa ad-
iecta legato. lib. 6. C. tit. 44. alternatiuam
in modo constituit, & Papinianus, in d. §.
modus, ad modum pertinere dicitur pacto

vel promissio, ut quis consentiat electioni,
in cap. de hoc autem, de simonia. lib. 5.
titulo 3.

l In dicta l. obligationum fere, §. accessio, de
actio. P. accessio vero in obligatione aut
persona, aut res fit. Persona, cum mihi aut
tertio stipulor. Rei, cum mihi decem, aut
tertio hominem stipulor: vbi queritur, an
ipso iure fiat liberatio homine soluto tertio.
de quo vide, l. 10. de solutio. Pandect.

m Pure sunt pacta, qua simpliciter sine con-
ditione, ut l. 5. de doli mali exceptio. §. o-
mnis stipulatio. lib. 3. institution. tit. 16.

n Itaq. quidam se obligant sub pena benefi-
cii sui, ut in cap. fin. de crimine falsi, c. cum
dilectus, 3. 2. de election. Item aliquando sub
pena ordinis, vel anathematis. ut can.
quoties cordis, 1. q. 7. can. ego Berengari-
us, de consecration. distinction. 2. item sub
pena pecuniaria, ut can. quamquam, 23.
distinct. c. dilecti, de arbit. cum similib.
Alioquin perfidie pena erit iudici arbi-
traria, si statuta non sit. cap. de causis, de of-
ficio delega. cap. super literis, de accusatio-
nibus. leg. 1. de iure delibera. in Codice.

CAPVT VIII.

Finis & effectus pactorum.

Pactorem finis est, fidem datam firmam
& constantem reddere: quod & testa-
tur obligatio, quæ est iuris vinculum, quo
necessitate cogimur stare promissis. a Et
quamuis iure ciuili pacta nuda non obli-
gent, b tamen Pontificio obligant. c Nisi
forsan conditio pacti seu conventionis
defecerit, d vel summus Pontifex ex causa
a promissione absoluerit, e aut si conue-
nerit, & velit sibi pactum impleri ab alio,
ipse ex parte sua noluerit implere, f aut ni-
si promissio sit illiciti, vetiti, & prohibiti,
g aut si vi, metu, h aut dolosa inductione,
i promiserit. Caterum pacta nouissima
seu vltima seruari oportere, tam iuris
quam ipsius rei æquitas, postulat. k De-
rogat & pactum etiam Apostolicis priui-
legiis, & indultis in fauorem pacificetium,
R r

& renuntiantium indulcis: l. verum tamen pacta inter aliquos acta consentientibus tantum, non aliis solent obesse, m vt neque in praiudicium superiorum pacifcentium, censeantur valide apposita, n neque de vna re facta ad alia extendantur. o

S C H O L I A.

- a Pacta seruanda, cap. primo, & tertio, de pact. l. prima, eod. P. cum simil. soluere obligationem nihil aliud quam exsequendo fidem a promisso se liberare. Obligationum quippe substantia consistit, non vt demus aut faciamus, sed vt obligemur, vel adstringamur ad aliquid dandum, vel faciendum. leg. obligationum substantia, 3. de action. Pand. & hoc obligationis finitio demonstrat, in l. 1. de obligation. apud Iustina. lib. 3. tit. 13.
- b Iure civili nudum pactum non parit obligationem, vel actionem, §. nudo pacto, de euiction. lib. 8. C. titul. 45. sed exceptionem, l. iurifgentium, 7. §. sed cum nulla, de pactis, in P. l. legem, 10. C. eod. titul. l. nuda. C. de loca. nudum pactum, vt ante dictum, vocant iurisconsulti conuentionem innominatam, solo consensu sine rei traditione, & causa, aut stipulatione factam, vt liquet ex exemplo permutationis, in l. 1. §. nem emtio, de rerum permuta. in P. l. ex placito, C. eod. titul. & in exemplo, l. diuisionis placitum, 45. de pactis. P. Quare a nudo pacto separatur illud, quod interueniente traditione rei adicitur, quod validum est, in l. in traditionibus, 8. l. iurifgentium, §. sed si in alium, de pact. P. l. legem quam dixisti C. eod. titul. l. 1. C. de pact. conuentis. l. vltima, de rerum permutatio. & rursus, in l. si domus, octaua, in finalibus verbis, & l. legitima, 6. de pact. P. vestitur vel firmatur etiam verbis & literis, & consensu. Quod autem dicimus iure civili nudum pactum obligationem non producere aut actionem sed exceptionem, sic intelligi debet, vt non nascatur iure civili actio ex eo pacto, qua compelli possit

qui promisit stare promissis, attamen exceptio dari dicitur ex eo pacto, nempe qua firratione pacti promissum solutum sit, & qui soluit velit repetere tanquam qui non cogereetur soluere non possit, sed exceptione promissi & pacti etiam nudi repellatur, l. iurifgentium, §. sed cum nulla, de pactis Pandect. idque propter consensum & naturalem obligationem, qua ex ea promissione nascitur, quamuis iure civili non recipiatur, vt in l. si intra, 45. de pactis, Pandect. eo pertinet, lex, in Bonafidei, 13. de pact. lex. pacta conuenta, 72. de contrah. emtion.

- c cap. primo, & tertio, de pactis cano. relatum, 10. quaest. 3. humana pacta non possunt impune calcari. can. 8. 20. quaest. 1. ca. 2. 27. quaest. 1. & quod semel placuit amplius displicere non potest, c. quod semel, 12. de regulis iuris. in Sexto. Hoc efficit naturalis obligatio, qua & iure civili dat exceptionem; & is natura debet, quum iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus, leg. cum amplius, §. is natura, de regulis iuris, Pandect. & iure gentium ac natura equum est seruari, qua inter aliquos placuerint, leg. prima, de pact. Pandect. leg. prima, de constitut. pecunia. Pandect. & Deus inter iuramentum, & loquelam nostram, nullam vult constitui differentiam, can. 12. iuramenti, 22. quaest. 5. ex Chromatio, in cap. quinto, Dni Matthei. Ex nudo itaque pacto orietur actio, ca. quicumque suffragio, 12. quaest. 2. ca. quia iohannes, 12. quaest. 5. quamuis proculdubio verum sit. solidius subsistere promissum, cui iuramentum adicitur, can. primo, §. 1. 22. qua. 1. Adde, quod ex literarum confessione, qua fit sine stipulatione, vt ait Theophilus in titulo de literarum obligationibus, oritur obligatio, veluti ex confessione certa, vt non sit inconueniens ex confessione vel promissione verbis simpliciter facta oriri quoque, cum non signa literarum, sed illis, qua per literas significantur obligemur, l. non signa, de action. Pandect.

d *Dicto cap. peruenit, 3. & cap. sicut, 29. in A*
fine, de iur. iuran.
 e *Vi in can. secundo, auctoritatem, ca. ter-*
tio, alius, & ca. quarto, nos sanctorum, de-
cima quinta, questione sexta, ca. per prin-
cipalem, nona questione tertia, cap. secun-
do, cap. non est, de voto, libr. tertio, titu-
lo 3. leg. quoties, Cod. de precib. impera-
offer.
 f *cap. peruenit, 3. & cap. sicut, & infra, 29. §.*
fin. & c. quemadmodum, 25. de iur. iura. B
 & *hinc vulgare illud, si angenti fidem, fi-*
des frangatur eidem, cano. si infideles, 28.
question. 3. l. si conuenerit, pro socio. l. cum
proponas, Cod. de pact. l. si instituta, de in-
offic. testam. facti ratio, cap. frustra, & cap.
imputari, 4. de regul. iur. in Sext. cap. si-
gnificante, 7. de pignori b.
 g *Vi in cap. cum iuramento, 4. de homicid.*
 & *promissum cum potuero, intelligitur,*
 quando *salua dignitate potero l. nepos Pro-*
 culo. *de verbor. signifi. l. ipsum intelligitur,*
 vi *promissio explicetur civili modo, de*
 commodate *implementi, qua vel ex parte*
 promittentis, *vel ex parte rei prestanda*
 sumi *potest, ut in l. continuus actus, 137.*
 §. *illud inspicendum, de verbor. obliga. lib.*
 45. *tit. 1. l. diuortio facto, 35. de negotiis*
 gestis, *lib. tertio pandect. titulo quinto, l. si*
 seruus *depositus, vigesima secunda, de no-*
 xalib. *actio. libr. nono, Pandect. tit. 4. l. fin.*
 de *action. emti. libro decimo nono, Pan-*
 dect. *tit. 2. l. quod diximus, 105. de solut.*
 P. *lib. 46. tit. 3.*
 h *cap. 1. 15. quest. 6. cap. 2. de iur. iura.*
 Qua *metu fiunt, de iure debent in irri-*
 tum *renocari, cap. secundo, de his que vi*
 metus *sue caus. fiunt. l. tertia, quarta, & fin.*
 Cod. *ead. tit. l. prima, & sequent. & fere*
 toto *titulo, quod met. caus. P. ubi & docet*
 tur *quarum rerum vis, & metus admitta-*
 tur, *ut & in c. penult. eius tit. & apud A-*
 ristotelem, *libro tertio Ethicorum cap. 6.*
 septimo, *& octauo, quare hoc modo pro-*
 missum, *erit retractandum, & solutu n*

restituendum, l. metum, §. sed quod pra-
 tor, *quod met. caus. P. cap. gemina, & cap.*
requisuit, de sponsalibus, cap. quarto, de his
que vi metusue caus. fiunt, cum similib.
nihil enim tam contrarium consensui li-
bero, qui in pactis & placitis requiritur,
quam vis aut metus, l. nihil consensui,
 117. *de regul. iuris, P. §. 1. de exception. a-*
 pud *Iustinian. l. dolo §. de inutili. stipulatio.*
 C. *l. si quidem, quinta, de contrab. & com-*
 mittend. *stipula.*

i *Dolosa inductio habere debet conuentio-*
 nem; *alias inductio, qua ad facultatem*
 deceptorum *pertinet, non consideratur.*
 ca. *constitutum, 20. quest. 5. cap. ex parte,*
 cap. *ueniens, in sine, cap. dudum, de con-*
 uersio. *coniuga. Interdum & pacta ipso*
 iure *nulla sunt, si dolus contractibus bona*
 fidei *causam contrahendi dederit. l. ele-*
 ganter, *de dolo P. Quod si dolus contrahen-*
 di *causam in contractibus stricti iuris de-*
 derit *pacta quidem non sunt ipso iure nul-*
 la; *verum per exceptionem doli mali, eli-*
 duntur. *l. dolo, Cod. de inutilib. stipulatio.*
 Cod. *l. rescriptum 10. §. fin. de pact. in P.*
 improbat *& prator pacta dolo malo inita,*
 in *l. iur. gentium, septimo, §. ait prator, &*
 l. *dolo malo, de pactis, P. ubi, explicatur;*
 dolo *malo aliquid fieri, quando circum-*
 scribendi *causa aliud sit, aliud simula-*
 tur, *ut & in l. prima, §. dolum, de dolo*
 mal. *P.*

k *l. pacta nouissima, duodecima, de pact.*
 Cod. *l. tertia, de rescind. vendi. P. l. si vnus*
 ex *argentariis, vigesima tertia. P. pactus*
 ne *peteret, de pactis, in P. l. styebum, aut*
 Pamphilum *95. §. naturalis, de solut-*
 tio, *lib. 46. P. tit. 3. Quando videlicet*
 inter *easdem personas, & sine preiudicio*
 alterius, *& de iisdem rebus, pacta fiunt, de*
 quib. *antea conuentu fuisse, quibusq; ex*
 consensu *contrario eorum quorum inter-*
 est *derogatur. Eo referri possunt modi tol-*
 lenda *vel mutada seu nouada obligat. onis,*
 per *acceptilationem, que est imaginaria*

solutio & remissio, delicti §. item per acceptilationem, quib. mod. tollitur obligatio, apud Iustina. l. 1. l. Grace, de acceptila. P. l. 4. 3. de sol. l. actus legitimi, 88. de regulis iuris, item modus Aquiliana stipulationis a Gallo Aquilio composita, qua renouat omnes cuiuscunque generis obligationes precedentes, deductas in eam stipulationem; ut acceptilatio, verbalis, §. est autem prodita, quib. mod. tollitur obligatio, apud Iustina. l. Aquilia, 4. de accusatio. P. vide ampliolem explicationem, in glossa dicta leg. pacta nouissima, Cod. de pactis.

l *Sive pactum sequatur priuilegium seu indulgium concessum renuntianti, cap. non olim, de prescriptione, sive precedat, & sequantur postea priuilegia, qua in sui concessione non faciunt mentionem pactorum precedentium; neque his derogent expresse. cap. ex multiplici, de decimis. clementina, dudum, de sepulchris.*

m *cap. praterea, 8. de censib. lib. 3. tit. 39. cap. veniens, 8. cap. de catero, de transactione. leg. 1. 2. & 3. res inter alios actas, vel iudicatas, aliis non nocere, lib. 7. C. tit. 60. leg. circa, C. loca. leg. 2. de exception. Pandect. leg. imperatores, 3. de transactionib. Pandect. leg. debitorum, 25. leg. pactum, 26. C. de pactis. leg. tale pactum, 40. §. post diuisionem, leg. inter debitorem, 22. eodem titulo, Pandect. nam quod nostrum est, nobis inuitis conferri non potest, aut non debet, leg. id quod nostrum, de regulis iuris.*

n *Semper enim in omni pacto & iuramento, superioris censetur excepta auctoritas: cap. veniens, 19. cap. eam te credimus, 22. de iure iuran. lib. 2. tit. 24. c. constitutus, de rescript. §. fin. de prohibita alienat. feudi, per Fredericum, libro secundo feudorum, E titulo 55.*

o *l. si vnus, §. ante omnia, l. emtor. 47. §. Lucius, Titius, de pact. P. l. ex pluribus, 89. de solutio. P.*

A DE VOTO.

TIT. II.

Exstat titulus in decretalibus, de voto, lib. 3. titulo 34. in Sexto lib. 3. titulo 19. sparsim in decreto. de oblatione votorum, lib. 12. C. tit. 49.

CAPVT I.

- 1 Continuatio, & quid votum.
- 2 Quomodo perficiatur.

I **N**ter promissiones humanas, votum **I**a quidem omnino connumerari non potest, quia affinis tamen est, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet, de eo agemus. Votum, est promissio Deo vel aliis ob honorem Dei facta. **b**

Hoc perficitur veluti tribus gradibus. **c** nam ab initio, cum quis disponit aliquid agere ad honorem Dei, dicitur deliberatio; **d** & hic primus gradus. Secundus autem, quando perseuerat, & proponit firmiter se facturum, diciturq; propositum. **e** Tertius, quando accedit obligatio, & dicitur tunc votum. **f**

SCHOIIA.

- a** *De voto tractatur, tota 17. quæst. 1. & 27. quæst. 1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, libr. 3. decretal. titu. 34. & in Sexto lib. 3. titu. 15. & de oblatio. votorum libr. 12. C. titu. 49. ubi & voti oblatio pro Imperatoris auxilio, l. 2. de pollicita. lib. 50. titu. 13. nos multa lib. 24. Synagmat. cap. 10.*
- b** *Hac finitio voti generalis posita, ut contineat omnes species votorum. Sunt tamen voti rati alia finitiones a sacris interpretibus propositæ, in 4. sententia. dist. 38. & ibi, per Richardum, artic. 3. quæstio. 2. votum dicitur propositi supererogantis promissio, Deo facta deliberatione firmata. Diuus vero Thomas, 2. 2. quæst. 88. artic. 1. votum dicit, deliberatam, spontaneam promissionem Deo factam, de his qua sunt Dei. Consentit Cicero, 1. de legib. dnm ait: Diligentia*

Diligentia votorum satis in lege dicta A
est, ac voti spōsio, qua obligamur Deo,
iuxta, & in iuxta, id est, voueo, vota facio
dixerunt Græci, & iuxta, votum: qua ver-
ba religionis sunt, & significant Deū pra-
cari, & preces ei fundere. sic enim, & vo-
uere, adorare Deum est. ut ait Ouid. Me-
tamorphos. 11. Hic votis numen adorat,
Brachiaque ad cælum, quod non vi-
det irrita tollens Pōscit opem. Deo fit
precipue votum, sed & in honorem diui-
num, & sanctorum eius Deo vouetur. Va-
lerius Maximus, lib. 1. cap. 1. Prisco in-
stituto (inquit) rebus diuinis opera da-
tur, cum aliquid commendandum est,
precatione, cum exposcendum, voto,
cum soluendum gratulatione: cum in-
quirendum, vel extis vel fortibus, im-
petro, cum solemnī ritu agendum sa-
crificio. Et quia religionis firmum, hoc
est propositum in voto, & animi interioris
prium testimonium, per translationem
quoque dicimus, vota cuiusque liberam
sententiam, & spontaneum suffragium. ut
in cap. quia propter 42. de electio. lib. 1.
tit. 6. dicitur, & matrimoniale votum pro
promissione matrimonii, in cap. 3. qui cle-
ric. vel vouente, lib. 4. tit. 6. Erant, & au-
xilia a Romano populo aliquando Impe-
ratori oblata, qua postea in necessitatem
præstationis transferunt. leg. 1. de oblation.
voto. lib. 12. C. tit. 40. Vide qua diximus
lib. 3. Syntagm. iii. 6. nu. 3.
c notat glossa simile, in ca. neque viduas. 3. in
verbo, proposito, 27. q. 1.
d Vi in cano. qui bona, 17. quæst. 1. & hoc
votum in simplici deliberatione consistens,
infringere, veniale peccatum dicitur.
e can. 2. 17. q. 1. can. nos nouimus, 17. quæst. 2.
dist. can. neque viduas, 27. quæstio. 1. & E
hoc quoque infringere est veniale pecca-
tum, vide cap. post votum, de regulari. in
Sext.
f Hoc si solemnē fuerit, dirimit matrimo-
nium postea contractum: contra si non so-
lemnē sit, quamuis illud transgredi sit mor-

sale peccatum. can. fin. vigesima septima,
distinct. 27.

CAPVT II.

Voti diuisio.

Votum, aut solemnē † aut simplex, di-
citur, a castitatis, quod pertinet ad
matrimonium impediendū, vel dirimen-
dum. Solemnē quod solemnizatur seu fit
per susceptionem ordinum, aut per pro-
fessionem expressam, aut tacitam religio-
nis alicuius approbatæ. Simplex hodie, o-
mne votum est extra prædicta, b est solem-
nē in aliis, quod publice vel adhibitis te-
stibus, vel iuramento fit. c Quoddam etiam
votum dicitur pure emissum, quoddam
sub conditione. d

SCHOLIA.

- a De utroque, in cap. causis, 6. qui clerici. vel
vouent.
b Hoc explicatum. in ca. unico, de voto, &
voti redemptio. in Sext. & in cap. 3. & cap.
rursus, 6. qui clerici vel vouentes, & c. vi-
de glossam Bartholomæi Brixienfis, in prin.
27. q. 1. ad verba, quod vouentes. Non
sufficit autem pro voto religionis, acceptio
habitus, nisi quis expresse religionem profi-
teatur, vel tacite, cap. statuimus cum præ-
cedente, de regularibus, quia solus habi-
tus, non solemnizat votum, c. porrectum,
eod. tit. de regularibus.
d colligitur, in c. unico. in fin. 32. q. 8. inueni-
tur votum Iacobi, Genes. 28. vers. 20. sub
conditione factum, Si fuerit Dominus
mecum, & custodierit nos in via, per
quam ego ambulo, & dederit mihi pa-
nem ad vescendum, & vestimentum ad
induendum, & c. Lapis iste quem erexi
in titulum vocabitur Domus Dei. &
num. 21. vers. 2. Israel dum voto se obliga-
ret, ait; si tradideris populum istum in
manu mea, delebo vrbes eius. Aliud
votum sub conditione Iephte iudicum, ca.
11. vers. 11.

CAP. III.

De quo votum fiat.

Votum fit, & de bono, a & de malo: b
In specie vouentur, vel res, c vel per-
sona, d vel actus personales. e

SCHOLIA,

- a In malis porro rescindenda vota, ca. in ma-
lis, 22. q. 4. cap. vna sola. 33. quest. 5. qua-
de votum eorum, qui Actorum, 23. versi.
12. deuenerant se ex Iudeis, no se mandu-
carios vel bibituros, donec occidissent
Paulum.
- b Quale illud quod vouemus in Baptismo,
renuntiantes diabolo, c. sunt quadam, 17.
q. 1. ca. 1. de consecrat. dist. 4.
- c Vt in cap. ex parte Compostellani Episcopi,
18. de censibus. libr. 3. tit. 39. quemadmo-
dum annua vota solvuntur ab Hispanis,
tempore cladis promissa, vt ibi scribit Lau-
rentius glossator. Eo potissimum tempore C
promissa, quo Hispaniam a sede Mau-
rorum colluue, circa annos Domini, 800.
purgare nitentur. vt scribit Vassius, in
annalibus Hispania, vouentur templa. in
1. seruos, ad templi custodiam, 35. de li-
bera. caus. lib. 40. P. titul. 2. vouit Iacob se
adificaturum templum Domino. Genes.
28. & Romulus sistende in bello suorum
fuga causa, templum Ioui Statori, Linius
in primo, & Appius in medio pugna, pro
victoria templum quoque, apud Linium,
libr. 10. vouit decimas rerum suarum Ia-
cob. Genes. 28. vouebant & Ethnici He-
trusci decimas Herculi, que Deum arbi-
trabantur, & eam partem voti vocabant
Herculeum. vt Plantius in Truculento, &
in Stich. Quod & fecisse Syllam & Cras-
sum apud Romanos testatur Plutarchus,
& alios, vt testatur Ffipian. in l. 2. §. si deci-
ma, de pollicitatio. lib. 50. P. tit. 12. ita &
decima tantum olim ex voto dabantur. ho-
die tamen, & iure Pontificio & debito, in
c. 1. de decimis, c. de decimis, 16. q. 1. Re-
rum aliarum votum etiam apud Ethni-
cos inuenitur iuxta definitionem conce-

A pti voti, quemadmodum, dictator Camil-
lus Romanus cum edixisset, vt arma mili-
tes caperent apud Linium, libr. 4. tuo du-
ctu inquit Python apollo (quem Deum,
sed falso arbutabantur.) tuoque nomine
pergo ad bellum instructus, urbem ve-
ro, tibi que hinc decimam partem præ-
de voueo. Memnit, & eius voti Valerius
Maximus. lib. 5. c. 6. & Plutarch. in Ca-
millo. Alii vouebant victimas in sacrifi-
cia veluti taurum cornibus deauratis, vt
apud Tertull. de Corona militis, & aliam
sacrificium, vt apud Virg. libr. 5. Aneid.
ibi. Dii quibus imperium pelagi, &c. &
libr. 9. dum agitur de Ascani voto. voue-
bant, & ver. sacrum, vt apud Linium, lib.
22. & Plutarch. in Fanio, Strabonem in
5. Dionysium Halicarnass. in 1. id est, o-
mnia que proximo vere nascerentur ani-
malia, vt scribit Sextus Pompeius, & Ser-
uius in 7. Aneid. Virgil.

d Vt in l. seruos, 35. de liberali causa P. serui
ad custodiam templi legantur, & 1. Reg.
ca. 1. Anna sterilis vouit, si filium genuis-
set, eum seruiturum Deo. Offeritur, & vo-
uetur religioni filius impubes per patrem,
quamuis ille ubi peruenit ad annos dis-
cretionis, possit resistere, & professionem
de se factam ante improbare, c. cum simus,
14. de regularibus, libr. 3. tit. 31. ca. illud,
20. quest. 2. ca. si in aequaliter, 20. quest. 2.
Eo modo intelligenda quod dicitur, Mo-
nachum facere, vel propria professionem,
vel paternam oblationem, in cap. cum ve-
rum, de regul. cum simil. ibi notatis. Nec
omnino parergon erit annotasse, nonnullos
antiquitus seipos vitamque deuouisse ali-
quando solemniter pro salute, vt putabant
communi patrie, quemadmodum de Pu-
blio Decio legimus apud Linium, libr. 8.
qui contra Latinos pugnaturus se deuo-
uit solemniter diis manibus tellurique, &
de filio Decio. lib. 10. & de aliis, de quibus
in summa. Cicer. 2. de natur. nem autem
vero apud maiores tanta vis religionis
fuit, vt quidem Imperatores etiam seipos

pflos diis immortalibus capite velato, A
verbis certis, pro republica deuouerit.
Nec ignoramus eos, qui se cultui diuino
mancipant, & ad sacros ordines conscen-
dunt, se ipsos deuouere per tria vota, casti-
tatis, paupertatis, & obedientia. Possunt, &
alia res voueri Deo, sed eo obseruato, ut
qua uouentur, sint uouentis, cap. 6. una so-
la, 33. questio. 5.

c Inter actionū vota possumus per dicta an-
numerare votum castitatis, paupertatis,
obedientia, ut in c. veniens, 5. Qui cleric.
vel uouentes, & c. lib. 4. tit. 6. eius generis
sunt peregrinationes, visitandi causa se-
pulcrum domini, c. 2. de voto, votum pro-
ficiendi Hierosolymam ad eam armis li-
berandam, in ca. non est voti, 9. ca. licet. 6.
ca. magia, 7. & sequentibus, eodem titulo,
de voto.

CAPVT IIII.

Qui uouere possint vel non.

Vouere quidam prohibentur, † vel ex
impedimento voluntatis, cuius non
sunt compotes ut furiosi, a minores impu-
beres: b quidam eo, quod in potestate al-
terius sunt, quibus præiudicium possent
facere uouendo. Quemadmodum coniu-
ges nō possunt altero inuito, cui debitum
reddere debent, castitatem uouere post
coniunctionem: c utroque consentiente,
possunt: d dummodo, si vir & vxor diuer-
tere pro sola religiosa vita inter se consen-
serint, nullatenus sine consensu Episcopi
faciant; ut ab eo singulariter in prouiso cō-
stituantur loco. e Caterum post consen-
sum legitimum matrimonii, etiam de præ-
senti, licitum est alteri ex coniugibus, & al-
tero repugnante eligere monasterium, si
copula non interuenerit: licitumq; est in-
uito remanenti in seculo alteri se coniu-
gere. f Hocq; fauor religionis facit. Quē-
admodum eodē fauore ratū habetur vo-
tum, quod maritus facit inuita vxore, pere-
grinationis ad subsidium terræ sanctæ, si ea
commonita non possit induci cōsentire. g

Vxoris porro votū quodcumque, si displi-
cuerit marito, sine eius consensu factū ra-
tum non est: si placuerit, contra. h At Epi-
scopus qui vinculo pastoralis sollicitudinis
est ligatus, sine consensu suæ Ecclesiæ vo-
tum peregrinationis emittere non debet: i
neque clericus sine Episcopi sui licentia, k
ut nec Monachus quippiā uouet sine Ab-
batis & superioris sui consensu, & si facerit
irritum sit votum. l Clericus tamen, sine
Episcopi sui licentia, religionem ingredi
potest. m Caterum nec seruis aut colonis
adscriptitiis, vel originariis, erit pmissum
religionis votum facere in præiudicium
dominorum, quibus mancipati fuerunt, n
ut neq; seruus castitatis vel clericatus vo-
tum emittere potest, nec ordinari sine do-
mini consensu, nisiq; ab eo manumissus. o
Neque filius familias uouere quippiā po-
test sine assensu patris, quod præiudicium
patri posset adferre. p

SCHOLIA.

- a Nisi postea sanamentis effecti, ratū habue-
rim furiosi, quod in furore uouerint. c. sic-
ut tenor 15. de regular. lib. 3. tit. 3. eo peris-
set quod dicitur, in furore passionis vo-
tum factum religionem ingrediendi, non
obligare, in can. Gonsaldus, 17. q. 1. Quo-
modo uero probandus sit furor docetur, in
c. 1. §. si uero, & ibi Gemina. de cler. agro-
ta. in Sexti. & in c. filii, de heret. in Sex. at-
que de modo probandi per testes, vel alio
modo furore, uide glossam. in l. cum si do-
rem. §. maritus. solut. matrimon. P. & ibi
Baldum Ang. & Ioan. ab Imola, & Bald.
in l. furiosum, qui testam. facere poss.
- b Explicatur, in c. 1. de regular. in Sex. lib. 3.
tit. 14. quia sunt infra annos discretionis, c.
significatum, 12. c. cum uirum, 2. c. cū su-
mus 14. de regularib. lib. 3. tit. 3. 1. anni
discretionis, qui ad votum emittendum re-
ligionis, & matrimonii sunt in feminis
anni 12. in masculis quatuordecim nu-
merantur. ca. 1. & 22. q. 1. dict. cap. signi-
ficatum, de regulari. mulio minis obligant.

- vota in annis puerilibus facta, capit. 2. de voto. Ante enim predictam aetate, dicuntur carere iudicio vouentes, cap. infamis, tria, questio. 7. l. cum prator, §. nos autem, de iudic. P. Ex constitutionibus Gallie habitis super Comitibus Blefensium, articul. 28. professio religiosorum, & monialium prohibetur ante 16. annum completum, & ante annū approbationis transactum, atque si quando re ipsa ante predictū tempus fuerit facta professio, declarantur contractus, obligationes, & dispositiones ob eas professiones facta, nulla: vig. nihilominus post professionem persona ita professa, possint disponere de bonis suis libere, in quoscunque libuerit, monasterio excepto, cui nihil possunt relinquere, neque directe, neque per indirectum. Addere licet, quod Gregorius, ait, in regeſto, lib. Epistolarum, episto. 48. ad Anthemium, & refert Gratianus, in can. quia autem, 20. quest. 1. & scribitur, in cap. quia in Insulis, de regula. quod in insulis, in quibus dura est congregatio monachorum, non sunt recipiendi vouentes, & proficentes, ante 18. annum.
- C** cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & sequentibus de conuersio coniugatorum, lib. 3. tit. 32. ca. Agathosa, 27. quest. 2. can. quod Deo, 3. q. 5.
- D** Proxime iuribus citatis in litera precedente. capit. si vir, & uxor. 27. questio. 2. ex Synodo Eugenii Papa 2. in Synodo Roma, cap. 36. in cap. 1. de conuersio. coniugat. super enim auctoritate Episcopi debet fieri separatio, etiam quo ad thorum, maxime si perpetua sit. cap. multorum, 35. questio. 6. Glossa tamen in dicto, ca. si vir, notat, quod teneat conuersio coniugatorū, vel votum religionis eorundem inconsulto Episcopo facta, ut generaliter interpretatur consuetudo, vel in eo casu inquit, permissio habenda si velint construere monasterium, in quod se conuertant, quod si ne licentia Episcopi fieri nō potest: can. nemo, de consecrat. dist. 1.
- E** Verba haec transcripta, ex capit. verum, 2. cū iunge, capit. ex publico, 7. de conuersio,
- coniuga. lib. 3. tit. 32. & de hac decisione, vide Sotum, lib. 4. sententiarum dist. 27. qu. 1. artic. 4. & de Turrecremata, ad ca. seriatim, 31. dist. vide, c. commissum, de sponsalib. Et in hoc casu dicunt vinculum illud matrimonii, cui non accessit copula, per ingressum religionis dissolui. ut in §. si vero constante matrimonio, de Episcop. & cleric. Proferuntur huius rei exempla, ex ca. scriptis. §. esse, 27. q. 2. cap. ex multa, 9. §. in tanta quoque, de voto, lib. 3. tit. 34.
- B** g h cap. 30. numerorum, ca. manifestum, 11. & 16. noluit, 32. q. 5.
- i** Nempe sine consensu capituli, c. magne, 8. de voto, cum simil. ibi notat, & argumentū a carnali matrimonio ad spirituale, quo coniungitur Ecclesiae sua Episcopus, receptum in ca. sicut 7. quest. 1. saltem non poterit Episcopus abire sine licentia Papae, capit. inter corporalia, de translatione, Episcop.
- k** ca. non oportet, 1. de consecrat. dist. 5. cap. presentium, 7. quest. 1. cap. admonet, de renuntiatione.
- l** cap. 2. Monacho. 20. quest. 4. etiam si, ut at. ibi glossa, Monachus fecisset votū priusquam ingrederetur monasteriū, argum. cap. noluit, 33. qu. 3. & intelligas inquit in voto abstinentiae, per quod alii scandalizantur. Hugo autem dixit frangendum esse, itaque dotum, si Abbas voluerit, & scandalum aliorum Monachorum pertineat, non etiam, si de rebus Monacho licitis fiat. Sed neque Monacho licet se transferre in aliud monasterium sine voluntate, aut permissione Abbatis, cap. 3. Monachum, 20. q. 4. cap. statuumus 19. qu. 3. cap. qualiter, 7. q. 1. c. Ioannes, 5. de regular. Cum generaliter Monachi velle, aut nolle proprium non habeant. c. quorundam, c. si religiosus, de electio. in Sext. Sed pendent a consensu praelati sui, cum quo dicuntur aliquid posse probant tamen, ut Monachus possit ad aetliorem regulam transire, perita licentia, quamuis non obtenta, a suo praelato, ca. licet,

licet. 8. de regularib. sunt tamen quedam A. religiones, in quibus & privilegium, ne professi in arctiorem transeant.

m c. 2. dua sunt inquit leges, 19. q. 2.

n ca. 12. generalis etiam, 54. dist. l. 2. §. 1. de poll. P. libr. 50. P. tit. 12. facit. l. colonos, 19. de agric. & censib. lib. 11. C. ii. 47. Adscriptiui coloni vel praescriptione si per 30. annos fuerint in solo, l. agricolarum, 18. & l. cum satis, 23. eod. tit. de agricol. & cens. aut ex duplici confessione de ea re bis fa. B. Etia. l. cum scimus, 22. eod. tit. ul. Originarii sunt ex adscriptiui nati. l. diffimus, 13. eod. tit. Et quamuis qui huiusmodi sunt conditionis, vere liberi sint, tamen ex qualitate videntur parum differre a seruis. l. ve duntius, 21. & l. si. eod. tit. Glebaque additi, consentur pars terra, a qua nec discedere possint. l. quemadmodum, 7. & l. colonos nunquam, 15. eod. tit. de agricol. & cens. lib. 11. C.

o capit. 1. & 2. de seruis ordinandis. libr. 1. tit. 18.

P cap. 9. si quis praeventus §. tribus, 22. q. 4. l. 2. de pollicita in P. Moyses, in capit. 30. Numerorum. vers. 4. 5. 6. aut patrem irritum facere posse votum filia puella, si atum vbi reuertit, alioquin si expresse non renouauerit, consensisse videri, nec renouare posse. Concludunt tamen Interpretes, votum fieri posse religionis a filio familias sine D. consensu patris, quia in spiritualibus potestatis patri non consideratur. l. fin. de iudic. in Sex. Et facit. c. 14. D. Luca, si quis venit ad me & non odit, & c. Adhibenda tamen est sacrosanctorum conciliorum distinctio, ut si ante pubertatis annos filius, vel filia voluerit profiteri religionem, possit pater intercedere & prohibere, post eam vero etatem, non possit. ca. 1. 2. 3. §. hac auctoritate, 20. q. 2. c. 2. de regular. & in concilio 10. Toletano. c. 6. Triburense, ca. 24. Id ipsum dicendum in tutoribus & curatore. in c. 2. puella, 40. q. 2. Rursum, & interpretes distinguunt in filio maiore pubere, num obsequia filiorum volentiu profi-

teri religionem ita necessaria sint parentibus, ut illis carere non possint, aut sine ipsis nequeant vivere, ut tunc non possint ingredi religionem dimisso patre, propter honorem parentum a Deo iniunctum filiis. Exod. c. 20. qui honor & in subministratione temporalium consistit, dicit Matth. c. 15. quo loci reprehendit Christus hypocritas Pharisaos, quod auerterent filios ab auxilio paterno, praetextu religionis, atque in Concilio Gangrensi, qui hoc factum in prauidicium parentum probant, anathemate damnantur. ca. 1. si qui sunt 30. dist. vide D. Thomam in 3. quodlibetico. q. 6.

CAP. V.

De forma vouendi, expresse & tacite in religionis professione.

Votum obligatorium & legitimum, sponte, a & cum deliberatione seu C. promissione firmata, eoq; animo, ut obliget, fieri debet. b Quare in voto religionis aut castitatis etas legitima requiritur, c & probatio praecedens professionem, d item professio ipsa expresse vel tacite. e Expresse fit ab eo, qui potest vouere, f & qui potest regulam professae incorporare, vel de licentia eius, g vouendo se expresse profiteri certam regulam, cuius monasterium legibus regitur, & cum susceptione habitus promittere seruaturum se paupertatem, castitatem, & obedientiam, h voto emisso, admissio & acceptatio ab eo, qui potest, ut ab abbate, i monachum enim non facit sumptio habitus, sed emisso voti, professio & acceptatio. k Tacita professio facta etiam infra probationis annum, per susceptionem habitus, qui profitentibus tantum datur, non illi quidem religioni, cuius habitus est susceptus specialiter, sed generaliter religioni alicui, recipientem obligat, si aetatis apta, sciens ac voluntarius, l ac tri- duo perseveret. m Sic si post lapsum anni probationis quis gerat habitum distinctum a nouitiorum habitu, qui professis dari solet, sciens, nec villo metu coactus, tacite

cenfetur profellus. *n* Idipfum, fi poft annum probationis gerat nō coactus habitum non diftinctum inter nouitios & profellus, o aut fe immifceat actibus, qui non folent fieri, nifi per profellus & profellus. *p* Solemnizatur & profellio caftitatis & voti Ecclefiastici, per fufceptionem ipfam fa-
 crorum ordinum, quibus annexæ profelliones *q* votorū folemniū, formula communis, vt Deo fiat & in Ecclefiâ publice. *r*

S C H O L I A.

a *P*t in ca. 16. viduas, 27. qua. 1. Quocirca tunc dum fit, vacua mens eſſe debet a perturbationibus, qua non habent animum ſpontaneum, can. Gonſaldus, 17. q. 2.

b ca. 8. viduas, 27. qu. 1. nam ſola diſpoſitio, quod quis velit aliquid vouere deliberationem quidē habet, ſed non obligationem, vt omnino ideo non liceat ab voto recedere ſine peccato mortali, in can. qui bona 17. q. 1. Idipſum de perſeuerante in propoſito ſimplicis deliberationis dicitur, cuius trāſgreſſio habet peccatum veniale non mortale. c. literaturam, de voto, niſi ſequatur promiſſio animo obligandi facta, qua firmet & veluti ad effectum perducatur. propoſitum. d. c. qui bona, 7. q. 1. & c. conſulti, de regularibus. Panorm. ad d. c. literaturam, facit l. obligationum ſubſtantia. de act. & obliga. Pandect.

c c. ſignificatum, 4. c. cum virum. 12. & ca. cum ſimus, 14. ca. 1. de regul. & tranſi. ad relig.

d Ex regula S. Benedicti. & S. Gregor. Papa, ante profellionem religionis, annus vnus præcedens exigitur in clericis probationis. d. c. Gonſaldus. 7. q. 2. alicubi biennium in laicis, qui ſe offerunt, vt pendente hoc ſpatio temporis vita moreſque ſolcite obſeruentur aut comprobentur. Et ne quis eorum ſit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegit. c. 6. monaſterii, 9. q. 3. in incognitis etiā qui religionē ingredi deſiderant, requiritur triennium ex decretis Bonifacii, in c. ſin. 9. q. 2. quod

A & habetur in capitularibus Carol Magni, lib. 5. c. 227. & in Nouell. 5. c. 2. apud Iulianum antecellorem Nouella conſtitutione 123. c. 52. explicatur in ca. ad apoſtolicam 16. de regularibus. Probationis tempus conſtitutum non ſolum in fauorem cōuerſi, ſed etiā in fauorem monaſterii, vt & ille experiatum monaſterii & regula onera ferre poſſit, & monaſterium videat, num mores illius conuenientes ſint regula. *B* Si tamen inquit, ante tempus regulariter probationi præſinitum, is qui conuerti deſiderat, habitum recipiat, & profellionem emittat, abbae per ſe, vel per alium profellionem recipiente, & eo habitum recipiente, uterq; & conuerſus profellus & monaſterium, videtur tempore in ſui fauore introducto renuntiare, quare ſequitur obligatio ad regularem obſeruantia poſt profellionem ita emiſſam, & receptam, quia multa fieri prohibentur, qua facta tamen tenent. l. patre furioſo, de his, qui ſunt ſui vel alien. iur. P. ca. 1. & 2. de matrimonio contra interdictum eccleſ. contra d. c. cap. cum iam dudum, de præben.

e c. 3. de regularibus. lib. 3. Sext. tit. 4.

f lex ſemper de idoneis intelligi debet. l. vt gradatim, de minoribus & honoribus.

D Innocent. & Pan. in cap. porreclum, de regularibus. Aliquando tamen receptio profellionis ad abbatem ſolum vel abbatiffam pertinet, ex priuilegio. Aliquando ad eodem cum conſenſu exiſtentium in monaſterio, vel capituli, iuxta c. ſi. de regularibus. in Sex. c. conſuluit, qui clerici, vel vouentes, datur & in emiſſione voti, veſtium profellorum, vt velamen profellorum monialibus, vel per episcopum, vel per alium miniſtrum idoneum, vt in c. 1. 27. qua. 1. ca. vidua 20. q. 1.

h capit. cum ad monaſterium, de ſtatu monachorum.

i ca. porreclum, 11. de regularibus.

k d. c. porreclum, & c. ex parte, de reg. c. conſuluit, & c. in ſinu ante, qui clerici, vel vouentes, atq; expreſſe, vt oportet emiſſa profellio,

fessio, etiam si expresse non fuerit mutatus **A**
 habitus secularis, obligat. c. constitutionem,
 de reg. in Sex. neg. etiam simulatio voti, si
 causa sit honesta & professio fiat, excusat
 profitemem quominus dicatur vere pro-
 fessus: contra, si causa sit inhonesta. cap. 6.
 quod interrogasti, 7. dist. c. 2. viduas a pro-
 posito, 27. q. 1. c. vidua, 4. de reg.
l c. constitutionem, de reg. in Sex. dist. c. vi-
 dua, 4. eod. tit. apud Gregorium. contra, si
 per vim aut metum fiat professio. in 6. per. **B**
 latum, de his que vi metusue causae sunt.
m dist. c. constitutionem, 3. in fin. de regul. in
 Sex. c. ad nostram, 8. eo. tit. apud Gregor.
n c. 1. §. qui vero, & §. si. de reg. in Sex. vide
 & dist. c. ad nostram.
o cap. ex parte tua, 22. de regul. c. consuluit,
 qui clericus. vel uouentes, ca. vidua, 27. dist.
 cap. vidua quidem, 34. 27. q. 1. ca. quem
 progenitores, 20. q. 1.
p ca. vidua 4. de regularib. can. quod inter- **C**
 rogasti, 17. dist. dist. can. quem progenito-
 res, 20. q. 1.
q ca. Diaconi, 28. dist.
r ut in cap. uxoratus, de conuersio. coniuga-
 tor. libr. 3. titul. 12. can. 1. 27. q. 1. idem
 si fiat in alio loco professionibus faciendis
 destinato, ut in capit. 35. viduitatis 27.
 quest. 1. apud Romanos Ethnicos solemnia
 vota a magistratibus & populo, praecunte **D**
 pontifico maximo nuncupabantur, & susci-
 piabantur, ut liquet ex Liniio, libr. 30.
 40. & 42. Innuuit Valerius Maximus, lib.
 8. capit. 13. in Motello. Et non tantum in
 solemnibus votis aliquem praesse, annota-
 tum est de scripto recitato voto concepto,
 sed etiam ultra vota nuncupantibus adhi-
 biti & appositi fuerunt custodes & obser-
 uatores, qui attenderent, ne qui praesaba-
 tur verba, in aliquo erraret, ut scribit Pli-
 nius, libr. 38. capit. 2. Erat & idem vo-
 uentium, qui & precantium habuunt, vo-
 taque sublati in caelum manibus & con-
 cipiebantur & suscipiebantur, ut est apud
 Liniium, libr. 10. & libr. 50. Sic legimus
 apud Plutarchum in Mario, Marius

& Catullum uouentes, πένες τ' ἰσπερὸν ἀ-
 ράγειν τὰς χεῖρας.

CAPVT. VI.

Pro quibus vota facta.

Vota pro his demum rebus fiunt, pro
 quibus Dei auxilium imploratur, pro
 corporis animæque salute. **a** Ob pietatem,
 auxiliumque Christianorum, ut peregrina-
 tiones ad sanctū Christi sepulchrum, **b**
 vel ad limina sanctorum Apostolorū Petri
 & Pauli, & pro aliis, quæ a Deo cupimus
 dari, **c** & alibi.

SCHOLIA.

a cap. porrectum, 13. & cap. sicut nobis, 17.
 de regularibus. c. 3. de voto. Apud Ethni-
 cos etiam saepe pro agrotorum salute susci-
 piabantur, ut apud Suetonium Tranquil-
 lum in Claudio, cap. 45. & Romani aequi-
 tes uouerunt & pro valetudine Augusta
 equestri fortuna, apud Cornelium Tacitum,
 libr. 12. tale votum apud Liniium,
 libr. 9. atque apud alios licet videre vota
 publica & priuata pro salute alicuius, unde
 Propertius, lib. 2. Elegia. 7.

Hæc mihi vota tuam propter susce-
 pta salutem, &c.

b ut c. 2. de voto.

c ut in cano. 13. si quis Romipetas, 24. qu. 5.
 uouit Iacob, pro prospero itinere. Genes. 28.
 vers. 20. quod & hunc morem etiam ha-
 buisse ob numinis uenerationem non est
 valde difficile cognoscere, ut apud Suetonium
 Tranquillum in Caligula. c. 14. ibi,
 cum deinde paucos post dies in proxi-
 mas Campaniæ traiecisset, vota pro re-
 ditu suscepta sunt. Et apud Plautum in
 Amphitruon. actu. 3. scena 2.

Iube uero uasa pura adornari mihi
 Ut quæ apud legionem vota uoui, si
 domum

Redissem saluus, ea ego absoluam
 omnia,

Et apud Ouid. lib. 2. amorum. Eleg. 21.

— Pro reditu uictima vota cadet.

fiabant & vota a Senatu a priuatisque, ob A
meū belli imminenti, ut apud Onidium
6. Fastorum. Ibi, mens quoque numen
habet, &c. proque aliis, quā ne tadio sim
omitto, cum iam multa hac de re collegerit
Barnabas Brissonius, libr. 1. de formulis
& solemnibus populi Romani verbis, &
ibi de voti conceptione, & formulis anti-
quis vouendi.

CAPVT VII.

Effectus voti emissi.

Liberum est vnicuique ante votum non
vouere, at voto emissio non licet sine
dissidio salutis resilire, a imo & ad solu-
tionem voti quis compelli potest, b nisi aut
sit impossibilis eius solutio, c vel conditio
deficiat appposita, d vel malū turpe votum
sit, quod & dissoluendum est, etiam im-
posita penitentia, e vel si impediatur a su-
periore, vt a patre, domino, cōiuge vel ab
aliis habentibus ius retractandi, vel si inu-
tilis vouens reddatur ad votam rem im-
plendam. f Quibus casibus non sunt voti
transgressores, qui non implent: quemad-
modum nec is, qui auctoritate sedis Apo-
stolicae distulit adimplere. g Nam & is po-
test in voto dispensare, & cōmutationem
facere, consideratis causis & qualitatibus
personarum, h quidque liceat secundum
æquitatem, quid deceat secundum hone-
statem, & quid expediat secundum vtilita-
tem, vt neque voti fracti reus est, qui tem-
porale deuotum obsequiū in perpetuam
noscitur religionis obseruantia commu-
tare, quive votum potest per alium imple-
re & implet. k

SCHOLIA.

a c. licet, 6. & c. magna, de voto. c. 1. 2. 3. 4. E
& 5. 17. qu. 1. Vota vouete & reddite.
Psalm. 70. dist. c. magna, §. & quidem de
vot. c. quod Deo, 3. q. 5. melius est enim
non vouere, quam votum nō implere,
c. scimus, 12. q. 1. Et votū velle retractare

damnabile est, can. vouentibus & seq. 13.
dist. vt neque liceat causa conuertendi a-
liquem ad fidem, infringere votum casti-
tatis. ca. non solū, 3. 2. q. 2. Antiqui eos, qui
vota fecerant reos voti, eorumque compo-
tes factos, quoad promissa soluisent, da-
mnatos voti appellabant, vt ait Macrob.
libr. 1. Saturnalio. cap. 3. Solutio voti pra-
supponit debitum ex obligatione, vt idem
Macrob. ait. libr. 1. c. 1. Saturnal. & l. 2. de
pollicitat. lib. 50. P. tit. 12. vbi & ex voto
eripi obligationem personalem, non autem
rem votam ideo obligatam esse dicitur.

- b c. ex parte, 17. de censib. lib. 3. tit. 39.
c vide D. Thomam 2. 2. q. 88. art. 2. Sem-
per enim in omni promissione intelligitur,
si Deus voluerit, & si potero implere, ca.
beatus, 22. q. 2. c. quemadmodū, de iure-
iuran. facit & regula iuris impossibilium,
& si per vouentem nō stet, quominus im-
pleatur, sed per alium.
d ca. non solum, 2. qua. 8. idem si causa voti
cesset. c. magna deuotionis. §. si. de voto.
e Tolerabilis est stulta promissionis vota
reuocare, quam per inutilium promissorum
custodiam exhorrendam criminum im-
plere mensuram. ca. 1. & fin. 21. qua. 4. ex
concilio Toletano, 8. c. 2. & ca. peierabilis,
15. eadē 22. q. 4. in malis promissis rescin-
de fidem, in turpi voto muta decretū, quod
incaute voluisti nefacias, impia enim est
solutio, qua scelere adimpletur, c. in malis,
5. 22. q. 4. nec propterea fides violari dice-
tur, si ideo non seruetur, vt ad bonum re-
deatur. ca. mulier, 21. & ca. non est obser-
uandum, 13. & ca. si ad peccatum, 22. q. 4.
f cap. quod super, 8. & c. ex multa, §. 2. & si
de voto.
g c. non est voti §. de voto. vide D. Thomā,
2. 2. q. 88. ar. 12. c. 1. & 2. de voto. Com-
mutatio tamē voti proficiscendi pro substi-
tuo Christianorum in terrā sanctā, ab alio,
quā a summo Pontifice cōmutari nō potest.
c. ex multa. de voto, Addūt alii votū visi-
tandi limina sanctorum Apostolorum, Pe-
tri & Pauli, sancti Iacobi, ingrediēdū reli-
gionem,

CAPVT I.

1 Continuatio.

2 Et finitio transactionis.

gionem, quorum dispensationem pertinere **A**

ad summum pontificem tradit Angelus
Clauasius in summa in verbo voluntas. nu.
6. explicat tamen uademum peregrinatio-
nis Hierosolymitanae votum intelligi di-
spensandum a summo pontifice. si pro sub-
sidio Christianorum quis uouisset, contra
si pro deuotione tantum, quo casu posse cum
uouente a suo pontifice seu episcopo dispen-
sari, uel commutationem voti fieri, iuxta
sententiam Panormii. ad dict. c. ex multa. **B**

Et citatur pro eo illud, c. c. quod super
his, eo. tit. 7. p. tamen Angelus ait, ex con-
suetudine etiam ex illo casu adiri summum
pontificem, si tamen episcopus dispensaret
sic credere ualere dispensationem, iuxta
sententiam Panormitani.

h. dict. c. magna, 7. §. qui dem tria, de vo-
to c. aliud, 11. q. 1. c. deniq; in fine, 4. dist.
i. c. scriptura, 4. de voto. interpretatur & hoc
D. Thomas, 2. 2. q. 88. art. 1. 2. ad primum **C**
argument. & lib. 4. sententia. dist. 39. q. 1.
art. 4. in corpore articuli, nec peccat, qui in
melius aut maius votum commutat, uel
in aequo Deo gratum, ca. peruenit in 2. de
iure iuran. glossa est uidentia ad cap. cum
ad monasterium, 6. de statu monach. lib.
3. tit. 3. §.

k. ut in c. licet, 6. de voto, ubi glossa ad ver-
bum commiserit, ait, quod aliquis potest
pro alio ieiunare, & votum pro alio adim-
plere, quia in illo c. licet, mortuus soluit vo-
tum suum per superstitem heredem cui in-
iunxit implementum. facit & ca. anima
defunctorum, 13. q. 2. facit can. si aliquis
fuerit 36. q. 6. porro defunctorum vota,
quando heredes teneantur adimplere, ui-
dendum apud Hostiensium in summa de
voto, §. & uirum.

DE TRANSACTIONIBVS.

N I B V S.

A T I T. III.

A Exstat tit. de transactionibus lib. 1. decretalium
tit. 36. lib. 2. P. tit. 15. lib. 2. C. tit. 4.

A Finitis pactis transactio est, a uerum
potius ad pactum dissoluens quam
contrahens obligationem, referenda erit,
b quae ratione & aliis, a pactis distinguitur.

Transactio quippe est conuentio c de
re dubia, & lite incerta, d non gratuito
facta. e

S C H O L I A.

a Dicitur & pactum transactionis in l. si de
certa, 3. 1. de transactio. C. agitur de tran-
sactionibus libro 5. decretalium, tit. 36.
lib. 2. ff. tit. 15. lib. 2. C. tit. 4. & lib. 11. E-
cloga Basilicorum, & dicitur. Et apud
Constantinum Harmenopolum lib. 1. Pe-
rioches tit. 10. apud nos, lib. 28. Syntagma
iur. uniuers. c. 2. & 3. ubi plene uidebis plu-
ra, quae iuri Pontificio non potuerunt con-
iungi.

b Nam Baldus ad rubricam de transactio.
C. nu. 10. & 11. & alii quidam existimant,
potius transactionem ad distractum quam
ad contractum pertinere, unde dicitur & q
est transigere, & controuersiam dirimere
& dissoluere, sic Cicero pro Roscio, qui pro
socio transigit satisfacit, nihil neminem post-
ea eorum petiturum; & generaliter ita
transigere est, finem alicui negotio impone-
re uel componere negotium, l. ut sunt in-
dicio, 30. de verb. signifi. & iure pontificio
saepe transactio dicitur compositio. ut in ca.
2. & fin. de transact.

c c. ex multiplici, 3. de Decimis. lib. 3. tit. 10.
l. cum mota, 6. C. de transactio. l. 1. §. con-
uentionis, de Pact. P. quia hinc inde pra-
stita fides firmatur. c. constitutus, 4. de tran-
sact. fit consensu transactio. l. interpositas,
13. C. de transact. & ex libero arbitrio l.
si quis maior, 41. eo. tit.

d l. 1. de transact. P. causa dubia & lites de-
ciduntur transactione l. causas uel lites, 16.
de transact. C. & alia controuersia, 14. eo.

*P. sine iam mota controuersia vel lis sit, si-
ue timeatur ne moueatur, l. 2. § si. C. eo. tit.
c. Transactio, nullo dato, 38. C. de transact.
Aliquid enim semper in transactione vel
datur vel retinetur, vel permittitur, c. su-
per eo. 7. C. eo. tit.*

CAPVT II.

Distinctio transactionum.

Ceterum iure pontificio inuenimus quodammodo duplicem speciem transactionis, vnam, quæ aliquo dato vel retento fit: aliam quæ amicabilis dicitur compositio, nullo dato aut retento, sed gratis facta. *a* Diuisa aliquando, *b* transactio facilioris intelligentiæ gratia, in generalem & specialem, ratione generalis vel specialis controuersiæ, super qua interuenit transactio. Generalis ita est, quæ sapit controuersiam iuris vniuersi, vt si sit de hæreditate, quæ ad omnes partes & causas eius iuris diffunditur. *c* Specialis est, quæ de aliqua certa re, controuersia, seu lite fit, & ideo nunquam ad alia quam ad expressa porrigitur. *d* Erit & quædam realis, quæ transit ad successores rei, super qua transactum est: alia personalis, quæ cum transigente viuunt & extinguuntur. *e*

SCHOLIA.

- a* c. super eo, 7. de transact. ita aliud transigere de beneficio, aliud de eo amice vel amicabiliter componere. vide Pan. ad dictum cap. super eo. § in cap. si quando, de officio delegat. § in c. 1. de collisio. de regen.
b vide quæ diximus lib. 28. Syntag. c. 2. nu. 4. & 5.
c vt in c. 1. de transactio. in c. inter monasterium, § c. sequen. de senten. § re iudica. l. sub pretextu, in utraque, de transact. C. cum simil.
d l. age cum Geminiano, l. 3. § penult. C. de transact.
e vt sunt exempla in c. de cetero, 1. § c. veniens, 8. de transactio.

CAPVT III.

De quibus fiant vel non fiant transactiones.

Res dubia vel controuersia, licet radicaliter, *a* in transactionem deducitur, vt in finitione dictum, nisi ius aduersetur. *b* Aduersatur autem in pluribus, in quibus prohibet transactionem: veluti, si monachi cum laicis transigant & ius præsentandi **B** dent, recepta maiore quam habuerint portione, *c* si super beneficio contentioso vel re sacra litigiosa fiat: *d* gratis tamen amicabilis facta compositio de his, sacris canonibus non est inimica, *e* si sub beneficio summi pontificis, qui eam probet, fiat. *f* Non recipit etiam matrimonium, quia indissolubile, transactionem, *g* neque spiritalis subiectio, *h* super decimis possidendis, transactio utique poterit fieri **C** inter Ecclesias & personas Ecclesiasticas cum assensu episcopi aut archiepiscopi, eritque rata in perpetuum ratione interpositæ auctoritatis, *i* si vero sine auctoritate fiat superioris, erit temporalis, nec durabit ultra vitam transigentis. *k* Quod si fiat cum laico, de subtractis & retentis decimis, valebit etiam, *l* sed non de percipiendis, *m* nisi amicabilis compositio cum laicis facta de decimis minori quantitate, vel certo modo soluendis, fuerit a sede Apostolica confirmata. *n* Gratia etiam inter accusantem & accusatum non improbat, sed ex præmio seu transactione concordia redempta, *o* reprobatur. Prohibetur & iure ciuili de aliis transactio, *p* quæ nunc ad ius pontificium non transferant, cum leges sufficiant.

SCHOLIA.

- E** *a* nam litis omnis dubius euentus, l. quod debetur, de peculio. P. vt contra, lis decisa sine dubio, § pro veritate habetur. l. ingenuum, de statu hominum, l. res iudicata, de reg. iur. P. nisi que imponitur ius per rem iudicatam, l. 1. de re iudic. P. ideo post rem iudicatam

dicatam non valet transactio facta per eum A
 qui ignorat iudicatum, & si quid datur eo
 nomine, repellitur, in c. exposuit, de arbitriis, l. cum posteaquam, C. de pact. l. eleganter, 2. §. si post rem iudicatam, de conditio. indebiti. P. si tamen a sententia appellatum fuerit, pendente appellatione transigi, ut de dubio poterit. l. etsi post rem iudicatam, & l. post rem iudicatam, de transact. P. l. si causa cognita, C. eo. tit. ratio potest sumi, ex l. 1. de appellatio. P.

b can. generalis in fine, §. 4. distinct.

c c. praterea quando, 9. de transact. facit c. cum clerici. 6. de pactis.

d c. constitutus, 4. & c. super eo, 7. de transact. c. 3. de collusio. de egen. lib. 5. tit. 2. 2. quia simonia est, ut temporale detur pro spiritali. Ideo prohibetur hac conventio c. fin de rerum permuta. & ca. 2. quam pio, 1. q. 2. quamvis spiritale cum spiritali commutari possit. c. ad quaestiones, de rerum permuta. Distingendum tamen censet glo. ad dictum c. super eo, ad verba, super re sacra, an agatur de re spiritali, qua petatur tanquam beneficium, an tanquam proprietas. Nam si agatur tanquam de beneficio, puta ut quis recipiatur ad illud beneficium, tunc de eo beneficio in iudicium ita deducto, non potest fieri transactio. adde textum in c. cum pridem, 4. de pact. quia non ex transactione, sed ex canonica institutione titulus habendus est beneficii. c. 1. de reg. iur. in Sex. ca. nullus omnino, 16. q. 7. c. admonet, de renuntiatio. c. ex frequentibus, de institutio. Si vero res sacra vel spiritalis in iudicium deducatur tanquam proprietas, veluti quia una Ecclesia aliam sibi esse subiectam dicat, alia negat, poterit tunc transigi: quia & de his permutatio fieri potest, dicto ca. ad quaestiones, & ita de decimis inter duas Ecclesias transigi potest c. 2. de transactio.

e dicto c. super eo. & c. cum inter 6. de election. in lib. 1. tit. 6. dicto cap. cum iudex, de electio. cap. nisi essent, de praben. cap. final. de transactio. ubi ratio. & ex ca. quos

Deus, 33. quaest. 2. alioquin si transactio non pertineret ad dissolutionem matrimonii, sed ad alia capitula, posset sustineri, ut notatur in dicto cap. fin.

f ca. praterea 4. eo. de transact. Posset tamen remissio fieri gratis, remanente superioritate, de temporalibus singulis annis, in recognitionem eius debitis, ut liquet ex c. constitutus, 6. de religios. domib. libr. 3. titul. 36. & ex cap. cum venerabili, de censib.

B

g c. statuimus, 2. de transactio.

h c. veniens, c. de cetero, de transact.

i cap. cum apostolica, de his qua fiunt a praelatis sine consen. capitul.

k can. decimas quas, 16. quaest. 7.

l c. penul. de confirma. vtili vel inutili libr. 2. tit. 30.

m cap. 3. de collusio. de egen. lib. 5. tit. 2. iure civili & canonico transactiones de causis civilibus permittuntur, nisi nominatim prohibeatur. At in criminalibus iura civilia prohibent transigere in actione famosa, sine iudicis auctoritate. l. furti, §. pactus, de his qui notant. infam. Pand. in crimine quoque capitali, quod irrogat poenam sanguinis licet transigere iure civili, excepto crimine adulterii: in aliis vero criminibus, qua non irrogant poenam sanguinis non licet contra falsi accusationem, l. transigere, 18. de transact. C. licitum enim unicuique sanguinem suum quoquomodo redimere. l. 1. de his qui mortem sibi consciverunt. in privatis autem criminibus licitum est transigere. At iure pontificio cum non irroget ecclesia ex vilo crimine sententiam sanguinis. canon. hi a quibus, 23. quaestio 8. de nullo crimine licebit transigere. Item etiam quod iure pontificio nullum crimen habeatur privatum, sed publicum, ut colligitur ex cano. infames, 6. quaest. 1. forsan tamen transactio permittetur & concordia cum reo, auctoritate iudicis, ut in can. si primatus, 5. quaestio. 2. cano. ea qua in parte decisa, de offic. archidia. vide hac de re fusi glos in cano. so-

E

quem poenituerit, 8. §. in omnibus, ad verba in omnibus, 2. questio. tertia, gloss. ad cap. 1. ad verbum gratiam, de collusione de leg. 2. Super remissione iniuria permitti transactionem sub auctoritate iudicis, notat gloss. in cano. si illic, 29. ad verbum transactum per illum textum 23. quest. 4. n. vi prohibita transactio de alimentis testamento, codicillis, aut mortis causa donatione relictis, in futurum praestandis, sine praeatoris vel iudicis auctoritate & cause cognitione, non de praeatoris & iam debitis. in l. cum hi, 8. de transact. Pand. l. de alimentis, 8. eo. tit. C.

CAPVT IIII.

Qui transigere possunt.

Transigere pro se & alieno nomine poterunt, qui pro se & aliis pacisci possunt, a sanus mente, licet aeger sit corpore. b Maior viginti quinque annis, c tutor, curatorem, d procurator, si speciale mandatum habeat, non aliter, e nisi forsan transactionem procuratoris cum generali administratione constituti, dominus ratam habuerit, f Et in summa, qui potest donare & remittere, transigere poterit, non aliter. g Cum de rebus alienis vel in praedictum alterius, transactio facta, non valeat, h nec valebit transactio inter dominum & seruum de alio, quam de libertatis statu, facta. i

SCHOLIA.

- a vide quae dixi lib. 28. Syntag. c. 2. num. 24.
 b l. sanus mente, 27. de transact.
 c l. si quis maior, 41. l. si maior, 22. §. l. 36. de transact.
 d l. 1. 4. §. 5. de transact. C. l. qui cum tutoribus, 9. eo. P.
 e l. qui ad agendum, 4. de procura. l. 1. Sex. E. ti, cap. 19. c. per tuas 9. de arbitris lib. 1. tit. 43. l. transactionis placitum, 7. C. de transact. l. procurator cui generaliter 55. §. l. mandato, 60. de procurator. lib. 3. P. l. nulli procuratorum, de transact.

A f. c. ut contingit interdum 3. de transact. ubi de c. cum dilectus, de religio. domib.
 g. quia in transactione sit datio, vel donatio, vel cessio, atque ita donatio transactio dicitur, in l. cum donationis, 34. C. de transact. quare nec monachi, qui nihil habent transigunt proprio nomine, cano. non dicitur, 12. q. 1. neque quibus non est concessa bonorum suorum alienatio vel administratio, quales prodigus, furiosus, pupillus, &c.
 h. l. 1. §. l. transactione matris, 26. de transact. C. l. de re, 10. §. l. 3. eo. tit. Pand. l. 2. C. remitter alios act. §. l. 7. tit. 60.
 i. l. interpositus 13. de transact. C. quia inter seruum & dominum iudicium consistere non potest. l. fin. C. an seruus pro suo facto teneatur lib. 4. C. tit. 4. l. 4. de iudic. in P.
 k. l. fin. C. de transactio. l. si seruum, §. si quis dederit de acquiren. hare. P. l. cum adfirmes, 8. de libera caus. lib. 7. C. 16.

CAPVT V.

De forma transigendi.

Transactiones ut valeant, non debent esse iuri contrariae, a oportetque eas fieri cum auctoritate & consensu, quorum interest, b possunt fieri apud actum iudicis, siue sine actis scriptura interueniente, vel sine ea, c dummodo sine metu, & cum spontanea voluntate perficiantur. d Interdum tamen ea firmatur Aquilianae & acceptilationis, vel scripturae accessione, et iuramento. f

SCHOLIA.

- a c. de cetero, de transact. c. sacrosancta, de electio. c. si quando, de offic. delega.
 b c. statumus, 2. §. c. de cetero, §. fin. §. c. super eo, de transactio.
 c l. siue apud acta, 28. §. l. cum te transigisse, C. de transact. l. pactum quod bona fide, 17. de pact. lib. 2. tit. 3.
 d Nam rata non sunt ut vel metu facta transactiones, l. interpositus, 13. de transact. ubi §. ex.

Explicatur, talem metum probari oportere, qui salutis periculum vel corporis cruciatum contineat, iuxta l. 1. § sequetur, quod meus caus. P. l. v. an timoris, de reg. iur. P. l. ubi pactum, 40. § l. 3. C. de trans. l. 5. § l. 1. § eo. 11. P.

f. l. si quis maior, 41. de trans. l. 1.

CAPVT VI.

Vis & effectus transactionis.

Transactione perfecta legitime, irrevocabilis est, repugnante altera parte transigentium ex his quorum interest servari. a Idque, ut sit litium finis. b Quare nec sub pretexto instrumentorum de nouo postea repertorum, ad litem sopitam pertinentium, reuocatur, c quia instrumenta & alia iura partium contraria, secuta transactione tolluntur. d

SCHOLIA.

a c. contingit de transactionib. l. postquam liti. 4. C. de trans. l. cum te transigisse, de trans. C. nec minorem auctoritatem habet transactio quam res iudicata. Idque & conueniens est humane fidei, ut placua seruentur. l. non minorem, 20. C. de trans. l. 1. de pact. P. quare neque lites aut causas legitimis transactionibus finitas, imperiali etiam rescripto resciscitare permittitur. l. causas, 16. de trans. Proinde si quis a transactione perfecta voluerit rescilire alteri iuramento, contra eum, repugnanti duplici modo consultum est. nam habet vel exceptionem, vel datorum repetitionem, si ita sit stipulatus, rata manente transactione: aut si ita stipulatus non sit, habet solam exceptionem. l. cum proponas, 17. de trans. C. Quod si velit indulgere aduersario restitutionem, refundit aduersarius pecuniam ab eo receptam, l. si diuersa pars 14. C. de trans. p. naq. apposita peti poterit ab eo qui noluerit seruare transactionem, si pena apposita sit transactionem seruanti, quod & in ius sit. in l. ubi pactum, 40. C. de trans. l. 1.

l. fratris, C. de trans. Properandum autem est, ut quanto celerius fieri poterit sopiantur lites & controversie, c. constitutus, de procura. c. finem litibus, & c. fin. de dolo & contuma. c. 2. de re iudic. l. properandum, C. de iudic. vide & alias rationes transactionis recepte, apud nos, lib. 28. Syntag. cap. 3. c. inter monasterium, & c. suborta, de sent. & re iudic. lib. 2. tit. 27. l. sub pretexto, 19. de trans. ubi ponitur exceptio, nisi quis per se vel per alios subtractis instrumentis, quibus veritas argui poterat, decisionem lites extorsisse probeatur. nam si actio tunc superest, replicationis auxilio, doli mali exceptio pacti submonebitur, & si iam actio lites fuisset perempta in transactione per acceptilationem vel stipulationem, actio de dolo intra tempus constitutum poterit exerceri, constitutum vero tempus biennium est, l. optimum, C. de dolo. Iungenda & est alia, sub pretexto, 29. de trans. l. 1. C.

d cap. 1. de trans. l. 1.

DE MUTVO.

TIT. IIII.

a Conueniri potest titulus si certum petatur in C. lib. 4. tit. 2. de rebus creditis, & si certum petatur & certi conditionem lib. 12. P. tit. 1. Iustiniani Nouel 33. de his qui mutuum dant agricolis, 32. § 34.

CAPVT I.

1 Continuatio ad superiora, & dispositio descendorum cum distinctione contractuum.
2. Re qui contractus celebrantur.

Postulat ordo, ut a simplicibus vel puris pactis, ad conuentiones quæ certâ & definitam compositamque substantiâ habere videntur, trãeamus. Illæ porro vel assument proprium aliquod nomen extra commune conuentionis, vel remanent intra fines cuiusdam alterius communis nominis. Vnde quidam cõtractus nominati, quidam innominati dicuntur. a Nominati tractationis, primum ordinè accipient, qui

T s

vel re, vel verbis, vel literis, vel consensu dicuntur contrahi. *b* Alii postea sequentur. **2** Re contrahitur mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. *c* De quibus pauca ut conveniunt iuri pontificio dicemus, & prius de mutuo. *d*

SCHOLIA.

- a* totum hoc explicat *l. iuris gentium*, usque ad *§. si ob maleficium*, de pact. P.
b *§. fin. de oblig. apud Iustinianum*, *l. 1. de actio. P.*
c *toto tit. quib. mod. re contrahit. oblig. lib. 4. institutio. tit. 15. & l. 1. de actio. P.*
d tractatur de mutuo, in titulo, de rebus creditis, *lib. 12. P. tit. 1. & tit. si certum petatur, lib. 4. C. tit. 2. & apud nos, lib. 22. Synagm. c. 2. & 3.*

CAPUT II.

Mutuum quid sit.

Mutuum est traditio rei, ea lege facta, ut alia res pro ea in eadem tamen specie, vel ut Iurisperiti loquuntur, in eodem genere, reddatur. *a* Ideo & mutuum dictum quod id quod tibi datur, de meo tuum fiat, *b* recepturus tamen a te postea rem eiusdem qualitatis, bonitatis, & speciei. *c*

SCHOLIA.

- a* colligitur ex *l. 2. de reb. credit. P. in eodem D* genere dicunt Iurisperiti, pro in eadem specie. Speciem dicentes individuum, & genus speciem. Non autem redditur necessario idem in individuo datum, quãquam possit si expediat debitori, id ipsum reddi, quod tamen deterius non sit factum, si autem res data in eodem ex conventionione individuo, reddenda esset, commodatum diceremus, neque haberemus rationem, num eiusdem bonitatis esset res reddita, dummodo commodatarius argui de dolo & culpa nequeat, dicta *l. 2. de reb. com. vel precarium, vel depositum, vel pignus, vel locatio*. Et si aliud etiam diversi generis seu speciei dari possit, esset alia speciem con-

A tractus a mutuo, nempe vel permutatio vel emptio. Si vero ita daretur in mutuo, ut nihil pro ea redderetur, esset donatio.

- b* *l. 2. §. appellata, de reb. credit. P.*
c *l. cum quid. 3. eo. tit. de reb. credit.*

CAPUT III.

Quotuplex mutuum.

Mutuum aut sine usuris fit, & proprie mutuum, aut cum usuris, & improprie ita dictum. *a* Item interdum mutuum civile tantum, interdum naturale tantum, interdum naturale & civile simul. Civile tantum est, quoties adhuc numeratio non interuenit, sed tantum eius est spes. *b* Naturale quando interuenit numeratio, & realis datio civili obligationi iungitur. *d*

SCHOLIA.

a de utroque in cap. consuluit, 10. de usur. Et Nonius Marcellus. Mutuum a fenore, inquit, hoc distat, quod mutuum sine usuris, fenore cum usuris sumitur. Sicut apud Plautum in *Afinaria*, nam si mutuo non potero, certum est sumam fenore. unde honestius mutuum est, quod sub amico affectu fiat, tamen usus temporis necessarii, fenore sumere docuit, *hæc Marcelli*.

b Civiliter tantum quis mihi obligabitur, quoties spe munerationis, quia mihi chirographas tradit. Et hoc est, quod dictum est in *l. 2. §. verbis tantum credimus, de reb. credit. P.* Verbis tantum credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interposito, veluti stipulatione, quo pertinent tituli de non numerata pecunia *lib. 5. tit. 15. C.* Si pignoris conventionem numeratio secuta non sit, *lib. 8. C. tit. 33.* Est & civile, si voluntate mea in des pecuniam, vel filii familias vel servus, nam actio inde acquiritur licet mei nummi non fuerint, *l. 2. §. in mutui datione, de reb. credit. P. l. 2. C. per quas personas nobis obli. acquirir.*

c Et hoc maxime mutuum facit cum numeratione, & res interuenit, ut ante mutuum non contrahatur. *l. qui pecuniam, de reb.*

rebus credi. P. alioquin videtur contra-
ctus innominatus l. naturalis, 3. de pra-
scripta. verb. Pandect.

d l. veluti si chirographi promissionem se-
quatur numeratio, l. obligamur aut re, 5. 2.
de action. & oblig.

CAPVT IIIII.

1 Que mutuo dentur & affinis mutuo.

2 Mutuum interpretatiuum & verum.

Mutuum fit earum rerum, quæ ponde-
re, numero, mensurave constant. **A**ffinis
contractus mutuo, & quodammodo
mutui species est in debiti receptio, soluto
demum in debito per errorem & ignoran-
tiam soluentis, qui accipit veluti ex mutuo,
ad restitutionem per conditionem in-
debiti obligatur. **b**

2 Ita & aliquando mutuum verum, ali-
quando interpretatiuum. Verum, quoties
rei ipsa, res consistentes in numero, ponde-
re & mensura ea lege dantur, vt in eadem
specie seu genere, quantitate, qualitate, &
bonitate soluantur, vt diximus. Interpre-
tatiuum, seu præsumtum est, quando sub
velamine emtionis vel alterius contra-
ctus, mutuum tegitur, idque plerumque in
fraudem legis prohibentis vsuras, vt eo
prætextu ex mutuo percipiuntur, tâquam
ex alio contractu. **c**

SCHOLIA.

a veluti in vino, oleo, vitico, pecunia nume-
rata, ere, argento, auro. quas res, aut meti-
endo, aut numerando, aut appendendo, in
hoc damus vt accipientium fiant. Et quã-
doque non eadem res, sed alia eiusdem na-
tura & qualitatis reddantur. §. mutui da-
tio, quibus modis re contrah. obligatio. l. 2.
§. 1. si certum peti. Pandect. l. 1. de actio
Pandect. fit & mutuum aliquando in re **E**
estimata loco pecunie, l. 4. & l. 1. de rebus
credit. P.

b §. is quoque, quib. mo. re contrah. obligat.
titul. de conditio. in debi. lib. 12. Pandect.
tit. 6. l. 1. & 3. C. eo. titul. lib. 4. titul. 5. at-

que ita fieri æquitatis ratio suadet l. hæc
conditio. 66. de conditio. in debi. Pandec-
tis si modo, quod solutum fuerit, sit omni-
no in debitum naturaliter aut civiliter, l.
frater a fratre, 38. & l. Iulianus, 59. de
conditio. in deb. P. & dummodo qui soluit,
ignorauerit se non debere. Nam si, cum
sciret se non debere soluerit, non potest re-
petere solutum, l. 2. de conditio. in deb. P. l. si
per ignorantiam, 6. & l. in debitum 9. C.
eod. tit. quia ita soluens donare videtur. l.
campanus, de operis libertor. P. & donatio
non est reuocatio concessa, l. velles nec ne,
C. de reuoca. donatio.

c c. ad nostram, de emtio. & c. significante, p.
illo, de pignorib.

CAPVT V.

Qui mutuum dare possunt, & quibus detur.

In mutui datione oportet dominum es-
se dantem, a ideo nec socius commu-
nem pecuniam inuitis sociis mutuatur. **b** Vt
contra, non contrahitur mutuum, quod
repeti possit cum filiofamilias, **c** cum
alienandi potestatem non habeat; debet
enim mutuata rei in accipientem trans-
ferri dominium, vt etiam suo, non credito-
ris periculo pereat. **e**

SCHOLIA.

a l. 2. §. in mutui datione, de rebus cred. P.
utilitatis tamen causa aliquando rece-
ptum est, vt datum mutuum a non domi-
no, quod ab initio ex ea causa non subsistit,
aliquo casu postea validum efficiatur, vt si
pecunia aliena mutuo data, consumpta fu-
erit ab accipiente, nam post consumptionem,
nascitur tunc conditio. l. nam si fur 13. &
l. non omnis numeratio 19. §. fina. de reb.
cred. P. l. si quis pro eo, 56. §. si nummos a-
lienos, de fideiusso. lib. 46. P. tit. 1. vel si
is, cui aliena res mutuo data est, non pre-
scripserit, l. 15. §. 2. de conditio. in debi. P.
b l. si socius, 16. de reb. credit. P. pro parte ta-
men quam habet in re communi, mutuum
subsistit, dicta l. si socius, & l. nam & si fur,
§. fin. de reb. cred.

- c** l. 1. ad senatuscons. Macedon. lib. 1. 4. P. A terit pacto fieri: c & vt eatenus agatur pro repetitione, quatenus debitor facere tantum possit *d* in reliquo, omnia quæ inferi stipulationibus possunt, eadem & numerationi pecuniae apponi possunt: ideo & conditiones. *e* Quare hinc fit, vt mutui datio, interdum in pendenti sit, & ex post facto confirmetur. Adiciuntur & pactiones circa solutionem mutui faciendam, vel gratuito, vel cum usuris, *b* vel certo loco, vel de pœna, si non solueretur die constituto. *k* Natura mutui ex parte ad donationem pertinet, quia gratuitum, *l* & ex officio amici pendet, *m* vt ad tempus concedatur debitori, *n*
- c** l. 1. ad senatuscons. Macedon. lib. 1. 4. P. titu. 6. l. si filius tuus. 6. C. eod. tit. lib. 4. tit. 28. Excipiuntur tamē casus, quibus ex mutuo filios familias factio, nascitur obligatio iure, vt si filius familias pro patre familias vulgo habitus fuerit, l. 3. ad senatus. Mace. P. l. 1. & 2. C. eo. titu. si patris voluntate contraxerit: aut in eam rem pecuniam acceperit, que patris oneribus incumberet, vel si sue potestatis, post mutuum acceptum factus, nonatione facta pro eo fidem non obligauerit, vel aliter agnouerit debitum. l. 2. C. eo. titu. Si iussu patris pecuniam acceperit. l. 4. & 5. §. fin. C. eod. titu. aut si pater mutuum ratum habuerit. l. fin. C. eod. Si filius familias ex alio contractu quam mutui debitor sit. l. 3. C. ad senatusc. Macedo. l. 1. §. is autem solus, eo. titu. in P. Si filius familias sit miles, l. fin. C. eod. titu. & c.
- d** Mutuum ideo dictum, quod de meo tuum fiat, §. mutui datio. quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinia. l. 2. §. appellata, de reb. cred. P. Inde collige, & prodigos, quibus bonis interdictum est, mutuum non contrahere. l. is cui bonis, de verbor. obliga. P. neque furiosos aut mente captos. & c.
- e** Item is cui, quib. modis re contrah. obliga. l. 1. §. is quoque. vers. & ille quidem, de aelio. P. incendium, C. si certum petat. Iure civilis tamen tractata excipitur pecunia, que facit periculum creditoris, donec ad portum peruenerit. l. nihil interest, 4. & l. fœnerator, 6. de nautico fœnore. P. Iure tamen Pontificio hic casus videtur reprobatus, cum suis usuris, in c. nauiganti, ca. fin. de usur.

CAPVT VI.

De forma & natura mutui quedam.

Quia natura mutui censetur, vt res in eadem bonitate, specie, & quantitate, & numero restituatur, non admittitur pactum in mutuo, vt plus quam datum sit, restituatur. *b* vt minus tamen soluantur, po-

SCHOLIA.

- a** l. 3. de reb. cred. P. cum similib. ibi notatis.
- b** l. si tibi decem, 7. & l. si vnus, 27. §. si cum decem, de pact. P. l. rogasti, 11. §. penult. de reb. credit. P. l. cum ultra, de non numerata pecunia, lib. 4. C. tit. 30.
- c** d. l. si vnus, §. si cum decem, de pact. P. d. l. rogasti, §. pen. de reb. credit.
- d** l. si quis crediderit 49. de pact. P.
- e** l. omnia que inferi, 7. de reb. cred. P.
- f** l. proinde, 8. de reb. cred. exemplum ibi. & in l. si tibi pecuniam, 20. & l. non omnia numeratio, 19. eo. tit.
- g** vt in l. cum debitor, in quib. caus. pignus vel hypo. contrah.
- h** l. Scia, l. penult. §. 1. de usur.
- i** l. cum te, si cert. petat. C. l. vinum, eod. tit. in P.
- k** l. si creditor, de nouat. P. l. pecunia, de usuris, P. l. cum allegas, C. eod. tit. l. cum stipulati sumus, de verbor. um obliga. P. Pœnam tamen pro usuris nemo utiliter supra legitimum modum permissum usurarum etiam iure civili stipulari poterit, l. pœnam 44. de usur. lib. 2. 2. P. tit. 1.
- l** mutuum dantes nihil inde sperantes, Diui Luce. capit. 6.
- m** officium amici etiam gratuitum esse debet l. 1. manda. P.

n. §. 1. qui-

n §. 1. quibus modis re contrahitur obligatio sibi. In hoc damus, ut accipientium fiat, & quandoque nobis non eadem res, sed alia eiusdem natura & qualitatis reddantur.

CAPVT VII.

De sine & effectu mutui.

Effectus itaque mutui, iuuare ad tempus proximum. Quare & pro repetitione competit certi conditio: a & ex stipulatu, si interuenit stipulatio. b Repetitur & officio iudicis aliquando extraordinario iudicio, ut si filius familias studiorum causa peregre profectus viaticum suum mutuo dederit. c Et si quis procuratori absentis mutuum pecuniam dederit, non ex mutuo conditio, sed negotiorum gestorum actio dabitur. d Competit autem certi conditio ei, qui suo nomine credidit, vel cuius nomine mutuatum est, e aduersus solum mutuo accipientem, vel eius fideiussorem: f vel aduersus eum, cuius nomine pecunia mutuo sumpta est. g Interdum etiam res mutuo datae ab eo, qui non poterat mutuare, exstantes a domino vincantur, & consumptae condicuntur. h

SCHOLIA.

a §. 1. quibus mod. re contrah. oblig.
 b in l. si ita, 126. Chrysogonus, de verbor. obligatio. P. ita qui alienam pecuniam credidit, stipulans sibi reddi, recte agit ex stipulatu. l. 2. C. si certum petat.
 c l. eius qui, 41. §. quod si stipulans. eo. P.
 d l. cum filius familias, 17. de reb. cred. P.
 e l. certi conditio, 9. §. si nummos, & l. 2. §. in mutui. de reb. cred. P. dicta l. si ita, 126. §. Chrysogonus, de verbor. obligat. l. 2. per quas personas nobis acquiritur. C. Si tamen is, cuius nomine creditum est, non possit agere, datur actio ei, qui eius nomine credidit, l. 3. C. de contrah. & committen. stipul. Si etiam is, cuius nomine creditum est, non habeat ratum, dabitur ei, qui eius nomine credidit, vtilis actio. l. si absentis, 4. C. si

certum petatur. item & credenti alienam pecuniam, non domino, dabitur ex mutuo conditio, si pecunia consumpta sit ab accipiente. l. non vnde, 7. & l. si non. C. si certum petat. Addere his poteris de mutui repetitione, qua diximus, libr. 22. Syntagmat. capit. 1.

f l. ciuias, 27. de reb. cred. P. l. cum qui, 13. C. si cert. petat.
 g l. 4. C. quod cum eo. qui in alien. potest. est neg. gest. esse dica.
 h l. si filius familias, 14. & l. singularia, 15. cum aliis plerib. de reb. cred. P. l. interdum, 29. de condit. indeb. P.

DE VSVRIS.

a TITVLVS V.

a Exstat titulus. de vsuris, libr. 5. decretalium. tit. 19. in Sexto. lib. 5. tit. 5. in decret. dist. 47. & alibi de vsuris. lib. 4. C. tit. 32. de vsuris & fructibus & causis, & omnibus accessionibus & mora. lib. 22. P. tit. 1. de nautico fenore. eod. libr. tit. 2. de nauticis vsuris. nouella 106. de fiscalibus vsuris. libr. 10. tit. 7. de vsuris & fructibus legatorum & fideicommissorum, libr. 6. C. tit. 47. de vsuris pupillaribus. lib. 5. C. tit. 56. de vsuris rei iudicatae. lib. 7. C. tit. 34. de vsuris supra dupl. non computandis, nouella 138. ne quis mutuanus agricola terram eius teneat: item quam magnas vsuras creditores ab agricolis debeant percipere. nouella 32. de his qui mutuum dant agricolis. nouella 33. ne quis quod agricolis mutuam pecuniam dedit illius terram detineat. & quem vsurarum modum creditores accipere debent ab agricolis nouella 34. de vsura constitutio 2. Nicephori. lib. 1. iuris Orientalis Bonafidei.

CAPVT I.

Continuatio, & de prohibitione vsurarum.

Expedito mutuo gratuito, videamus de fenore seu mutuo, quod cum vsuris fit, & insistamus vsuris, a quas ius civile permittit, b ins pontificium reprobat, c iuxta legem diuinam d & sacrosancta concilia. e Quare & dicimus peccatum esse vsuras accipere: quamuis non peccet, qui necessitate compulsus soluit, ut mutuum pos-

fit consequi. f. Et si quis in eum inciderit errorem, vt pertinaciter asserere præsumat, vsuras accipere non esse peccatum, statutum est, contra eum, vt contra hæreticum, vel diffamatum de hæresi esse procedendum, atque eum, vt hæreticum puniendum. g.

SCHOLIA.

a Tractatur de vsuris apud Gratianum, in decreto, causa 14. quæstio. 3. 4. 5. & sequentibus, & apud Gregorium, libr. 5. decret. alium, libr. 5. tit. 19. & libr. 5. Sexti, tit. 5. libr. 5. Clementinarum, tit. 6. libr. 22. P. 1. libr. 4. C. tit. 3. de nautico fenore. libr. 22. tit. 2. & libr. 4. C. tit. 3. 2. & de nauticis vsuris, Nouell. 106. & Nouella 110. in Ecloga basilicorum, libr. 23. tit. 3. & tit. de vsuris & fructibus legator. libr. 6. C. tit. 47. de vsuris pupillaribus, libr. 5. C. tit. 56. de vsuris rei iudicate, libr. 7. C. tit. 54. docetur & quas vsuras ab agricolis stipulari liceat. nouella 32. 33. 34. & de vsuris supra duplum non computandis, Nouella 138. & Nouell. 160. nos & multa de vsuris diximus, li. 22. Syntagmatis iuris, c. 3. & 4.

b vt liquet ex titulis P. & C. de vsuris. Limes tamen appositus vsuris eodem iure civili, quem non liceat excedere, pro certorum negotiorum distinctione, in l. eos. §. super vsurarum. C. de vsur. legum civilium exemplo, principes etiam Christiani alicubi certam quantitatem vsurarum permiserunt, nõ autem probarunt, idque ad cui-tandum maius malum, & ne creditoribus daretur occasio crudeli modo spe lucri priuatis omnino vel nihil mutuo dandi, vel si definita non fuisset quantitas, ad immensum modum vsuras exigere, sic Deus per Moysen aliquando, permisit ceruicofo populo Israelitico, dare vxoribus libellum repudi, Exod. 21. non probans quidem repudium quod illicitum est, & prohibitum, sed vt euitaretur maius malum, homicidium eius quam quis non posset repudiare, D. Matthei. ca. 19. vide cano. qua-

dam. 35. qu. 4. & satis scio principes Christianos, si fieri posset omnino velle & radicem euellere fœnerandi modum: saltem id eniti si Christiani sint debent.

c cap. 1. 2. 3. de vsur. & toto titulo apud Gregor. & in Sexti. & tota 14. q. 4.

d Exod. 22. Deut. 23. Psal. 4. Ezech. 18. diu. Lucæ. cap. 6.

e in can. 9. Apostolorum, 45. can. Episcopus, 47. dist. in concilio Eliberitano, cau. si quis clericorum, can. 47. dist. Nicena 1 Synodo. c. 17. Lateranensi. c. 3. de vsur. Lugdunensi. cap. 1. & 2. de vsur. in Sexti. Viennensi, Clem. 1. eod. tit. cum siml.

f tractatur in c. debitores, de iure iur.

g in concilio Viennensi, in Clem. vnic. §. fin. de hæret. libr. 5. Clem. tit. 5.

CAPVT. II.

Vsura quid.

In hac tractatione vsura prohibita est, quicquid ultra sortem principalem, seu debitum mutui, accipitur per creditorem, ratione mutui, a cuius vorago animas deuorat & facultates exhaurit. b

SCHOLIA.

a cap. fin. de vsur. & cap. puenit, & fere tota, 14. quæst. 5.

b cap. 1. de vsur. in Sex. quamquam Vlpia. in l. aut prætor, 10. §. si quid in fraudem, qua in fraudem creditor. libr. 42. P. tit. 8. dulcedinem dixerit vsurarum, quod forsitan verum est in crudeli creditore, qui capit voluptate ex lucro hoc damnabili, & ideo dulce hoc ei venturum, quod animam eius necat & priuat vitam æternam & insuper consumit proximi pauperis labores & substantiam.

CAPVT III.

Vsura distinctio.

Suram constituunt iura, mentalem, & realem. Mentalis, quando ea mente mutuū datur a creditore, vt amplius quam det accipere possit, quamuis re ipsa nihil accepe-

acceperit. *a* Realis quando re ipsa plus quam mutuo dederit, ea intentione scenerandi accipit. *b* Meminerunt de diuersa taxatione usurarum iura pontificia, vnde de centesimis, & hemiolis seu fescuplis, de nauticis, & aliis iure civili distinctis, quas omnes pari calculo cuiuscunque modi essent, reprobauerunt.

S C H O L I A.

a Et haec etiam usura prohibita. Luc. 6. per verba illa, mutuum dantes, nihil inde scerantes, & capit. consuluit, & Gloss. & Panorm. ad c. cum in tua, de usur.

b etiam si munuscula sint, vinum, oleum, poma & similia. can. 2. & 3. 14. 9. 3.

c can. si quis oblitus, 4. 14. 9. 4. ca. quoniam multi, 47. dist.

d ut in proxime citatis canonibus, si quis oblitus, & can. quoniam multi, item in ca. 9. non licet, 46. distin. Permiserat Constantinus scuplas usuras 4. l. 1. de usur. libr. 2. Cod. Theodosiani tit. fin. de illis usuris videtur meminisse diuus Hieronymus, libr. 6. commentariorum in Ezechielem. cap. 18. Solent, inquit, in agris frumeti milii, vini, & olei, ceterarumque rerum usurae exigi: siue vt appellat sermo diuinus, super abundantiam, verbi gratia, vt hiemis tempore demus decem modios, & in messe recipiamus quindecim, & hanc usuram prohibuerunt aliquando facti canones, deinde & omnes alias.

e de his tractatur in titulis, de nautico fenore, in P. & C. & prohibetur. in c. nauigant. de usur.

f iure civili usurarum distinctiones sunt, ratione habita ad centesimam, qua inter permissas iure civili maior est, qua 12. uncis integralibus dimisa, aliis minoribus praebent nomen, vt explicatur in l. eos. §. super usurarum. C. de usur. centesima aequat sortem intra octo annos & quatuor menses, id est, centum mensibus, vnde centesima dicta, quando duodecima pars ex sorte centum soluitur nomine usurarum

singulis annis, hacque maior, vt minor illa qua semiuncialis dicta, dum singulis annis pro centum denariis, dimidium denariis soluitur, qua aequatur fors intra ducentos annos, dehinc est uncialis, quando ex centum denariis praebetur usurarum nomine vnus denarius, qua aequatur fors centum annis. Sunt post illam gradatim computanda usurae sextantes, quadrantes, trientes, quincunces, semisses, septunces, beses, drantes, dextantes, denunces, & maiores postea centesima, qua explicatur in d. §. super usurarum dict. l. eos. de usur. C. & per nos in Syntagmae usuris, & in explicatione tituli, de usuris.

C A P V T I I I I.

1 Pro quibus usura sit prohibita.

2 Pro quibus permissa.

Vsuræ prohibita sunt in mutuo vero vel praesumpto, a non quando eo generali nomine ex altero contractu petuntur aliaratione, vel propter id quod petentis interest, b dummodo in fraudem prohibitarum usurarum de his aliter non contrahatur, alioquin & imputantur in sortem, veluti si ex pignore fructus per creditorem percipiuntur ob mutuum, fructus extenuant debitum, c vel sorte soluta principali debita, restitui debet: d neque ex lege commissoria, e aut ex simulato emtionis contractu, f licite percipiuntur.

Quamobrem extra mutuum notantur in iure casus in iure pontificio, g in quibus liceat plus petere vel accipere, quam sit fors debiti principalis, & in quibus illud plus debitam, censetur perinde ac debitum principale, veluti quando fideiussione debitoris cum debito soluto, & illud damnnum repetit, h & gener, qui uxorem nutrit, donec ei soluat promissam dos, pro oneribus matrimonii percipit fructus fundi, interim ei pro dote debita oppignerati. Sunt his alii casus similes, qui in iure latius explanantur. k Ille etiam qui dat l. decem solidos, vt alio tempore tot sibi granum vi-

ni vel olei mensura reddantur: quæ licet A tunc plus valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valitura, verisimiliter dubitatur, non debet usurarius reputari. Ratione quoque eius dubii excusatur, qui panos, vinum, oleum, vel alias merces vendit, ut amplius quam tunc valeat in certo termino recipiat pro eisdem, si tamen ea, tempore contractus non esset venditurus. Pro labore quoque impenso, pro exoneranda Ecclesia aliquid relinquere ex fructibus rei pignoratæ creditori, pro Ecclesia soluenti, licitum visum est. o Placuit & non esse usurarium contractum, si quis emit census annuos pro certa summa pecuniæ, soluendos super certis agris & terris aut domibus vendentis, etiam ea lege ut oblata vel exsoluta pecunia emtionis, a debitore redimi possint, vel in totum, vel pro modo pecuniæ solutæ. p

SCHOLIA.

a Nam causa cur prohibeantur in mutuo, in eo contractu singulares, & propria eius natura sint, qua non habent locum in aliis. Quia mutuo dato rei mutuata dominium transit in accipientem. l. 2. §. appellata. de rebus credit. Ideo iniquum visum est domino exigere pro rei sua usu aliquid, & contra naturam dominii, qua liberam habet administrationem. l. in re mandata. C. mand. l. nemo externa, de Iudeis. C. Deinde natura contractus mutui est, ut nihil ultra quam datum sit promitti aut exigi possit. l. rogasti. l. si tibi dedero, de reb. cred. P. l. si tibi decem, de pac. P. cum similib. Sed & mutuū ex officio amici procedit, quod debet esse gratuitum, l. 1. mandat. P. sunt his alia rationes a nobis addita in titulum, de usu. vide & multa apud Plutarchum, libell. non esse fenerandum.

b ut in cap. per tuas, de arbit. capit. 1. de plus petito. c. sacro, de sententia excom. Petitur enim & id quod nostra interest, etiam in re diuino licite. Exod. ca. 21. & 22. & capit. 1. & 2. de iniuriis. Differt autem id, quod interest ab usura, quod id quod in-

interest, est petenti damnum emergens, & lucrum cessans sibi ex aliqua re vel fallo. At contra usura, est lucrum emergens & damnum cessans, id est, lucrum ex re, sine aliquo petentis incommodo, ut notatur in textu. & gloss. de sent. que pro eo quod interest proferuntur. C.

c ut in c. 1. & 2. & ca. conquestus, 8. de usur. l. 1. de distractio. pignorum. C. l. 2. de partu pignori. C. l. si domum, de pignorib. cum similib.

d c. ad nostram, 7. de iureiur. c. cum contra, 6. de pignorib. lib. 2. tit. 21.

e c. significante, 7. de pign. l. 1. & 2. de pact. pignori. C.

f c. illo vos, 4. de pignorib. ca. ad nostram, de emtio.

g isti casus versibus his notantur;
Feuda, fideiussor, pro dote, stipendia cleri,

C Venditio, fructus, cui velles iure nocere,
Vendens sub dubio, pretium posttempora soluens
Pœna nec in fraudem, lex commissoriat, gratis
Dans, focii, pompa, plus forte modis datur istis.

Quos casus explicat glossa, & Henricus Bohic, ad c. conquestus, de usuris, ego aliter explico. ad c. 1. eius tit.

h c. peruenit, de fideiussorib.

i ca. salubriter, 16. de usur. l. pro oneribus, de iure dotium, C. l. dous fructus, 7. eod. tit. P. quia hic proprie usura non sunt, sed id quod interest mariti, filiam patris nutrire, & onera ferre, paret bona eius & dotem retinere, qua destinata sunt his oneribus, vide Chassanenum, in tit. des droits appartenants a gens marietz. ad §. 2. nu. 6. in consuet. Burgundia. facit. l. si quis pro uxore. §. si uxor, de don. int. vir. & uxor. P.

k ut dictum supra proxime litera g. ex glossa c. conquestus, de usuris.

l hac qua sequuntur sumia sunt ex c. si. §. fin. de usur.

m dubium

m dubium hoc sustinet contractū, quod res A
 ficti maioris sit, & minoris pretii esse pos-
 sit: & ita est veluti alea iactus inter con-
 trabentes, quare ut alienus a fraude con-
 tractus sustinetur. in l. si ea lege, aliter si ea
 pactione. C. de usur. l. 1. C. de pact. simile.
 in l. si pater puella, C. de inoffic. testamen.
 Alioquin si certū esset, pluris futuras mer-
 ces solutionis tempore, contractus ut usur-
 rarius reprobaretur, ut expresse decisum,
 in c. in ciuitate. c. 6. de usur.

n dict. c. fin. §. fin. de usur. & dict. c. in ciuita-
 te, eod. tit.

o c. pen. de reb. Eccles. non alienan. lib. 3. tit.
 13. Sed & notant interpretes licere & si-
 ne patrono, oblata creditori a debitore, ac-
 cipere, si sine intentione accipiendi usuras
 mutuum datum fuerit. Non magis quam
 non est simoniacum habitum, et qui dat
 spiritalia, gratis oblatum, & modicum a
 recipiente, accipere. in c. etsi quaestiones, de C
 Simonia.

p ita declaratum expresse per Martinum 5.
 in c. 1. & Calixtum 3. in c. 2. de emissione,
 in extrauagantibus communib. libr. 3. Et
 ratio videtur ex eo pendere, quod hic vere
 contractus emissionis, cum pacto retractus
 seu de retrouendendo, ut dicunt, licito, &
 in quo qui emit tanquam vere dominus,
 quando res non retrahitur, nec ei pretium
 restituitur vel offertur, facit fructus suos D
 rei emta. in l. 2. C. de pac. inter emtor. &
 vend. lib. 4. C. tit. 5. 4.

C A P. V.

Qui usuras, & a quibus accipere
 possint.

Nulli usurarum usus iure conceditur
 non Clericis, a non Laicis, b non Iu-
 daeis, c non capitulis seu collegiis, d non ci-
 uitatibus, e neque etiam sub pretextu re-
 dimendorum captiuorum, f vel utilitatis
 clericorum ad stipendia illorum. g A nullo
 etiam licet usuras accipere. h Quare & in
 iure isto, superfluum est inquirere secun-
 dum quam taxationem usurae veritae vel

permissae censeantur, & cum eodem, omnis
 species usurarum sit prohibita. & Ideirco
 nec debitores ad soluendas usuras cogi de-
 bent. I Si tamen se soluturos iurauerint,
 coguntur quidem soluere, & reddere do-
 mino iusiurandum, m verum creditores
 postea, acceptas usuras, cogendi sunt, et-
 iam ecclesiastica seueritate, si opus fuerit,
 restituere, n Sed & statutum, ut creditores
 iuramenta super usuris soluendis praestita,
 relaxare ecclesiastica districtione com-
 pellantur. o

S C H O L I A.

a can. si quis oblitus, 14. quest. 4. ex concilio
 Marini, c. 62. & in can. quoniam 8. ea-
 dem 14. q. 4. ca. quoniam multi, 47. dist.
 ex concilio Niceno. c. 17. Aquisgranens. c.
 40. cum similib. c. 1. de usur.

b a. 2. de usur. cum similib.

c c. post miserabilem, 12. de usur.

d l. conquestus, 8. de usur. & ibi Ioannes An-
 dreas ait, reprobandos mores ciuitatum,
 qua pecunias ad scenus dant.

e Clem. 1. de usur. facit Psalmus 54. ibi, vi-
 di iniquitatem & contradictionem in
 ciuitate, die ac nocte circumdabit eam
 super muros eius iniquitas, & labor in
 medio eius & iniustitia, & non defecit
 de plateis eius usura & dolus, &c.

f capit. super eo, 4. de usuris ratio quia mala
 non sunt facienda, ut bonum sequatur. ca.
 sic non sunt, 32. quest. 4. capit. magnopere,
 ne cleri. vel monachi. seculari. neg. se im-
 misceant.

g argumento dict. capit. super eo. Quia &
 clero prohibetur usura. capit. 1. de usur.
 cum similibus ante citatis. neque eleemo-
 syne faciendae vel recipiendae sunt ex fo-
 nore, cano. nolite, can. forte, 14. q. 5. Neg.
 ab Ecclesia recipi debent oblationes usura-
 riorum, imo si acceperit, tenetur eas resti-
 tuere, cap. 3. de usur. Sicque emendantur
 iura Imperatorum, quib. permissum erat,
 ut Ecclesia possent accipere usuras qua-
 drantes, Non. ll. 7. & notat Scholion. li. 23.

- Basilicorum tit. 1. ad cap. 47. Et Constantinus Harmenopolus, lib. 7. πειλὸν ἔστιν.*
- h** Et hoc est quod dictum est a diuo Ambrosio, in ca. 15. commentariorum ad Tobiam, relatum in can. fin. 14. q. 4. ab illo licet vsuras accipere, cui merito nocere desideras, quem non sit crimē occidere. Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat. Quorum verborū mens est, ut quemadmodum nullū sine transgressione mandati Dei licet occidere, ob preceptum non occides, neque licet priuata auctoritate arma mouere; sic nec licet a quoquam vsuras accipere. Ideo etiam Dominus noster Iesus Christus emendauit duritiam legis antiqua, qua permittebat ab inimicis secundum explicationem Iudeorum, vsuras accipere, nō fenerabis vel dabis ad vsuram fratri tuo. Deut. 23. vers. 19. Quod Christus sustulit, dum nullum voluit esse nobis odio habendum in perfecta Euangelica lege, dicens Matth. c. 5. Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, ut fitis filii patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super iustos & iniustos. Neque impugnat hanc prohibitionem, quod permissum est a barbaris & hostibus, subili ingenio aurum extorquere, **D** l. 2. de commercijs & mercatoribus. C. l. 1. §. non fuit autē contentus, de dolo. P. Nam hoc de mutuo intelligi non potest, eo quod mutuum non hostibus & barbaris, sed amicis dari solet.
- i** qua questio est nihilominus in iure civili frequens, & resoluta in l. eos. §. super vsurarum. C. de vsur. & in quibusdam prouincijs per dicta principum.
- k** cap. 1. de vsur.
- l** ca. debitores 6. de iureiur. lib. 3. tit. 24.
- m** Soluere vsuras peccatum non est, quamuis eas accipere sit peccatum, ut notat glossa fin. ad d. c. debitores, de iureiur. quo circa, cum iuramentum de soluendis vsuris possit ex parte iurantis impleri sine detrimento salutis aeterna, seruandum est. c. quamuis, de pactis, in Sext. Soluta autem restituuntur, quia sine non detrimento salutis aeterna reuineri possunt, vide qua de his tractat diuus Thomas, 2. 2. q. 78. argumen. 3. & Dominic. Sotus libr. de iustitia & iure. q. 1. artic. 4. & 5.
- n** d. c. debitores, de iureiur.
- o** c. 1. & c. ad nostram 20. de iureiur. c. tum dudum, 13. de vsur.

CAPVT. VI.

- 1 Pœna vsurariorum, restitutio.
- 2 Priuatio sepultura.
- 3 Testamenti.
- 4 Alia & contra clericos & beneficiatos.
- 5 Manifesti vsurarii qui.

Inter pœnas vsurariorum primum cogendi erunt **a** per pœnas statutas in concilio generali, **b** acceptas vsuras restituere his, a quibus acceperint, vel eorum hæredibus, **c** & illis non existentibus, pauperibus erogare: **d** dummodo in facultatibus seu bonis habeant, vnde possint reddere; **e** quia non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum. **f** Qui autem non habuerint bona, ex quibus possint satisfacere restitutioni, non puniuntur ea pœna, **g** cum nota **h** paupertatis euidenter excuset. Possessiones tamen ex vsuris comparatae vendi debent, & ipsarum pretia his, a quibus extorta sunt, restitui, **i** vt sic non solum ab illa pœna, sed etiam a peccato, quod per vsuratum exactionem incurrerant, possint liberari. **k** Filii quoque vsurariorum ad restituendas vsuras eadē distinctione sunt cogendi, qua parentes eorum, si viuerēt, cogentur. Id ipsum & de hæredibus extraneis illorum dicendum, **l** quemadmodum & filii & hæredes eorum, qui soluerint vsuras, eodem modo quo mortui repetere possunt, **m** si modo ipsi, hæredesque eorum aut filii prius restituerint vsuras, quas defuncti vel eorum hæredes ab aliis acceperint. **n** Neque manifesti vsurarii, maxime quos

me quos vfuris renuntiasse conftiterit, cō-
uenti ab aliquibus de vfuris reftituendis,
vllius appellacionis fubterfugio fe tueri
poterunt. 0

2 Rurſum manifeſti ꝑ vſurarii non reſti-
tuentes, ſepeliendi nō ſunt. Et quāquam ꝑ
de vſuris, quas acceperint, ſatis fieri expreſ-
ſa quantitate vel indiftincte manifeſta vo-
luntate mandauerint, nihilominus tamen
eccleſiaſtica ſepultura erit deneganda, do-
nec de vſuris iſtis prout patiuntur facul-
tates illorum, plenarie fuerit ſatisfactum,
vel illis, quibus facienda eſt reſtitutio, ſi
præſto ſunt illi, aut aliis, qui poſſint eis ac-
quirere, vel his abſentibus. loci ordinario, ꝑ
aut eius vices gerenti, ſeu rectori parochiæ
in qua teſtator habitat, ꝑ vel donec ſeruo
publico de ipſius ordinarii mandato fue-
rit cautum idonee de reſtitutione facien-
da. Omnes autem religioſi & alii, qui ma-
niſteſtos vſurarios, contra prædictam con-
ſtitutionem ad Eccleſiaſticam auſi fuerunt
admittere ſepulturam, eidem pœnæ La-
teranenſi concilio contra manifeſtos vſu-
rarios promulgatæ, ſuppoſiti ſunt, ꝑ nem-
pe, vt qui eos ſepelierint, aut eorum acce-
perint oblationes, reddant quæ accepe-
rint, & donec ad arbitrium epiſcopi ſatis-
fecerint, ab executione officii ſui maneat
ſuſpenſi, ꝑ & interim ipſo facto excommu-
nicati. v

3 Subinde nullus, teſtamenti ꝑ manife-
ſtorum vſurariorum intereſſe, aut eos ad
confeſſionem admittere, ſiue ipſos abſol-
uere debet, niſi de vſuris ſatisfecerint, vel
de ſatisfaciendo, vt dictum eſt, pro viribus
ſuarum facultatum idoneam cautionem
præſtent. Teſtamenta etiam manifeſtorum
vſurariorum aliter facta nō valent, ſed ipſo
iure irrita ſunt. x

4 Propoſitæ inſuper ꝑ aliæ pœnæ contra
contumaces manifeſtos vſurarios ab vſu-
ris non deſiſtentes, vt excommunicatio, ꝑ
ab oblatione repulſio, ꝑ infamia. aa Et cle-
rici vltra deteſtandis vſurarum lueris inſi-
ſtentes, periculum officii eccleſiaſtici pa-

tiuntur, bb & ſi prohibitione ſænerandi
parere contemnant, a beneficio & officio
primum ſuſpendeduntur, cc dehinc contu-
maces ab iſdem obtentis deponuntur &
deiciuntur, dd & ab obtinendis repellun-
tur, ee vt etiam ab ordinibus ſacris ſuſci-
piendis. ff Atque conſtitutione Concilii
Lateranenſis cautum, gg ne collegium,
vel alia vniuerſitas, ciuitas, aut ſingularis
perſona cuiuſcunque ſit dignitatis, con-
ditionis, vel ſtatus, alienigenas, vel alios
non oriundos de terris ipſorum, publice
ſænebrem pecuniam exercere volentes,
ad hoc domos in terris ſuis conducere,
vel conductas habere, vel habitare per-
mittant, ſed huiuſmodi vſurarios manife-
ſtos, omnes intra tres meſes de terris ſuis
expellant, nunquam tales de cætero ad-
miſſuri.

Prohibitum & omnibus domos ad
ſænus exercendum locare, vel ſub alio
quocunque titulo concedere. Et ſi con-
tra fecerint, ſi perſonæ ſint Eccleſiaſticæ,
parriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ſuſ-
penſionis: ſi autem collegium, vel alia v-
niuerſitas, interdicti ipſo facto ſententiam
incurrant, quam ſi per meſem animo ſu-
ſtinuerint indurato, vt terræ ipſorum,
quandiu vſurarii in eis commorabuntur,
ex tunc Eccleſiaſtico ſubiaceant interdi-
cto. Si laici fuerint, per ſuos ordinarios
ab huiuſmodi exceſſu omni ceſſante pri-
uilegio, per cenſuram etiã Eccleſiaſticam,
compelcantur.

Tales autem ꝑ dicentur manifeſti vſu-
rarii, aduerſus quos pœnæ prædictæ & a-
liæ exerceantur, de quibus non dubitatur,
quin tales ſint, quamuis per ſententiam
non ſunt cōdemnati, quia interdum pro-
pter potentium, qui eos tuentur timo-
rem, nullus accuſator appareat. hh Alio-
quin & manifeſti dicentur, ii quando vel
per confeſſionem, vel probationem legi-
timam notæ fuerint vſuræ, aut per eui-
dentiam rei, quæ nulla tergiverſatione
poſſit celari.

SCHOLIA.

- a *Hac que sequuntur sumta sunt ex ca. cum tu, de usur.*
- b *c. quia in omnibus. 4. eod. tit. in Sex.*
- c *quandtu inuenitur dominus rei, vel eius heres, res non est danda pauperibus. c. sicut dignum, 6. §. eos. de homicid. c. eam te, de iureiurand. quare si absens sit is, cui restituenda est, saltem sumtibus eius ad eum est transmittenda, argum. l. opere enim, de oper. libertor. P. Si quidem usurarius nouerit ubi is habitat, vel si sumtus non cedant rem restituendam propter distantiam locorum, quo casu poterit dari pauperibus. glossa, ad dict. c. cum tu, ad verba non superstitibus, de usur.*
- d *dict. ca. cum tu, de usur. male quesita sunt pauperibus distribuenda per elemosynas, ut turpiter quesita, quando videlicet dominium talium rerum est translatum in acquirentem. sic intelligendus canon, qui habetis, 14. quest. 5. non autem quando is qui possidet male quesita, tenetur & debet domino laico restituere, vel eius heredibus, & sic intelligendus est alius canon, alioquin, proxime citato contrarius, in cap. nolite, 14. quest. 5. nolite facere de fœnore elemosynas.*
- e *quia qui nihil habet, cogi non potest ad solutionem. ca. Odoardus, de solutio. nisi ad pinguiorem postea peruenerit fortunam. l. si debitoris. de cessio. bonorum. P. & inanis est actio quam inopia debitoris excludit. c. olim, de restitut. spolia. l. nam is, de dol. P. d. c. cum tu, de usur. c. peccatum, de regul. iur. in Sex. c. 1. 14. q. 6.*
- g *dict. cap. cum tu.*
- h *notam, & quodammodo pœnam, paupertas habet, & ut ait Iuuenal. Satyr. 3.*
 Nil habet infelix paupertas durius
 in se.
 Quã quod ridiculos homines facit.
 Et Plutius in Stycho,
 Iam inde a pauxillo puer ridicul^o fui.
 Eo quia paupertas fecit, ridiculus fierem.
- A *Et paupertas agit ad turpia, sed non excusat ab infamia furti. l. paltiam, de ritu nupt. P. l. spadonem. §. si. de excusat. tutor. P. Est astem vulgare, sed verissimum omnium sapientum dictum, de bonis male quasitis heredem tertium non gaudere, ut frequenter in usuris constat diuitia ingentes citius in nihilum resoluantur, & vna secum legitime quasitorum fortunas perdant.*
- i *Res emta ex usuris, videtur contrahere vitium usurarum, & succedit loco pecunie, ut in l. Imperator. §. fin. de lega. 2. c. Ecclesia, ut lite pœden. idque modicum etiam usurarum. vel venundantur res illa, ut reliqua usurarii, ad soluendas exactas usuras tanquam pro ere alieno dissoluendo, alioquin regulare est, ut ex aliena pecunia emtum, non sit domini cuius erat pecunia, sed eius qui suo nomine emit. l. si ea pecunia. C. de rei vendica. l. ad probationem. C. de probat. l. qui vas, in fin. de fur.*
- K *Solutione enim eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. §. 1. quibus mod. tollit. obligatio.*
- l *capit. tuanos, 9. de usur. filii tamen ita demum tenentur ad restitutionem, usurarum acceptarum, a patre. si heredes sint, ut & extranei successores. Quia successores eius, qui vim fecit, vel concussionem intulit, vel deliquit, eo post litis contestationem defuncto in solidum conueniri, aliter in quantum ad eos peruenerit, ne ex delicto defuncti ditentur, manifestissimi iuris est. l. vnic. ex delictis defunctor. In quantum heredes teneant. libro quarto. C. tit. 17. §. non autem, de perpetuis & temporalibus actio. apud Iustinian. libr. 4. titul. 12. l. furti, de furt. P. Et turpia lucra ab heredibus sunt extorquenda, l. in heredem, de calumniato, P. l. videamus. quod metus caus. in P. Quod si filii heredes patris non sint, proculdubio non tenebuntur pro eius debitis. l. 2. ne filius pro patre, lib. 4. C. tit. 3. l. si. de Primpilo. lib. 12. C. tit. 63. Rursum quia pro repetitione usurarum bona defuncti usurarii etiam generaliter obligata, c. cum tu, de*

tu, de usur. recte heredes pro eadem obligatione conveniuntur: quia quemadmodum defunctus sic & ipse rei incumbere dicuntur aliena, heredesque, ut in vitium succedunt defuncti, & in parem fortunam, & eadem condemnatione digni, l. 2. de fructibus. & l. i. expens. lib. 7. C. tit. 5. l. cum heredes. de diversis. & temporalibus. prescriptio. P. facit l. unic. ut actio. ab heredibus. & contra heredes lib. 4. C. tit. 11. Item & heres pro defuncto tenetur pro reparatione rapina, cap. in literis. de raptor. cap. fina. de sepult. tanquam ex contractu indebiti soluti, ut nec possit heres obviare vel excipere nihil ad se pervenisse. vide gloss. ad c. Michael, 7. ad verbum pater, de usur. & gloss. ad c. 2. ad verbum facultatis, de usuris in Sex. me. Michael, de usur.

n in dicto c. Michael. & c. quia frustra, 14. de usur. Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum prestare debet factum prestare debet l. ex qua persona, 192. de regu. iuris. nec meretur legis auxilium, quae contra legem facit. dicto c. quia frustra, & c. an sit, & c. constitutus, de appella. l. scimus, §. si vero postquam, de iure deliberan. l. auxilium, de minori. P. cum simili. vide de his Ludovicum Roma. singula. 340. incip. quia frustra. Et Marsilium singulari. 609. incipit. advertas ad vnum, vide & notabilem glossam ad c. quia frustra, ad verbum restituerit, de usuris, de questionibus pluribus circa non reddentes usuras acceptas, & super repetitione datorum.

o c. quam permissum, 17. de usur.

p hac verba quae sequuntur ponuntur in c. 2. de usur. in Sex. ita in causa restitutionis usurarum, opus est facto, videlicet reali restitutione, vel idonea cautione de restituendis, idonea porro cautio debet continere receptarum usurarum certam quantitatem, si certa sit, si incerta erit, moderanda, dicto c. 2. §. ceterum, de usur. in Sex. in quo c. 2. Gregorius decimus, emendat c. 3. de usur. apud Greg. dum sepultura ibi denegabatur tantum, si in peccato decessisset. ille

vero non tantum si decesserit in hoc peccato, sed etiam si non restituerit re ipsa, vel non cauerit de restitutione idonea ante mortem.

- q glossa in d. c. 2. de usur. in sex. per ordinarium iudicem intelligit Ecclesiasticum iudicem, ut episcopum, decanum, archipresbyterum, abbatem. Est tamen cognitio de usuris illicitis fori utriusque & spiritualis & temporalis glossa ad c. cum sit generale, 8. ad verb. malefactores, de foro competen.
- r dicto c. 2. de usur. in Sex.
- s dicto c. 2. §. omnes autem, de usur. in Sex.
- t c. quia in omnibus, 3. de usur. in Sex.
- v Clem. 1. de sepul. libro 3. tit. 7.
- x dicto c. 2. §. nullus, de usur. in Sex. prohibetur etiam communicatio Ecclesiastica in cap. quia in omnibus, de usur.
- y dicto c. 2. §. fin. de usur. in Sex.
- z ca. ministri, 14. q. 4. c. 3. & c. praterea 7. de usur. c. debitores, & sequent. de iure iura. & ibi Panor. suadet potius ab hac sententia excommunicationis esse incipiendum, quod magis timeatur, & sit medicinalis in vita usurarii proposita, si eam is in quem fuerit lata non contemnat. c. 1. de sententia excommunicata in Sex. ca. multi, 2. q. 1. ca. notandum, 24. q. 3. Possent & communitates & universitates ob id interdici c. 1. de usur. in sex. c. non est nobis, 11. de sponsalibus. vide Panor. ad c. dilectus filius, 30. nu. 12. de simonia. non solet autem excommunicari universitas, c. Romana, §. universitatem, de sent. excommunicata in Sex. si tamen de facto excommunicetur, timenda erit sententia. Sic in c. post miserabilem, 12. de usur. statutum, ut Iudei ad remittendas Christianis usuras per principes & potestates seculares compellantur, & donec remiserint, ab omnibus Christi fidelibus, tam in mercimoniis quam in aliis per excommunicationis sententiam, communionem omnimodam eis iussu est denegare.
- aa c. quia in omnibus, de usur.
- bb quia improbum faenus exercentes, infames sunt, l. improbum, C. ex quibus causis

infamia irroget. ca. infames, §. porro, 3. q. 7. *improbum autem scennus dicitur ex iure pontificio omnis species usurarum c. 1. de usur.*

cc dicto c. 1. de usur.

dd c. praterea, 7. de usur. ca. clerici, & ibi gloss. ad verbum cessare, 4. q. 1.

ee c. si quis oblitus 4. 14. quest. 4. can. quoniam multi, 47. distinct. can. si episcopos. 41. distinct. & in can. Apostolorum 43.

ff c. inter dilectos, de excessib. prala.

gg ca. seditionarios, 8. 46. distinctio.

hh c. 1. de usur. in sex. ubi ponuntur qua sequuntur.

ii c. cum in dioecesi 15. de usur.

kk ca. cum olim, 24. de verbor. significa. lib. 1. titul. 40. ca. fin. de cohabita. cleric. & mulier. explicat & glos. quis sit manifestus usurarius in ca. 1. ad verbum manifestos, de usur. in sex. si confessus sit, vel condemnatus, vel notorius, puta quia habet & exercet publice mensam usurarum. Addit & gloss. in cap. 2. ad verbum manifestum eum, qui talem coram sacerdote & testibus se esse fateatur, si usuras restitui mandat, si tradat etiam libros rationum, in quibus usurae descriptae sunt. Attamen ex fama quod quis dicatur usurarius, ideo manifestus non erit, nisi alia concurrant argumenta, dict. cap. cum in tua dioecesi, de usur. nec sufficientia testimonia eorum qui dicant aliquem usurarium esse, quia ei usuras soluerint. ut ait Socinus consil. 61. quia deponunt in causa propria, ideo testimonio eorum non eroditur omnibus, Cod. de testamen. Caterum, ex quibus quis manifestus usurarius conuincatur, tractat Aretinus, in cap. cum in tua, de usur. Alexand. consil. 172. volum. 2. Fulgosius consilio 138. incipient. visis dict. Panor. consil. 81. incipiente ex themate volum. 1.

A DE COMMODATO.

TIT. VI.

a Exstat titulus de commodato lib. 3. tit. 15. lib. 4. eod. tit. 23. commodati vel contra lib. 3. P. tit. 6.

CAPVT I.

Continuatio, & quid commodatum.

Post mutuuum, quod habet quaestionem annexam de usuris, dicendum de alio contractu re celebrato, de commodato. B a Commodatum, est alicuius rei ad aliquem specialem usum gratuito facta concessio, sine dominii translatione. b

SCHOLIA.

a Re contrahitur commodatum, §. item is cui res, quib. mo. re contrah. oblig. l. 1. §. ii quoque, de act. & oblig. tractatur de commodat. lib. 3. decret. tit. 15. & lib. 13. P. ii. 6. & Codic. lib. 4. tit. 23. in Ecloga Basilicorum, lib. 13. tit. 1. apud Iulium Paulum, lib. 2. tit. 4. tractamus & nos, lib. 23. Syntag. tit. c. 1. nu. 1.

b haec finitio datur a glos. ad c. unicum de commodato. potest & probari per l. 1. commo. P. nos aliam damus lib. 23. Syntag. c. 1. nu. 1.

CAPVT II.

Commodati diuersae species.

D Commodatum aliud est, quod fit tantum gratia accipientis, a aliud quod fit tantum gratia dantis, b aliud quod gratia vtriusque, dantis & accipientis. c

SCHOLIA.

a & hoc est proprie commodatum, c. 1. de commoda. l. si ut certo §. commodatum l. in rebus 18. commoda. P. in quo accipiens de dolo & culpa tenetur. ibidem.

b ut si quis uxoris suae aut sponse commoda-uerit, quo honestius culta ad se duceretur, in quorum tantum accipiens de dolo tenetur. l. si ut certo loco. §. interdum & cum qui rem, 10. §. si rem commodatam, commo. P.

c l. in

c. l. in rebus, commoda. P. in quo & accipi- A h. l. si ut certo, §. §. et si forte, commod. P. l. 1. ens, de dolo & culpa tenetur. §. fin. de estimatoria actio. P.

CAPVT III.

De quo fiat commodatum.

Res mobilis maxime, item & res soli seu immobilis commodari potest, *a* res propria & aliena, quam scientes possidemus. *b* Non commodatur tamen quæ vsu consumitur, *c* nisi forte quis ad pompam & ostentationem accipiat. *d* Sæpe etiam dicitur causa commodantur pecuniæ, vt muneracionis loco sint, *e* rei quippe commodatæ proprietatem & possessionem qui dat, retinet. *f* debet tamen qui ad certum vsum commodat, expectare, antequam repetere possit, vsum esse expletum. *g* fit autem vt plerumque commodatum dere non æstimata, interdum de æstimata. *h*

S C H O L I A.

a l. 1. commo. P. tamen pro re immobili commodata tutius agitur actione prescriptis verbis l. 17. de prescriptis. verb. P.

b l. commodare, l. §. l. ita ut fur, & predo, l. 6. commo. l. non a iudice, 64. de iudic. P.

c l. 3. §. fina. commoda. Pan. quia res commodata, eadem in indiuiduo restituenda est longe aliter quam in mutuo, in quo non eadem res, sed in eadem specie, vel ut iurisconsulti loquuntur, in eodem genere, restituenda est. l. 2. §. mutui datio, de reb. credit. §. 1. & §. item is cui, quib. mod. re contrah. obliga.

d dict. l. 3. §. fin. commo. Pand.

e l. 4. commo.

f in l. rei commodata, §. & sequen. commo. Pan. §. item is cui, quib. mo. re. contrahit. obligat. & ita dominium non transit in commodatariū, l. nemo, §. commod. Pand. de c. sed remanet penes commodantem, §. §. fit dominus, l. si seruus depositus, 22. de noxalib. actio. lib. 9. P. tit. 4.

g c. unico de commoda. l. in commodato, §. §. fin. commo. P. ubi ratio, quod nos inuari, non decipi beneficio oporteat.

CAPVT IIIII.

De modo & forma commodati.

Gratuito datur commodatum, *a* & ad certum vsum explendum, *b* modum autem vtendi præscribere eius est, qui beneficium seu commodato dat: concessione autem facta & vsu præscripto, non potest retractare, vel ante tempus constitutum commodatum reuocare, *c* & pactum quod interuenerit seruandum erit, *d* nisi illud a iure expresse reprobetur, quale est ne dolus præstetur. *e*

S C H O L I A.

a §. commodata, quib. mod. re contrahitur obligat. apud Iustinia. l. in commodato §. nunc videndum, commod. P. l. si rem, §. §. cum unicum, de prescrip. verb. P. alioquin mercede interueniente, locatio esset, §. fin. de manda. apud Iustinia. §. præter ea, de loca.

b vsus enim certus est, in quem res commodatur, l. eum qui, §. o. commo. P.

c l. unico, de commoda. l. in commodato, §. §. fin. commo. P.

d cap. unic. de commo.

e dicta l. in commodato. commo. P. nam & in aliis hac pactio prohibetur, ne dolus præstetur, l. seruus, §. illud, de pact. P. quia induceret ad delinquendum, ex quo merito reprobantur similes pactiones, l. conuenire, de pactis dotalib. cum similib.

CAPVT V.

Quibus commodari, & quis commodare possit.

IN pupilli persona commodatum non consistit sine tutoris auctoritate. Nec tenetur actione commodati, vsq; adeo, vt etiam si pubes factus dolū vel culpam admiserit, hac actione non teneatur, quia ab initio nō constitit. *a* Idipsum in furioso dicendum. *b* Seruus commodare inuito domino, scienti prohibitionem domini,

non potest. Et si fecerit commodatarius a Domino furti & commodati actione conveniri potest, & condictione ex causa furtiva, c si tamen fur aut prædo commodauerint, habent actionem commodati. d

S C H O L I A.

- a l. 1. §. fin. commo. P. ad exhibendum tamen actione contra illum agitur, & res vindicabitur, l. 2. eodem tit. si locupletior etiam factus fuerit pupillus, in eum datur actio utilis commodati. l. 3. eo. tit. commo. P.
 b dicta l. 2. commoda. Pand.
 c l. si seruus meus, 14. commod. P.
 d l. ita ut si, 16. commo. P.

C A P V T V I.

- 1 Effectus & actiones commodati directo.
 2 Contraria.

AD repetitionem commodati, datur actio directa commodati, a in solidum, contra contrahentem, si possit se obligare, & hæredem eius, b & in filium familias vel seruum, interdum de peculio. c Convenitur vero hac commodatarius, si rem commodatam non restituat: d vel si restituat quidem, sed non loco & tempore, quibus conventum est restitui, e vel si alio modo vel ad alium usum quam res fuerit data, usus fuerit, f vel si deteriorem factam aliunde, quam ex usu ad quem data est, reddat. g Si quidem si in usu legitimo, ad quem data fuerit, deterior sine culpa commodatarii facta fuerit, non tenetur, h aut si alius quam commodatarius per iniuriam deteriorem reddidisset, i quia periculum rei, & ipse interitus seu casus fortuitus, si de eo aliter cautum non sit, ad commodantem pertinet, k nisi illud accideret dolo commodatarii aut culpa, aut post moram restituendi ab eo commissam: l Quia & qui commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur, m nisi conuenierit, ut solus dolus, non etiam culpa, præstetur, n aut nisi solius commodantis gratia, commodatum fiat, quo casu commodatarius, de do-

lo tantum, non de aliqua culpa tenetur, o Quemadmodum nec tenebitur de culpa is, cui vltro, & non roganti commodatum fuerit datum. p Si autem gratia commodantis & commodatarii detur, tenebitur commodatarius tantum de lata culpa, & dolo. q Quod si res æstimata commodata fuerit, omne periculum ab eo præstandum erit, qui æstimationem se præstaturum receperit. r

B Cæterum quemadmodum ex causis superioribus datur actio directa commodanti aduersus commodatarium: sic eadem commodatario contra commodantem ex aliis datur contraria commodati. s Veluti si ante usum concessum vel tempus expletum, velis repetere rem commodatam, t vel si eam surripuerit, v vel si sciens prudensque rem vitiosam, ex qua commodatarius damnum receperit, commodauerit. x Si commodatarius impen-
C sas immensas extra usum, ad quem est res commodata, in eam rem, fecerit. y Si seruus commodatus, ei furtum fecerit. z

S C H O L I A.

- a quando videlicet contractus commodati contrahi potest cum accipiente l. 1. commo. P. datur & utilis directa contra eum cum quo contrahi non potuit pro commodato repetendo, ut contra pupillum locupletiore ex commodato factum, l. 3. commoda. non potest autem retineri res commodata prætextu debiti, in compensacionem l. fin. C. de commod.
 b l. 3. §. hæres, & l. in commodato, 17. §. si ex facto, eo. tit. Pandect.
 c l. 3. §. si filius familias, commo. Pan.
 d l. 2. §. 3. C. de commodato.
 e l. si ut certo. 5. commo. Pand.
 f l. si ut certo, §. quinimo. eo. tit. l. qui seruum, 33. §. si is cui rem, de actio. P. l. quire, 8. de fur. P.
 g l. 3. §. 1. l. eum qui, 10. l. in rebus, 18. §. sine autem, commo. Pan.
 h l. si. commo. P. l. fin. ad leg. aquil. Atque hic habetur

habetur ratio eius quod interest rem deteriorem factam, eaque ratione iuratur in litem, l. 3. §. si reddita, & in hac actione, de commoda. P. l. non a iudice, 64. Iudic. P.

k c. unico, de commoda. l. si ut certo §. quod vero, & l. in rebus. §. commo. P. l. 1. §. is quoque, de actio. P. §. item is cui quibus modis re contrah. oblig. in d. l. qui furtum, 6. in fine de conditio. furtiva. P. Sic si equus commodatus perierit, vel in damnum incurrerit sine culpa commodatarii, damnnum ad commodantem pertinet, l. fin. ad leg. Aquil. P. imo si res commodata detur numero referenda domino, alioquin ita idoneo ut non debnerit estimari, futurum ut a quoquam deciperetur, mala, si id tamen contigerit, periculum est commodantis, l. argentum, 20. commodat. P. aliter autem qui remiserit tenebitur si elegerit nuncium minus idoneum, nisi commodatarius mandasset commodatario per certam personam sibi remitti, in cuius manu res perierat l. eum qui 10. §. fin. commodat. P. vide cap. significante, de pignori. ex cam olim, de officio delegat. cum a matribus, qui petant tutor. C. An autem commodatarius qui receperit in se omnem casum, possit conueniri de causa fortuito, disputat in viramque partem Prius. Modicentis antiquus glossator in q. 60. & concludi posse, etiam si sublata res fuerit casu fortuito, argum. l. 2. C. de commodat. & l. aurigenium, §. sed et si de pact. P.

l dicto c. unico, de commo. & l. si ut certo, §. nunc videndum, & §. sed interdum & in l. in rebus, commo. P. §. is quoque cui, quibus mod. re contrah. oblig. apud Iustinia. & l. 1. de actio. P. de mora nos tractamus abunde lib. 21. Syntag. c. 14. & de casibus fortuitis c. 1. de dolo c. 33.

m c. unico, de commo. Commodatarius tenetur de dolo, lata, leui, & leuissima culpa, eo quod teneatur in re commodata talem diligentiam adhibere & custodiam, qualem suis adhibet, qualemque alius dili-

genter adhibere potuisset l. in rebus, l. si ut certo, §. commodatum, commoda. quid autem sit leuis, lata, & leuissima culpa, videbis explicatum in l. quod Nerua, deposit. P. & apud nos plene lib. 2. Syntagma, iuris, c. 111.

n dicto capite unico, de commoda. l. si ut certo, §. interdum, commodati, P. l. 1. §. is quoque apud quem, & l. si metus causa, de actio. in Pan.

o l. si ut certo, §. interdum, l. eum qui, 10. cū 2. sequentibus, commoda. l. si metus causa, de actio. P.

p dicto §. interdum, l. si ut certo.

q dicta l. si rem, & l. in rebus, §. vers. hac verba commoda. Pan.

r l. si ut certo, §. & si forte, commoda. P. l. 1. §. fin. de estimator. actio.

s l. in commodato, 7. & l. in rebus, §. §. si commo. P.

C e. unico, §. fin. de commo. l. in commodato, §. sicut, commo. P. hoc enim distat commodatum a precario, quod non repetatur ut precarium, ad arbitrium dantis l. cum precario, 12. de precario, li. 43. Pan. ii. 26.

v l. si rem, 21. commoda. Pan.

x l. in commodato, §. sicut l. in rebus, §. item qui sciens, commoda.

y l. in rebus 18. §. possunt, commo. P. ubi distinguntur sumtus. Possunt, inquit, casus iusta causa interuenire, ex quibus cum eo qui commodasset agi debeat, veluti de impensis in valetudinem serui factis, que ut post fugam, requirendi reducendue eius causa facta essent: nam cibariorum expense, naturali ratione ad eum pertinent, qui viuendum acceperat. Sed & id quod de impensis valetudinis aut fugae diximus, ad maiores impensas, pertinere debet: modica enim impendia, verius est, ut sicuti cibariorum ad eum pertineant.

E z. competit & furti actio, l. penul. commoda. Pan. l. si seruus, 31. de pignorat. actio. 10. Sunt & alia cause contrarie actionis, si commodatarius pro re perdata soluerit, & res redeat ad domum commodantis l. in

commodato, §. si. & l. rem mihi, 21. commodato. P. si mihi codicem commodaueris, & in eo mihi chirographarius creditor cauerit, & postea restituo Codice Chirographum deleueris, l. si ut certo, §. quin imo, commod. P.

DE PRECARIO ET PRECARIIS.

TIT. VII.

^a Exstat titulus de precariis lib. 7. tit. 14. in decretalibus Gregorii, in ca. precaria & 2. seq. 10. q. 2. de precario. lib. 43. P. tit. 25. de precario & saluiano interdicto lib. 8. C. tit. 9.

CAPVT I.

Continuatio & finitio precarii.

A Finitis commodato precarium *a* est: & ut illud, gratuitum, sine definitione tamen temporis & vsus concessum, *b* in quo *a* commodato differt, ut in aliis quibusdam. *c* Precarium est quod ad preces petentis utendum conceditur, tandiu quantum is qui concessit patitur. *d*

SCHOLIA.

^a de precario & precariis tractatur lib. 3. decret. tit. 14. & ca. precaria, in 1. & 2. sic incipiente 10. q. 2. & lib. 43. P. tit. 26. & lib. 8. C. tit. 9.

^b Vlpianus explicat in l. 1. §. fin. de preca. P. & sine die vsus precarij concedi docet Celsus in l. cum precario, 12. eo. tit. Pand. Affinitatem autem inter precarium & donationem, ponit Vlpian. in dict. l. 1. §. & distat. & Paulus Juriscon. in l. interdictum, de precariis, 14. de precar. P. Nec obest quod & precario interdum adiciatur tempus, ut in l. sed si manente, 5. de precario, Pan. Nam quamuis adiectum fuerit, tamen ante expletum potest reuocari, dicta l. cum precario.

^c veluti quod precario rogans non teneatur nisi de dolo, non de culpa, quemadmodum tamen tenetur commodatarius, teneatur

A tamen de latissima culpa, qua dolo equiparetur. l. quascumque, §. illud, de precar. Pand. d. c. fin. de precariis. l. 1. de precario. P.

CAPVT II.

Precarii acceptiones & distinctiones.

Precarii quidem naturalis vna substantia est, verum ex pactioibus hoc iure pontificio receptis, adiectio facta est, & coepit distingui precarium a precariis. *a*

B Precaria & precaria, hoc iure rerum Ecclesiasticarum seu Ecclesiae sunt vel vsque ad quinquennium, vel ad vitam ventis, *b* quando videlicet qui accipit, rem Ecclesiae fruendam vsque ad certum tempus, vel quandiu vixerit, subicit Ecclesiae, in locum eius rei aliam similis valoris & aequalium reddituum, ea lege, ut postquam fuerit elapsum definitum tempus, vel ubi mortuus fuerit qui rem acceperit, res accepta redeat ad Ecclesiam, cum alia etiam re, que loco eius Ecclesiae supposita fuit cum fructibus & proprietate, *c* fit tamen aliquando precaria de rebus Ecclesiae, ex causa gratis, *d* sed ita licite istae precariae si modo non fiant in praedictum Ecclesiae, quo casu nec irreuocabiles sunt concessiones, & si fiant, successores in beneficio Ecclesiae, reuocare possunt sine vlla exceptione. *e* Quemadmodum & precariae aliaeve commutationes tempore, quo Ecclesiae viduae sunt a prelati, de rebus earum factae ab his, qui loca episcoporum occuparunt, rescinduntur, atque ideo cum auctoritate Ecclesiastica vel civili, si faciendae sunt, fiunt. *f* Eaque ratione precariae quae quandoque de Ecclesiarum possessionibus fieri solent, non sunt pro voluntate concedentium reuocandae. *g*

SCHOLIA.

E *a* Et dicimus precarium, quando ex arbitrio dantis, datum reuocari potest, c. fin. de precar. precariam, quando ante quinquennium non potest reuocari, c. 1. eo. tit. Dicuntur & precaria, quando datum utendum reuocari nequit, quoad qui finitur vixerit. *b* dicto

- b dicto c. 1. de precario. cano. precaria, §. 10. A
 9. 2. quod sumtum est ex Concilio Bellua-
 censi, & habetur in Concilio Meldensi,
 cap. 22. & in capitularibus editis anno 4.
 Caroli regis, & Ludouici filii Imperato-
 ris, Colonia cap. 37.
- c l. inbemus nulli, 14. C. de sacrosanct. ecclef.
 cano. 2. ea enim §. si œconomus, 10. q. 2. &
 sic intelligendum, c. 1. §. 2. de precariis. eo
 obseruato, ne res ea detur œconomus Eccle-
 sie, ut proximis eius, can. 3. huiusmodi, 10. B
 q. 2. authentica quibuscunque, de sacro-
 sanct. Ecclesis. vide ca. precaria, 4. & ibi
 glo. 10. q. 2. de precariis habetur in Con-
 cilio Rhemensis c. 36. & 37. & in Concilio
 Moguntino sub Arnulpho c. 20 in Con-
 cilio Meldensi, cap. 22.
- d si que scribit Pan. ad c. 1. nu. 4. de precari-
 is, ut quando res Ecclesia datur vel clerico
 aut laico de ecclesia benemerito, quandiu
 vixerit, ut in canon. si episcopi, 16. q. 3. ca.
 possessiones, 16. q. 1. tuncq. videtur tantum
 facta donatio vsusfructus, ut & in ca. 72.
 sepe fit, 12. q. 2.
- e ca. de precariis, 6. 10. q. 2. c. 2. de precariis.
 Ratio in ca. 3. quod quis, 35. q. 9.
- f ca. precaria, 44. 12. q. 2.
- g videlicet sine causa delicto aut culpa possi-
 dentium, c. fin. §. fin. de precar. Et in hoc
 differunt precaria que renouari nequeunt
 ante tempus, a precario quod renouatur ex
 arbitrio concedentis. D

CAPVT III.

Quæ res precario dari possint.

Precarium fit rerum in iure consisten-
 tium, ut seruitutum, a immobilium &
 mobilium, b vt & precariæ plerumque
 rerum immobilium ad Ecclesiam perti-
 nentium. c Reiusæ tamen nemo preca-
 rium contrahit, sed alienæ. d Nisi for-
 san Dominus rei ex aliqua causa iusta, rem
 retinere prohiberetur, quo casu eam si-
 bi interim precario habere licere, roga-
 bit. e

SCHOLIA.

- a l. §. habet, 15. §. precario, de precario, P. l. si
 precario, 17. communia pradiorum, P. lib.
 8. P. tit. 4.
- b l. 3. & 4. de precar. in P. exemplum in im-
 mobilibus, si me rogaueris, ut per fundum
 meum ire vel agere tibi liceat, vel in tectum,
 vel in aream adsum manuum, stillicidium
 vel tignum immissum in parietem habere,
 d. l. 3. l. certe. 6. l. §. habet, 15. & l. pen. de
 precar. P. Hospites tamen qui gratuitam
 habitationem habent, non intelliguntur
 precariam habere. l. §. habet summam, §.
 hospites, de precar. Pand. nisi precario ro-
 gauerint, nam eo casu haberent, atq. ideo
 heredes eorum interdicto de precario resti-
 tuere habitaculum compelluntur. l. 2. C. de
 precario, lib. 8. tit. 9.
- c c. 1. & 2. de precario cum similib.
- d l. 4. §. item si rem meam, de preca. P.
- e veluti si Dominus dederit pignori rem cre-
 ditori, & postea precario rogauerit a credi-
 tore, l. certe §. fin. de precar. l. qui a seruo,
 15. de actio. & obl. P. quam obrem debito
 soluto, cum cesset pignoris constitutio, sol-
 uuntur & precarium re ad Dominum re-
 uertente. l. debitor, 11. de precario. Aliud
 exemplum in re emta, quam ante predii
 solutionem, emtor potest rogare licere sibi
 precario possidere, l. ea que, 20. de precar.
 P. Eo quod venditor, donec ei pretium sol-
 uatur, habet rei retentionem, veluti ex
 causa pignoris, l. Iulianus, 13. §. offerri, de
 actio. emt. Pan. lib. 19. tit. 1.

CAPVT IIII.

- 1 Qui precario dare.
- 2 Qui ve possidere dicantur.

Precario dare potest dominus rem su-
 am, quamuis eam non possideat, per se,
 a & per seruum, & per filium familias, b
 item is qui rem alienam possidet ex aliqua
 causa. c At sede Ecclesiæ vacante, precariæ
 rerum Ecclesiæ non concedantur ab eius
 occupatoribus. d

Precario vero possidet is, qui rogat, & aliquando alius quam qui rogauit, si qui rogauit in potestate eius sit, ut seruus filius familias & procurator, e & qui adoptat etiam rogantem, precario possidet. f Licet precario omnibus uti, precaria tamen concedi vetantur de economis Ecclesie eorumque cognatis, ne in fraudem Ecclesie fieri possint. g

S C H O L I A.

- a *l. unusquisque, 18. de precar. P.*
 b *l. duo in solidum 19. §. qui seruū de preca. P.*
 c *l. sed si eam rem. 7. §. l. que situm, 8. co. si. P.*
 d *ca. precaria, 12. quest. 2.*
 e *l. in rebus, 4. §. tenetur, §. l. certe, 6. §. 1. l. si seruus, 13. de precario.*
 f *l. si adopta uero, 16. de precar. P.*
 g *ca. huiusmodi, 3. §. quibuscunque 10. q. 2. auth. quibuscunque, de sacrosan. Eccle. C.*

C A P V T V.

Modus constituendi precarium.

Precaria possessio dari potest, vel inter presentes vel inter absentes, veluti per epistolam, vel per nuncium, a qui autem precario concedit, sic dat quasi tunc recepturus cum sibi libuerit repetere. b Et ea est precarii natura non obstante quod certum tempus adiciatur concessioni, c vel quoad rogans uellet, d nisi fiant precaria, quæ vel in quinquennium, vel ad uitam constituuntur, nec ante reuocantur, e prout scriptura ea de re facta determinauerit, f ut in emphytheosi. g

S C H O L I A.

- a *l. prec. 9. de prec. in P. epistola, mutus nuncius est, ministerium uero præstat nuncius deferens, §. fungitur epistole uice hic, §. in aliis, ut in l. si quis alteri uel sibi C. lib. 4. tit. 5. o. l. qui autem, §. fin. de constitu. pecunia.*
 b *l. 1. §. §. distat, de precar. c. si. de precariis.*
 c *l. 4. §. si. §. l. cum precario, 2. de precario. P.*
 d *l. 4. loca. lib. 9. P. tit. 2.*
 e *o. 1. §. c. fin. §. fin. de precar.*

A^t *ca. 72. sepe fit, 12. quest. 2.*
 g *l. 1. de iure emphyth. C.*

C A P V T V I.

- 1 *Effectus & uis precarii eius, interdicti.*
 2 *Quomodo finiatur.*

Interdictum de precario merito introductum est, quia nulla eo nomine iure civili constituta, fuisset actio: cum eius conditio magis ad donationes & beneficii causam quam ad causam negotii contracti pertineat, a possidet qui precarium dat, item & is cui datur. b Possidenturque simul precario res quæ ex re data precario, nascuntur, c & tandiu tantum, quandiu is qui concessit patitur, d Quare si is qui rogauit precario noluerit ex arbitrio concedentis restituere, proditum est interdictum de precario quo compellatur, e item & præscriptis uerbis actio, quæ ex bona fide oritur. f Eaque ratione nulla præscriptione temporis se defendere potest, qui precarias ab Ecclesia consequutus est. g Interdicto de precario tenetur, non solum qui rogauit, sed etiam hæres eius, eo quod ex precario ad illum quippiam peruenerit, h quamquam precarium ad hæredem rogantis non transeat. i Præstat autem qui rogauit ex hoc contractu dolum tantum, non culpam, nisi ea sit dolo proxima, aut alia culpa superueniat, post moram restituendi commissa. k

Finitur porro precariū per reuocationē factam a domino, l. u. ortę que eius cui conceditur, non etiā concedentis. m At per lapsum temporis precario appositū, precarium non finitur, si Dominus non repetat, quia censetur lapsō tēpore rursū precario cōcedere. n Nisi ante lapsum temporis prioris, illud dominus prorogauerit, o aut pēdente cōcesso tēpore, dominus furere cōperit, vel decesserit, quia tunc precarium redintegrati non censetur. p Finitur etiam cum rem precario datam, dominus alienat alicui precarium reuocare uolenti. q

SCHOLIA,

- a Paulus in l. interdictum, 14. de precario. eum qui emit, 14. §. is qui precario, de fur. lib. 47. P. tit. 2.
- b l. in rebus, 4. §. 1. & l. 2. §. fin. l. possideri, 3. §. ex contrario, & l. & habet 15. §. eum qui, de precar. Pandectis.
- c Pomponius. in l. quamvis ancillam, 10. de precar. Idque iure accessionis, ut accidit etiam in commodato. l. eum qui, §. non solum, de furt. P. l. si ut certo, §. usque adeo. commo. P. l. 1. §. qua depositis, deposit. in Pandect.
- d in l. 2. ait prator, §. 1. & l. & habet, 15. & l. cum precario, de precar. P. capit. final. de precar.
- e Et hoc interdictum est restitutorium. l. 2. interdictum, 14. de precar. P. l. 2. C. eod. tit. l. quando simpliciter res precario data est.
- f l. 2. & l. duo, 19. §. fin. de precar. P. quando videlicet pactum de reddendo interuenit. gloss. ad dictam l. interdictum, nam tum cum de re restituenda cautum est, interdictum non datur, dicta l. & habet, §. cum quis, de precar. P. sed hac est civilis actio.
- g ca. clerici, quilibet, 11. & seq. si episcopus, 16. qua. 3. ca. sepe fit, 72. 10. qua. 2. neque etiam prescribit generaliter, qui alieno nomine possidet, capit. si diligenti. de prescriptio. l. nec creditores. 3. de pignora. actio. l. male agitur de prescrip. 30. vel 40. annor. l. non solum. §. qui pignori. de usura Pan. Sicut nec usufructuarius, usufructuarius per quas personas nob. acquir. apud Iusti.
- h l. questum, 8. §. fin. de precar. Pan.
- i l. cum precario, 12. de precar. Pand.
- k dicta. l. questum, §. illud annotatur. de prec. Pandect. ubi & ratio, & in l. contractus, 24. de regul. iur. Pand.
- l Vide caput finale de precariis.
- m dicto c. fin. de preca. & l. cum precario, 12. §. precarii, & l. questum §. quod a Titio, de precario. nisi concessio fiat a domino quando voluerit: nam tunc morte eum, ut ex-

- A stincta voluntate, renocatur precarium l. 4. loca. Pan. c. si gratiosa, 5. de rescrip. in Sex.
- n l. in rebus, 4. §. si. de precar. P. sic fit tacite renouatio locationis tempore elapso, patiente domino veluti reconducente post tempus, l. item quaritur, §. si. & l. qui ad certum locati, P.
- o l. sed si manente, 5. de precar. P.
- p l. certe si interim, 6. de precar. P.
- q dict. cap. si. de precar. & dicta. l. questum, §. quod a Titio, de precar. P.

DE DEPOSITO.

TITVLVS VIII.

CAPVT I.

Continuatio & finitio depositi.

Depositum, a ex contractibus qui re contrahuntur est. b Depositum vero diffinietur, quod custodiae causa apud aliquem gratuito positum, c & commendatum est, d

SCHOLIA.

- a tractatur de deposito. lib. 3. decretalium, tit. 16. de deposito. Et lib. 16. Pand. tit. 3. & lib. 5. C. tit. 34. nouell. 88. apud Iulium Paulum, lib. 2. receptarum sen. ti. 4. & 12. in Ecloga Basilicorum, lib. 13. tit. 2. apud nos lib. 2. 3. Syntag. iuris vniuersi cap. 2. Affinis sequestratio, de qua titulo, de sequestratione possessionis vel fructuum libr. 2. decretal. tit. 18. & lib. 2. tit. 6. in clementinis, & de prohibita sequestra pecunia libro 4. C. & sparsim in titulo depositi, ut liquebit postea. Est & titulus nouell. 88. Iustiniani, de deposito & denuntiationibus inquilinorum & de suspendenda administratione.
- b §. praterea, quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinia. l. 1. §. is quoque de actioni. Pand.
- c colligitur ex l. 1. cum suis §§. & l. Lucius, 24. de posit. Pandect.

d commendare & deponere interdum pro eodem. l. commendare, de verborum significatione. canone 14. ne quis arbitretur, 22. questio. 2. commendatio in deposito, vel expresse fit, quando fidei depositarii commendatur nominatim res deposita. Et tacere, delata re & recepta per depositarium.

CAPVT. II.

- 1 De triplici specie depositi. Depositum
- 2 Sequestrum.
- 3 Sponsio. 4 Et.

Depositum triplex, † proprie depositum, sequestrum, & sponsio. Depositum proprie, quando vnus, duo vel plures rem, quæ est sine controuersia, deponit.

Sequestrum † quando res controuersæ penes aliquem commendantur. *a*

Sponsio, † quando pro controuersia, non res ipsa controuersa, sed aliud deponitur. *b*

Rursum † sequestratio vel voluntaria est, vel iudicialis & necessaria, *c* voluntaria, consentientibus vtrisque contendentibus in iudicio, vel extra iudicium fit. *d* Iudicialis, quæ fit etiam inuitis ipsis litigantibus. *e*

SCHOLIA.

a l. licet, 16. l. proprie, 7. §. proprie, deposit. l. sequester, 109. de verbor. significat. & unde dicatur sequester ibi docetur. & apud Gellium, lib. 10. cap. 10. vnde c. examinata, 12. & ibi glossam, & Panormita. de iudiciis. Sic legimus ponere in deposito, pro sequestrato. in l. ab executione §. quorum appellatio. non recipit. lib. 7. C. tit. 66.

b vi apud Virgil. ecloga 3. Dametas ait. De grege non ausim quicquam deponere tecum.

& in l. 3. de alea lusu & aleatoribus. libr. 10. P. tit. 5. fiebat & sponsio pro litibus ex edicto Caligula. Sueton. in Caligula. c. 40. & olim etiam pro interdictis.

c Archidiaconus ad c. quia res, 11. q. 1. Ioannes

A monachus, Ioan. Andr. ad c. locupletari, de reg. iur. in Sex. Bald. ad ca. 1. de sequestrat. posse. Bald. & Salycet. ad l. vnicam, de prohib. sequestra. pecunia. C.

d vt in exemplo leg. interesse, de acqui. rer. domi. l. cetera, 4. §. fin. & l. si que sint cautiones, §. famil. hercis cum. P. l. si. de fidei instrum. in P. l. acceptum. C. de usur.

e l. aequissimum, de usufruct. cum similib.

CAP. III.

- B 1 Quares deponantur.
- 2 Et sequestrantur.

Deponi possunt res mobiles, † vt equus, *a* nummi *b* in sacculo obsignati *c* & non obsignati, ea lege, vt tot & tales reddat depositarius. *d* Deponuntur & res in cista signata, *e* vel in arca clausæ, cum instrumentis. *f* Item tabulæ testamēti, *g* homo, *h* ornamenta, *i* sit & sequestratio in dubio litis euentu, de rebus mobilibus, *k* & immobilibus, vt de Ecclesia, *l* & aliis prædiis; *m* verum tamen raro sequestratio permittitur, quia dubia existente lite, ab executione incipere, & priuare possessorem re sua, satis iniquum visum est. *n*

Nisi possessor contra se lata sententia, ab ea appellauerit, *o* Et interim pendente appellatione timeatur de fructuum dilapidatione, seu consumptione facienda a possessore, maxime si non est soluendo, *p* vel si appelletur ab exsecutore. *q* Quare & pendente lite inter maritum & vxorem, si mulier propter capitale odiū mariti, non possit e iure concedi, ea honestæ cuidam mulieri interim cōmittitur in loco certo, in quo vxori maritus vel eius proximi non possint vllam iniuriā inferre. *r* Quemad-

Emodum etiam, si de validitate matrimonii contendatur, sponsa, interim ea, donec cognitum fuerit, ne corrumpatur, illicitè sequestratur. *s* In odiū quoq; contumacis res litigiosa sequestratur; *t* vel si iudex ob temeritatem litigantium vereatur, ne ad arma perueniatur ob rei possessionē, eam sequestrabit. *v* Non sequestrabitur tamen benefici-

beneficium, si de eo moueatur controuer-
fia ei, qui possederit per triennium. x

S C H O L I A.

- a l. 1. §. qua depositis, depof.
 b ca. 1. de deposito. l. nummi, de in litem iur.
 deponitur & aurū & alia res. l. 1. de depof.
 nonel. 88. l. 4. 7. 8. C. de depof. & pōdus au-
 ri vel argenti. in l. fi. C. eo. tit.
 c l. si sacculum. de poss. P.
 d l. die sponsaliorum. §. fi. depositi. P.
 e l. 1. §. fi. cista, depof. P.
 f l. publica, depof. P. deponuntur & ipsa in-
 strumenta, l. propter instrumenta 5. & se-
 quen. C. de depof.
 g l. locum, §. si tabula, de tabul. exhibend. Sic
 testamentum suum apud vestales deposuit
 Augustus. Suetonius in August. c. fi. & Iulius
 Caesar, Suetonius in eod. c. 88.
 h l. si hominē depositum, 37. l. 1. §. si quis ser-
 num depof. P.
 i l. 1. depof. P.
 k si cui sit sequestratio fructuū. in c. 1. & 2.
 & toto tit. de sequest. possessionis & fructuū.
 lib. 2. tit. 17. can. 26. quoties post, 2. q. 6. &
 aliarum rerum. in l. si fideiusor 7. §. fi. qui
 satisfdar. cog. a. lib. 2. P. tit. 8. instrum. ut di-
 ctū & l. cetera. 4. §. fi. & l. seq. fam. ercis. P.
 l c. examinata, 15 de iud. lib. 2. P. tit. 1. ita,
 si contra possessorem non triennalem bene-
 ficium sententia lata fuerit, & is appellauerit,
 sit beneficium sequestratio. in clem. vni. de se-
 questrat. possess. nisi qui condemnatus est,
 prius per sententiam fuisset consecutus pos-
 sessionē. Nam quamuis postea contra eum
 dicta sit sententia, a qua appellauerit, non
 fieret sequestratio, ut ait dicta clementina,
 sed oporteret aliam expectare sententiam,
 ut notat Cardin. ad dictam clem. vnicam,
 & Ioan. Andr. ad Speculatorem. in tit. de
 sequestratione fructuum.
 m l. ab executione, 5. quorum appellat. non
 recipiant. lib. 7. C. tit. 6. l. fi. quib. ad libert.
 proclama. non licet. lib. 7. C. tit. 18.
 n ut liquet ex l. vni. de probib. sequestr. pecu-
 nia, lib. 4. C. tit. 4. ubi & appellatio pecunia

pertinet ad omnem rem, qua pecunia fun-
 ctionem seu estimationem accipere potest.
 ut & in l. 2. de constitu. pecun. C. l. pecunia
 verbum, de verb. signifi. comoditas autem
 possessionis magna est. §. comodum, de in-
 terdict. apud Iustin. ideo non erit ante sen-
 tentiam, vel pendente lite auferēda posses-
 sori. cā. volumus, 6. q. 1. c. 2. ut lite pēden-
 te nihil innouet. lib. 2. tit. 16. c. 1. de sequest.
 possessio. & fructuum. c. causam matrimo-
 nii, 16. de offic. deleg. lib. 1. tit. 29. Ab exe-
 cutione iudicium non debet incipere, sed a
 cognitione. l. 1. de execut. rei iud. C.

- o nam si pro possessore dicatur sententia, &
 appelletur, non sit sequestratio, vide decis.
 Rota, 390. incip. si feratur senten. in nouis.
 p c. fi. de sequestra. possess. ut & in aliis, l. Im-
 peratores, 21. §. fi. de appell. P. lib. 49. P. tit.
 1. cum simil. ibi not. l. si fideiusor, §. fin. qui
 satisfda. cogant. lib. 2. P. tit. 8. Sic vergente
 marito ad inopiam, si is dotem sit dissipatu-
 rus, sequestratur dotalis res, l. si cū dotem,
 22. §. fin. vero. solut. matri. lib. 24. P. tit. 3.
 l. in rebus, de iure dot. C. Sic quoque lite
 pendente sit sequestratio aliquando. in ca.
 quoties post, 2. q. 6. c. quia res, 11. q. 1.
 q iuxta l. ab executione, 5. quorum appella.
 non recipiant. lib. 7. tit. 66. C. dict. canon.
 quoties post, 2. q. 6.
 r in c. ex transmissa, 8. & cap. literas, de resti.
 spolia. lib. 2. tit. 13.
 s c. cum locum, 14. de sponsalib. lib. 4. tit. 1.
 t ut mitius agatur cum contumace, ca. ex li-
 teris, de dolo & contumac.
 v l. aequissimum, de usufruct. in P. & ibi Bar.
 in l. fi. C. de edict. diui Adria. tollen.
 x Clem. vni. de sequestra. possessio. ratio po-
 test colligi, ex l. vni. C. de fideicom. viden-
 da regula cancellaria Romana, de trien-
 nali possessore.

C A P V T I I I I.

- 1 Qui deponant.
 2 Et sequestrant.

Deponimus ꝛ & per nos ipsos, & per il-
 los, quorū factō obligamur, ut per fer-

num, & cum qui bona fide nobis seruit. **a** A
deponit dominus, & non dominus rem a-
lienam, & utriusque datur actio depositi in
quantum cuiusque interest, **b** deponit a-
giturque filiusfamilias. **c**

2 Statuit & sequestrum iudex. **d**

SCHOLIA.

a l. 1. §. non solum depositi P.

b l. bona fides, l. 1. §. item si prado, eo. tit. de
pos. l. 1. §. item Pomponius, nanta campo. **B**
stularii, & c. P.

c l. Iulianus, 19. depositi. Pan. l. filiusfamilias,
de actio. Pandect.

d l. ei apud quem, §. fin. depositi. Pand.

CAPVT V.

De forma aut modo deponendi.

Deposito formam dant contrahen-
tes. **a** Rei interuentu tamen contrahi-
tur. **b** Ex eius autem substantia propria sine
pactis est, ut gratuito suscipiatur, c in gratia
dantis non accipientis, **d** & ut teneatur de-
positarius de dolo tantum, non etiam de
culpa, nisi de lato dolo proxima, e vel nisi
teneatur de alia, quod se deposito accipi-
endo obtulerit, vel aliquid pro custodia
acceperit, vel si pactus ita fuerit, vel mo-
ram comiserit restituendi, ex quibus quo-
que periculum casus fortuiti ad eum per-
tinet. **f** Datur interdum depositum æsti-
matum, interdum nulla æstimatione fa-
cta. **g** Accedit aliquando consideratio loci,
ubi depositum fit, ut si Ecclesie non perso-
næ commendetur. **h** Si in horreis publicis
aut priuatis, aut alibi deponatur, fit & de-
positum rei ipsa, & per epistolam.

SCHOLIA.

a l. 1. §. si conueniat, depositi P.

b l. 1. §. is quoque, de actio P. §. praterea, quib.
mod. re contrah. oblig.

c nam si merces interuenierit, transit in loca-
tionem.

d nam aliter esset mutuum, & ita si inuito
deponente, depositarius utatur deposito,
furti obligatur. l. 3. C. de deposito, l. si sac-

culum, eod. titu. P. l. qui furtum, de condi-
ctio. furt. P.

e l. contractus, de regul. iur. P. l. 1. C. de depo-
sit. l. 1. §. mandati, & §. fin. & l. quod Ner-
ua, de posi. P. dic. §. praterea, quib. mod. re
contrah. oblig.

f l. si. de deposito l. 1. C. eod. in u. l. 1. §. si quis
seruum, & §. si conueniat, eo. tit. P. Porro
leges seu conuentiones, que imponi possunt
deposito, colliguntur, veluti si conueniat ne
res deposita sicut nummi periculo eius qui
depositum suscepit l. 1. §. sape, depositi. P. l. 1.
C. eod. l. & Arifboni, manda. P. l. si ut cer-
to, §. nunc uidentium, commod. P. vel con-
tra, ut is penes quem depositum est, culpam
& periculum praestet, di. l. 1. C. de depositi.
Item ut depositarius post mortem reddat. l.

1. §. si deposuero, depositi. P. Item ut deposti-
tum, alibi quam ubi depositum fuerit, red-
datur. l. si in Asia, eo. tit. P. si abiens peregre
quis deponat, ut cum saluui redierit ei red-
datur. l. Publia, eo. P. Deponitur & plu-
ribus aliquares apud aliquem in solidum,
certa aliqua condicione restituendi vel cu-
stodiendi, l. proprie, depositi. P. Sic deposti-
tur homo, ut questio de eo habeatur, in l. si
hominem, depositi. P.

g l. si vir uxori, §. 2. de donati. inter virum &
uxorem lib. 24. P. tit. 1.

D **h** ut in c. 1. de deposito, distinguitur. memi-
nerunt & Iurisconsulti, de deposito facto
in ade sacra, ut in l. acceptam, C. de usur.
in l. ei apud quem, §. fin. depositi. P. l. au pra-
tor, de minorib. 25. annis, P. cum simil.

i ut in l. pignoribus, de pignora. actio. C.

k l. Quinius, depositi. P.

CAPVT VI.

E 1 De sequestrationis forma.

2 De violatione sequestri beneficii.

Sequestrantur res apud aliquem cōtro-
uersæ cum potestate eas vendendi, &
pretium conseruandi vsq; in tempus quo
per sententiam dictum fuerit, cuius sit res, &
vel ut pendente controuersia fructus se-
questret

quester colligat & conseruet. *b* Interdū & A
sequestratio ita fit, vt ad sequestrū posses-
sio rei sequestratæ transeat, & priuentur
ea contententes. *c* Aliquando custodia
tantum sequestro datur, nec transfertur a
contendente possessore in eum possessio. *d*
lex interdū etiam sequestro datur, vt rem
depositam certo loco exhibeat. *e* forma &
praxis sequestrandi illa, vt iudex iubeat li-
tigantibus de sequestro conuenire, intra
certum tempus, quod si non fecerint tem- B
pore lapsō, ipse constituit. *f*

Si quis autem sequestrationem benefi-
cii Ecclesiastici legitime factam, impedi-
re, vel fructus sequestratos quoquo modo
præsumserit occupare, excommunicatio-
nis sententiam incurrit ipso facto, a qua,
nisi amore prius impedimento, & restitutis
prius occupatis fructibus, nullatenus ab-
soluitur. Et vltra, si ex litigantibus is sit, ni-
hilominus a iure si quod habeat in huius C
modi beneficio, vel ad ipsum forsitan cō-
petebat eidem, cadit. *g*

S C H O L I A.

- a* l. si quis adfirmauerit. §. 1. de dolo. P.
b l. imperatores. §. vlt. de appellatio. P.
c l. licet. §. si. depositi. P.
d l. interesse. de acquirenda possess. P.
e l. §. apud §. 1. depositi. P.
f l. in venditione. §. fin. de bonis auctoritat. D
iudic. possid. P. It. a sequestratio fit mandato
iudicis, vel ex eius mero, vt dicunt officio,
seu sine actione, nempe vt prohibeat liti-
gantes ad arma & pugnam venire. l. a-
quissimum, §. sed si inter duos. de usufruct.
Merum officium seu nobile, vocant in-
terpretes, quod sine proposita actione exer-
cetur, quod actioni nō seruit, hoc est, quod E
sine proposita actione exercetur, potest a-
re iudicis. Et mercenarium dicunt, quod
seruit actioni & petitioni litigantium, de
quibus nos, libro 47. Syntagmat. cap. 21.
nummer. 10. Est & pratoria sequestratio,
que imperio meroque officio iudicis fit, an-
te cognitionem causæ, veluti contra conti-

maces, dum in odium illorum sit missio in
possessionem, l. a diuo Pio. §. si super rebus,
de re iudica. P. fit & sequestratio officio iu-
dicis mercenario, quod de re statuit iuxta
naturam actionis proposita, potissimum,
vt per sequestrum onus quod rei contentio-
sa incumbit, explicetur pendente lite, quem-
admodum, si beneficiatus nolit seruire be-
nificio, iudex statuit sequestrationem fru-
ctuum beneficii, vt ex fructibus ei inser-
uiatur, non obstante etiam appellatione,
cap. peruenit ad nos, de appellat. vt & in l.
3. quibus ad libertat. proclama. non licet,
C. Sequestrat etiam iudex propter rei
controuerse abusum, cap. peruenit. §. fin
autem, de appellat. vel si sequester ipse, pe-
tat alii dari sequestrum. l. §. apud quem,
§. si velit. depositi. P.

g in Clem. vnic. de sequestra. possess. vbi hec
omnia.

CAPVT VII.

Apud quem deponi & sequestrari
possit.

D Eponi res potest apud omnes, qui ob-
ligari possunt, nisi expresse sit prohi-
bitū, veluti si deponatur penes pupillum,
qui obligari non potest deposito, nisi in
quantum factus locupletior sit, a nec de-
ponatur apud seruum. *b* Sic nec constitui-
tur sequester alter ex litigantibus, cum se-
questratio fiat apud alterum, ad compe-
scendas de re pugnans. *c* Potest tamen in-
terdum dari alicui ex litigantibus fiducia-
ria possessio rei litigiosæ, quam vocat vin-
dicias, vel recredientiam, seu momenta-
neam possessionē, donec plenius de causæ
meritis cognitū fuerit. *d* Sequester etiam
debet esse soluendo, & idoneus, habita ra-
tione quantitatis & qualitatis rei seque-
strandæ. *e* Erit tamen officium sequestri
voluntariū, vt non possit compelli seque-
strationē subire, nisi forsitan ex aliqua cau-
sa per iudicem.

S C H O L I A.

- a* l. 1. §. an in pupillum, depositi. P.

- b l. 1. §. si apud seruum, deposit. P.
 c l. sequester. de verbo. signifi. l. aequissimum, de usufruct. P.
 d l. vnic. C. de momentan. possess. appell. fiduciaria autem possessio dicitur. quia ea lege & conditione conceditur, ut res qua conceditur teneatur ab eo interim pendente lite, tantum sub manu curia vel regis, cum cautione de ea reddenda, si postea ita dictum fuerit, eadem ratione, qua fideicommissarius haeres, fiduciarius dicitur grauatus de restituenda possessa hereditate, in l. secus ad senatusconsultum Trebell. datur & interdum possessio rei contentiosa, rei seruanda causa, vel per interdictum, vel alio modo, sed extra sequestri naturam, vide Budeum ad l. 2. §. & cum placuisset, de origine iuris, in annotationibus prioribus in pandectas, dum agit de vindictis.
 e l. litibus de agricolis & censibus lib. 11. C.
 f Sicque cogit sequestrum, dummodo is nihil de suo impendat. Bartol. ad l. litibus, de agrico. & censibus, per l. final. circa medium, de bonis auctoritat. iudic. possid. l. fin. de requir. reis.

CAPVT VIII.

- 1 Causa & effectus depositi actio directa.
- 2 Contraria.
- 3 Praescriptis verbis.
- 4 Sequestraria.
- 5 Priuilegium deponentis contra creditores.
- 6 Actio in nautas, caupones, stabularios.

Depositum fit, vel urgente necessitate, puta belli, tumultus, incendii, vel ex voluntate libera. *a* Deponendo quemadmodum commodando dominium rei non amittimus. *b* quare possumus pro voluntate depositum reuocare. *c* Attamen sequestrum iudicis auctoritate constitutum, non nisi cum iudicis auctoritate reuocatur. *d* Repetenti non potest a depositario sine perfidia crimine, obici retentio, vel per viam compensationis cum alio liquido debito faciendas, vel cum alio deposito. *e* Ideo datur actio directa depositi depon-

A nenti, *f* & bonorum possessoribus ceterisque eius successoribus, *g* & domino pro seruo deponente, *h* furi & praedoni deponentibus, *i* non tantum pro re deposita repetenda, sed etiam pro deterioratione relaracienda, *k* proque dolo interitu interueniente, *l* veruntamen in condemnatione, cum deponens elegit fidem depositarii, nec depositum ei redditur, contentus esse debet simpli: cum vero instante necessitate deponit, tumultus, incendii, ruinae naufragiue causa, in heredem depositarii actio est in sumtum pro hereditaria parte, & intra annum quoque: in ipsum vero depositarium, & in solidum, & in duplum, & in perpetuum. *m*

Contraria porro *n* depositi actione, *o* depositarius repetit sumtus factos pro re deposita conferuanda *p* vel reddenda. *p*

C Is vero, *q* qui sponsonis causa victori *r* deposita non vult restituere, praescriptis verbis actione conueniri potest. *q*

In sequestrum etiam *s* actio sequestraria *t* competit, & *u* ei datur quoque contraria.

Praefertur autem *v* ceteris creditoribus *x* depositarii, qui rem depositam repetit, si vfuras ex deposito non accipiat. Et si plures deponentes concurrant, praefertur inter illos diligenter. *y*

D Nautae caupones *z* stabularii quod cuiusque saluum fore acceperint, nisi restituant, & sine damno, in eos iudicium datur, *aa* nisi rato, vel vi maiore damnum datum sit. *aa*

SCHOLIA.

a in l. 1. §. 1. & seq. ubi ratio, deposit. P. est necessitatis depositum, quod fit ad impediendum cursum usurarum, l. acceptam. 9. C. de usur. l. ob signatione, 9. de solutio C. habet & sequestratio necessitatem, ne ad arma veniatur, l. aequissimum, de usufruct. & ad conseruationem rerum, ut ante diximus.

b l. si seruus depositus, 22. de noxali action. lib. 9. P. titul. 4. l. licet. 7. §. final. depositi, ubi

- ubi & possessio remanet penes deponentem, A
nisi sequestratio fiat voluntaria. Sit tamen
depositarius latus aestimatione dānatus sit,
res deposita eius efficitur, l. si fideiussor. 30.
depos. P. potest & minoris aestimari quā
sit depositum donationis causa, etiam in-
ter coniuges, l. si vir uxori, de renouatio.
inter vir. & uxor. P.
- c. cap. final. de deposito. l. 1. §. est autem, depo-
sit. P. etiam si dictum sit, ut post mortē re-
stituatur. Potest enim mutari voluntas, B
dict. l. 1. §. penultim. deposit. P. ita enim
custodiendum ut reddendum depositum
datur l. proprie, eod. tit. P.
- d. l. ei apud quem depositum, 1. §. in seque-
strum, & §. si velut, deposi.
- e. cap. fin. deposit. l. si quis vel pecunias. C. eo.
titul. l. fin. §. excepta. C. de compensati-
onibus depositum inficiatus conuictus & da-
mnatus, infamis est. l. qui depositum, C.
depos. quia improbe facit. l. desiderium. C.
eod. tit. videl. si quis inficiatus, 13.
depos. P.
- f. l. Lucius, 24. deposit. P. l. 1. §. 15. quoque,
de actio. P. §. prater ea quibus mod. re con-
trah. oblig.
- g. l. 1. §. hac actio, & l. Publia Menia, 26.
depos.
- h. l. 1. §. si seruus meus, §. non solum, §. si duo-
rum, depos. P.
- i. l. 1. §. si prado. l. bona fides, 31. deposit. ubi D
distinctio adhibetur.
- k. l. 1. §. si res deposita, deposit. P. pro quo datur
aliquando & actio legis Aquilia. l. qui ta-
bulas, 42. ad legem Aquil. lib. 9. P. tit. 2.
- l. cap. fin. de deposit. l. 1. §. si vestimenta. §.
quia autem, §. non tantum, §. si rem deposti-
tam, l. si is apud quem. 16. & l. si sine dolo
malo, 20. deposi. l. non tenetur enim de cul-
pa leui, nec de causa fortuita. l. 1. C. de de-
positi. nec etiam si furto subtrahatur sine E
dolo suo. l. sed his, apud quem, de obligatio.
qua ex delicto nascitur. l. eū qui, §. is autem,
de furi. P. §. prater ea quibus mod. re con-
trah. oblig. apud Iustinian. Nisi aliter con-
uenitum sit, aut depositarius se deposito ob-
tulerit. Idem dicendum de casibus fortui-
tis, ut non teneatur de iisdem depositarius,
nisi aliter conuenitum sit in deposito. l. 1. §. con-
uenit, deposit. P. ca. fin. eod. Tenetur etiam
depositarius de leui culpa & interitum, si
moram commiserit in restituendo deposti-
to. l. si in Asia. §. fin. depos. P. alioquin suffi-
citur depositarium, adhibere depositis rebus
iudicalem diligentiam, quam suis adhibet, l.
quod Nerua. 3. deposit. Et ultra qui mo-
ram commisit in reddendis pecuniis depo-
sitis, vel qui illis usus est, tenetur ad usuras.
l. die sponsaliorum, 25. depos.
- m. l. 1. §. hac autem separatio, & l. de eo quod
tumultus, 18. depos.
- n. l. ei apud quem, depos. P.
- o. l. actione, depos. 23. depos. P.
- p. l. si in Asia, 12. depos. P.
- q. l. si rem tibi, 18. §. fin. de prescript. verb. P.
lib. 19. tit. 5. vide exemplū apud Plinium,
lib. 9. c. 35. l. 3. de aleatorib. P.
- r. l. ei apud quem, & l. si in Asia. §. cum seque-
stro, depos. P.
- s. l. si hominem, 7. §. final. & l. quod privile-
gium, depos. P. l. inter eos 19. de re iudic. P.
lib. 42. tit. 1.
- t. l. 1. nauia, cauponis, stabularii, ut recepta
restituunt. lib. 4. P. tit. 9. nempe cognitio
deposita penes se, actione in factum resti-
tuere, libro tertio. eod. tit. Recepti autem
custodiam rerum inuectarum in nauem
nauia, ex eo ipso quod inuectae sunt, & fa-
ctum praestat non solum nauarum, sed et-
iam vectorum, l. 1. §. 1. eod. tit. nauia, cau-
po. stab. P. sicut & caupo viatorum. l. 2.
eo. nisi pradixerit, ut quisque res suas cu-
stodiat, neque se damnum praesturum, &
ei consenserint vectores, & hospites, l. debet
7. eo. tit. Rursus ex quasi maleficio exerci-
tor nautis, & caupo de furto facto rei depo-
sita in caupona vel navi per alios, quam
pra se tenentur, l. si quis absentis negotii,
5. §. item exercitor nauis, de action. in P.
§. final. de obligatio. qua ex quasi delicto
nascitur. l. de exercit. act. lib. 14. P. tit. 1. v-
bitatio datur & furi actio aduersus nau-

tas. l. 1. furti aduersus nautas est. lib. 47. P. A
tit. 5. l. 7. §. hac actio, nauta caup. stabula.
P. si in caupona furtum factum sit hosti,
datur actio aduersus caupona dominum
pro re surrepta, eaque in duplum eodem. at
negante domino res inuectas, tenetur qui
diuertit probare illatas, sed si reddatur ci-
sta aperta qua clausa deposita sit, stabi-
tur iuramento hospiti recepti, vide Iu-
lium Clarum. libro quinto, Sententia-
rum. §. 6.

l. 3. §. at hoc edicto. & l. 5. §. inde Labeo,
nauta caupon. P.

DE PIGNORIBVS.

TITVLVS IX.

CAPVT I.

Continuatio, & quid pignus & hy-
potheca.

EX numero contractuum re contracto-
rum, erit etiam pignus. *a* Siquidē cre-
ditor qui a debitore suo pignus accipit, re
obligatur. Nā ipse de ea re quā accepit re-
stituēdam tenetur actio ne pignoratitia. *b*
Quod pertinet ad effectum, pignus & hy-
potheca nominis sono differunt, in reli-
quis fere cōueniunt. *c* Etymon pignoris a
pugno est, vnde proprie pignus rerū mo-
biliū manu datarū dicitur. *d* Immobilem
vero, hypotheca: dū res traduntur credi-
tori, sed supponuntur ad cautionem obli-
gationis eius. *e* Quare & pignus traditio-
ne, hypotheca, nuda conuentione, consti-
tuitur. *f* Potest & nihilominus pignus nu-
da conuentione rei immobilis obligatio-
ni subiici, *g* quemadmodum cōtra fit ple-
rumque, ut res immobiles hypothecē sup-
posita, transeant in detentionem seu pos-
sessionem corporalem creditoris, ita prom-
iscue pignoris & hypothecae nomine vt-
timur. *i* Pignus itaque vel hypotheca, est
rei obligatio accessoria, pro maiori cau-
tione & securitate rei debitae exsoluen-
da. *m*

SCHOLIA.

- a* de pignoribus tractatur libro tertio de-
creta. tit. 21. libr. 20. P. tit. 1. libro octauo.
C. tit. 14. libr. 25. Ecloga Basilicorum, tit.
1. Apud Constantinum Armenopolim
libr. 3. tit. 5. Iulium Paulum, libro se-
cundo receptor. sententia. tit. 5. & de pi-
gnoratitia actio. libr. 1. P. tit. 7. libr. 4.
C. tit. 24. tit. qui potiores in pignore ha-
beantur. libr. 20. P. tit. 4. & libr. 8. C.
tit. 8. libr. 25. Ecloga Basilicorum. tit. 5.
His adde titulos, de quibus causis pign. vel
hypothec. tacite contrahatur. libr. 20. P. ti-
tul. 2. & libr. 8. C. tit. 15. Ecloga Basili-
corum, libr. 25. tit. 3. Quae res pignori vel
hypotheca data obligari non possunt, libr.
20. P. tit. 3. libr. 8. C. tit. 21. Si aliena res
pignori data sit, libr. 8. C. tit. 16. Si commu-
nis res pignori data sit, libr. 8. C. tit. 2. Si pi-
gnus pignori datum sit, libr. 8. C. tit. 24. de
distractioe pignorum, libr. 20. P. tit. 5.
libr. 8. C. tit. 18. libr. 25. Ecloga Basili-
corum. tit. 7. quibus modis pignor. vel hypo-
thec. soluitur. libr. 20. P. tit. 6. de remissio-
ne pignoris, libr. 8. C. tit. 26. de luitioe
pignoris, libr. 8. C. tit. 31. libr. 25. Basili-
corum, tit. 8.
- b* l. 1. §. creditor, de actio. P. §. creditor quo-
que, quib. mod. re contrah. oblig.
- c* l. res hypotheca, §. fin. de pignorib. P. gagi-
riam vocat, c. 1. de fendis, libr. 3. tit. 20.
- d* l. plebs, 237. §. pignus, de verborum signi-
ficatione.
- e* l. si rem alienam, 8. §. non tantum, de pi-
gnorati. actio. libr. 13. P. tit. 7. hypotheca,
a verbo giero ἵπνον ἔχει, quod est simpli-
ter supponere.
- f* §. inter pignus, de actio.
- g* l. 1. de pignora. act. P. ibi, pignus contra-
hitur non solum rei traditione, sed et-
iam nuda conuentione, et si non tradi-
tū est. Quare ex pacto, de pignore, na-
scitur iure honorario actio. l. si tibi de-
cem, 17. §. de pign. de pact. libr. 2. P. tit. 14.
Sic etiam contrahitur hypotheca per pa-
ctum conuentum, iul. 4. de pignor. P.

b Et

h Et hinc nascitur quest. de fructib. ex praedictis pignori seu hypotheca suppositis, perceptis, vel restituendis, vel in sortem impunitandis. c. 1. c. conquestus, c. salubriter, de usur. c. illo vos, 4. c. cum contra. de pignorib. l. 1. C. de distractio. pignor. l. si ea lege, l. si ea pactione, C. de usur. cum similib.

i in praedium pignori dari dicitur, c. illo vos, 4. c. cum contra, de pignor. l. 1. §. cum praedium, de pignorib. P. l. Titius Sempronio, 9. qui. mod. pignus vel hypotheca soluitur. P. l. 1. de distract. pignor. P. Et dicitur etiam possessio tradita, data re immobili hypothecata creditori, non aliter quam si mobilis esset, l. sciendum, 15. §. creditor qui pignus accepit, qui satisfacere cogantur, lib. 2. P. tit. 8. facit l. 1. §. si. §. l. 4. de rebus eorum qui sub tutela vel cura. §. c. P. ubi dicitur res immobiles minorum non posse alienari vel impignorari. Opponere hypotheca pro supponere pulchra allusione dixit Catullus ad Furium epigram. 23.

Faci, villula nostra non ad Austri
Italus opposita est, nec ad Fauconi,
Nec saui Boreæ, aut Appelliozæ.
Verum ad millia quindecim & ducenta.
O ventum horribilem ac pestilentem.

k ducimus supra pignoris obligationem esse re contractam.

D Accedit pignus omni obligationi, l. res hypotheca, de pignorib. P. l. 9. §. 1. de pignorat. actio. l. fin. quæ res pignori obligari possunt C. deo si non sit principalis obligatio, vel sita extinguatur, & desinit pignoris obligatio & hypotheca, l. si legati conditionalis, 28. de pignori. in P.

m Plus cautionis est in rem, quam in personam, l. plus cautionis, de regul. iur.

CAPVT II.

Quotuplex pignus & hypotheca.

Pignus aut testamentarium, aut prætorium, aut legale, aut conuentionale est. Testamentarium est, quando testator obligat rem aliquam pro solutione legati. **a** Prætorium duplex proprie prætorium, & iudiciale. **b** Proprie prætorium dicitur,

A quod permittitur aut datur a iudice ante rem iudicatam, ad compellendum contumacem e vel rei seruandæ causa. **d** Iudiciale quod post rem iudicatam capitur exsequendæ sententiæ causa. **e** Legale, quando ex legis dispositione, etiam si nihil de eo cautum expresse sit, in aliquibus negotiis, quædam censentur ipso iure, pro debito aliquo obligata. **f** quemadmodum pro tributo, e tributariæ possidentium obligata tenentur, **g** bona mariti pro dote. **h** Conuentionale pignus dicitur, ea res de qua placuit inter contrahentes, vt esset supposita obligationi pro pignore vel hypotheca. **i** Atque hoc vel expresse vel suppositione nominatim facta dicitur, vel tacitum, ex consequentia vel natura negotii vel contractus. **k** Rursum conuentionale, vel generale est vel speciale. Generale omnium bonorum præsentium vel futurorum. **l** Speciale, quando vna res vel certæ, subiiciuntur hypothecæ vel pignori, vt **calix**, liber. **m**

S C H O L I A.

a l. non est mirum, 26. de pignora. actio. P. l. Lucius Titius, & de alimentis & cibariis legat P.

b vide gloss. ad l. 2. de pignorib. P. Sic dicimus, adoptionem diuidi in adoptionem & arrogationem, in l. 1. & 2. de adoptio. P. Et iurisdictionem in imperium & iurisdictionem l. imperium, de iurisdic. omnium iudic P.

c ut quando iudex statuit contra contumacem de cauendo damni infecti nomine, auctorem mitti in possessionem l. 4. §. si intra, & l. prator ait, de damno infecto. P. quia hoc est magis imperii quam iurisdictionis iubere caueri, & in possessionem mittere l. iubere caueri. de iurisdic. omnium iudic. Exstat & exemplum simile contra contumacem, in l. 2. & l. Fulcinius, 7. §. ait prator, quibus ex causis in possess. eat. P. lib. 42. titu. 2. c. 1. de eo qui mittitur in possessio. causæ rei seruanda, lib. 2. titu. 15. frequens

prætoris clausula, pignoribus captis cō-
pellan. Cogebantur & senatores venire in
senatum, captis pignoribus & multa Cice-
ro Philip. 1. & 3. officior.

d c. 1. 2. 3. 4. 5. de eo qui mittitur in possessio.
causa rei seruanda, titulo de prætorio pi-
gnore etiam late Neguzianus, in 2. mem-
bro 3. partis, de pignorib.

c c. peruenit, de fideiussor. c. olim, 16. de re-
stitutio spoliator lib. 3. in. 13. a dino Pio, §.
in venditione, de re iudica. P. d. non est mi-
rum. de pignora. actio. P. exstat titulus, si
in causam iudicati pignus captum fuerit,
C. tractat & differentiam horum pigno-
rum Antonius Neguzianus in 3. mem-
bro 3. partis, de pignorib.

f ut in l. 1. C. communia. de lega.

g ut in l. 1. in quib. caus. pignus vel hypoth.
tacite contraha. P. l. 1. C. si propter publi-
cas pensitationes venditio fuerit celebrata.

h c. ex literis, §. de pignorib. l. assiduis, qui po-
tiores in pignore habeantur.

i ut in c. 1. 2. 3. de pignorib. & ita pignus nu-
da conuentione ut hypotheca contrahitur,
l. 1. c. 1. de pignora. actio. l. 4. de pignorib.
ut in l. 2. qua res pignor. oblig. possunt P.
distinguit hoc conuentionale pignus a præ-
torio & iudicali, l. 2. C. de prætorio pigno-
re. Sic l. 4. §. non mutat, de usuc. act. per-
secutionem pignoris, solam conuentionem
constituere. Porro de constitutione con-
uentionalis pignoris late tractat præditus
Neguzianus in tract. de pignor. in primo
membro tertie partis.

k ut in pignore legali dictum est, & in l. uni,
de res uxoria actio C. & l. 4. de pactis, P.
de tacita hypotheca & eius effectibus, &
in quibus casibus inducatur, videndus d.
Neguzianus, in 4. membro 2. partis, de
pignoribus.

l l. 1. & l. & qua nondum sunt, de pignori. P. E
l. si. qua res pignor. obliga. poss.

m c. primo, de pignorib. Potest & dici specia-
lis hypotheca, cum obligantur tantum bo-
na presentia, ut expressus est textus iuncta
gloss. in l. & qua nondum §. 1. in verb. spe-

cialiter, de pignorib. P. specialis & expref-
sa hypotheca fortior habetur generalis, &
plus afficit rem obligatam, l. licet, & l. pe-
nult. in quib. caus. pignus tacite contrahat.
Et hic est vnus ex casibus, in quibus pro-
uisto specialis, plus quam generalis opera-
tur, de quibus in ca. quanguam omnes, 6.
& ibi gloss. ad verbum plus. 13. dist. Sex.
differentias expresse & generalis hypotheca
tradit Antonius Neguzianus in prin-
cipio 3. partis principalis, de pignorib.

CAPVT III.

Qua res oppignorari & hypotheca subici
possunt vel non.

OMnes res in obligationem pignoris
& hypothecæ venire possunt ex con-
sensu, si speciali lege non prohibeatur. a
Consensu vero non censetur quis in gene-
rali obligatione ea obligasse, quæ non ef-
ficeret specialiter obligaturus, veluti alumnos,
uxorem, concubinam olim, filios natura-
les, & similia. b Quæ vendi possunt, hypo-
thecæ quoque subici possunt. c ut contra
quis rem quam emere non potest, quia
commercium interdictum est, nec pigno-
ri accipere potest. d Nullus vel bycer cō-
mittere debet, calicem vel patinam, vel
vestimentum sacerdotale aut librum ec-
clesiasticū, tabernario, aut negotiatori, au-
cuilibet laico vel feminæ obligare pigno-
ri, nisi iustissima necessitate urgente, e
quemadmodum nulli licet alienare rem
imobilem Ecclesiæ suæ, siue agrum, siue
rusticum mancipium, neque specialis titulo
hypothecæ obligare, nec alia, nisi debi-
tum Ecclesiæ urget f vel causa seu neces-
sitas pauperum, vel redemptionis captiuo-
rum suadeat. g Statuit & ius, ne homo li-
ber pro debito teneatur, quamuis res de-
sint. quæ pro debito possint dari, h obles
tamen voluntarius pro fide data seruanda,
dari potest. i Eximuntur & a pignore mo-
numenta seu sepulcra k & res alienæ quæ
oppignerari vel hypothecæ subici pos-
sunt. l Qui tamen re domini in pignus ha-
bet,

bet, eandem & alteri oppignorare poterit, **A** sed resolutio iure eius, qui dedit alienam rem, resolutio ius accipientis ab eo, non capiunt in pignus iudiciale vel prætorium possunt, res agriculturæ necessariæ. **P**rohibitæ etiam pignorationes quæ repræsentatiæ dictæ. **p**

S C H O L I A.

a que possunt vel non pignori obligari, tractat fuse Antonius Neguzantius, tractat. de pignorib. 3. membro secunda partis. **B**

b obligatione generali, 6. cum 2. sequentibus de pignorib. **P. l. 1. c. quæ res pignori obligari possunt.** Quæ autem continentur sub generali obligatione, & quæ non, tractat Neguzantius prædicto tractatu de pignorib. in 2. membro 2. partis.

c sed ad eas res, 9. §. 1. de pignorib. l. 18. in fine, de pignora. **altio.**

d l. §. ad eam rem, quæ res pignori vel hypotheca data obligari non possunt **P.** **C**

e c. 1. de pignorib. quæ enim ad sacrum vsu pertinent, in manus laicorum venire non debent. **ca. ligna, ca. altaris palla, ca. vestimenta, ca. in sancta, de conse. dist. 2.** pro necessitate tamen Ecclesiæ, aliquando oppignorantur, non etiam pro necessitate præpositi. **c. 3. de pignorib. ubi hoc explicatur & de repetitione eius pignoris agitur facit c. 1. & 2. de solutio. lib. 3. tit. 23.**

c. nulli liceat 5. de reb. eccl. non aliena li. 3. **D** **ii. 13. l. sancimus nemini, 21. de sacrosan. eccl. C. docetur & non esse oppignorandus res Ecclesiæ immobiles vel alias si debitum non urgeat, in auth. hoc ius porro. C. de sacrosan. eccl. ca. ea enim, 2. §. hoc ius porro et h. 10. q. 2. & in nouella 7. c. 1. & nouella 120. c. 6. & 7. de causa vero urgentis debiti, in auth. præterea, de sacrosanct. eccl. & in nouella 120. c. 10.**

g quia pretiosiores sunt anima rebus, d. l. sancimus nemini, de sacrosanct. eccl. ca. Augustino, ca. Apostolicos, ca. sacrorum, & ca. & sacrorum, ca. sicut, 12. q. 2. ca. aurum, ca. gloria episcopi. **12. q. 3.**

h cap. 2. de pignorib. hanc liber non potest

impune pro debito oppignorari. **Idem in l. ob as C. de act. l. filios, C. quæ res pignori oblig. poss. l. si. co. tit. P. auth. imo. C. de actio. §. quia vero huiusmodi iniquitatem, c. 7. ut nulli iudic. liceat habere. lon. serua. nouell. 134. exceptis quibusdam casibus, veluti si homo liber redemptus fuerit ab hostibus, nam is potest retineri, donec redemptorem restituerit, l. ab hostibus, & l. fin. de postliminio reuer. C. poterat & filius famis causa a patre venditus, ab emtore retineri, l. 3. de patrib. qui filios distrax. C. obligans etiam se pro debitis, & ad carceres debitores creditoribus, ex consuetudine aliquarum regionum, & regnorum. & ita pro pignore retinentur, donec satisfecerint, vi in Gallia vide Ausferium decisione capella Tholo. 61. quemadmodum, etiam iure ciuili, debitores condemnati, si non soluant post indulta tempora, capiuntur in pignus rei iudicata, l. 1. C. de cessione bonorum, vide l. nemo, de exactorib. tributor. lib. 10. C. ut cum debitores Rome confessi eris non soluentes, necno costringi poterant, lege 12. tabularum, ut explicat Gellius lib. 20. cap. 1. & apud alias quoque gentes, aliquando debitores inopes addicebantur seruituti creditorum, ut liquet, ex cap. 22. Proverbiorum, ibi, Diues sapiens pauperibus imperat, &c. & ex 4. lib. reg. cap. 4. & Diui Mathei, cap. 18. vide quæ de his diximus lib. 22. Syntagmat. iuris, cap. 6. numero 6. & 7. & eodem libro, cap. 14. numero 4.**

i cap. ex rescripto, de iure iuran. lib. 2. tit. 24. cap. exposita, & de arbitris, lib. 1. titu. 43. l. obsides, de testam. & qui testam. facere possunt, Pandect.

k In l. 3. quæ res pignori obligari possunt, C.

l Vi in titulo, si aliena res pignori data sit, lib. 8. C. titu. 16. Et qui alienam rem pignori sciens prudens ve dederit, qui ignorantem creditorem se fellerat, tenetur pignoratitia contraria, & de crimine stellionatus, l. si rem alienam, 9. & linter, 16. §. contrarium, de pignoratit. action. Pandect.

m Titulo si pignus pignori datum fuit, Cod. A
n cap. nuper, 6. de donation. inter virum, &
 uxorem, lib. 4. tit. 20. l. lex vectigali, de pi-
 gnorib. Pandect. facit regula iuris, nemo
 plus iuris, in P. l. traditio, de acquir. rerum
 dom. P. l. si uniuersa, C. de lega.

o l. pignorum, & l. antepenult. & authen. a-
 gricultores, qua res pignori obligari non
 poss. lib. 8. C. tit. 17. est & cautum in no-
 uellis, ne mutuans agricola teneat eius
 terram. nouella 32. 33. 34. agricultura B
 necessitas id facit, ob quam & agricola, &
 eorum animalia etiam bellorum tempore,
 omni securitate gaudent, vel gaudere de-
 bent. cap. 2. de treuga. & pace. lib. 1. tit. 34.
 Verum non gaudent hoc priuilegio pigno-
 ris in casu, l. certi, C. loca. Et si expresse co-
 uentionali pignore res agricultura obliga-
 uerint. l. debitor pactus est, 31. de pigno-
 rib. Sed & Accursius ad l. exsecutores, qua
 res pignori obligari possunt. P. tradit, quod C
 si rusticus debitor careat aliis bonis qua
 animalibus rusticis, ligone, aratro, sarcu-
 lis, falce putatoria, frenaria messoria, bidē-
 tiibus, & aliis instrumentis rusticis, illa li-
 cite auferentur in causam iudicati a cre-
 ditore, & exsecutore. Quod, & firmat Erā-
 ciscus de ripa, tractatu de peste, & senten-
 tiam hanc sequuntur, ut plerumque Cu-
 ria, quamquam diuersum sentiant. C. v-
 nus; Petrus de bella pertica, Albericus de D
 Rosato, qui dicunt in nullo casu illam in il-
 lis oppignorationem admittendam. vide
 late de his Chopinum, lib. 1. de priuilegiis
 rusticorum, cap. 7.

p Maxime iure civili, & Pontificio impro-
 bate repressalia, in c. unico, de iniuriis, in
 Sex. nouella 52. ut non fiant impignoratio-
 nes, & c. l. unica, ut nullus ex vicaneis pro
 alienis vicaneorum debitis, teneatur. lib.
 11. C. tit. 56. l. nullam possessionem, 4. de E
 exsecutoribus, lib. 12. C. tit. 61. eo pertinet.
 l. 2. de exactoribus, in Codice Theodosiano.
 Repressalia impignorationes ista, latinis
 clarigationes, quando pro debitis debitoris
 alicuius pronuncia, vel ciuitatis, vel pro

delicto eius impunito, retinentur & ueni-
 unt in alieno regno, pronuncia, vel ciuitate
 litera, cuius est is qui damnatus vel iniu-
 riam passus est, iure hypotheca & pignoris,
 res compatriota vel concius debitoris, vel
 quando compatriota delinquentis, dene-
 gata iustitia contra delinquentem in eius
 patria, capitur aut punitur pro eo in pro-
 uincia vel ciuitate in quo delictum com-
 missum est, vel cuius est is qui laesus est,
 qui non potuit impetrare uindicta coram
 iudice delinquentis. Vide qua de his co-
 piose tractamus, lib. 38. Syntagmat. iuris
 uniuersi, c. 8. ubi docemus, quando repres-
 salia sint permisse, & contra quos prehen-
 siones ista fiant. Vocant Galli, droict de
 marque. Vide & Guidonem Papenam,
 decision. 32. Paponium, 3. Notariorum, li-
 bro 8. cap. Du droict de marque, & lib. 5.
 Arrestorum ti. 3. Constitutiones Neapoli-
 tanas, tit. 8. de cultu pacis, & titulo, de
 repressaliis puniendis. Ille porro frequen-
 tes, sunt inter limitaneas regnorum ciuita-
 tes, si quando non fiat iustitia creditori vel
 laeso alterius regni vel pronuncia, excipiuntur
 tamen ab hoc iure repressaliarum nec
 capiuntur pro aliena iniuria vel debiti,
 clerici, in cap. 1. de iniur. in sexto, & scho-
 lastici, authentica habita, ne filius propa-
 tre, Cod.

CAPVT IIII.

- 1 De forma obligationis pignoris & hypo-
 theca, expresse & tacite.
- 2 De commodo, & incommodo eius.

Obligatio pignoris vel hypotheca fit
 vel expresse vel tacite. Pignus fit tra-
 ditione ex consensu, conuentione, nec re-
 quirat scripturam aut solemnitate ver-
 borum pro forma: a & hoc est expresse ex
 conuentione contrahere. Tacite uero,
 quando nihil dicitur de pignore vel hypo-
 theca, sed tamen censetur de hypotheca
 conuentum. b Adiciuntur ex consensu,
 pacta conuentioni hypotheca & pigno-
 rum seruanda, nisi expresse a lege prohi-
 beantur:

beantur: culus generis est prohibita lex commissoria, nempe vt si intra certum tempus debitum non sit solutum, pignus sit lucro creditoris. *c* Poterit tamen licite conueniri, vt si intra certum tempus debitum non fuerit solutum, pignus postea iusto pretio vendatur creditori. *d* Non tamen valebit venditio pignoris simulata in fraudem vsurarum, si pactio venditioni fuerit appositā, vt si a tempore contractus (exempli causa) vsque ad duos proximos

annos emtori emtio displiceret, venditori intra annum postea maiori pretio dato restitueretur, computandis in pretio eius anni fructibus: quia censetur contractus vsurarius, maxime si emtor solitus fuerit vsuras accipere. *e* Porro in expressa hypotheca, non sufficit dicere hypothecam habebis, vel pignus dabo, sed oportet adicere hęc vel illa res erit vel datur vel constituitur hypotheca vel pignoris nomine. *C*

Natura pignoris & hypothecę, vt sola detentio transeat in accipientem creditorem, dominium autem, & possessio censentur esse penes debitorem dantem. *g*
 Quocirca omne damnum, & periculum, quod pignori vel hypothecę accidit, est periculo debitoris: *h* si modo sine culpa aut dolo creditoris acciderit. *i* Eadem ratione omne commodum pignoris & hypothecę ad debitorem pertinet. Proinde creditor fructus perceptos ex pignora-
 ta vel hypothecę subiecta re, tenetur debitori restituere, vel in diminutionem vel solutionem debiti impetrare, & si quod super sit deductis impensis in fructibus colligendis, vel suscipiendis factis, vt reliquum restituere. *k* Nisi terra in pignus per Ecclesiam a laico recepta, de feudo fuisset Ecclesię, quod redimendum hoc modo de manu laici videatur. *l* In hoc tamen
 casu, quandiu Ecclesia fructus percipit, debitor non tenetur exhibere seruitium pręlato vel Ecclesię pro ipso feudo. *m* Ex superioribus quoque sequitur rem pignori acceptam, non posse per credito-

rem vsucapi, eo quod alieno nomine possideat. *n*

S C H O L I A.

- a* l. 1. de pignora. actio. P. l. 44. §. non mutat, de vsucapio, P. l. 4. de pignor. P. l. in re, de fide instrumento. P. de formulis diuersis contrahendi pignus vel hypothecam, tractat fuso Barnabas Brissonius, lib. 6. de formulis & solemnibus populi Romani verbis, dum agit de pignore.
- B b* Quod pluribus modis accidit, vt in l. vnic. de rei vxoria actio. C. sic inuecta, & illata in predium Vrbanum a conductore, tacite obligantur pro pensione, l. fin. C. in quib. caus. pignus tacit. contra. non tamen id ipsum responsum in conditione prędiorum rusticorum, l. 1. 3. 4. in quib. caus. pig. tacite contra. P. in rusticis tamen fructus, qui ibi nascuntur censentur tacite obligati domino fundi, pro pensione, l. in prędis, 7. eo. tit. l. 24. §. 1. loca. P. inuecta quoq. in domum conductam, censentur obligata tacite pro deterioratione domus, l. 2. & 3. in quib. caus. pig. vel hypothec. tacite contrah. libr. 20. P. titu. 2. habet & tacite obligatam domum qui mutat ad restitutionem aedificii, l. 1. eod. titu. in quib. caus. pig. vel hypothec. P. aut si in refectioem nauis, nauem quippe tacite obligant, l. interdum, qui potior in pignore habeantur, P. obligat & tacite bona sua qui contrahit cum fisco, l. 1. & 2. C. in quib. caus. pign. vel hypothec. tacite contrah. item promittens, & accipiens ab vxore, c. ex literis, de pignorib. l. vnic. de rei vxor. actio. C. & qui suscipit tutelam vel curam, pro male gestis, l. si mater, C. in quibus causis pignus vel hypothec. tacite contra, l. fin. C. de legitim. tutel. item pater, qui bona filiorum familias aduentitia administrat, pro his que vendit vel male administrat, obligat tacite propria. l. cum oportet, iuncta l. penul. & fina. de bo. maternis, C. eodem modo sua obligat alter ex parentibus, filiis, pro restitutione bonorum acceptorum ex precedente coniuge, dum repetit nuptias, & dum tenetur resti-

- tuere liberis prioris matrimonii, unde bona processerunt, iuxta leg. si mater, in quibus caus. pign. vel hypotheca tacite contrahatur, Cod. & leg. hac edictali, §. penultimo, de secund. nupt. Cod. item si quis conducat fisci vectigalia, leg. semper, §. conductores, de iure immunita. Pandect. si quis legata vel fideicommissa solvere teneatur, leg. prima. Cod. communia de lega. sunt & alii casus, in quibus quis tacite obligare censetur bona iure hypotheca, de quibus vide Antonium Neguzantium, tracta. de pignoribus, in quarto membro, secunda partis.
- c** cap. significante, de pignorib. leg. prima, & fina. de pactis pignor. Cod. de improbatione huius pacti, & de iure iurando ei appposito, tractat Antonius Neguzantius, tracta. de pignorib. in principio quarta partis principalis.
- d** In l. si fundus, decima sexta, §. fin. de pignorib. Pandect. l. fin. de contrah. emptio. Pandect.
- e** cap. illo vos, 4. de pignorib.
- f** Aliud enim est promittere se pignus daturum, quo casu non censetur pignus datum, nec hypotheca facta, & tenetur tantum, qui promisit actione de constituto, pro explenda fide, & dando pignore, leg. qui autem, §. si quis constituerit, de constituta pecunia, est que hec personalis actio; aliud autem est dicere, talis res erit tibi in pignus, vel hac res hypotheca nomine tibi subicitur, nam tunc censetur constituta hypotheca, & actio in rem competit seu persecutio, leg. pignoris, de pignorib. atque in omnibus petitionibus in rem, oportet determinare, vel describere rem petitam, leg. si rem, Cod. de rei vindica, ut fundum ex vicinis & consinalibus, in leg. forma censuali, de censib. Pandect. Est tamen actio **E** pignoratitia personalis, in leg. fina. de distractio pignor. & nihilominus est in personam, & in rem. Bartol. & alii ad leg. pignoris, Cod. de pignorib. ex equitate tamen iuris pontifici est in rem scripta, & potest debitor ea experiri, non solum contra creditorem, sed etiam contra alium detentorem pignoris, vel saltem in eum datur actio utilis, cap. cum contra, & ibi Hostiensis, de pignorib.
- g** leg. pignus, octava, de pignora. action. libro quarto, Codice titulo vigesimo quinto, leg. rescriptum, de distraction. pignor. leg. cum sortis, trigesima quinta, §. fina. de pignora. action. Pandect. leg. quis sit fugiuus, de adilitio edicto. Pandectis.
- h** leg. si creditor, quinta, & leg. qua sortitis, sexta, leg. pignus in bonis, nona, de pignorat. action. Codic. leg. si intro, vigesima prima, §. quicquid, de pignoribus, §. fina. quibus mod. re contrah. obliga.
- i** leg. si creditor, & leg. creditor, septima, leg. si nulla culpa, octava, de pignoratitia, actione, Codic.
- k** capit. primo, secundo, & cap. conquestus, octavo, de usuris, cap. ad nostram, septimo, de iure iuran. cap. cum contra, sexta, de pignorib. leg. prima, secunda, tertia, Cod. de pignoratitia, action. leg. prima, Codice de distraction. pignorum, Codice leg. secunda, de partu pignor. leg. si dominium, Codice de pignoribus, qua locum habent, non tantum in fructibus perceptis, sed etiam in percipiendis, si in fraudem non sint percepti, non aliter, ut notat Hostiensis, ad cap. primum, de usuris. Imo tenetur creditor computare in sortem pretium locationis eius rei, si res pignoralo cari solita erat, & non fuerit locata, vel si quidem non fuerit solita locari, sed tunc temporis inuenerit conductorem, iuxta leg. secundam, de partu pignor. vide Panormitanum ad dictum capit. primum, de usuris, ubi addit de fructibus non perceptis, qui tamen a domino percipi potuissent, aliter non, teneri creditorem, nisi soluta sorte principali seu debito retinisset hypothecam, quia tunc male fidei possor esse inciperet, & ideo ut talis, teneretur de per-

de percipiendis, cap. gravis, undecimo, de A
restitutione spoliator. libro secundo, titu. 13.
vide l. si fundum, & l. certum, Cod. de
rei vindicta. nihil prohibet idcirco quin
creditor locare pignus possit, l. creditor,
23. de pignorib. P. vel emere, l. rescri-
ptum, 12. de distract. pignor. P. l. Titius,
9. quib. mod. pignus vel hypothe. soluit. P.
cum similib.

l cap. primo, & cap. conquestus, octavo, de
usuris.

m cap. primo, de fendis, libro primo, titu-
lo 20.

n l. pignori, 13. de usucapio. libr. 41. P. titu.
3. l. 11. de diuers. & tempo. praeser. l. 1. C.
communia, de usuca.

CAPVT V.

1 De actione pignoratitia & hypo-
thecaria.

2 Contraria.

3 Dum concurrunt plures hypothe-
carii qui priores.

AGIT actione hypothecaria creditor
pro sibi obligatis, a agit & haeres
eius; b item & vtilis, cui cessit creditor,
sen cui obligauit nomen sui creditoris. c
Datur autem contra principalem debito-
rem, d & haeres eius: e & contra ter-
tium rei hypothecae suppositae possessio-
rem: quia realis actio, rei detentorem se-
quitur; f dummodo tamen obligatio hypo-
thecaria nata fuerit: quod fit vel statim
vbi pure contractum est, g vel conditio-
ne apposita, si ea exstiterit. h In diem au-
tem obligatione contracta, si interfit cre-
ditoris, ante diem ex causa agi poterit: i
vt si suspectus fiat debitor, k aut destitua-
tur facultatibus, aut bona dissipet. l Non
soluente debitore, ad res hypotheca obli-
gatas peruenitur etiam contra tertios pos-
sessores, facta prius discussione principa-
lis debitoris, num sit soluendo; m vtq; re-
iudicata damnatus debitor, soluere cogi-
tur per captionem, & distractionem pi-

gnorum; n sic si debitor non soluat debi-
tum, creditor ipso iure vendere pignus
potest, o cum solemnitate tamen, & be-
na fide: p vt ex pretio rei venditae satisfiat
creditoribus. Si quid autem superfit, re-
stituatur debitori. q

B Agit & creditor pignoratitia actione
contraria, r contra debitorem, si in consti-
tuendo pignore eum deceperit, s vt si alii
obligatam rem iterum ei ignorantem obli-
gauerit, t aut rem alienam se ignorante; v
si euitum fuerit pignus ei datum vel adiu-
dicatum; x si noluerit ei pignus restituere
nondum pecunia soluta; y aut si seruum
pignoratim debilitauerit, z si res pigno-
rata ei damnum dederit, aa vel si impen-
sas in rem pignoratam repetendam fece-
rit: bb datur & eidem Saluianum interdi-
ctum. cc

C Quod si plures creditores concurrant
in repetitione debitorum, & habeant hy-
pothecas generaliter, qui prior est tempo-
re in obligatione, potior est in iure hypo-
thecae, si in reliquis pares sint. dd At si pri-
uilegia vel debiti vel personae concurrant
cum prioritate temporis hypothecae, ali-
quando priores in hypotheca ratione tem-
poris creditores, sunt iure posteriores: ve-
luti si pecunia pupilli res alteri obligata
cōparetur, ee si mulier agat pro dotis repe-
titione. ff praefertur & pupilli credito-
ribus tutorū & curatorum, qui res suas ad-
ministrauerint; gg quod, & de administra-
tione curatorum, furiosorum, & prodi-
gorum intelligendum est. hh praefertur,
& interdum priuato fiscus: ii praefertur
& aliis, qui ad pignoris conseruationem
mutuo dedit, kk & qui in causam
prieratis credidit, ll qui pecuniam deposti-
tam repetit, mm si prior renuntiauerit iuri
suo, erit secundus potior. nn Erit, & poste-
rior creditor factus prior, si successit in lo-
cum prioris, si soluendo ei debitum no-
minatim ei cessio per illum iuris sui hypo-
thecae fuerit facta, non aliter. oo Creditores
quoque, quibus per publicam scripturam

seu instrumentum, obligatio fit: præferuntur creditoribus, quibus per chirographum seu priuatam scripturam, factæ sunt obligationes, nisi illa fuerit per notarium & tres testes subscripta, pp item si posterior priori debitum obtulerit prior fit. qq Si oblatio sit realis, & non verbalis tantum: rr dummodo id fiat congruo loco, & tempore. ss

S C H O L I A.

- a** §. item Seruiana, de actionibus apud Iustinia. de differentiis inter hypothecariam & Saluianam interdictum, tractat Antonius Neguzantius in octaua parte, de pignoribus in principio, seu in primo membro, & de differentiâ hypothecaria & pignoratitia in primo membro septima pars, hypothecaria nascitur ex solo consensu, l. si tibi decem, de pignora. action. P. pignoratitia, ex rei interuentu, §. fin. quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinian. pignoratitia est actio bonæ fidei, hypothecaria stricti iuris, glossa, in §. actionum, de actionib. apud Iustinia. ad verbum, pignoratitia. pignoratitia actio datur directo debitori, contraria creditori. pignoratitia cum sit personalis, tollitur spatio 30. annorum, l. sicut de prescriptio. 30. vel 40. annor. Cod. hypothecaria contra creditorem a tertio possessore altero quam debitor. prescribitur interdum spatio decem annorum, interdum viginti, interdum, 30. interdum, 40. l. prima & secunda, si aduersus creditorem prescriptio opponatur, li. 7. C. tit. 36. l. cum notissimi, in principio, & §. primo, de prescriptio. 30. vel 40. annor. C.
- b** l. 1. C. si vnus ex pluribus ha. debitoris vel credi. & c.
- c** l. grege §. cum pignori, de pig. in P. titu. si pignus pignori datum sit, C. & l. nomen. C. que res pignori, oblig. possess.
- d** l. persecutione, & authen. hoc si debitor, C. de pignorib. agitur personali & reali contra debitorem possessorem, & contra fideiussorem possidentem rem obligatam proximè citatis iuribus.
- A e** l. prima, & secunda, C. si vnus ex pluribus debitoribus vel creditorib. & c.
- f** l. pignoris, C. de pignorib. eod. tit. P. l. distractis, iuncta authen. sequen. C. eod. condemnatur & possessor, qui rem malo desit possidere, ad id quod interest petentis, eoque nomine admittitur iuramentum in litem contra illum, leg. si fundus, 6. C. in vendicatione, de pign. in P. vide in l. actionibus, de in litem iuran. P. nisi forsitan ipse debitor dolo desierit possidere, contra quem admittitur iuramentum in litem, sed aduersus eum creditor petitionem debiti cum vsuris proponit, Bartol. in d. l. si fundus, §. si pluris, de pig. P. facit, l. si inter, eo. tit. excepto tamen debitor chirographario, & si is rem ad se reuerfam desisset dolo possidere, nam tunc creditoris interest, Bartol. ad d. l. si inter. §. fin. iunge. l. vnicam, C. etiam ob chirographariam pecuniam, & c.
- C g** Pura obligatio actionem & vim statim sortitur, §. omnis stipulatio, de verborum. obliga. apud Iustinia. l. 41. eod. titulo, Pandect.
- h** l. grege, 13. §. si sub, de pignorib. Pandect.
- i** l. quesitum, 14. de pignorib. P. in omnibus, de iudi. Pandect.
- k** l. 36. de rebus creditis, l. si ab arbitrio, qui satisfacit, cogan. Pandect.
- l** cap. fin. de fideiussor. l. laicus, manda. Pandect.
- m** l. moschis, de iure fisci, P. & §. enimvero, nouella 4. concordata cum l. distractis, 14. & l. persecutione, 24. de pignorib. C. si specialiter quadam res est obligata, eam persequi primum oportet, §. ab hac vero, nouella 112.
- n** Iuxta ordinem, l. a diuo Pio, §. in venditione, de re iudica. Pandect. l. 2. de pratorio pigno. Cod.
- E o** In l. si conuenerit, 4. de pignora. actio. P. l. 1. Cod. de pactis pignorum. l. que specialiter, 9. & l. si in hoc, 14. C. de distractio. pignor. nisi fuerit inter debitorem, & creditorem conuentum, ne distrabatur pignus, dicta l. si conuenerit, ubi illa conditio non vendendi

- vendendi apposita, & conuenta, restringi-
 tur, ut liceat vendere, si ter interpellatus
 debitor solvere distulerit. Si tamē ex causa
 iudiciali pignus sit captum, non a credito-
 re sed auctoritate iudicis erit vendendum,
 leg. 2. C. si in causam indicati pignus ca-
 ptum fuerit.
- P** l. creditor, 4. & l. que specialiter, 9. de di-
 stract. pign. C. solemnitas ponitur distra-
 hendi pignora. in l. vetustissima. 3. de iure
 domini impetran. C.
- q** l. penult. de pignora. actio. in P. d. l. 3. de
 iure domi. impetra. C. atque debitor quod
 superest ex pretio pignoris venditi soluto
 debito, repetit actione pignoratitia, l. secū-
 dum 20. de distract. pign. C. l. eleganter,
 24. §. si vendiderit. de pignora. l. actio. P.
 Datur & debitori actio aduersus credito-
 rem nō aduersus emtorem seu possessorem,
 de pignore non recte distracto, l. si cessante,
 7. de distractio. pign. l. 1. & l. si creditor, 5. C.
- r** Quia directa datur debitori contra cre-
 ditorem, ut dicemus postea, contraria cre-
 ditori contra debitorem.
- s** l. si rem, 9. de pignora. actio. P. l. si in pigno-
 re, 5. 4. de fideiussoribus, ut si as pro auro
 pignori subiecerit, l. si quis, 36. & l. 1. de
 pignora. actio. P. litem cum as, vigesima
 de furtis.
- t** l. tutor, 16. §. 5. de pignora. actio. Pan-
 dect.
- v** In proxime citatis legibus, & l. si Titio, 22.
 de pigno. P. l. que pradium, 6. si aliena res
 pignori dat. sit. C. leg. prima, de pignora. in
 Pandect.
- x** leg. si pignore, vigesima secunda, §. fin. &
 leg. sequen. & l. eleganter, 24. de pignora.
 actio. P.
- y** Distal. si pignore, §. si post, & l. si quasi, ter-
 tia, de pignora. actio.
- z** l. seruum, 27. de pignora.
- aa** l. si seruus, 38. de pignora. actio. P. & ultra
 pro eo, quod eius intererit, l. si in pignore,
 54. de fideiussor.
- bb** l. si seruos, 25. l. si necessarios, 8. de pigno-
- A** ra action. P. l. creditor, 6. C. eod. tit. l. in
 summa, 6. C. de pign.
- cc** Vi explicatur, in §. interdictum quoque,
 de interdict. apud Iustinia.
- dd** l. 2. & 4. & l. diuersis, qui potiores in pi-
 gnor. habean. C. l. 2. & l. potior, 1. eo. tit. P.
 ca. qui potior, de regul. iur. in Sex. refertur
 natem sub cōditione contracta hypoteca,
 conditione adueniente ad tempus, quo con-
 tractum fuit. d. l. potior, & l. necessario, §.
 quod si pendente, de pericu. & contur. rei
 vendi. P. nisi agatur de mutuo, quod pro-
 missum non inducit obligationem, prius-
 quam fiat numeratio, quia re contrahitur,
 vide leg. qui balneū, qui potior. in pignor.
 habea. in Pandect.
- ee** leg. idemque, 7. qui potior. in pignori. ha-
 bean. Pand.
- ff** l. assiduis, qui potiores in pignor. habean.
 C. l. 2. §. fin. & l. 3. & 4. de privileg. credi-
 tor. Nisi agatur de primipilari causa, in l.
 penult. de primipilo, lib. 12. C. leg. satis. C.
 in quibus caus. pignus vel hypothec. tacite
 contrahat quemadmodum & uxor post-
 ponitur creditori mutuanti marito mili-
 tia causa, §. his consequens, & §. sequen. de
 aequalita. dotis, in nouellis, ut & si concur-
 rat cum agente pro alia anteriore dote re-
 petenda. l. assiduis, §. & ideo, & sequentib.
 qui potior. in pignor. habean. C.
- gg** l. 4. §. final. de privilegiis creditor. P.
- hh** l. 5. 6. 7. eod. tit. de privileg. creditor.
- ii** l. qui pignus, & leg. 14. qui potior. in pi-
 gnorib. habean.
- kk** l. interdum, 5. & sequen. qui potior. in
 pignor. habean. P. l. qui in nauem, de pri-
 uilegiis creditor. l. quod quis, eod. tit. l. 1.
 de cession. bono. P.
- ll** l. at si quis 4. & l. penultim. de religiof. &
 sumti. funer. P. l. 2. de privileg. creditor. P.
 Et hinc videtur pendere ratio, cur qui re-
 munt hominem a captiuitate, ceteris cre-
 ditorib. preferatur, leg. in bello, 12. §. si pi-
 gnori, de captiuis. & postili. reuer. P.
- mm** l. si hominem, §. quoties, deposit. P. l. si
 ventri, §. in bonis, de privileg. cred. Pand.

- an l. 1. 2. 4. 8. de remission. pigno. C. l. sicut, A
8. §. illud videamus, quib. mod. pignus vel
hypothec. soluit. P.
- oo in l. 1. §. penult. de his qui in priorū cre-
ditorū loc. succedunt, l. creditor. §. si tecum,
eod. tit. Pand. l. Titius. §. si. quib. mod. pign.
vel hypoth. soluit. P.
- pp l. scripturas, 11. qui potior. in pignor. ha-
bean. lib. 8. C. tit. 18.
- qq l. 1. §. l. prior, quinta, qui potior. in pign.
habeat. C. l. 2. 22. de pignoribus. Cod. leg. B
diuersis, 8. §. l. potior, 11. qui potior. in pi-
gnoribus habeant. Pand. Videlicet, quan-
do creditori, qui priori offeri fuerat pignus
quoque obligatum, non aliter, leg. cum ti-
bi, 10. in fin. qui potior. in pignoribus ha-
beant. C. §. dummodo oblatio fiat, ante-
quam prior creditor vendiderit pignus.
leg. cum prior, tertia, de distract. pignoribus.
Cod. leg. 1. Cod. si antiquus creditor, &c.
Cui vero creditori competat hoc ius offe-
rendi priori, tractat Antonius Neguzan-
tius, in quinta parte principali, tractatus
de pignoribus, & in tertio membro prima
eius partis, tractat & in secunda parte e-
iusdem membri, qualiter oblatio fieri de-
beat, in tertia, de affectibus pronouentibus
ex ipsa oblatione.
- xx l. qui decem, versic. idem respondit, in fi-
ne, de solutio. Barthol. ad l. prator ait, §. si
quis paratur, de operis nisi nuntiatio. D
Pandect. ubi opus est factu, verba non suf-
ficiunt, Glossa finalis, in capit. pastoralis,
de officio ordinario. glossa, ad caput ut cir-
ca, ad verbum, praestito, de electione, in
Sext. Sicque cum oblatione debet esse con-
signatio, leg. acceptam. C. de usuris, & in
leg. ob signatione. C. de solutione. Nisi in ca-
su, l. penultim. de rescinden. vendit. Pan-
dect. quem notat glossa ad leg. si residuum,
de distract. pignoribus, in Cod. tradit &
exceptiones Alexander ad leg. si mora, so-
lut. matrimon. P.
- xx Aliter non releuat oblatio. l. si soluturus.
de solut. Pandect. Si incongruo iam tem-
pore, & loco fieret oblatio debiti, cum con-
signatione eius quod interfit creditoris a-
libi & alio loco fieri solutionem, legiti-
ma ea existimatur secundum Bartol. ad
l. qui Roma, in princip. & ibi Glossa ad
verbum, obtulerit, de verborum obligat.
Pand. facit, l. fideiusor, de doli mali, ex-
cept. Pandect.

CAPVT. VI.

1 De sine & liberatione pignoris & hypo-
theca.

2 De actione directa.

Pignus, † & hypotheca propter contra-
tractus fidem maiorem, restitutionisq;
vinculum fiunt, a cum plus cautionis sit in
rem, quam in personam, b proinde solu-
tione ex integro debiti facta liberatur ab
obligatione pignus & hypotheca. c Idi-
psum, accidit si nolente creditore debi-
tum accipere, fiat a debitore oblatio, &
consignatio legitime debiti, d aut si alio
modo fuerit satisfactum de debito credi-
tori, e si nouatum fuerit debitum, f vel alio
modo debiti obligatio defecerit, g vel fue-
rit pignoris obligatio remissa, h vel si fue-
rit resoluta, resolutio iure dantis, i aut si res
obligata perierit, k vel vfucapta sit. l Amit-
tit, ius pignoris creditor, si ancillā pigno-
ratam prostituat, vel aliud improbatum
eam facere cogat, m si creditor aliunde
rei pignorate dominium nactus fuerit. n
Solutione autem, † & liberatione facta
pignoris, debitor rem pignoratam a cre-
ditore repetit, directa pignoratitia actio-
ne, o simulque damnū, si quod rei datum
fuerit culpa vel dolo creditoris. p

SCHOLIA.

a Papinianus leg. legata supellectili, 9. §. fin.
de supellectil. legata, lib. 3. tit. 10.b l. plus cautionis, 2. de reg. iur. Martialis,
lib. 12. Epigram. epig. 25.

Cum rogo terminos sine pignore,
non habeo, inquis,
Idem si pro me spondet agellus,
habet.

Quod

Quod mihi non credis veteri The-
lesine fodali,

Credis colliculis arboribusq; meis.

Et Iustina. in §. creditor, quibus modis re
contrahit obligat. pignus (inquit) utrius-
que gratia datur, & debitoris, quo magis,
et pecunia credatur, & creditoris, quo ma-
gis ei in tuto sit creditum.

- c l. item liberatur, 6. quib. modis pignus, vel
hypothec. soluitur, l. si eis, 11. §. primo, de
pignoribus. Pandect. l. solutum, 11. §. si in
sortem, & l. si in sortem, 40. §. final. de pi-
gnor. actio. in Pandect. l. creditor, 20. C.
de pignor. l. si reddita de luitone pignor. C.
de solutione ex integro fieri debere, ut
pignus liberetur. nam si pro parte tantum
soluatur debitum, adhuc pignoris vel hy-
potheca remanet integra obligatio, pro re-
liquo perinde ac pro toto. l. si rem, 9. §.
omnis. de pignorati. actio. Pandect. leg.
in executione, 85. §. item, si vita, de verbo.
obligat. Pand. l. 2. C. debitorem pignoris
venditionem impedire non posse, l. heredes,
25. §. idem iuris familia eriscund. Pand.
cum similibus, tenentur & pignora quoq;
pro usuris legitimis. l. grege, 15. §. fin. de pi-
gnor. Pand. l. si necessarius, 8. §. si. de pigno-
ra. actio. P.
- d l. aliena, 20. §. si per, de pignora. actio. P. l.
si creditor, 20. de pignoribus. C. l. 3. de luit-
one pignoris. C. l. acceptam, 19. de usur. D
l. potior. 11. §. fin. qui potior. in pignor. ha-
beant.
- e Dict. l. item liberatur, quibus mod. pignus
vel hypothec. solui. facti, l. satisfactio, 52.
de solut. dict. l. grege, 13. §. etiam si, de pi-
gnori. P. l. si rem, 9. §. omnis, de pignorati.
actio. Pand. ut si pignus accepto laicum vel
remissum, l. soluitur, 5. in princ. & si pacif-
catur, quibus mod. pignus vel hypothec.
soluitur, l. solutum, 1. §. 1. de pignorati. act. E
vel si iuramento delato, debitor iurauerit,
se non debere, vel alio modo a iudice abso-
lutus sit. l. si deferente, 15. quib. mod. pign.
vel hypothec. soluit. P. l. iusiurandum, 40.
de iureiuran. in P.

- f l. solutum. ff. de pignorati. actio. l. nonatio-
ne, 18. de nouatio. Pandect. l. unica, C. et-
iam ob chirographariam pecuniam pi-
gnus teneri posse. C. nisi nominatum con-
uentum in nouatione, ut eadem res pigno-
ri remaneat. proxime citata, l. unica, & l.
solutum, 11. de pignora. actio. Pandect.
aut nisi nouatio fuerit necessaria per litis
contestationem, dictis l. unica, 11. & l.
grege, 13. §. etiam ff. de pignoribus & hypo-
thec. Ratio diuersitatis, in l. aliam causam,
de nouat. P.
- g l. 5. §. penult. de pignoribus. P. l. scenerator,
6. de nautico scenore. exemplum, in l. 1. &
2. si pignoris conventionem numeratio pe-
cunia non fuerit secuta.
- h l. maior annis, 23. C. de pignoribus. l. 2. &
l. creditorem, 3. de remissio. pignor. C. cum
similib.
- i Ut in l. lex veltigali, 31. de pignoribus. P.
l. sicut, 8. quibus modis pignus vel hypo-
theca solui.
- k Dict. l. sicut, 8. & l. 1. §. cum pradium, de
pignorib. P.
- l l. si a creditore, 7. de action. C. vide Anto-
nium Neguzantium, in 2. membro sexta
partis principalis tractatus de pignoribus,
disputantem, de praescriptione pignoris,
& iuris hypotheca. & distinguitur etiam,
in l. cum notissimi, 7. de praescription. 30.
vel 40. annor. C.
- m l. eleganter, 24. §. fin. de pignorati. actio.
Pandect.
- n l. si rem, 29. de pignora. actio. Pandect.
- o l. creditor, quibus modis re contrah. obli-
ga apud Iustinian. l. 1. §. creditor, de actio.
Datur & pro fructibus ex re perceptis re-
petundis, l. 2. de partu pignor. l. 1. & 2. de
pignorati. actio. C. l. 1. & 2. de usur. cum
similibus, & pro omni commodo percepto,
l. si inter, 22. §. quicquid, de pignoribus
Pandect.
- p l. 2. l. creditor, de pignorati. actio. C. l. cre-
ditor, 15. l. eleganter, 24. §. fin. eo. ut. in P.
l. fideiussor. 31. de negot. gest. §. fin. quibus
mod. re contrah. obligat. Datur & actio

pro eo, quod interest debitoris, quod creditor noluerit restituere instrumenta rei pignolata, leg. fin. de pignora. actio. pro lata & leui culpa, non pro leuissima, nec pro casu fortuito leg. si cum venderet. §. fin. & ibi Bart. & Paul. Castrensis, de pignorat. actio. l. fin. §. fin. eod. tit. facit, lex. ea igitur. eod. tit. & l. qua fortuitis. C. eod. tit. vide de actione pignoratitia, Antonium Neguzantium, tracta. de pignoribus, in tertio membro septime partis.

DE VERBORVM obligationibus.

TITVLVS X.

CAPVT I.

Continuatio, & quid verborum obligatio.

Post contractus re obligantes, dicendum est de obligatione verborum. *a* Hæc tamen verborum obligatio in iure pontificio, non pendet ex formula iuris ciuilis, conceptionis interrogationis præcedentis, & responsionis subsequenter, ex qua nascitur iure ciuili vinculo firmum, quod dicitur stipulatio seu sponsio: *b* cum quid fieri dari vel stipulamur, cum interrogatione verbis facta, & responsione ei conueniente. *c* Nam iure hoc, sufficit pactio, verbalisque ex consensu promissio, omnia scrupulosa interrogandi prius & respondendi postea, necessitate, indeque nascitur obligatio. *d*

SCHOLIA.

a Hic est ordo Iustiniani, in institutionibus iuris ciuilis, & leg. 1. de actio. P. & a nobis quoque antea constitutus.

b l. 1. & 2. de sponsalib. P. Gellius. lib. 4. c. 4. Varro 5. de lingua latina, dum de sponsalibus agit, stipulationes vim aliis obligationibus iure ciuili addunt, atque ideo omnibus addi possunt, suntque cautionales, id est, per stipulationis adiectionem alii

contractus maiorem cautionem creditoribus addunt, magis quo obligantur ad fidem implendam contrahentes, & ita stipulationis alios contractus in se quodammodo transformant. l. stipulatio, §. conuentionales. l. si ita, 1. 2. §. Chrysofonus, de verb. obligatio. de his stipulationibus agitur in iure ciuili, titulo. de verborum obligationibus, libr. 3. institutionum. tit. 16. & libr. 45. P. tit. 1. & libr. 8. C. tit. 38. de contrah. & committen. stipulat. Item, de pratoris stipulatio. libr. 46. Pand. tit. 5. de diuis. stipulatio. libr. 3. Institution. tit. 19. & de duob. reis stipula. & promitten. eo. tit. 17. & libr. 45. P. tit. 2. & libr. 8. C. tit. 40. nouella 99. & libr. 5. 2. Eclog. a Basilicorum, tit. 43. cap. 2. de stipulat. seruor. libr. 3. institutio. tit. 18. & libr. 45. P. tit. 3. & de inutilib. stipulationi. eod. lib. tit. 20. & in C. nos abunde. lib. 24. Synagmatis iuris, ca. 1. & de action. & obligationibus ciu. c. 2. *c* Sic enim definitur verborum obligatio & stipulatio, in l. 1. §. 1. & l. 5. §. stipulatio, de verb. oblig. apud Iustinian. l. 1. §. verbis, & l. obligamur, §. 2. de verb. obligat. *d* De hac tractatur titulo de pactis, apud Gregoriam. quia & nuda pacto iure pontificio producit actionem, cap. 1. eod. tit. & supra diximus, titulo de pactis. Sicutiam aliquando Leonina constitutio iure ciuili solemnitate verborum suscipit, & sensum, & consonantem intellectum ab utraque parte desiderauit quibuscumque verbis expressum esset, §. quin etiam, de verb. obligat. l. omnes, C. de contrah. vel committend. stipulatio. l. cum lege, C. de episcop. & cleric. Rursum, & ius aliquando, in quibusdam negotiis voluit subintelligendam seu suppleendam omisam stipulationem, ut in l. vni. de rei uxoria, actio. libr. 5. C. tit. 13. & iure quoque ciuili, si scriptum in aliquo instrumento inueniatur: aliquem promississe, presumitur facta stipulatio utiliter, nisi de contrario doceatur. §. fin. de fideiuss. §. si scriptum, de inutilibus stipulationi. l. sciendum, 30. de verb. obligat. l. 1. & l.

Et l. optima, de contrah. Et commi. stipu. A. C. l. Titia. 134. §. si. de verb. obligat.

CAPVT II.

- 1 Stipulationē distinctio in puras, in diem, sub conditione.
- 2 Certas incertas, diuiduas indiuiduas, iudiciales, pratorias, communes.
- 3 Conuentionales.

1 Verborum obligatio, ¶ aut pura, aut in diem, aut sub conditione fit. *a*

2 Sunt & certæ stipulationes, ¶ quando quid, quale, quantum sit, quod promittitur, apparet; Incertæ, quando non apparet. *b* Sunt & diuiduæ, & indiuiduæ, illæ, pro parte liberatione admittunt, iste nō. *c* Item aliæ iudiciales, aliæ pratorias, aliæ communes, aliæ conuentionales dicuntur. Iudiciales sunt, quæ a mero iudicis officio proficiuntur: Pratorias quæ ab officio seu imperio pratoris; Cōmunes, quæ ex vtriusque officio iudicis & pratoris præstari possunt.

3 Conuentionales, ¶ quæ ex conuentione contrahentium præstantur, *d* sunt & aliæ expressæ: nempe verbis conceptis, & aperto sermone factæ, & aliæ tacitæ, quando eas interuenisse intra fingunt, & pro adiectis omittas haberi volunt. *e*

SCHOLIA.

- a* l. omnis stipulatio, de verborum obligat. vide leg. obligationum fere, 44. de actio. Et obligat. P. Pure sunt stipulationes, ut decem aureos dare spondes, in diem, ut decem aureos primis Calendis Martii, dare spondes. Sub conditione, ut si Titius consul fuerit, dabis, &c. dict. §. omnis, Et seq. leg. eum qui calendis, de verbo obligat. Pandect.
- b* l. stipulationum, 74. Et l. seq. de verbo obligat. P.
- c* l. in executione, 85. de verbor. obligat. Pandect.
- d* Hec diuisio explicatur, in titul. de diuisio- nis stipulationum, in 3. libr. institutio iuris

ciuilis, tit. 9. de iudicialibus exemplum in stipulatione cautionis de dolo, vel de persequendo fugituo seruo, vel de restituendo pretio, de pratoris, ut damni infecti, legatorum, adilitia. Communium ut promissio rem pupilli saluam fore, stipulatio de rato. Et vide, l. 5. de verbor. oblig. P. l. 1. de pratoris stipulatio. P. Paulum, libr. 5. sentent. tit. 9. conuentionalium, per se liquent exempla, per totum ius.

B e Vi in rei uxoria actione, Et de dotis restitutione, interposita semper censetur a lege stipulatio. l. unic. de rei uxor. actio. C.

CAPVT III.

De quibus stipulatio fiat.

Deducuntur ¶ in verborum obligatio- nem res mobiles, immobiles, iura, facta, & quæ facienda sunt vel tradenda, vel non. *a* Nisi res nō sint, & esse nō possint, *b* vel sint separata a commercio hominum, ut sacra religiosa, *c* aut sint tales, de quibus non posse pacisci antea docuimus: *d* vel si alienum sit factum, quod nemo stipulatur, nisi sua inter sit, aut pœnam apposuerit promissioni. *e* Neque etiam de re turpi, aut crimine obligatio, & verbali promissione contrahitur, f. nec de similibus vetitis.

SCHOLIA,

- D a* §. non solum, de verbor. obligatio. §. 1. de inutilibus stipulatio. apud Iustinia. sic matrimonium, sponsalia, verbis Et consensu contrahuntur, ut dicemus postea, capit. ex literis, 7. cap. ex parte, 9. capit. tua, 25. de sponsalibus cum similib. l. 2. de sponsalibus. P.
- b* §. 2. de inutilibus stipulatio. apud Iustinian. l. impossibile, de regul. iur. P. l. 1. §. si id quod dari, de actio.
- E c* l. inter stipulantem, §. sacram, de verb. oblig. §. idem iuris, de inutilibus stipul.
- d* Superiori titulo, de pactis.
- e* l. stipulatio, in prin. Et §. si alteri, de verbo oblig. Pand. §. si quis alium, Et §. alteri, de inutil. stipul. apud Iustinian.

Aaa

f capit. 1. & fin. de conditio. apposit. §. quod turpi, de inutilibus stipulationi. l. generaliter. & l. veluti, de verbor. obligat. P. Cicero 3. Officior.

CAPVT IIII.

Quis stipuletur.

MVtum, † neque stipulari, aut verbis promittere posse palam est, † neque surdum, qui verba non audit, † non absentem, non infantem: † furiosi etiam, sed aliis rationibus, vt & pupilli ab stipulatione remouentur, vt & docuimus in pactis. e

SCHOLIA.

- a ca. cum apud, 22. de sponsalibus. §. multum, de inutilibus stipulationibus. l. 1. §. multum, de verbo. oblig. P. l. 1. §. huic proximus, & §. multum, de actionibus.
- b l. 1. §. fin. & l. in quibuscunque, 48. de act. Pandect.
- c §. item verborum obligatio, de inutilibus stipulationibus. apud Iustinian. l. 3. C. eod. tit. l. 1. de verborum obligatio. P. Potest tamen aliuunde nempe ex consensu sine verbis colligi obligatio absentis. Potest & presumi stipulatio, etiam si de verbis eius non constat, si in instrumēto obligationis inter presentes contracta interuenisse, vel omnia, solemniter acta fuisse, dicatur. l. sciendum, 30. de verbo. oblig. l. si scriptum, de inutilibus stipulationibus. cum similib.
- d Quia infans fari nō potest, ideo verbis non dicitur obligari, l. 1. & l. mulier, 7. de verbo. oblig.
- e Propter defectum iudicii, & prohibitionem legis. l. cum prater, in Pandect. cum similibus a nobis superiori titulo, de pactis, expositis.

CAP. V.

De formula stipulandi.

Verba stipulationis † concipi possunt, pure in diem, sub conditione, vt alia obligationes quæ verbis ordinantur. a Si modo, qui verba concipiunt, illis, quæ proferunt, consentiant, & intentione contra-

ahendi dicant, non etiam, si ioco vel alio animo, b vel per errorem respondeant, aut extra negotium, de quo agitur. c Nihil autem interest, quibus verbis id fiat, dummodo de consensu cum dictis cōstet, sublati prius stipulandi solemnibus. d Adicitur, & pœnæ nomine, aliquando certa summa, vt, si promissum non fiat, præstetur. e Subiicitur, & doli clausula, dolum malum promissioni abesse, abfuturum. ve esse. f

SCHOLIA.

- a Vi dictum paulo ante in diuisione.
- b Tractatur, in c. tua nos, 16. de sponsalibus. l. obligationum substantia, 3. §. verborum quoque obligatio, de actio. l. 1. §. 3. & l. 7. §. 12. de pactis. P.
- c l. si de aliare, de inutilibus stipulationibus. l. inter stipulationem, 83. §. si Stychum, & l. continuus, 137. §. 1. de verbo. oblig. §. 1. l. Iulia. 7. & l. pater, 17. de doli exceptis.
- d l. omnes stipulationes de contrahen. & cōmut. stipul. C. Cicero 1. de legibus & in topicis, stipulationum formulas prius iuris auctores composuisse ait, & ex eorum consilio & auctoritate stipulationes, restipulationesque factas, vt & idem in oratore, & pro Roscio Camerino ostendit.
- e l. inficiando, §. 1. de furtis. P. l. si pœnam, & l. cum quid, de verbo. oblig. P. l. si procurator, si quis cautionibus. P.
- f l. stipulationes commodissimum, l. doli mali clausula, leg. ex ea, leg. qui Roma. §. Flauius Hermes, de verbo. obligat. Quare si stipulatio sit inutilis, vel imperfecta, ex doli clausula incerti competit actio, ad stipulationem utiliter interponendam vel perficiendam l. ex ea parte, 121. de verbo. oblig. vt in leg. si sine, 22. §. si in stipulatione, rem ratam haberi. P.

CAP. VI.

- 1 De effectu & sine stipulationis.
- 2 Et prescriptis verbis actione.

Per obligationē stipulationis, † querit quis sibi, a actionē, & aliis quorum potestati

restiti subiectus fuerit, *b* vel illis, quorum **A** nomine egerit, vel fuerit stipulatus. *c* Actio autem duplex, si non satisfiat promissioni, nempe & condictio certi, si certa sit stipulatio, & ex stipulatu, si incerta. *d* Si duo sint rei stipulandi, singulis in solidum competit actio, item si duo vel plures sint rei promittendi, in singulos in solidum actio datur. *e* Finis, & intentio stipulantium seu stipulationis, firmare fidem in obligatione seu cōtractu, cui adiiicitur, datam, & inde etiam stipulatio nomen habet, *f* & proinde fere omnibus cōtractibus & obligationibus solet adiiici. *g*

¹ Quod si verba sint obscura † promissionis, expl. cabuntur contra eum, in cuius fuit potestate latius concipere, & contra stipulatorem. *h* Sed si stipulatio quidem adiecta non sit conventioni, verba autem apposita conventionē determinent, sicut ea conventio nō possit nomine a iure definito proprio determinari, nec possit proprio nomine actionis obligatus conveniri, datur p̄scriptis verbis actio, ut ex cōtractibus innominatis, do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias.

S C H O L I A.

a Inventa enim sunt stipulationes huiusmodi, vel obligationes, ad hoc, ut quisque acquirat sibi, quodque sua intersit. §. alteri, de mutilibus stipulatio. apud Iustin. l. stipulatio, §. alteri, de verbor. obligat. P. Ideo ibidem dicitur, neminem regulariter alteri posse stipulari, nisi sua intersit alteri dari, quod & ibi illustratur exemplis. Tūc autem agitur, & stipulatio committi dicitur, cum nō prestatur fides data in promissis. l. ita quis, l. 3 §. ea lege, de verbor. oblig. Pandect.

b Sic ex stipulatione filii familias datur actio patri. l. quodcumque. 45. in princip. & §. fin. de verborum obligat. §. si autem, de stipulat. seruatorum, apud Iustinia. Lege & apud eundem, titulum per quas personas nobis obligatio acquiritur, & seruo stipu-

lante, domino competit actio, §. 1. de stipulatio seruo. vide tit. 3. lib. 45. P.

c Ita procurator acquirit domino actionem, l. si procurator, 79. de verbor. oblig. P. l. quod procurator, 68. de procuratorib. P. cum similib. notarius infanti vel pupillo, pro quo stipulatur, l. 2. rem pupilli saluam fore, lib. 26. Pandect. tit. 6.

d §. 1. de verbor. obligat. l. si quis certum, si certum petat. P.

e §. ex huiusmodi, de duob. reis, apud Iustin. l. 2. & 3. §. vbi duo, eo. tit. in P. l. 1. 2. 3. C. eod. tit. duo rei stipulandi dicuntur, quando duo vel plures separatim stipulantur, & promissor respondet, utriusque vestrum dabo, vel post omnium interrogationes respondet spondeo. Nam si separatim prius uni, dehinc alteri interroganti respondeat, erunt dua obligationes, ita duo pluresve rei promittendi sunt, si sic dictum, Meum decem aureos dare spondeo, & Sei eosdem decem aureos dare spondeo, si respondeat singuli separatim, spondeo. Et ex huiusmodi stipulationibus, & obligationibus singulis solidum debetur, & promittentes in solidum tenentur in utraque tamen obligatione, unicusque vertitur, & vel alter debitum soluendo, vel alter debitum accipiendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat, §. 1. de duobus reis, l. 1. & l. duos reos, 6. eo. tit. nisi aliud cautum fuerit nominatim, dicit. l. 6. §. duo rei, & l. reos ex tabulis, de duobus reis. l. 3. C. eod. tit. §. 1. Nouella 99. l. decem, 116. de verbor. oblig. Si tamen stipulatio operum sit, dividi potest actio. l. nemo, 5. de duob. reis, P. vel si promissum proprium cuique sit, veluti est ususfructus, l. si id, 5. eod. tit. de duob. reis, vel nisi creditor a singulis virilem partem acceperit, l. si creditor, 18. C. de pact. vel pro parte singulos convenire velit. l. 3. §. vbi duo, & l. reos promittendi, 11. de duob. reis, P.

f Quia stipulatum firmum apud veteres dicebatur. §. 1. de verbor. oblig. Isidorus. lib. 5. Etymologiarum. c. 24.

g *l. iuris gentium, §. quod fere, de pactis. P. l. cum essent, de seruitutibus rusticorum prædior. P. Iulius Paulus, libr. 2. sententiarum, tit. 2. l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, de verbor. obligatio. Exempla prosequitur ex probis auctoribus. Barnabas Brissonius libr. 5. de formulis. Apponebantur stipulationes emtionibus, ut in l. 3. §. 1. de actio. emt. P. l. cum ab eo, de contrab. emt. Meminit & Varro, libr. 2. de re rustica. capit. 2. 3. 5. & Seneca. libr. 3. de Benefic. B
 Utinam (inquit) nulla stipulatio emtorem venditori obligaret. Adiucebatur & in pecunia credite cautionibus stipulatio, l. ita. si certum petat. & in summa tot sunt stipulationum conventionalium genera, quot rerum contrahendarum, l. stipulationum. §. conventionalium, de verborum obligat. veruntamen non ideo duos contractus dicemus principalem, & stipulationem, que principali adicitur, sed unum C
 tantum. l. si ita. §. vlt. de nouat. P.
 h *In l. stipulatio ista, 38. §. in stipulationibus. & l. quicquid adstringenda, 99. de verbo. obligat. P. l. cum queritur, 27. de rebus dubiis, l. veteribus 39. de pact. P. facit ratio, l. Arrianus, 46. de actio. P. In pratoris tamen stipulationibus, pratoris est interpretatio. In pratoris, 8. de pratoris stipul. P. Ea tamen repetita, & in stipulationem deducta intelliguntur, & subintelliguntur, de quibus ante stipulationem conuenit. l. Titia, 134. §. idem respōdit, de verb. oblig. l. item quia. 4. §. fin. de pact. P.
 i *Videl. 3. 4. 5. cum suis §§. l. si domus, 8. de prescript. verb. libr. 19. tit. 5. Eoque refer estimationem, prescriptisque verbis actionem, de qua, in l. 1. & 2. de estimatoria actio. libr. 19. P. tit. 3. Et vide ea que diximus, lib. 28. Syntag. iuris. cap. 6.***

DE FIDEIVSSORIBVS.

TITVLVS XI.

CAPVT I.

Continuatio, & quid fideiussor.

Q Via verbis, † & stipulatione obligatur fideiussores, a dicamus de illis post verborum obligationem.

Fideiussor dicitur, † qui pro fide seu obligatione alterius, se obstringit. b

SCHOLIA.

a *l. 5. §. satisfacere, de verb. obligat. P. §. non solum, de fideiussoribus apud Iustinian. l. blandius, 22. C. cod. tit. de fideiussoribus generaliter tractatur, libr. 3. decret. tit. 22. libr. 4. C. tit. 41. lib. 46. P. tit. 1. & lib. 3. institutio. tit. 21. de fideiussoribus vero in specie dotium, nouella 4. minorum. libr. 2. C. tit. 24. tutorum, vel curatorum, libr. 5. C. tit. 57. & lib. 27. P. tit. 7.*

b *§. 1. de fideiussor. apud Iustinian. l. 1. §. sed aut proprio, de actio. P. ibi. Qui alio nomine obligatur, fideiussor vocatur, & plerumq; ab eo, quem proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione teneantur. Ad promissores dixit fideiussores Pomponius, in dicta l. 5. §. satis acceptio est, de verbor. obligat. ut Vlpian. in l. omnibus, 43. de solut. libr. 46. P. tit. 3. ut & in l. si vero, 64. §. sed et si virum, solut. matrimon. P. fideiussor obligatur, & ipse etiam heredem suum obligatum relinquit, cum rei locum obtineat, l. 4. infra de fideiussor. Pandect. §. 1. eod. tit. Pandect.*

CAPVT II.

- 1 Species fideiussionis expromissio.
- 2 Mandatum.
- 3 Constitutum.
- 4 Sponsio.

Species fideiussionis possunt poni, † expromissio, mandatum, constitutum, sponsio, quæ tamen aliquo modo conueniunt, & differunt. a Expromissor dicitur, qui fideiubet vel promittit pro eo, qui efficaciter obligatus non est. b

Mandator qui mandat ante contractum fieri, & ita fideiubere videtur pro eo, qui eius mandato contrahit. c

Constituens est, † qui cū fideiubeat nihilomi-

hilominus se constituit principalem de-
bitorem. *d*

4 Sponsor qui non rogatus pro alio in-
tercedit. *e*

S C H O L I A.

a *Vi explicat glossa ad §. 1. ad verbum, fidei-
iussorem, de fideiussor. in nouellis, ubi &
textus de omnibus meminit.*

b *Vi si quis pro seruo, promittente domino fi-
dem dat, l. eleganter, §. seruis, de dolo, l. de-
bitur mulieris, de dolo malo.*

c *l. si vero non remunerandi, §. si post, & §.
plane, & §. cum quis, l. si hereditatem, 3. 2.
manda. Pand.*

d *Et sit post obligationem principalem con-
tractam, in l. fin. C. de constituta pecunia,
l. 1. eod. tit. P. & est instar fideiussoris.*

e *Quasi sponte intercedens, sponsor dictus, &
habet actionem mandati, leg. si pro te alias,
l. qui patitur, manda. Pandect.*

C A P V T I I I.

Quibus accedat fideiussor.

O MNI obligationi fideiussor accedere
potest, *a* & in solidum, & in partem
rei vel pecuniæ, *b* quod si obligatio prin-
cipalis, iure reprobetur, corruet quoque
fideiussoria accessio. *c* Quare flagitiosæ rei
nulla est fideiussio, nec maleficiorum, *d*
pro pœna tamen pecuniaria delicti, fidei-
iuberi posse ambigui iuris non est. *e* Et
pro carcerato, fideiussio de parendo iuri
fieri potest, qua præbita, nec clericus car-
cere detinetur, nisi excessus enormitas, vel
alia causa rationabilis, sua fuerit detinendū. *f*

S C H O L I A.

a *l. 1. & l. grece, §. 1. & l. fideiussor obliga-
ri, §. 6. §. fideiussor accipi, & §. sequen. de fi-
deiussor. nec interest si fuerit contracta prior
obligatio, re aut verbis, aut consensu, aut
lueris, siue civilis, siue naturalis fuerit, §.
in omnibus, de fideiussor. apud Iustinia.
Possum, & actionis quam habiturus sum.*

A *capere fideiussorem, leg. potest accipi 4. de
fideiussor. Pandect.*

b *l. fideiussores, 9. de fideiussor. Pand. potest
& capi fideiussor pro minori summa quam
fuerit principalis, & in leuiorem causam,
non in duriorem, l. grace, 8. §. illud com-
mune, & seq. de fideiussor. Pand.*

c *c. grauis, 15. de censib. lib. 3. tit. 39. l. si quis
postquam, 37. & l. si quis pro eo, 56. in
princip. & §. nummos, de fideiussorib. Pan.*

B d *In l. si arce sub conditione, 70. §. id quod
vulgo, de fideiussor. Pandect. nouella, 51.*

e *Dicto §. id quod vulgo. & l. grace, 8. §. sed
si ex delicto, de fideiussorib. Pand. si quis
tamen fideiubeat pro reo criminis capita-
lis, qui supplicio ultimo probato crimine sit
afficiendus, qui fugerit, non debet soluere
pœnam capitalem, nec censetur ad eam se
obligasse, sed ad pecuniariam, litis aestima-
tione facta, tractat Cynus, & Bartol. ad l.*

C *ad commentariensem, de custodiareorum,
lib. 9. C. iuu. 4. probat & Vlpianus, in l. si
quis reum, 4. eod. tit. de custod. reor. lib.*

*48. P. tit. 3. nisi fuerit dolo versatus in reo
non exhibendo, nam tunc extra ordinem
in eum animaduertitur. Alioquin nemo
dominus censetur etiam membrorum suo-
rum, ut se morti pro alio subiicere possit, l.*

*liber homo, ad legem aquil. Pand. vide ca-
no. si non licet, 9. & ca. si cum homo, 19.
23. q. 5. lege tamen, de fideiussione mutua
pro morte alterutrius, duorum amicorum
apud Valerium Maximum, lib. 4. cap.*

*7. & apud nos, lib. 24. Syntagmatis, cap. 3.
num. 16.*

f *cap. si clericos, 15. de sentent. excommuni-
ca. in Sex. lib. 5. tit. 11. facit, l. diuus, de cu-
stod. reorum Pand.*

C A P V T I I I I.

Qui fideiubere possint.

N E M O sui ipsius fideiussor esse potest, *i*
neque alterius, qui obligari aut con-
ueniri non potest, *b* non mulier, prohi-
bente senatusconsulto Velleiano. *c* Cleri-
cus etiam fideiussionibus inferuiens abii-

citur. *d* Si tamen de facto fideiussorit, valet fideiussio, & conueniri ex ea poterit. *e* Attamen religiosus absque maioris partis capituli, & Abbatis sui licentia, pro aliquo fideiubere non potest. *f* Vnus, duo, plures pro vno, & pro pluribus fideiubere possunt. *g* Potest, & dari fideiussor fideiussoris: *h* fideiubens tamen pro meretrice ex mandato adoleſcētis luxuriosi, mandati actionem non habet. *i*

S C H O L I A.

- a* *l. heres a debitore*, 21. §. seruo tuo, de fideiussorib. Pandect. nisi duo rei promittendi inuicem fideiubeant, leg. reos promittendi, 11. de duob. reis, Pandect.
b *leg. 3. de fideiussorib.* Pandect. l. quoties, 6. & *l. si fideiussor*, 7. qui satisd. cogant. Pand. lib. 2. tit. 8.
c *l. 1. & 2. ad senatuscons. Velleia* Pandect. l. senatusconsultum, 4. & *l. mulierum*, 14. Cod. eodem titulo. nisi agatur de re sua, leg. aliquando, 13. & *l. si domina*, 25. ad senatuscons. Velleia. Pandect. l. si bona fide, 27. §. fin. eod. tit. Pand. vel nisi in causam dotis se obligauerit, *l. si dotare*, 12. & *l. fin. C. eod. tit. vel pro manumissione serui*, l. veterum, 24. eod. tit. ant. decipiendi creditorem animo fideiussorit, quo casu non inuatur etiam senatusconsulto, leg. 2. §. verba, & leg. si decipiendi, 30. ad sen. Velleian, Pandect. l. fœminis, 18. Cod. eod. titulo, leg. in eo. 110. fin. §. fina. de regulis iuris, Pandect. Sunt & alii casus quos notant iuris ciuilibus auctores, videndum tamen c. ex rescripto, nonum, de iure iurando, ubi mulier ex fideiussione iurata obligatur.
d *c. 1. de fideiussor. clericus fideiubere non debet*, ca. 29. te quidem, 11. q. 1. ubi glossa excipit, nisi adsit necessitas, ut ex pietate alii subueniat, can. non satis, 86. dist. item, & pro ecclesiis suis, §. alium autem, de sanctissimis episcop. in nouel. & mutuo pro se clerici quoq; fideiubere poterunt, l. omnes, §. in hac, Cod. de episcop. & cleric.

- e* *c. peruenit, cap. constitutus, de fideiussorib.*
f *cap. fin. de fideiussorib. quemadmodum nec adstrictus curia, fideiubere potest, l. curialis, de loca.*
g *Panor. ad c. peruenit, de fideiussor. textus, & exemplum in obsidibus, qui speciem referunt fideiussorum, in c. ex rescripto, 9. de iure iuran. lib. 2. tit. 24. §. si plures sunt, de fideiussor. apud Iustinia.*
h *l. 4. in principio, & l. si dubitet, 9. & l. graece, 8. §. si de fideiussorib. Pandect.*
i *l. si vero non remunerandi, 12. §. si adoleſcens, luxuriosus, manda. P. lib. 17. tit. 1. l. quod si minorum, 24. §. restitutio, de minori. 25. annis, lib. 4. P. tit. 4.*

C A P V T V.

De modo, & formula fideiubendi.

Fideiussio quibuscumq; verbis contrahitur, dummodo ea mente, & consensu pronuncientur ut eam fieri velimus. Et si quis dixerit vel scribi fecerit, se fideiussisse, omnia censetur solemniter facta. Tacens etiam præfens inter dum censetur pro alio fideiussisse, si id agebatur. Potest & duabus obligationibus se quis pro eodem obligare, ut si in diem fideiussor acceptus, mox pure se obliget, potest & donandi animo fideiuberi. Attamen fideiussores ita obligari nequeunt, ut plures eo, pro quo fideiubent, debeant: si quidem hæc fideiussio est tantum respondens priori principali obligationi. *g*

S C H O L I A.

- a* §. non solum, de fideiussor. apud Iustinia. l. graece, eod. tit. Pandect. l. blanditus, 12. Cod. eod. tit. l.
b §. si de fideiussor. apud Iusti. l. sciendum, de verb. obl. P.
c Ut si pater præfens sit, dum filius familias consul, vel præfectus eligitur. nam si tacuerit, pro eo fideiubere intelligitur, l. 2. ad municipal. P. l. filius familias, de verb. oblig. P. sic & fideiussores a tutoribus nominati, si præfentes fuerint, & non contradixerint, æque tenentur, ac si interposita stipulatione

pulatione fideiussissent. l. 4. in fine, de fideiuss. sicut & qui tacet confirmare videtur electionem factam, ca. si. 65. dist.

d l. hares a debitore, 21. §. 1. de fideiussor.

e l. quod dictum est, 32. §. fin. de pact. P. lib. 2. P. tit. 14.

f §. fideiussores ita obligari, de fideiussorib. vide l. et si, 24. de re iudica, P. l. exceptiones, de exceptio. P. plus diceretur se obligare, re, tempore, loco, causa, c. vni. de plus petit. lib. 2. tit. 11. §. plus, de action. apud Iust. l. unica, C. de plus petit. In minorem tamen summam fideiuss. obligare se potest. l. si quis, 32. §. l. si ita, 42. de fideiuss. Tamen si publicata ex parte fuerunt bona principalis debitoris, fideiussor in solidum tenetur, l. 1. C. de fideiuss. Competit nihilominus exceptio ex persona rei fideiussori eius contra creditorem, l. ex persona, §. l. cum lex, 46. de fideiussor. l. 7. §. 1. de actio. P. nisi post exceptionem admissam, remaneret adhuc principalis debitor naturaliter obligatus, nam tunc adhuc fideiussor remaneret obligatus, l. vbi cumque, 60. de fideiussorib. P. Id ipsum si exceptio esset pure personalis, qua ad solum debitorem, non ad alios pertineret, ut in l. §. haredi, 21. §. fin. de pact. P. vel si exceptio tantum pertineret ad debitorem per cessionem bonorum, per illum factam, non enim cessio rei liberat eius fideiussorem. §. si. de reple. apud Iust.

CAPVT VI.

1 De effectu, & actione fideiussionis, contra vnum.

2 Plures.

Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed & haredem suum relinquit obligatum. a At fideiussor, non potest conueniri, antequam reus principalis sit obligatus vel debeat: b rursus nec postquam debeat, donec ipse prius principalis conueniatur: & fuerint eius discussæ facultates, & inuentæ non soluendo: si præsens sit, c nisi aliter inter creditorem & fideiussorem conuentum fuerit. d

A Si plures fuerint fideiussores vel mandatores, singuli in solidum tenentur: vnus etiam ex illis potest a creditore solus eligi, e quem conueniet. Postquam tamen plures simul conuenierint, non potest vnus solum eligere post litis contestationem, f quia iam inuicit actionem, iuxta facultatem ei concessam. g Ceterum si vnus ex pluribus obligatis in solidum, conuentus sit in solidum, ex beneficio Cæsaris Adriani per exceptionem diuiditur inter illum, & alios confideiussores obligatio: si modo omnes soluendo sint litis contestatæ tempore, h neque conuentus inficietur fideiussionem. i Nisi etiam adiectum pactum fuerit fideiussioni, vnumquemque ex fideiussoribus se obligare & conueniri posse in solidum & sine diuisione, k quo casu nec fideiussori conuento dabitur actio contra alium fideiussorem, nisi ea concessa fuerit a creditore: l. fideiussor porro, vel mandatarius, non amplius consequetur a debitore principali quam soluerit ex debito. m Seruandi tamen in reliquis indemnem, n nisi plus debito soluerint, o aut rem pretiosorem quam debuerint, p aut si in diem debitum, sponte, & non coacti ante diem soluerint: quo casu solutum ante diem solutioni destinatum non poterunt a debitore principali repetere. q

D Ut contra ante diem solutioni destinatum, potuerit fideiussor agere contra debitorem principalem ut eum liberet, si coactus vel damnatus sit fideiussor ante diem soluere, vel si nimium, & diu in debiti solutione debitor cesset, vel bona sua interim dissipet, r contra creditorem autem fideiussor non poterit agere ut debitorem ad soluendam pecuniam compellat: vel ut pignus distrahat. s

SCHOLIA.

a §. fideiussor non tantum, de fideiussorib. apud Iust. in l. potest, 4. in fine, eod. tit. Pand. l. si tibi, 8. manda. Cod.

b l. si fideiussor. §. 7. de fideiussor. Pand. Et.

c nouella 4. *Et authen. presente, C. de fideiuss.* *Et hoc ius ibi nouum, quo antiqua contraria abrogantur, vide l. moschus, de iure fisci. Pandect.*

d §. 1. nouella, 116. *potest enim hinc beneficio discussionis renuntiare, ibidem.*

e l. 3. non recte, de fideiussorib. *Cod. §. si plures, eodem titul. apud Iustinian. l. si mandatum, §. 9. §. Paulus respondit, manda. Pand.*

f *Dist. §. Paulus, Et leg. liberum fuit, 16. de fideiussorib. Pandect.*

g *l. inter eos, §. 1. §. duo, de fideiussorib. P. l. reos promittendi, 1. de duob. reis Pandect.*

h *Hoc beneficium epistola Adriani dicitur, in l. inter fideiussores, 26. Et l. si contendat, 28. de fideiussor. in Pandect. dicto §. si plures, vers. sed ex epistola, eod. titul. apud Iustinia.*

i *l. si dubitet creditor, §. 1. de fideiussorib. Pandect.*

k *nouella 99. §. 1. de reis promittendi.*

l *l. ut fideiussor, 39. de fideiussorib. Pandect.*

m *l. inter causas, §. praterea, manda. Pand.*

n *cap. 2. de fideiussorib. ideo fideiussor repetit ex iusta causa factos sumtus. l. si mandatum, 45. §. si fideiussor, manda. Pandect.*

o *l. Quintus, 48. manda. Pandect.*

p *l. fideiussorem, §. 2. manda. P. nisi non habuisset deteriorem, l. is qui, §. §. fin. eod. tit.*

q *l. si mandauero, 22. in principio, l. si fideiussor, §. 1. mandat. l. si fideiussor, 31. de fideiussor. P. si tamen damnati fideiussores ante diem coacti fuerint soluere, aliter ut mox dicitur, statuendum.*

r *l. fin. de fideiussorib. l. luicius, 38. in fine, Et l. fideiussor, 45. de fideiussorib. Pandect.*

s *l. si fideiussor creditori denuntiauerit, 62. de fideiussorib. P. nisi creditor in perniciem fideiussoris cessaret petere malitiose, ut ibi notat glossa, cum non sit malitius hominum indulgendum, l. in fundo, de rei vind. Pandect.*

CAPVT VII.

1 *Quibus modis tollatur fideiussoria obligatio, ex parte obligationis.*

2 *Ex persona fideiussoris.*

A **F**ideiussoria obligatio finitur, quoties principalis exstinguitur vel dissoluitur; quod pluribus modis accidere potest: sic liberabitur fideiussor nouatione facta principalis debiti, si modo non se obligauerit iterum fideiussioni: *b* item, & liberatur liberato reo per transactionem: *c* si creditor succedat debitori, & in quantum confusa sunt actiones; *d* si tempore conditionis appositae in obligatione, non sit res vel persona quae obligetur. *e*

B **E**x parte fideiussoris exstinguitur quoque, si calamitas, & inopia maxima ei post fideiussionem acciderit: & de nouo satisfactum sit pro eadem obligatione: *f* si sub conditione acceptus, ante conditionem mortuus sit: *g* si ei succedat creditor; *h* si fideiussor successit debitori, quia exstincta obligatione accessoria, sit principalis debitor, *i* vel si contra, debitor succedat fideiussori. *k*

SCHOLIA.

a *de quibus in titulo, quib. mod. tollitur obligatio, lib. 3. institutionum, titul. 10.*

b *l. ubicumque, 60. §. fin. de fideiussor. P. l. nouatione, 4. C. eodem titulo.*

c *l. fideiussores magistratuum, 68. §. fin. de fideiussor. Pand. l. fin. de pactis, Pandect.*

d *l. Franius, 71. l. si debitori, 50. de fideiussori. Pandect. leg. debitori, Cod. de pactis, l. stychum, §. de solutio. Pandect. leg. si ei, §. fin. de emption. Pandect.*

e *l. si stychum aut Pamphilum, 38. §. a Titio, de fideiussori. Pandect.*

f *In l. si ab arbitro, 10. §. 1. qui satisfat. cogant. Pandect. libro secundo, Pandect. titulo octauo.*

g *l. penul. 72. de fideiussor. Pandect.*

h *l. haeres a debitore, 21. §. si hic, de fideiussor. Pandect.*

i *l. generaliter, quinta, eodem titulo, de fideiussor. Pandect.*

k *leg. cum reus promittendi, decima quarto, leg. haeres a debitore, 21. §. quod si hic seruus, de fideiussor. Pandect.*

DE L I T E R A R V M A

O B L I G A T I O N E .

A T I T . X I I .

C A P V T I .

1 In quo haec obligatio. § 3.

2 Et de varia scriptura.

L I T E R A R V M obligatio, ex vi scripturae pendet, non ex figura literarum. *a* Attamen non ex omni scriptura. Si quidem quaedam scriptura de contractibus, quae sine scriptura consistere possunt fit, sed ea potius ad fidem rei gestae, quam ad obligationem pertinet, *b* quaedam solet & fieri ad certam distinctionem & definitionem eius negotii quod geritur, quod pendet ex eo quod scriptura comprehenditur, cuius generis plura sunt.

S C R I P T U R A R U M aliae publicae, authenticae, aliae privatae. Scriptura authentica, per manum publicam facta dicitur, vel quae habet sigillum authenticum, ideoque fidem certam facit: *d* vt privata quae sine auctoritate vel persona publica facta est: cui nec plena sine aliis adminiculis adhibetur fides: *e* vel nisi adsit proprium chirographum eius, qui dubitare alioquin posset, *f* sine praedictio tamen tertii in cuius fraudem fieri possit. *g*

E T H I C literarum obligatio, quando ex his quae scripta sunt debita ex mutuo aliquid dicitur, nec datur exceptio contra scripturae tenorem, ad excludendam fidem. *b* Literarum namque propriam constituunt iuris auctores obligationem ex mutuo, maxime si causa praecedat, aut si sine causa, si non fuerit suo tempore exceptio non numeratae pecuniae proposita, dummodo fiat ab his cautio literarum, qui contrahere aliunde non prohibentur.

S C H O L I A .

a In non figura, de action. P. Sic & scriptura dicitur loqui, in extranag. Ioannis 22. ad

creditorum, in §. quod autem visum non iustum, & ibi glossa ad verbum, loquitur, de verborum significatio, id est, loquitur Deus vel homo per scripturam, ut in epistola inter clarus, de summatrinuat. & si de catholica, Codice.

b l. contrahitur, de pignorib. P. leg. 4. de fide instrumento. P. cap. 3. eod. tit. apud Gregorium.

c In emphyteosi, 1. & 2. de iure emphytheo. Cod.

d cap. 1. & 2. & ibi glossa docet, de fide instrumento. li. 2. tit. 12. §. 2. de fide instrumentor. in authenti. Idque postquam scriptura in numerum fuerat per tabellarium, seu notarium redacta, l. contractus, 16. de fide instrumentor. C. Ei autem statuitur, donec de contrario appareat, l. cum precibus, 18. de probationi. C. li. 4. tit. 19. cap. 4. de fide instrumento. Sigillum authenticum dici potest, cui fides publice adhibetur, quamdiu de contrario non constat in sigillatis, quale est sigillum principis, cap. cum dilectus, de consuetudine. Sigillum episcopi, cano. cura, 13. quaest. 3. cap. post cessionem, de probatio. Sigillum capituli, ca. in nomine patris, 73. distinctio. cap. 3. de probationib. Verum annota sigilla probare, quando ea quae sigillata seu litera instrumentorum legi possunt, & si instrumentum rasum vel diuisum vel deletum in loco suspecto non sit, cap. inter dilectos, 6. cap. ex literis, de fide instrumentor. Inter scripturas etiam quae fidem publicam habent, sunt acta publica civilia, vel criminalia, quae auctorem habent iudicem, l. 2. C. de edendo. vel notarium publicum, l. contractus, C. de fide instrumento. Item charta quae profertur ex archiuo publico. authent. ad hac, eodem titulo, & nouella, 19. cap. 2.

e Cuiusmodi sunt epistole, calendaria cuiusque privati, & annotationes, quae non probant sufficienter, l. neque natales, 10. l. non epistolas, 13. l. rationes disuncti, 6. C. de probationib. l. 9. §. 2. de edendo, in Pandect. Eius, & generis sunt Apoche, Antipo-

Bbb

inter cetera significat scripto cauere. Tra-
ducitur inde syngrapha, ad scripturam pro-
pria manu contrahentium factam, ad pacto-
rum fidem. Cicero de Aruspicum respon-
si. Alterum (inquit) putabo regem, si
habeat unde soluat quod per syngra-
pham credidisti. Et Plautus in Asinaria.
Age istum, ostende quem conscripsi syn-
graphum,

Inter me, & amicam & lenam.

Quidam post Asconium Pedianum ad B
tertiam Verrinam, voluerunt syngrapham
differre a tabulis, & chirographo, quod in
syngrapha, etiam contra fidem veritatis,
aliquando scribatur. Ego tamen ex nomi-
ne id ipsum non colligo, quin autem in i-
psa falsum scribi non possit, non inficior,
quod tamen & chirographo seu idiogra-
pho accidere posse nemo negare potest, cum
& contra chirographum exceptio non nu-
merata pecunia opponatur. Successit porro C
& in locum nominum antiqua forma chi-
rographum, ut qui chirographum legaue-
rit, non tantum de tabulis cogitasse dica-
tur, sed etiam de actionibus; & vendito
chirographo, intelligitur nomen venisse. l.
qui chirographum, § 9. de lega. 3. lib. 32.
P. tit. 1. l. seruum filii sui, 44. §. eum qui
chirographum, & l. huiusmodi legatum,
84. §. si ita non legatum esset, de lega. 1. lib.
30. P. tit. 1. l. 3. de liberatio. lega. Pan. cum D
similib. Chirographum in quaestione scri-
pturarum obligationum est, quando quis
propria manu scripsit sic debitorem, vel si
ab alio ita scriptum subsignet, vel sigillet,
Inde chirographarii debitores hoc modo
obligati simpliciter dicuntur, quibus ap-
ponuntur hypotheccarii in l. penul. de priui-
leg. creditor. in P. l. vnic. C. etiam ob chiro-
graphariam pecuniam pignus teneri posse.
lib. 8. C. tit. 27. Scriptura liberationis a E
chirographo, dicitur apocha Graecis ἀποχὴ,
Gallis quitance, Vlpianus in §. si acceptio-
latum 19. §. 1. de acceptilatio. Inter ac-
ceptilationem & apocham hoc interest,
inquit, quod acceptilatione omnimodo li-

beratio contingit, licet pecunia soluta non
sit, apocha, non alias, quam si pecunia so-
luta sit. Apocha fit a creditore hoc modo.
Confiteor me recepisse tot nummos
quos mihi talis debebat ex causa tali. Il-
lamque accipiebat debitor. l. qui tabulas,
27. §. euitatur de furtis, lib. 47. Pandect.
tit. 2. l. fin. §. Titius, de conductio indebi. lib.
12. Antipocha, contraria fiebat hoc modo
a debitore in tabulis creditoris, tali die, ego
talis solui talem summam. Sunt tamen
alia explicationes antipocha, quas refert
glossa ad l. plures apochis, 18. ad verbum
apochis, de fide instrument. libr. 4. Cod.
tit. 2. l. 1. idiocheira inter priuatas scriptu-
ras, qua de utrisque fieri possunt ponuntur
in l. scripturas, 11. Cod. qui potiores in pi-
gnore habeant. lib. 8. Cod. tit. 18. formu-
lam autem literarum obligationis, qua
sublata antiqua, locum habuit, Theophi-
lus in titulo de verborum obligationibus
sic refert: ἰδουεὶς ἄμυν ἐγὼ κερὰ τὴν σήμερον ἀμ-
εον παρὰ τῷ δέ κριτῶν ἐπιφιδας, ego hodie
mutuo accepi ab illo, & haec ideo. Id-
que literis fieri sine ulla stipulatione.
c. l. scripturas, 31. qui potiores in pignor. ha-
beant. C. nouella. 73. c. 1. & 2.

CAPVT III.

De effectu & obligatione syn-
graphae.

SYngrapha seu chirographum obliga-
tionem habet personalem, in praedi-
cium scribentis & agnoscentis scriptu-
ram, non autem in praedictum aliorum
creditorum. Nisi ea scriptura fuerit for-
san trium vel plurium testium integra &
probatæ existimationis subscriptione mu-
nita. nam eo casu, tanquam publice con-
fecta recipitur. a Et iure civili quidem
non licebit inficiari lapso biennio a die
scripturae, quod in ea syngrapha contine-
tur, cum tamen intra biennium liceat ex-
ceptione non numeratae pecuniae obice-
re, si sine causa facta scriptura inueniatur.

torum cautela & fide, 4. 6. & 7. Penuntur A
 & pena falso inficiatis propriam scriptu-
 ram, si convincatur, in autem. contra qui
 propriam, de non numerata pecunia. C. ex
 nouella 18. cap. 8. in Gallia Syngrapha ab-
 negata, nihilominus comprobata per testes
 aut per comparationem literarum, non ha-
 bet hypothecam, & ut dicunt pragmatici,
 n'a point garnison de main, ut refert in-
 dicatum Papius, lib. 8. rhapsodia Arresto-
 rum libr. 2. arresto. 4. contra tamen con- B
 fessata, vel in contumacia aduersari ha-
 bita pro verificata, habet ius pignorationis,
 vide constitutionem Francisci. 1. Regis
 Galliarum anni 1539.

DE OBLIGATIONI-
bus ex consensu.

TITVLVS XIII.

CAPVT I.

1 Continuatio.

2 Et quid consentire.

Expeditis explicationibus conuentio-
 num, quæ re, verbis & literis contra-
 huatur, dicendum, quæ ex consensu fiunt,
 ideo consensu dictæ fieri, quod ad illarum
 perfectionem, neque scriptura, neque cõ-
 trahentium præsentia, neque rei traditio
 necessario requiratur, sed sufficit eos, qui D
 illarum negotia agunt, consentire, a nihil aliud
 actum prohibeat valere. b

Consentire nihil aliud est, quam idem
 cum alio velle sentire ac probare aliquo
 modo, per aliquem ex quinque sensibus
 eius quod agitur vel dicitur intelligentia
 ex mente iusta & libera gerentis proce-
 dente. c

SCHOLIA.

a §. 1. de obligatio. ex consensu, libr. 1. insti-
 tutio. tit. 23. Caus. in l. 1. §. ideo de actio-
 nibus. P. libr. 44. P. tit. 6. consentientes in
 aliquam rem, consensu obligari necessario
 ex voluntate nostra videmur, l. obligamur

aut re, §. 2. consentientes, eod. tit. de actio-
 nibus. P. si nudus consensu sufficit, quam-
 uis verbis hoc exprimi possit, & nutu di-
 cta l. obligamur. §. si. & per epistolam, &
 per nuntium inter absentes, l. ideo, de obli-
 gationi. ex consensu, dict. l. 2. §. unde, de
 actio. P. l. 1. in fine, de contrah. emtio. P. &
 pactum duorum vel plurium in idem pla-
 citum est consensus. l. 1. §. 1. de pact. P. l. 3.
 de pollicitatio. P. Et Iauolentus Iuriconsul-
 tus vocat consensum contractus vel con-
 uentionis effectum, & animum ex utraq;
 parte contrahentium concurrentem, ad
 transferendum dominium, vel ad aliud vo-
 lendum, in l. in omnibus rebus, §. 5. de actio-
 ni. P. dicere possumus intentionem placitam
 & determinatã, qua actus distinguit certo
 modo. l. non omnis numeratio, de rebus cre-
 ditis. P. l. 3. §. fin. de actio. Pand. facultas
 contrahendi in specie contractuum ex
 consensu ceteris contractibus latius patet,
 atque ideo quicumque mentis sensu aliquo
 modo poterit explicare, poterit & consensu
 contrahere, siue loquatur, siue mutus, siue
 surdus sit l. in quibuscunque, 48. de actio.
 P. l. ubi non voce, de reg. iur. P.

b veluti si consensu alterius quam contra-
 hentium pua superioris desideretur, qui
 etiam erit adhibendus, c. 2. de pact. c. 1. de
 transact. si minor pupillus furiosus, prodi-
 gus, & similes prohibiti contrahere velint
 contrahere.

c in c. cum apud sedem, 23. de sponsalib.

CAPVT II.

Consensus distinctio.

Potest esse consensus expressus, aut ta-
 citus. Expressus qui nominatim decla-
 ratur per aliquem sensum, literis vel ver-
 bis. Tacitus qui ex eo, quod agitur colligi-
 tur, a quadruplex item constitui potest spe-
 cies consensus nempe negligentia, b con-
 filii, c operationis, d & auctoritatis. e

SCHOLIA.

a Sic qui contraxit matrimonium ignorans
 conditionem uxoris cum ancilla, si postquam

resciet, eam cognouerit, videtur de facto A
cum ea consensisse, ca. 2. de coniugio seruo-
rum, libr. 4. tit. 9. Et fere per totam, 29.
que. 2. nihilque interest suffragio volun-
tatem suam declarat, an rebus ipsis, aut fa-
ctis l. de quibus, 3. de legibus. Pand. l. re-
cusari, de acquirend. heredita. P. explicat
exempla consensus taciti Paulus in l. 2. Et
4. Et Modestinus in l. 3. de pact. P. consen-
sus tamen expressus in aliquibus desidera-
tur, nec tacitus sufficit, vel presumitur, ut in
c. statutum, 1. §. in nullo, de rescrip. in Sex.
§. in catechismo, ut in cap. cum pro paruu-
lis, de consecratio. distinctio. 4. in seruitute
imponenda, l. inuitum, de seruituti. vrbano-
rum. P. in procura. notat glossa,
ad c. is qui tacet, 44. de reg. iur. in Sex. vbi
Et monet non haberi tacentem pro consen-
tiente in odiosis, Et qua onus tacenti si con-
sentiret, imponerent, Et c. que ibi videbis.
aliquando nihilominus tacitus consensus C
expresso equiparatur, ut in clementina si.
circa finem. de verbor. significatio. si pra-
sens actui non contradicat, ut Et in l. 2. ad
municipal. P. in lib. 50. tit. 1. Hic tamen
certius respondebimus, consensum tacitum
limitari iuxta actum, cui adiicitur. l. fin.
C. ne vxor pro marito Bartol. ad l. 1. §. si
quis hoc interdico. de interrogat. actio-
nibus. Pand. dicitur Et interdum consensus
presumitur, non verus, nec expressus, ratio-
ne cuius Et aliquando dicitur consentire
furiosus, ut in l. 2. §. voluntate, solut. ma-
trimon. P. Et furiosus, Et pupillus pro im-
pensa in vilitatem eorum facta obligan-
tur, perinde ac si expresse consensissent. l. fu-
riosus, 46. de actio. P. §. igitur, de oblig. qua
ex quasi contractu nascuntur. apud Iustin. ra-
tio videtur ex Paulo, in l. haeres eius. 25. §.
non tantum famil. hereditum. lib. 10. P. tit.
2. quod ad societatem non consensus, sed res E
communis cum furioso Et pupillo coniun-
xerit.

b Hoc modo qui negligit agere vel repetere
rem suam ab alio possessam, videtur consen-
tente alienationi. l. alienationis, de verbo. fi-

gnifica. P. ut qui non confert beneficia va-
cantia inter semestre tempus ad conferen-
dum datum, videtur consentire denotato,
e. 2. de concessi. prebend. Et consentire vi-
detur erranti, qui ad rescandam, qua corri-
gere debet Et potest, non occurrit. c. consen-
sire 63. dist. c. quicquid inuisibilis. 1. q. 1.
c Qui consilium dant, in eo, quod consulunt
videntur consentire, c. tanta nequitia, 86.
distin. quamquam nemo teneatur vel ob-
ligetur ex consilio non fraudulento, in cau-
sa non sua alteri dato. l. consilii. de regul.
iur. P. l. 2. §. fin. manda. P. lib. 17. tit. 1. vbi
ratio ponitur, Et in l. tua tantum gratia, de
mandato apud Iustinian. at lucri captan-
di causa, consilium datum obligabit, quia
fraudulentum, l. 8. de dolo malo. P. Et si
ad delinquendum impellat. l. 1. §. 3. de ser-
uo corruptio. P.

d Cooperantes videntur eiusdem mentis esse
Et sensus, ut in simonia. ca. si quis episcopum
1. questio. 1. in incestu. ca. consanguineo-
rum, 3. questio. 1. in raptu virginis. in ca.
de puellis, 36. quest. 2. Quare tanquam
consentientes delicto pari poena puniuntur,
ca. notum, 2. q. 1. c. facientes, 86. dist. cap.
quasi iur. de offic. deleg.

e Auctoritatis consensus esse potest rati habi-
tatio gesti per superiorem facta, cum sine e-
ius consensu non potest factum subsistere. c.
2. de pactis, ca. veniens, Et cap. 2. de trans-
act. Et qui defendit vel probat peccatum,
velis, cuius auctoritate delinquitur, con-
sentire quoque dicitur, ca. qui consentit,
11. questio. 3. ca. qui aliorum 24. quest.
3. Et qui iubet aliquid fieri, cap. 1. de ho-
micidio. in Sext. l. 1. Et toto titulo, manda.
Pandeclis.

CAPVT. III.

Forma consentiendi.

Consensus libere & sponte datus obli-
gar, non vi vel metu, a quia illis consen-
sus impeditur, veluti & per errorem, b fu-
rorem, c & puerilem aetatem, d praebetur
maxi. ue expresse verbis, literis, nuncio, e
in ipso

in ipso contractu, & postea per ratificationem. Tacite, si quis præsens actui non contradicat, & vel taceat, & vel fieri aliquid patiar, cum possit repugnare. Si sciens prudensque iuris sui, literas seu instrumenta det, quia renuntiationi iuri consensus videtur; & si inuehat in prædia urbana conductares aliquas, easdem tacite pro pensione obligasse videtur. Et si iubeat quis contrahi cum sibi subditis, nisi sciens prudensque subscribat gestis. Item qui non prouocat a sententia vel a nominatione, consensisse videtur, o quive pro contractu fideiussit.

S C H O L I A.

a ca. cum locum 14. de sponsalibus. cap. 2. de his que vi metusve causa fiunt. libr. 1. tit. 40. l. 1. eod. tit. in Pand. & C. metum autem esse oportet, qui commouere possit consensum alioquin virum, cap. veniens, ca. consultationi, de sponsalibus. l. metum 5. & 6. quod metus caus. P. cap. ad audiendum, 2. eod. tit. vani timoris nulla est iusta excusatio. l. vani, 184. de regul. iur. Pand. metus secundum Aristot. Rhetoricorum. c. 2. est molestia quadam aut perturbatio, ex phantasia futuri mali, aut interueniendi vim habentis, aut molesti: metus vim continet, & in singulis est necessitas imposta contraria voluntati. l. 1. de eo, quod metus caus. Pandect. libr. 4. tit. 2. nihilque tam contrarium est consensui, qui bona fidei iudicia sustinet, quam vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est. l. nihil consensus, 116. de regulis iuris. Et vis maioris rei impetus, qui repellit non potest. l. secunda, de eo, quod metus causa in Pandect.

b ca. 2. & fin. de coniug. seruorum. non videntur consentire qui errant, l. si per errorem, de iurisdictione, omnium iudic. Pand. l. non potest, de regul. iuris. Pand. l. 2. de iudic. P. l. neque ulla est voluntas errantis, l. sed hoc ita, 20. de aqua pluuiarum. libr. 37. tit. 3. Explicat Pomponius quid sit error in

contractu, in l. in omnibus negotiis, 57. de action. quando aliud sentis contrahens ab eo, qui cum illo contrahit, & ita nihil agi dicitur.

c c. dilectus filius, 24. de sponsalibus, ca. neg. furiosus. 3. 2. q. 7. mente captus non dicitur sensum habere mentis, ideo nec potest dici consentire, c. sicut tenor, 15. de regularibus. libr. 3. tit. 31. Ideo non contrahit. l. 2. C. de emt. Ita & furiosi & eius, cui bonis interdictum est, nulla est voluntas. l. furiosi, 41. de regul. iur. Pand. & furiosus nullum negotium contrahere potest. l. in negotiis, 5. eod. tit. de regul. iur. P.

d cap. tua fraternitati, 25. de sponsalibus, capit. a nobis, de desponsatione impuberum, quia pupilli infantes quicquid vident ignorant, l. 1. §. impuberes, de falsa moneta. (neque in ea aetate pupillus sine auctoritatis tutorum interpositione quippiam velle aut nolle videtur. l. pupillus, 50. de regul. iur. P.)

e §. ideo de obligationibus, que ex consensu nascuntur. apud Iustinian. l. consensu. de action. Pandect. leg. secunda. de pactis Pandect.

f l. 2. de his que fiunt a praelatis sine consensu capituli. c. accessit, de desponsatione impuber. capit. insuper, qui matrimonium accusare possunt. capit. contingit, de transactione. Ratihabitio equiparatur mandato, & retrahitur, l. fin. C. ad senatusconsultum. Macedonia. l. licet, de iudiciis, Pandect. capit. quoties de pactis, de ratificatione. in cap. tertio, de his, que fiunt a praelatis sine consensu capituli, canon. fin. 16. question. 1. cano. si qua de rebus, 12. question. 2. capit. cura, de iure patronatus, capit. primo, de auctoritate tutor. l. obligari, eodem tit. Pandect. clement. final. circa finem, de verborum significatione. Et sufficere hunc consensum docetur ibidem, & in cap. 2. de accusat. in Sexti. l. 2. ad municipales, Pand. leg. quidam ex parte, 12. de eiusdem. P.

h Nā qui tacet consentire videtur, id est, quis

- non negat dictum, cap. qui tacet 43. de regul. iur. in Sext. capit. non ne benedicimus, de presumptionibus l. 2. §. voluntatem, soluto matrimon. Pandectis, nisi lex expressum consensum desideret, aliquando tamen tacens neque consentire, neque dissentire proprie dicitur, & is qui tacet 44. de regul. iur. in Sext. l. qui tacet, eo. tit. P. quā obrem in assertione vel negatione silentis, & res & quod agitur, quodque agi solet & silentis presumtio, perpendi debent. Si quidem, si res cuiuspiam voluntate regenda vel gerenda in certo tempore a lege definita sit, silentium facit, ut negligens videatur consensisse legis prescriptioni, ut maior factus non conquestus de his, qua minor fecit, videtur eadem silentio confirmasse. tit. de tempor. in integrum restitut. libr. 2. C. tit. 53. taciturnitas quoque denegationis vel dissensus habebit vim, si dum due res proposita, vel petita sunt & una tantum affirmatur, dict. ca. nonne bene dicimus, de presump. Et si quis petierit sortem principalem cum fructibus vel usuris, facta tantum rei vel sortis principalis condemnatione, denegata videntur usura & fructus, si nihil de his dictum fuerit. l. si deposita, C. de deposito. l. terminato, de fructibus & lit. expens. C. atq. vnam ex formulis negandi, praterire aliquod ex postulatibus, nec respondere dixit Plinius Iunior epistola 10. lib. 5. epistolarum. Caterum nec qui tacet, vere fatetur, nec habetur pro confesso. l. 1. de confessis. P.
- i l. 1. §. scientiam, de tributor. actio. P. l. fin. quando appellan. sit, P. l. 1. de filiis familias, libr. 10. C. tit. 60. l. 1. §. magistrum autem, de exercitoria act. P. l. 1. §. pen. nauta campo. stabular. P. ubi exempla. Quando autem in summa, aliquid scientibus & patientibus obsit, tractatur in l. saepe constitutum, 63. de re iud. lib. 42. P. tit. 1.
- k l. cum pridem, de pact. C. l. 2. eod. tit. P. l. 1. C. de don. l. 2. C. qua res pign. oblig. possint. l. qui chirographum, de legat. 3. nisi mens repugnet in c. sane dilecto. 7. de renunt.
- A l. 4. de pact. P. l. 4. ex quib. caus. pignus vel hypotheca tacite contrahunt. P.
- m l. 1. quod in fessu, 15. P. tit. 4.
- n Modestinus in l. fideiussores, 26. §. pater, de pignoribus, ita canonici subscribentes, consensisse videntur glo. ad l. 1. ad verbum tenetur, quod in fessu. P. §. & ibi & l. 1. §. sed si. Contra si errando nec intelligendo quid in instrumento scriptum sit, quis se subscripserit, nam tunc non videtur ignoto consentire. l. cuius 19. de pignora. actio. lib. 43. P. vel si quis nomine alieno veluti itaquam procurator se subscribat, ut apud Scavolam, in l. Titius Sei procurator, 8. de rescinden. venditio. libr. 18. P. tit. 6. l. 1. §. quod ait, quorum legat. P. l. 2. C. de reb. alien. non alienan.
- o l. hi qui, 7. de appellatio. libr. 7. C. tit. 62.
- p l. exceptione doli, 11. de emptionib. libr. 8. C. tit. 45. l. si gratiam, alias l. Pomponius scribit, §. final. in quib. caus. pign. vel hypothec. contrah.

CAPVT. IIII.

Qui in obligationibus debent & quando consentire.

H quorum interest, contractui consentire debent, aliquando autem si pluri in vniuersorum interest, in negotio, quod plures vt vniuersos respicit, omniū consensus vnicō actu & tempore adhiberi debet, vt in electione. *a* Quod si negotium plures vt singulos, & non vt vniuersos respiciat, potest adhiberi seorsum & separatim cuiusque consensus, & diuerso tempore. *b* Et ita ratificatio post actum ex consensu peti potest.

SCHOLIA.

E a cap. in Genesi, 55. de electis. ubi & consensus electionis ab eligentibus separatim praestitus, non prodest electioni, ne plures censcantur electionis. Idem in ca. qui a propter, eod. tit. 1. Sic quando vna actio communis est pluribus vt vniuersis, non debet diuisi per singulos sed tota simul in iudicium venire

nire debet. l. si idem, §. si una actio, de in- A
 rdictio. omnium iudicum. Si tamen u-
 nus vel quorundam electorum non voca-
 torum ad electionem, cōtemtus negotium
 faciat electioni, quod per cōtemtum possit
 reuocari electio, in eo casu poterit per con-
 sensum eorum, qui ob contemtum pote-
 rant conqueri, formari potest electio, si a-
 liunde non expugnetur. capit. quod sicut,
 28. de election. canon. quoniam quicquid,
 6. questio. 2. Si quidem non tam confir- B
 mari electio, accedente consensu videtur,
 quantum remitti iniuria contemtus, pro-
 pter quam non vocatus obtineret iterum
 fieri electionem. Quamobrem Panorm.
 ad capit. bona memoria, in secundo. de po-
 stulatio. prelati. annotat, quando electio
 vel postulatio facta est a maiori parte ele-
 ctorum, consensum superuenientem mino-
 ris partis, posse adhuc ratam facere ele-
 ctionem, & ita diuerso tempore ei posse cō-
 sentire, iuxta capit. bona memoria, 4. in fi- C
 ne de postulatio. prelati. & cap. quod sicut,
 de electio. Contra, si ab initio electio fue-
 rit facta a minori parte electorum, nam
 accessione consensus eorum, aliorum facta
 alio tempore non firmatur electio. cap. au-
 ditis, 29. de election. ubi & ratio & Pa-
 normitan. ex regula, quod ab initio non
 valet, tractu temporis conualescere non
 potest. l. quod ab initio, de regul. iur. Pand.
 potest & plurimum seu diuersorum con-
 sensus, ad diuersa dirigi. quare & diuerso
 tempore potest singulorum consensus exi-
 gi, & postea coniungi. viden. glossa ad cap.
 1. & ad verbum tractatus, de rebus eccles.
 non alienan.
 b Sic accidit, ut quod omnes tangit ab omni-
 bus debeat approbari, & si singulos respi-
 ciat, & a singulis, in quantum illorum in-
 terest, ne aliorum consensus eis officiat, l. E
 2. de seruitutibus. in Pand. l. per fundum,
 11. & l. vnus ex sociis 34. de seruitutibus
 rusticorum pradio. Pand. l. receptū, com-
 munita. pradi. l. si quis duas, §. item si duo,
 eod. in. Neque consensus ex intervallo ad-

hibitus vitiat contractū bonae fidei, quando
 praestatur in absentia per nuncium, vel per
 epistolam, nam in illis non patitur res, ut
 statim & in praesentia praestetur, & cogno-
 scatur, sed temporis intervallo opus est, l. 1.
 §. fin. de contrahen. emt. l. consensu, de act.
 Pand. Ita Paulus Iurisconsulti. in l. si stipu-
 ler. 35. §. fin. de verb. obligat. libr. 45. tit. 1.
 Si in locando, conducendo, vendendo,
 emendo, ad interrogationem quis non
 responderit, si tamen consentitur in id,
 quod responsum est, valet quod actum
 est. Quia hi contractus non tam verbis
 quam consensu confirmantur, & ibi
 glossa notat ex intervallo consentiri posse.

CAPVT V.

- 1 Vis & effectus consensus & voluntatis.
- 2 Contractus consensu initi.

Dvo sunt fundamenta praecipua hu-
 manarum actionum, ex quibus distin-
 ctio actuum fit, voluntas & potestas, a vo-
 luntate in volente est arbitrium liberum, b
 in his autē quae cum aliis vult, consensus. c
 quemadmodum autem omnia, apud nos
 velle vel nolle possumus, sic & liberum est
 omnibus vel consentire vel dissentire, d
 quamquam saepe voluntas consensus vel
 dissensus a iure vel ab aliis non probetur,
 aut recipiatur vel effectum non fortia-
 tur. e
 Siquidē voluntas, cum ad consensum per-
 uenerit, interdum libera est ad dissentien-
 dum, maxime in animo eius qui dissentit,
 interdum libera penes eundem, sed non
 in prauidicium alterius, vel in prauidi-
 cium actus facti, si constringatur, vel a lege
 naturali, f vel diuina, g vel humana. h Sic
 fides data pro consensu exsequendo, na-
 turale habet vinculum, quo promissio te-
 netur & vincitur, ne diffluat aut varie-
 tur. i Accessit contra infidos iura natura-
 lia spernētes, iuris positivi, diuini & huma-
 ni adhuc vinculum aliud, quo distinctis
 & ordinatis actibus & promissis, infidi,
 qua natura suadente nolunt implere, con-
 uenientibus modis exsequi compellun-

tur. & Vt autem voluntas apud volentem, A
quæ vult ab iis, quæ non vult, distinguit, ite
formam, modum & partes eorū quæ vult;
sic consensus inter duos plures ve distin-
guit, & eligit res & actus, in quibus idem
sentiat, & modos quibus idem se sentire,
id est, consentire existimet. proinde in om-
nibus commerciis, artifex conuentio-
num præcipuus est consensus, sine quo
nulla obligatio pacto reperitur. Cete-
rum ex conuentionibus quæ consensum B
habent, quædam ultra egent verbis, & quæ-
dam rei intreruentu, & quædam literis, & id-
eoque ab illis nomen accipiunt, quædam
autem nullo illorum egent ex substantia
seu necessitate, quamuis ea accedere pos-
sint, sed egent solo consensu ad perficien-
dum actum, de quo agunt, ideo absolute
dicuntur obligationes ex consensu. p Hu-
ius generis sunt, emtio, venditio, locatio,
conductio, societas, mandatum, q de qui-
bus & iura pontificia pertractant, & nos
ideo prout ei conueniunt de illis necessa-
ria admonebimus.

S C H O L I A.

a l. multum interest, si quis alteri vel sibi. C.
b Sic voluntas habet electionem, ut arbitrium
liberum agendi, vel non, bona, vel mala,
Deut. capit. 30. sic ante hominem vita &
mors, bonum & malum, quod placuerit ei D
dabitur illi, Ecclesiastici 15. versic. 18. &
verbum volo, plenum habere dicitur vo-
tum, ad æquum & iniustum, in l. fideicom-
missa, 11. §. quamquam, de legat. 3. volun-
tas est, animi motus, cogente nullo, ad ali-
quid non imitandum, vel adipiscendum,
secundum D. Augustinum, libr. 1. retra-
ctatio. ca. 15. & libro, de duabus anima-
bus, & refertur in principio, 15. q. 1. & ca-
nonibus 1. 2. & 3. ubi & docetur, quod E
facta bona vel mala iudicatur secundum
bonam vel malam voluntatem, quando
voluntati cogitate accedit consensus seu
approbatio cogitati: hæc enim omnia
voluntati accidunt ad actus indicandos,

ca. 2. sed pensandum 6. distinet. Ex volun-
tate deliberata & concupiente effectum,
veluti ex consensu animi, fit propositum
seu intentio. Et ita in actibus primum ob-
tinet locum voluntas, l. in conditionibus,
de conditionib. & demonstrat. P. nequa
actus agentium ultra illorum intentionem,
seu voluntatem extenduntur. in l. cum te.
3. ne vxor pro marito. C.

c l. 1. §. conuentionis verbum. de pact. P.
d l. sicut 5. C. de actio. libr. 4. tit. 10. l. velles,
nec ne, de reuocan. dona. C. voluntas & a-
nimus violentiam non patiuntur, nec cogi
possunt proprie. Quamuis corpus eiusque
actiones, possint cogi, & animis repugnan-
tib. alio deduci externo motu, tota 2. q. 5.
ca. merito, & sequentib. 15. q. 1. Si autem
quis coactioni voluntatem accommodaue-
rit quod sit, voluntate factum videtur, & ita
voluntas coacta, voluntas dicitur, ut tra-
ctatur in l. qui ita, 66. & ibi glossa, ad ver-
bum adisset, ad senatus cons. Trib. P. lib.
36. titul. 1. l. si mulier, §. si metu, quod me-
tus caus. P.

e voluntas ab effectu multum distat, ideo
antequam effectus sequatur, potest susci-
pere mutationes, vel potest intercipi ne for-
tiatur effectum, diciturque ambulatoria
& variabilis, usque ad ultimum vita spi-
rituum. l. 4. de adimendis legat. in P. l. cum
hic status, 3. 2. §. penitentiam, de donatio.
inter virum & uxorem, morte autem fi-
nitur. l. 1. de sacros. eccles. C. l. 4. loc. P. cum
similibus. Ius autem & effectus ratam effi-
ciunt voluntatem & prohibent ne variare
possit volens, ut contra, voluntas rata non
est, quæ aliquid contra ius vel bonos mores
aut turpe iubet. l. si quis inquilinos 112. §.
penult. & §. l. seruo alieno, 113. de legat.
1. l. non dubium. C. de testib. c. cum in offi-
ciis, & c. 2. de testa. Impossibile enim facta
existimatio, quod iuri & bonis moribus
aduersatur, l. filius qui, de condi. insti. P.
c. si. de pact. P. ubi impossibilia iuris & fa-
cti ponuntur. Et quod iure prohibetur, non
minus quam id quod ut inseritur extra li-
bertatem

bertatem voluntatis esse dicitur. l. libertate de statu hominum, in P. Sic & consensus interdum rati, interdum non rati dicitur, ut in l. peruenit, 3. de emtio.

f lex naturalis soluere seu implere fidem & promissione iubet, ca. 1. de pact. l. 1. de constituta pecunia P. l. 1. §. 1. de pact. P. ideo voluntatem consensu formatam ratam facit l. cum amplius, 84. §. is natura debet, de regul. iur. Pan. l. naturales, de actio. l. fideiussor obligari, §. fideiussor. in P. l. frater a fratre, de condi. indeb. P. l. quib. dieb. de condi. & demonstra. Naturalis obligatio secundum Philippum Decium ad dictum. §. is natura, consideratur primo ratione equitatis naturalis, qua oritur ex consensu. ex l. 1. de pactis, l. 1. de constituta pecunia, ratione, cuius etiam, quando cum seruis contrahitur, vinculum oritur naturalis obligationis. l. naturaliter, & l. si id quod, de conditio. indebiti, & inter patrem quog, & filium, l. frater a fratre, eod. tit. Sed & ipsemet consensus, qui ex animo procedit, per se naturalis est, & ex libertate naturali omnibus hominib. indita nascitur, nulla prioris distinctione addita sexus vel conditionis civilis aut dignitatis, quo fit ut dicamus ex consensu seruos obligari naturaliter posse, & ipsos principes suis pactioib. adstringi, ut in c. poste aquam, 25. q. 3. c. 1. de probat. §. 1. de natura feudi in vsib. feudorum. c. 1. de probat. Et sic ratione consensus naturalis, omnes contractus dici possunt de iure gentium, l. ex hoc iure, de iustitia & iure P. c. 1. de probat. glo. in l. 2. de precib. impera. offeren. C. Quaquam ratione formula & solemnitatum, quidam dicantur iuris civilis. Quare ratione consensus iterum dico omnes & ipsi principes ex pactis & conventionibus obligantur. Bart. & alii in l. digna vox, de legib. C. Bald. ad l. final. de transact. in l. ex imperfecto, de testam. Iason. ad l. ciuitas, de rebus credit. P. Barbatus ad ca. 1. de constitut. Decius. confi. 410. incipiente in causa. omitto reliquos, Quando autem naturalis obligatio a iure

admittit comprobationem & solemnitatem, & vinculum nanciscitur, firmior fit. Alia species obligationis naturalis sine consensu, ex facto ipso, instinctu naturali, ob beneficium acceptum, cum sine pacto quis ad remunerationem obligatur, qua non est ita efficax, ac prior, qua cum consensu est, & de qua in l. sed si lege, §. consuluit, de petitio. in heredit. l. si non sortem, §. libertas, de conditio. indebiti. Pandect. cap. cum in officiis, de testam. canon. nihil 84. distinct.

g Sic promissiones suas Deus adimpleuit Iudeis, Iosua 21. Exod. cap. 2. & cap. 6. & fidelis Deus manet in promissis, 1. ad Corinth. 1. & vota sibi promissa exsolui desiderat. Num. 3.

h Quod probatur, titulis de pactis, de transactionibus, de locato. de emtione & similibus in utroque iure.

i Videnda tota l. iurisperitum, de pact. in P. faciunt & tituli de actionibus, de obligationibus in institutionibus iuris civilis, in C. & P.

k Compelluntur vero fidem seruare contrahentes, & per legem & magistratum sententias, l. iurisperitum §. prator ait, de pactis. P. l. pacta qua contra. C. eo. tit. l. nec ex pratorio, 28. de reg. iur. P. & liquet in utroque iure ex tit. de pactis, & de transact.

l Contractus legē ex conventionione accipiunt, l. 1. §. si conuenit, de positi. P. c. 3. de deposito. l. contractus quidam, 24. de reg. iur. P. l. si certo, §. interdum, comoda. P. sine consensu nulla est obligatio, conuentio vel pactum cuiuscunque sit generis, vel ex numero eorum, quare aut verbis aut literis contrahuntur. l. 1. §. adeo, de pact. P. Iacobolenus Iurisperit. hunc consensum, vocat affectum concurrentem ex utraque parte contrahentium, antequam res in obligationibus vel contractibus dominium transferant, in l. in omnibus rebus, §. 5. de actionibus. l. non omnis muneratio, de reb. redit. Pand. probat & l. obligationum substantia, 3. §. non satis, de actionib. P.

m vt tit. de verbo. obligatio. in institutio. & A

Pandect. & diximus supra, nec in his aliud venit, quam quatenus lingua nuncupatum fuerit, l. 99. quicquid adstringenda, de verb. oblig. P.

n vt mutuum, depositum, commodatum, pignus, vt suis titulis ante docuimus.

o mul. de literarum obligatio. & supra nos docuimus.

p § fin. de obliga. ex consensu apud Iustinia. l. consensu, de obliga. in P.

q § final. de obligat. ex consensu. l. 2. de actio. Pandect.

S C H O L I A,

a Cupiditas habendi omnium malorum radix, canon. bonorum 47. distinctio. § cogitatio, vt iudices sine quoquo suffrag. & c. in Nouellis, cap. 1. in proemio decretalium.

b can. qualitas, 2. de poen. distinctio. 5. quia licitum iura ciuilia dicunt contrahentibus, se in pretio circumuenire. l. in causa, in 2. sic incipiente, § idem respondit, de minoribus, 2 § annis. l. item si pretio, § quemadmodum, loca. Pandect. Et perdifficilis est iusta equalitatis, qua rei cum pretio fit, estimatio, l. 1. de contrah. emt. P.

c Diuus Augustinus, in libr. questionum veteris & noui testamenti, c. 27. referitur in can. 10. fornicari, 88. dist.

d can. 11. euiciens 88. dist.

e veluti si emtio rei pignolata simulatur, ad vsuras in fraudem legis percipiendas, vel ad fructus lucrandos, quod improbat, in cap. ad nostram, § de emtio. Item si pretium & permutatio miscantur, vt in capit. ad questiones, 6. de rerum permut. filocatio perpetua dicta, & emphyteusis fiat, qua speciem venditionis vel affinitatem cum ea habet, capit. nulli de rebus Ecclesia non alienand. & in nouella, de alienatione & emphyteosi, cum similibus. Tanta etiam cum aliis contractibus erat emtionis & venditionis affinitas, vt nulla fieret alienatio sine venditione vera, vel ficta seu imaginaria, per quam transferretur dominium rerum per as & libram, ex aliis contractibus, imo & in vltimis voluntatibus, §. 1. de testamentis ordinandis. Cicer. 2. de legib. & in topicis, in quem locum & Boetius Plutar. libr. de sera numinis vindicta, Varro 2. de re rustica ca. 10. atque Sext. Pompeius Festus. in 1. de verb. significat. abemito, inquit, significat demitto, vel auferto. Emere enim dicebant antiqui pro accipere. Ita emtionis & venditionis appellatio generalis continet omnino contractum, per quem dominium transf-

DE EMPTIONE ET
venditione.

a TITVLVS XIIIIL

a Tractatur de emptione, lib. 3. decret. tit. 17. 1. qua. 1. ca. eos qui. & in questio. 2. & 3. in multis canonibus, & in can. canonum statutis, ca. quicumque, 14. quest. 4. ca. qualitas, de poenitentia. distinctio. 5. libr. 18. Pandect. tit. 1. & sequentibus. libr. 4. C. tit. 38. & sequenti. lib. 10. C. tit. 4. lib. 3. institut. tit. 2. 4. libr. Basilicorum eclog. 19. tit. 1. & in nostro Syntagma iuris. lib. 25.

CAPVT I.

Continuatio, emtionis periculum in negotiatioe.

I Nter contractus, qui discussione Ecclesiastica digni sint, est emtionis, venditionisve conuentio, in qua propter inordinatas cupiditates habendi, facile committitur peccatum. a Qualitas autem lucri aut negotiantem excusat, aut arguit, quia est honestus & turpis quaestus: ille, probatus, hic non difficile tamen inter emētis & vendentis commercium, non interuenire peccatum. b Negotiari aliquando licet, aliquando non licet. c Homo tamen mercator, vix aut nunquam potest Deo placere. d Saepe & contractus emtionis & venditioni affines, eum contractum confundunt, e & proinde illius, ab aliorum substantia, distinguenda erit subtilius natura.

transfertur, l. sicut, §. venditionis, quib. A
 modis pignus vel hypothecae soluit. P. facit l.
 veteres 19. ut sui, de actio. emt. qua iuxta
 veram mentem sic debet intelligi. Idq. non
 proprie sed ex similitudine, quod sicut ex
 emptione transfertur firmiter dominium,
 sic & ex aliis contractibus, ad quos nomen
 transfertur. Iuxta l. cum manu sata, de
 contrahen. emtio. alioquin inter emptionem
 & alios contractus, multum interest, quā-
 nis conveniat in translatione domini & B
 in l. in quorū finibus, de pignori. P. l. quic-
 quid, l. verba gesserunt, de verborum si-
 gnificatio. vide qua diximus lib. 25. Syn-
 tagma iuris, cap. 1. Possumus & addere
 etymon nominis, emtio, quod ad omnem ac-
 quisitionem pertinere potest & domini
 translationem, siquidem nomen emtio, me-
 um, non omnino absurdum de eo referri poterit,
 unde emtio, mihi datum, & emtio, meus
 mihi quaesitus, & hinc dicimus quod semel C
 meum est, amplius meum fieri potest, §.
 sicut ag, discretis, de action. apud Iustinia.
 l. 3. §. ex pluribus, de acquiren. possessio. P.
 & meum, tuum, suum, sunt pronomina
 possessiva & distributiva dominiorum,
 ea, quae iure 8. dist.

CAPVT II.

Quidemtio.

Emtio, est contractus a nominatus b D
 bonae fidei, c iuris gentium, d per quem
 fit commutatio rei cum pretio, e ex con-
 sensu. f

SCHOLIA.

- a contractus nomen pro genere est, habens,
 cuius plures sunt species, & contractus di-
 citur, utro citroq. obligatio graecis synalla-
 gma, l. Labeo, §. contractus, de verbor. si-
 gnificat. ex numero contractuum est em-
 tio, l. iuris gentium, §. 1. de pact. P. E
 b dicta l. iuris gentium, §. 1.
 c §. actionum, de actionib. ubi docetur, qui
 contractus, quaeve eorū actiones sunt bona
 fidei, quaeve stricti iuris. Observandum
 tamen in omnibus contractibus sine bona

fidei dicatur siue stricti iuris, exigi bonam
 fidem, l. bonam fidem, C. de actio. & in o-
 mnibus obesse malam fidem dolosis, l. 1. &
 l. ne ex dolo, de dolo. P. quia bona fidei ad-
 uersatur dolo, l. 3. in fine pro seruo, l. si do-
 lo, §. C. de rescinden. venditio. Verum sin-
 gulari quadam distinctione quidam con-
 tractus bona fidei, ut emtio, locatio, & di-
 cuntur quidam stricti iuris, dicto §. actio-
 num, de actio. & in l. unica, §. sed et si non
 ignoramus, de rei uxoria action. C. l. pe-
 nult. solu. matrimo. P. l. 82. de solution. di-
 cuntur & stricti iudicii, in l. in actioni-
 bus, de in litem iuran. in P. Bone fidei por-
 ro dicuntur, quod in illis bona fides exuberet,
 & multa censentur conuenia, de qui-
 bus nominatum dictum non fuerit ex usu
 communi & bona fide subintellecta ex na-
 tura & consuetudine contractus & con-
 trahentium cauere solita alioquin, §. in bo-
 na fidei, de act. in P. l. consensu eo. titulo. P.
 l. quod si noluit, §. quia assidua, de ad lit. e-
 dict. P. Tullius Cicero 3. officiorum sum-
 mū vim esse dicebat in omnibus arbitris,
 in quibus ex fide bona agitur, & c. & idem
 addendus in Topicis & ibidem explicatio
 Boetii, sic in §. fin. de obligatio qua ex con-
 sensu. In emtionibus, venditionibus, loca-
 tionibus, societatibus, mandatis, aliter alte-
 ri obligari dicitur ad id, quod alterum al-
 teri ex aequo & bono praestare oporteat,
 iunge & §. penult. de loca. Stricti iuris con-
 tractus dicuntur, in quibus quidem ex bo-
 na fide agitur, verum ita late non fit exten-
 tio, ut in ceteris, qui bone fidei appellantur:
 sed remanēt placita intra fines conuentorū
 expresse, ut nec plus nec minus, nec aliter
 quam placuerit expresse, peti aut iudicari
 possit, ideo stricta vel restricta conuentio-
 nes dicuntur, l. quicquid adstringenda, de
 verbor. obliga. P. l. exemplo, 1. 1. & l. si quis
 absentis, de actio. P. hincque colligitur vna
 differentia inter contractus & actiones
 stricti iuris & beneficii, ut index in con-
 tractibus bone fidei possit supplere omissū,
 quod per stipulationem expresse adici

posset, in stricti iuris iudiciis, l. qua tantum-
de, de negotiis gest. P. l. Lucius, depositi, &
in arbitrio iudicis est in bona fidei iudiciis
estimare quantum ex bono & a quo actori
restitui debeat, in quo & illud continetur,
ut si quid inuicem prestare actorem oporteat,
eo compensato in reliquum is cum
quo actum erit condemnatur, quod denegatum
in stricti iuris iudiciis, excepto quod
ex Marci Caesaris rescripto doli mali excep-
tione, compensatio inducebatur, §. in bona
fidei, de actionib. apud Iustin. secunda dif-
ferentia, quod omnia accessoria veniant in
bona fidei iudiciis, l. 1. de actio. emt. P. Et
de quibus etiam nihil fuerit cogitatum,
ut in emtione nata c. sa. & similia, l. fundi,
§. si rata, de act. emt. P. cap. cum Ecclesia,
de causa possession. ubi est notabilis glossa
hac de re copiose disputans, ad verba, in iu-
diciis, in stricti vero iudicii actionibus
accessoria non veniunt, nisi post acceptum
iudicium mora interueniente, l. 2. & 3. & l.
in his, & l. videamus, 3. §. si actionem, de
usur. P. Sic de usuris, dicimus iure civili,
ut debeantur ex bona fidei iudiciis etiam
non conuenta, l. usura, de usuris; P. ex mo-
ra, l. mora, eo. tit. & tantundem efficiet in
his officium iudicis, quantum in stricti iu-
ris actionibus & obligationibus stipulatio.
l. Lucius, & l. qui per collusionem §. si. de a-
ctionib. emt. P. l. Lucius, depositi. P. usura-
rum tamen modus arbitrio iudicis, ex mo-
re regionis constituitur, l. 1. & l. in con-
traria, de usur. P. Tertia differentia quod
cum dolus dat causam contractui bona fi-
dei, ipso iure contractus nullus est c. cum
vniuersorum, de rerum permuta. l. & ele-
ganter, de dolo, P. si dolus committatur a
contrahentibus. nam si committeretur ab
alio, teneret quidem contractus, sed dare-
tur actio de dolo in decipientem deceptis. E-
dict. l. & eleganter, §. 1. causam contractui
dare dicitur ad hunc effectum dolus,
quando contractus aliter non fuisset se-
quutus, si non interuenisset dolus, alioquin
si non obstante dolo, quis esset contracturus,

A tenebit contractus & pro incidente in con-
tractum dolo agetur, veluti si venditurus
eram quidem, sed per unum dolum minus
quam decreueram vendidi, vel si per do-
lum meum plures emeris quam emisisses do-
lo non interueniente, tenet quidem contra-
ctus, sed agitur ad supplementum pretii, l.
Julianus, §. sed si venditor. de act. emt. P.
vel deceptus ager ad rescissionem contra-
ctus, l. si dolo, §. de rescinden. venditio. C.
lib. 4. tit. 4. non autem qui decepit, l. trans-
actione finita, 10. Cod. de transactio. Lo-
quimur autem & hic de dolo, concilio
commisso, non de eo qui dicitur re interue-
nire, puta per deceptionem ultra dimidi-
am iusti pretii, qua dicitur dolus re ipsa
non ex fraude, l. dolus 10. & l. 2. de rescin-
den. vend. C. cap. 3. & cap. cum causa, de
emtio. meminit & de dolore ipsa commis-
so, l. si quis cum aliter, 36. §. fina. de verbo-
rum obligatio. P. est & mala fides qua con-
tractum nullum reddit emtione, contra-
here l. contrahere prohibente, l. quemad-
modum, de agricol. & cens. lib. 1. C. l.
non dubium, C. de legibus. In contractibus
vero stricti iuris, quamuis dolus dederit
causam contractus, tamen ipse subsistet
ipso iure, quandiu non impugnatur, cate-
rorum qui ex eo agit repellitur ope excep-
tionis doli, l. si quis cum alteri, de verbo-
rum obligationib. l. cum postea quam 9.
de pact. C. l. dolo, §. de inutilib. stipulatio-
nib. C. li. 8. tit. 39. §. 1. de exceptio. l. 3. C.
eod. tit. de exceptio l. 7. §. de pact. P. Com-
mune bona fidei omnibus iudiciis erit non
admittere prestationem, qua contra bonos
mores desideretur, l. generaliter, de usur.
P. l. si in Asia, §. 1. depositi. P. Quarta diffe-
rentia quod in bona fidei iudiciis potest in
litem iurari ex affectione, in aliis nequa-
quam, l. in actionibus, de in litem iuran. l.
in hoc, §. 1. communi diuidun. Quae omnia
possunt convenire contractui emtione &
venditionis, qui est bona fidei, cui tamen
vinculum stipulationis adiungi poterit,
quia & stipulatio est commune vinculum
ad

ad omnes conventiones & obligationes per-
tinentes, si adhibeatur, l. 1. §. 1. stipula-
tio, de verbor. obliga. sic exempla dantur
stipulationis addite emtioni, in l. 1. §. 3. de
actio. emti. & apud Varronem lib. 2. de re
rustica, cap. 2. 3. 4. & 5. Ita apud Plau-
tum in Epidico, actus 3. scena 4. miles a
Perithana fidicinam emit.

Miles. Estne emta mihi hæc? Per
istis legibus habeas licet, &c. Et Seneca
3. de beneficiis, utinam nulla stipulatio
emtozem venditori obligaret.

leg. hoc iure, de iustit. & iure, P. l. iurif-
gentium, de pact. P. l. 1. §. fin. de contrah.
emti. P. §. ius autem gentium, ver. hoc iu-
re, de iure natura. Ita frequens hic contra-
ctus, quod ius gentium omni humano ge-
neri commune sit, dicto §. ius autem genti-
um, §. l. 5. de iustit. & iure.

de commutatione rei cum pretio, in l. 1. de
contrahen. emtio. P. §. 1. eod. titu. apud Iu-
stin. ita affinis hic contractus permutatio-
ni, l. 2. C. de ver. permut. lib. 4. tit. 2. l. 2. eod.
tit. P. l. si, ex quib. caus. in poss. ea. P. lib. 4. 2.
P. tit. 4. & certe omnium fere commercio-
rum origo & contractuum, a rerum per-
mutatione cœpisse videtur. Nā postquam
fuerunt rerum dominia diuisa, homines
quibusdam cœperunt egere, qua apud ali-
os essent, & quadam apud se superflua ha-
buerunt, & ita cœperunt superflua cum
necessariis permutare, ut docet Aristotel.
1. Politicorum cap. 5. & 5. Ethicorum,
cap. 5. Cum autem saepe accideret, ut nulla
essent superflua qua cum necessariis per-
mutarentur, inuenta publica materia qua
suppleret illam difficultatem permutatio-
nis, & qua aestimatio fiat rei, & pretium
daretur, l. 1. de rerum permuta. P. l. 1. de
contrahen. emtio. P. §. item pretium, eod. tit.
apud Iustinia. statim autem ubi pretium
conditum est, emtio dicitur perfecta etiam
re non tradita, cap. in tantum 36 §. 1. de si-
mo. vel si fides habita sit in pretio, aut con-
uentum de co sit, l. 2. §. 1. de contrah. emti.
P. l. emti fides, C. eo. tit. §. 1. & §. pretium

item, eo. titu. apud Iustinia. pretium quasi
peritium, quod a peritis statuatur. si enim
ait lib. 4. de lingua latina Varro, pretium
quod aestimationis emtioni sine causa con-
stituitur, dictum a peritis, quod hi solum
possunt facere recte id. Atque Seneca lib. 2.
de beneficiis cap. 16. solum sapientem ve-
ram aestimationem rerum nosse, eamq. pro
tempore, tradit.

in l. in venditionibus, 9. de contrah. emti. P.
l. consensus, de actio. l. 1. §. 3. de rescind.
vendit. C. §. fin. de obliga. qua ex consen-
nascunt. apud Iustinia.

CAPVT III.

Emtionis distinctio.

EMtio, a vel vera b vel ficta seu imagi-
naria c dicitur, vel talis qua pro emtio-
ne habeatur, d hic nos de vera agemus.

SCHOLIA.

a hic agimus de emtione prout est contra-
ctus nominatus, separatus a generali no-
mine, quod omnem dominii translationem
significat.

b Id est, qua consistit substantialibus huic
contractui tributis, re. pretio iusto, & con-
sensu, l. 1. de contrah. emti. P. nec declinat
in alium contractum, ut in ca. ad quaestio-
nes, de rerum permutatio.

c ficta dicitur vel cum fraude, vel sine frau-
de, cum fraude, si pignori vere res data fue-
rit creditori, & is in fraudem usurarum,
fingat emtione intercessisse, ut in cap. illo
vos, 4. de pignori. cap. ad nostram, de em-
tio, l. 2. C. plus vale. quod agi. lib. 4. C. titu.
22. venditio simulata, venditio non est
proprie, l. cum in venditionem 16. de con-
trahen. emti. l. si donaturus 3. l. emti fides
9. C. eod. titu. simulata & imaginaria et-
iam venditio, qua sit pretio non acceden-
te, & sine mente alienandi, qua veluti alii
contractus imaginarii, non habet vincu-
lum obligationis, l. contractus imaginarii,
59. §. 4. de actio. P. & pro non facta ha-
betur, nec alienatione rei habet, l. nuda &

imaginaria, § 5. de contrah. emtio. P. l. em-
tor, l. 2. de aqua pluuiā arcenda, P. l. ima-
ginaria, l. 6. de reg. iur. P. Imaginaria rur-
sus emtio dicitur, quando ita emtio fit ab
initio, ut fides detur ab emtore de reddenda
oblato pretio; quod recte colligitur ex
l. 4. §. si ab ignoto, de manumissionib. P. &
illa ficta, qua differat ab emtione redhi-
bitiois seu sub pacto de retrouendendo sub
certo tempore, quo pendente vera emtio
manet, l. 2. de pactis inter emtor. C. si sine
fraude fiat, non aliter, C. ad nostram de
emtio. Erit & ficta emtio & imaginaria,
qua ea lege contrahitur, ne dominium trans-
feratur in ementem, l. cum manu sata, 80.
§. fin. de contrah. emtio. ficta & ea, qua ad-
hibetur alius contractib. per c. & libram
factis, ut in donatione l. fina. C. de dona. in
testamentis. §. 1. de testament. apud In-
stin. & quando uxor per coemtionem olim
ducebatur, datis tribus assibus, de qua &
Nonius Marcellus. Imaginaria ita eman-
cipatio emtione simulata, l. si. C. de eman-
cipa. libero. lib. 8. tit. 49. & adoptio in l. fin.
C. de adoptio. lib. 8. tit. 48. §. fin. C. quib.
mod. ius patr. potesta. solui. cū simili. Ima-
ginaria & venditio, qua fit nummo uno, l.
si usufructus, §. fin. de iure dotium, qua om-
nino inutilis non est ut simulata, sed ua-
let ut donatio collata ex consensu in aliam
sub specie venditionis, l. si donatio ualere
alioquin possit, l. si non uerum, §. de dona-
tio. inter uirum & uxor. C. sic intelligenda
l. emti, in fine C. de emt. facit in argumen-
tum, imaginaria solutio, qua acceptilatio
est, & liberat, §. item per acceptilationem,
quib. mod. tollit. obligat. l. 1. de acceptula.
P. Postremo imaginaria quoque emtio di-
citur, in qua supponitur emtor, qui quam-
uis suo nomine emat, tamen fide alteri da-
ta alienis nummis comparat nomen tan-
tum, & ministerium adhibet, ut in l. is qui
suis nummis, §. si ab ignoto, de manumis-
sio. P. l. fin. C. si quis alteri uel sibi, lib. 4. C.
titu. 50. In quo casu imaginaria emtio nō
est inutilis, sed habet locū in persona eius,

A qui alium supponit in suam utilitatem, in
l. 1. & 2. plus ualere quod agitur, C. dum-
modo ipse aliunde non prohibeatur contra-
here, alioquin si prohibeatur contrahere in
sua persona, non ualebit contractus in per-
sona capaci supposita per eum, l. 1. in fine, de
contractib. iudic. C. l. cum propria. §. & l.
multum interest, 6. C. si quis alteri uel sibi,
l. 46. de contrah. emtio. P. l. §. 3. 4. 5.
de auct. tutor. facit l. & qui sub imaginem,
10. de distra. pig. lib. 8. titu. 28.
B d pro emtione habetur & est etiam litis esti-
matio, l. 1. & 3. pro emtore, P. Sic quando
res estimata datur in dotem, emta cense-
tur, l. qui balneum 9. §. fina. qui potior. in
pign. habeant. l. plerumq., 10. §. si ante, & l.
cum post, 69. §. penult. de iure dotium. P.

CAPVT IIII.

Ex quibus constat emtio.

E Mtio constat re uendibili, a iusto pre-
tio, b & consensu legitimo, c qui deter-
minat rem & pretium, d & pacta adicit
conventioni, de quibus postea. Quod si
pretium ultra dimidiam iuste estimatio-
nis habeat defectum quam deceptionem
re ipsa dicimus, in arbitrio emtoris erit, uel
supplere iustum pretium; aut uenditoris
abire ab emtione. e

S C H O L I A.

a uenditio sine qua res ueneat, non est, l. 1. &
l. nec emtio, 8. de contrah. emt. Rei appella-
tio hic etiam generalis, pertinens ad omne
quod habere, possidere aut persequi possu-
mus, & in commercio est, non autem ea,
qua natura, ius gentium, ciuile aut diu-
inum uel boni mores a commercio exem-
runt, l. si in emtionem, 34. §. omnium. de
contrah. emt. & ita res soli, mobiles, immo-
biles, hereditates, actiones, iura uendi pos-
sunt & emi, titu. de heredit. uel alio. uen-
di. lib. 4. C. & lib. 8. P. titu. 4. l. nominis
uenditio, C. eod. l. si nomen sit distractum,
4. l. emtoris nominib. C. eod. P. item & ser-
uitus, l. cum manu sata, 80. §. 1. de contrah.
emtio.

emtio. fructus & partus futuri, l. nec em- A
tio, de contrahend. emt. P. l. & qua non-
dum sunt, de pignorib. P. frumenta in her-
bis, l. fistulas, 78. §. fina. de contrahen. emt.
P. l. artem, §. qui maximas, de publica.
Quamuis hodie hac sine distinctione non
admittantur. Nam quod pertinet ad ven-
ditionem actionum vel nominum edita
lex distinguens in l. per diuersas, & l. ab
Anastasio, de manda. C. & odiosa visa est
venditio nominum, quando ad vexationem
litigantium fit, & ut potentior aduer- B
sarius detur, cap. nonnulli 28. §. sunt & a-
lii, & ibi Innocentius, iuncta glossa ad ver-
bum mercimonii, & cap. quia nonnulli,
de rescript. Innocentius iterum in cap. sedes
Apostolica, & ibi glossa, ad verba, sed &
ne liceat, eod. titu. de rescript. odiosa et-
iam & vetus rei litigiose venditio, l. 2. &
l. fin. C. de litigio. prohibitum & aliquan-
do lege Francica propter fraudes, ne fructus C
immaturi in herbis emerentur, per Caro-
lum Magnum titulo de prohibita aliena-
tione futurorum fructuum, lib. 2. legum
Longobardorum, fuerunt ea de re consti-
tutiones Ludouici 11. anni 1492. artic.
1. & Francisci, 1. sur la traicte des blez.
b sine pretio certo emtio nulla, l. 2. §. 1. de
contrah. emtio, P. l. emti fides 9. C. eod. ti-
tul. pretium arguit contractum emtionis l.
fina. ubi Bartol. de prediis curialium lib. D
10. C. diciturque esse de substantia contra-
ctus, l. pacta conuenta, de contrahen. em-
tio. P. Ex parte venditoris datur res, ex
parte emtoris pretium l. 1. de rerum per-
muta. §. 1. & §. pretium, de emtio. pretium-
que apud venditorem loco rei esse cense-
tur, l. si & rem, de petitio. hered. P. l. 1. de
distract. pignor. Quare pretium debet ef-
se iustum, id est, accedens ad verum valo-
rem rei vendita, alioquin si non estimetur E
ipsares, sed vel usus fructus usus, vel com-
moditas, alius est contractus puta locatio
vel alius, l. 1. loca P. l. 1. §. si quis seruum,
de positi. P. Pretium item in pecunia, electa
signata probaque materia, l. 1. de contra-

hend. emtio. nempe ex constitutione prima
contractus, nam contractu inito, nihil pro-
hibet loco pecunie dari alias res estimatas
in solutum, l. pretii causa, de rescind. ven-
ditio. alioquin rei emtio per aliam rem lo-
co pretii fieri non potest, l. emtionem, 7. de
rei vendi. C. esset namque potius hic con-
tractus permutationis quam emtionis, re
pro re data & permutata, l. 1. de contra-
hend. emti. P. l. 1. de rerum permuta. P. In-
ustum pretium & legitimum, respondens
& congruens rei vendite esse debet. l. et si a-
quo pretio, & l. si fundum per fideicommiss-
sum, de lega. 1. vilissimo pretio venditione
facta, non censetur venditio, sed vel dona-
tio l. si quis ante, de acquirenda possessio l. si
quis conduxerit loca. P. aut contractus si-
mulatus, cap. ad nostram, de emtio. Nec ad
magnam rem comparandam, pretium
exiguum sufficit, l. ita autem, in princip. de
administratio. tutorum in P.
c cap. 3. §. fina. de emtio. consensum & deter-
minare emtionem ait l. 1. §. fina. de con-
trah. emt. P. §. 1. de obliga. qua ex consensu
nascun. & in dubio iusti pretii, num quis
voluerit donare vel vendere recurritur ad
intensionem & consensum l. cum donatio-
nis, 36. l. in venditionibus 9. de contra-
hend. emtio. P.
d pretium hic de formali intelligendum est,
quippe pretium legitimum duplex consti-
tuitur, formale & commune. formale est,
quod formam accipit quantitatis ex defi-
nitione contrahentium, ex additione &
diminutione, donec in certum conuene-
rint, l. si voluntate, 8. de rescindenda ven-
ditio. & ita hoc formale pretium, dicitur
in l. in lege Falcidia, 62. ad legem Falcid.
P. & in hoc cadit affectio, ratione cuius
vnus alio plus minusve estimare potest, ut
maiori pretio filius patrem, potius quam a-
lius redimeret, l. pretia rerum 63. ad leg.
Falc. P. maiori etiam pretio, fundum suo
vicinum emeret quam alius, l. et si a quo
pretio, & l. si fundum, de lega. 1. l. si cui fun-
dus, de lega. 2. vel ratione etiam quod ven-
D d d

ditares fuerit maiorum alicuius, l. lex qua A
tutores, C. de administratio. tutor. C. cap.
constitutus, de in integrum restitutio. l. si
in emtione, de minorib. 25. ann. P. Com-
mune pretium legitimum, rursum est du-
plex, vel quantum in rei veritate valere
possit, dictis ll. in lege Falcidia, & pretia
rerum, ad leg. Falci. quem valorem meti-
tur ex rebus Iustinianus, ut fructus rei
20. annorum aestimati, faciant verum rei
valorem, §. sanctissimus, de alienat. & B
emphytheo. in nouellis, §. quia vero Leo-
nis quidem, & §. si vero alicuius, de non
alienan. reb. ecclesiastic. in nouell. vel
commune pretium est, ex communi re-
rum functione, seu prout communiter ven-
ditur, dict. l. pretia rerum. & l. si seruum,
ad leg. aquil. secundum qualitatem &
consuetudinem loci, §. fin. de donatio. cau-
sa mor. P. Et habita ratione temporis, quo
res venit. Nam mutato tempore, mutan-
tur estimationes rerum propter usum vel
sterilitatem, vel copiam, l. ad rescind-
dam, de rescind. vendit. C. l. 3, §. diuisi fra-
tres, de iure fisci, cap. cum dilecti, in illis
verbis, tunc valentem, & cap. penult. de
emtio. Tempus quoque venditionis spe-
ctandum esse docet, l. ex nullo, §. 1. emtio.
Eo pertinet dispositio iuris, qua cautum,
vt presbyteri plebes suas admoneant, vt &
ipsi hospitalis sint, vt non carius vendant. D
transseuntibus, quam in mercato vendere
possint, alioquin ad presbyterum, id est E-
piscopum, transseuntes hoc referant, vt illi-
us iussu cum humanitate sibi vendant,
cap. 1. de emtio. vbi tamen glossa notat a-
buisse hodie in desuetudinem, vt Episcopi
qui presbyteri dicuntur, curam rerum ve-
nialium habeant, qua tamen ibi illis per-
missa, & in l. 1. C. de episc. audien.
cap. cum dilecti, 3. c. cum causam, 6. de em-
tio. l. 2. C. de rescind. venditio.

CAPVT V.

Qua vendi vel emi possunt
prohibita.

N On licet iudici vendere iustum iudi-
cium, a nec testi iustum testimonium,
b etsi liceat aduocato vendere iustum pa-
trocinium, c vel iustum consilium, d alta-
re, decimas, spiritum sanctum, emere vel
vendere simoniacam esse haresim, & pro-
hibitum, nullus fidelium ignorat: que ma-
modum prohibitum vedere res sacras, re-
ligiosas, fvt dare pro certa pecunia quan-
titate episcopalem iurisdictionem g, Ec-
clesiasticum beneficium h, aut sub annuo
pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimē
statui: quia dum sacerdotium sub huius-
modi mercede venale disponitur, ad æter-
næ retributionis præmium ratio non ha-
betur. Pro licentia docendi etiam, nemo
pretium exigere debet, neque obtentu cō-
suetudinis: k item prohibitum Christianis
sub pœna excommunicationis, ne Sarace-
ni seu hostibus fidei arma, ferrum, lintea-
mina, naues, galeas. Res pignorat simu-
late in fraudem prohibitionis videri nequit:
m concessa tamen est venditio census an-
nui constituti sub pretio certæ pecuniæ,
obligando pro præstatione eius census,
prædia vel domos inter laicas vel Ecclesia-
sticas personas, cum facultate redimendi
censum venditum restituto pretio vendi-
tionis, n venales etiam non debent exponi
reliquiæ sanctorum, o neque ipsæ res im-
mobiles Ecclesiæ, sine necessitate vel vtili-
tate, & causa legitima, & sine requisita so-
lemnitate, p nemo quoque rem alienam
in domini præiudicium ignorantis vendit,
q nec etiam vxoris dotalem immobilem in
dotem datam sine æstimatione; r non rem
subiectam restitutioni in præiudiciū eius,
cui restitui debet. s Sicut nemo etiam rem
suam emere potest. Possemus aliarum re-
rum prohibitas venditiones recensere,
E verum superfedemus, maxime cum illæ
copiose ex iuris ciuilibus codicibus, hauriri
possint. v

SCHOLIA.

a can. 7. non licet, II. quæst. I. vbi ponuntur
quæ

qua de aduocatis & testibus paulo post dicentur ex Dino Augustino ad Macedonium, Episto. 54. cano. non sane, 14. quest. 5. sententia prolata pretio interueniente seu venalis, sine appellatione etiam nulla est, l. venales 7. quando pronoca. non est necess. C. lib. 7. titu. 64. cap. cum ab omni specie mali, 10. de vita & honesta. clericor. can. ei qui appellat, 41. §. venales, 2. q. 6. & hoc etiam iurant iudices inuenientes magistratus se gratis iudicatuos submitten. B
 tes se quadrupli poene, si quid ultra salaria acceperint, l. fin. ad leg. Iul. repetun. C. Munera etiam prohibita exceptis xeniolis accipere iudicibus, l. plebiscito, 18. de offic. presid. l. solent, 6. §. non vero, de offic. proconsul. P. Exprobrantur accepta munera iudicibus Michea, cap. 3. & in can. 23. Iudices, 1. q. 1. Iudex per sordes seu pretio accepto iudicans, dispendio litis punitur, estimatione litis vera facta, l. fina. de poena iudic. qui male iudica. lib. 7. C. ti. 49. l. filiusfamilias, 15. §. fina. de iudic. P. legeque Iul. repetundarum tenetur, l. 3. ad leg. Iul. repetunda. C. & tanquam concussor poena quadrupli, can. sancimus 1. quest. 7. ca. quoniam, 18. distinet. & extra ordinem, l. 2. de concussorib. P. expresse in cano. 5. militare, 23. q. 1. Idipsum de assessorib. iudicum dictum, §. festinabis etiam, de manda. principum in nouellis, & cap. cum ab omni, de vita & honesta. clericorum. Proinde & initio litis iuranti litigantes, se nihil dedisse vel promississe vel daturos iudicibus pro causis, de quibus litigant, patrociniis causa, §. 1. ut litigantes iurent, & c. in authent. aut. principales, de iureiuran. propter calumniam dando, C. Puzitur & dispendio litis, qui pretio corrumpere tentauit iudicem, l. 1. iuncta anth. nouo iure, C. de poena iudicis, qui male iudicauit, l. 1. §. sed E
 & constitutio, de calumnia. P. Data ideo iudicibus stipendia, ne si his careant, a litigantibus hac occasione accipiant, & corrumpantur, l. si. C. ad leg. Iul. repetundar. §. 1. & §. sic iuratur a nobis, cap. 7. nouella, 8.

ut iudices sine quoque suffrag. fiant, & §. nos autem, nouella 161. de prouinciarum presidibus, §. oportet igitur, de praside Pysidia, nonel. 24. dic. ca. cum ab omni specie, de vita & honesta. clericor. Et hanc causam constitutionis stipendiorum iudicum profitetur aperte Iustin. in §. naq. Deo amabiles. ca. 11. nou. 8. ut iud. sine quoquo suff. & cur noluerit iudices dare pro officio consequendo, neve furandi daretur occasio. Quo pertinet quod scribit Lampridius in Alexandro Seuero, eam dixisse necesse est, ut qui emit vendat, ego non patiar mercatores potestatum, quod si patiar damnare non possim. Erubescio enim punire eum hominem, qui emit & vendit. Et Seneca 1. de benefic. 9. dicebat in fine, prouincias spoliari non esse mirum, quando que emeris vendere ius gentium est. De sumptibus autem & expensis, qua sunt a iudicibus inter iudicandum, an possint eas exigere a litigantibus quereret aliquis? Et respondetur, distinguendum esse inter delegatos & ordinarios iudices. Nam ordinarius, qui salariu sufficiens vel a principe, vel a publico accipit, no debet quippiam accipere extra xeniola & esculenta, qua uno die consumi possunt, l. solent, de offic. proconsul. P. ca. militare, 23. q. 1. etiam si de mandato principis extra prouinciam sibi commissam iret, cum debeat in itinere expendere, qua domi esset expensurus, ut tradit gloss. ad c. cum ab omni specie, ad verba praeter expelas, de vita & honesta. clericor. Quod & expresse statuit in administrationibus prouinciarum, §. illud tamen, de mandat. princip. cap. 9. nouella 17. & in §. 1. versic. nulli vero, ut nulli liceat habere loci seruator. nonel. 134. Quod intelligerem, si stipendia sufficerent ad utrumque modum viuendi, alioquin, si ad ea, qua ad profectum pertinent paranda non sufficerent, putarem tunc supplendum vel a principe vel a litigantibus sine corruptionis tamen fraude, & ita sit etiam iuxta textu ca. cu ab omni specie, de vita & hone. cler. ibi,

more secularium iudicum super decima litis, vel parte alia pro diuersa locorum consuetudine. *Quemadmodum ordinarius Episcopus dum visitat & circuit prouinciam, percipit expensas & procuratorem ab Ecclesiis visitatis; cap. cum Apostolus, cap. sopita, cap. cum nuper. de censib. cum simili. nisi dicamus & hoc expresse ius inter episcopalia dioecesano reseruatum in cap. conquereute de offic. ordinar. Reseruantur etiam olim more Gracorum sponsones que fiebant a litigantibus, pro mercede iudicantium, ut docui li. 23. Synagmaturis, cap. 3. numero 7. ex Iulio Polluce lib. 8. onomasticon, Suida. Quintiliano, & aliis. Et ex more prebendas sportulas, dicit glossa ad authen. offertur, ad verba, prebitis sportulis, per illam authenticam, de litis contesta. lib. 3. C. tit. 9. cano. fina. §. offeratur 3. quest. 3. agiturque in illis iuribus, de cautione pro solutione sportularum, antequam lis contestetur, ut in authent. generaliter autem, de episcop. & cleric. C. §. ad excludendas de litigiosis in nouellis. Taxatur autem personis Ecclesiasticis litigantibus, ut tantum dent iudicibus ordinariis ut executoribus semissem, & aliis maioribus aureum, vel duos solidos, in l. cum clericis, 25. & l. omnes qui, 32. §. executoribus, C. de episcop. & cleric. Dehinc taxatio redacta ad quatuor siliquas, §. sportularum, de sanctiss. episcop. in nouellis. authent. sed hodie, C. de episcop. & cleric. Dabantur porro sportule iudicibus ab utraque parte litigantium, §. ne autem, de iudicib. in nouel. fuerunt & sunt nunc alicubi, ex stylo curiarum sportularum nomine iudicibus certa summa definita, a quarum tamen solutione fisci procurator liber est, quia fisci semper gratis litigat, ut ait Iulianus ad nouellam 17. & 21. Item Episcopi, nouella 133. §. sportularum de sanctis. episcop. & cleric. C. Et hac pertinet ad ordinarios iudices. Quod si agatur de delegatis, permittitur illis accipere victualia & impensas a litigantibus dicto cap.*

cum ab omni specie, de vita & honesta cleric. Ita cum legati summi Pontifici mittuntur in prouincias, dum visitant, debent nutriri, & necessaria a visitatis consequi, cap. cum instantia, & cap. procuratorem, de censib. cap. accedentes, de prescriptio. Si modo illis ob eam causam nihil erogatum vel datum sit a summo Pontifice, mittente, non aliter, veluti legati a principibus secularibus in prouinciis missi, qui salario a fisco recepto contenti esse non onerare prouinciales debent, §. nulli, ut nulli iudicum liceat habere loci seruator. in nouel. §. illud tamen, de manda. princip. in nouel. Sic & episcopus delegans visitationem suae prouincia viris idoneis, tenetur illis necessaria congrue ministrare, ne eorum defectu desistant a cepto, cap. inter cetera, de offi. & potesta. iudicis ordinarii, Quod intelligendum de necessariis ad iter & visitationem, qua debet dare Episcopus, non autem de necessariis ad victum, qua debent praeberere visitati, dum visitantur, iuxta cap. cum secundum Apostolum, de censib. cum simili.

b Testes vendere et testimonia non possunt nec debent, dicto cap. non sane, 4. quest. 5. & tenetur lege Iulianae repetundarum, qui ob denunciandum vel non denunciandum testimonium pecuniam acceperint, l. eadem lege, 6. ad legem Iulianam repetundarum lib. 48. tit. 11. Tenentur & Cornelia legis de falsis poena, pecuniam ob dicendum testimonium accipientes, & qui dederint, l. 1. §. 1. & l. falsi poena, 20. ad legem Corneliam de falsis lib. 48. P. tit. 10. Sic in cano. fina. §. fina. quest. 3. si, inquit canon, liquidis probationibus, datione vel promissione pecuniarum corruptos fuisse testes apparuerit, reicere potest, & in can. 2. eiusdem 4. quest. 3. ex concilio Maticensi cap. 6. placuit sacrosancto Concilio, ut testes ad testimonium dicendum, pretio non conducantur cap. 1. & cap. sicut de testib. cap. licet, de probationi. Debentur tamen euocatis ad dicendum testimonium aliunde testibus,

testibus, ea qua ad victum necessaria sunt, A
 Et quedam etiam laboris causa, maxime
 si vivant suo labore, idque non ex corrup-
 tione vel largitione facta a litigantibus,
 sed ex arbitrio iudicis. cano. venditoris, 4.
 quest. 3. l. quoniam liberi. 11. C. de testib.
 l. 1. §. 4. eod. tit. P. l. eos qui, 6. §. si quis au-
 tem, de appell. C. l. 1. de fructu. Et lit. ex-
 pens.

can. non licet 7. 11. 9. 1. Aduocatus tamen, B
 non tam vendere patrocinium & consilium
 dicitur, quantum locare operas licite: quia
 de suo nemo cogitur facere beneficium, ca-
 no. precarie, 10. 9. 2. Et pacisci licite potest
 de salario aduocatus. l. vnic. C. de suffrag.
 quod & tractat glossa. 2. ad l. sumtus, C. de
 pact. ad l. si quis aduocatorum, & ibi Cy-
 nus. C. de postuland. Debet & iudex ita
 versari in honorariis aduocatorum, ut pro
 modo litis, proque aduocati facundia &
 fori consuetudine, & iudicii, in quo erat C
 acturus, iudicium adhibeat. Dummodo
 licitum honorarium quantitas non egre-
 diatur, qua olim diffinita usq; ad centum
 aureos. l. 1. §. in honorariis, & §. si cui cau-
 tum, de extraord. cognitio. lib. 50. P. tit. 3.
 quamuis prohibuerit antiquis temporibus
 lex Cincia, ne quis ob causam orandam
 pecuniam donumque acciperet, ut scribit
 Cornelius Tacitus, libr. 11. qua tamen in
 desuetudinem abiit: modus tamen salariis D
 constitutus pro more tribunalium & re-
 gionum, quem non liceat excedere. Et pro-
 mittit honoraria dari aduocatis, §. 1. ut li-
 tigantes inrent in exordio litis, & c. Nouel-
 la 124. & auth. principales, de iuramento
 propter calumniam, venditare patrocinia
 & defensiones aduocatos videtur annotas-
 se Anna. Marcell. libr. 30. dum ait, hoc
 ipsum inquit, venditant quod offitan-
 tur.

Vendere consilium iurisperiti licite di-
 citur, quando pro consilio seu consultatione
 aliquid petit, maxime si pro consilii resolu-
 tione debeat libros euoluere: alioquin gra-
 tis teneretur consulere, secundum glossam,

ad cano. non licet, 11. 9. 3. Contrarium ta-
 men tenet Ioannes Andreas, in mercuria-
 libus, Franciscus Purpuratus. in l. si me &
 Titium, si certum petat. P. qui defendunt
 Iurisperitum non teneri gratis consule-
 re, etiam si non oporteat libros euoluere, ni-
 si pauperes sint qui petunt consilium, ut ait
 Albericus ad l. 1. de postulan. C. Id ipsum
 de patrocinio gratis pauperibus imparti-
 do traditur, & disputatur per Aurenium
 in prima parte styli parlameti. Cur autem
 potius prohibeatur testibus & iudicibus
 accipere, quam patronis & consultoribus,
 datur ratio, in can. non licet, 11. 9. 3. quod
 iudex & testis ex utraque parte ad iudi-
 cium adhibentur, aduocatus ex consulto-
 re, non nisi ex altera. Rursum pauper dum
 non habet quod offerat non solum audiri
 contemnitur, sed etiam contra veritatem
 opprimitur. Cito violatur auro iustitia,
 nullamque reus pertimescit culpam, quam
 redimere se posse nummis existimat cano.
 pauper dum non habet, 72. 11. 9. 3.

cap. presbyter, 3. ca. qui studet, 11. & tota
 1. causa, 9. 1. 3. & §. & totis titulis, de si-
 monia. Actor. 8.

Res sacre & litigiosae sunt extra commercia
 hominum, & vendi non possunt. §. fina. de
 emtio. l. sed Celsus, 6. l. hanc legem vendi-
 tionis, 23. cum sequentibus, de contrahen-
 emtio P. l. inter stipulantem, §. sacram, de
 verborum obligationibus, quia non sunt
 in vltius hominis bonis, l. 1. & l. in tantum,
 §. sacra res, de rerum diuisio. res sacra non
 recipiunt estimationem, l. sacra loca, §. fi-
 nal. de rerum diuisio. ideo vendi nequeunt,
 quia sine pretio non consistit emtio. §. pre-
 tium, de emtio. apud Iustin. l. 2. §. sine pre-
 tio, de contrahend. emtio. in P. sic calices
 patina, libri Ecclesiae, vestis oppignorari et-
 iam non possunt, cap. 1. de pignorbis potif-
 simum consecrata, nisi vel aliis Ecclesiis ex
 causa necessaria Ecclesiae, puta ob debitum
 distraherentur, vel ob alimonias pauperum,
 vel ob redemptionem captiuorum Christia-
 norum. cano. Augustino, canon. apostoli-

cos. can. & sacrorum. can. sacrorum, & ca-
no. sicut 12. quest. 2. cano. aurum Ecclesia
habet, & cano. gloria Episcopi, 12. quest. 3.
l. sancimus, 2. 1. de sacrosanct. eccles. C.
Quod si vasa consecrata non reperiant em-
torem Ecclesiasticum, constat tantum &
veluti prophana facta, vendi aliis laicis
possunt, in §. de sacris autem vasibus, cap. 10.
Novella 120. de alienatio. & emphytheo-
si, authen. praterea, C. de sacrosanct. eccle.
Sic etiam sacris & spiritualibus annexa **B**
vendere vel emere prohibitum. capit. que-
relam, de simonia, & qui vendit capitale
crimen committit, cano. qui studet 1. q. 1.
ad usus maxime prophanos, in quos trans-
ferri non debent, can. ligna. 3. 8. & seq. al-
taria. de consecratio. distinct. 1. Sic ius pa-
tronatus ecclesiasticum, quod annectitur
spiritualitati, vendi non potest per se, nec
iura decimarum aut alia similia, cap. fina.
de pactis, cap. iure patronatus, de iure pa-
tron. cap. super eo, de transactio. cano. deci-
mas, 16. quest. 7. cum aliis, scilicet cum v-
niuersitate possunt vendi, saltem ex ven-
ditiōe ad eminentem iure coniunctionis
transferri possunt, cap. ex literis, & ca. cum
seculum, de iure patron. Caterum quibus
modis sit permittum res sacras & semel di-
uino usui dicatas, vel alienari vel obliga-
ri, tradunt admodum multi. Et quidem
in tribus casibus alienari vel distrahi posse **D**
statuunt, quos Iustinianus in sua consti-
tutione. l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles.
refert. Primus est, si Christiana fidei con-
sortes ab hostibus capti, veniant redimen-
di, & nihil aliud suppetat, unde rediman-
tur, quia anime hominum quibuscunque
causis, vel vasibus, aut vestimentis pra-
ferri debent. Secundus, si intoleranda fa-
mes ita premat, ut pauperum & infirmo-
rum vita succurrendum sit. dicit. l. sanc-
imus. iuncta auth. hoc ius porrectum. C. de
sacrosanct. eccles. Aurum enim ecclesia
habet, non ut seruet sed ut erogat, subue-
niatq; in necessitatibus. c. aurum. 12. q. 2.
Tertius, propter debitorum causam si qua

urgeant ecclesiam, & aliunde non possit
persolvere. Verum ut alienatio hac non
incurrat culpam, requiruntur tria. Pri-
mo, causa cognitio, ut scilicet superior pre-
latus expendat, num alienatio expediat
ecclesie nec ne. Deinde decretum prelati
Ecclesie, secundum Panormitan. c. consti-
tuimus. de transact. Tertio, consensu totius
cleri sine capituli. ca. placuit, 7. 2. q. 2. c. 2.
de reb. eccle. non alien. Qui his non observatis
alienauerit sine occupauerit iure canonu,
praeter hoc quod profane sacrilego habetur, ex-
communicationis poenam quod sustinet, iure
autem civili, ecclesiam rem alienatam ven-
dicat, pretio non reddito. auth. qui res. C. de
sacrosan. eccles. Quae autem dicantur res sa-
cra supra latius a nobis est traditum, nec ta-
men prorsus foret inutile, quatenus repetitam
crimen quibusdam coquere videbimur,
tyrones id de iure edocere. Sacra ergo
nuncupantur, quae non temere, sed auctori-
tate publica rite per summos pontifices, re-
ligionis Christiana Ecclesiarumq; pios an-
tistites, archiepiscopos & episcopos Deo co-
secrata sunt. auth. ut nul. fabric. orat. dom.
col. 5. & auth. de eccles. tit. §. si quis autem
voluerit eum. §. si quis edificauerit. col. 9.
Iuxta concilium Lateranense, in ca. 1. &
2. ne prelati vices suas, & c. libr. 5. titul. 4.
ubi poena in prelatu, qui hoc fecerit. Quin
potius teneatur salariu dare administran-
ti iurisdictionem suo nomine, quam possit
pretium ex eo petere, argument. cano. ca-
ritatem, 12. qua. 2. & gloss. in dict. cap. 2.
ne prelat. vices suas ad verbum pretio, si-
moniacum etiam dicitur iustitia vendere,
cap. 10. vendentes, 1. q. 3.
h ca. ex multis, 9. & seq. vendentes, 1. q. 3.
cap. querelam, 1. 5. de simonia, cum siml.
i c. 3. ne prelat. vices suas, ca. percipimus, 21.
q. 2. ca. si quis dator, 1. q. 3.
E ca. 1. & 2. de magistris.
l cap. ita quorundam 6. ca. ad liberandum,
17. de iudais. Atq; eadem de ferre ad ho-
stes populi Romani iure civili prohibitum,
impositio ultimo supplicio contumacibus,

- in l. 2. qua res exportari non debent. C. l. A
mercatores, de commercio. & mercator. C. l.
cotem ferro, de publica. & vectigal. Pand.
Est & legis Iulia maiestatis caput, quod
animaduertit in eos, qui armis vel alia
merce hostes inuauerint, l. 4. ad leg. Iul.
maiestatis. P.
- m cap. ad nostram, de emptione. ca. illo, de pi-
gnoribus.
- n Veluti emere possum, pro decem marchis
vel pro quindecim, vel pluribus unā mar- B
cham census annui, & censum assignare
super domo, vel aliare, ea lege, ut liceat re-
stituito pretio dictum censum redimere,
huncque contractum esse licitum, & sine
consensu usurarum, resolutum a sum-
mo Pontifice Martino 5 in cap. 1. de em-
tione, in extrauaganti. communibus. Permi-
si & approbati etiam hunc contractum
Calixtus 3, summus Pontif. & sine serapu-
lo dixit, in ca. 2. eod. tit. de emtione, in extra-
uag. communi. Addenda pro hac materia
glossa & interpretes ad capit. conquestus, de
usur. Butr. & Imol. ad cap. ad nostram de
emt. Felin. ad ca. si cautio, de fide instrum.
Sotus libr. 6. de iustit. & iure. q. 1. art. 3.
- o ca. 2. de relig. & venera. sanctor. in concil.
Tridentino sessio 25. l. nemo martyres 3. C.
de sacrosanct. eccles.
- p Nulli, & toto titulo, de reb. eccles. non alie-
nand. c. 1. & 2. eod. tit. in Sexto. l. inbe- D
mus nulli, 14. C. de sacrosanct. eccles. &
in nouell. de non alienan. reb. eccles. pœna-
que 3. imponuntur iis qui alienant. in can.
indigne ab altari, can. non liceat Papa. ca.
diaconi, cano. quisquis, 12. questio. 2. cum
similibus. solemnitates ponuntur in canon.
5. sine exceptione, 12. questio. 2. clem. 1.
de reb. eccles. non alienand. cap. 1. eod. tit.
in Sexto. authent. hoc ius porrectum, de sa- E
crosanct. eccles. can. hoc ius porrectum, 10.
quest. 2. causis alienandi debet esse necessa-
ria vel litis Ecclesie, cano. sicut §. fina. 12.
que. 2. cum similibus. Admonendi autem
sumus iuris civilis solemnitates hodie non
esse necessarias, sed tantum iuris Pontificii:
- vide qua copiose diximus, libr. 25. Syntag.
cap. 8. & 9.
- q l. nemo, de reb. alien. non alien. C. l. rem a-
lienam, de contrah. emt. P.
- r cap. ex parte, de consuetud. l. fundus, & l.
ex Iulian. de fundo dora. Pand. neque ua-
let alienatio consentiente etiam uxore a-
lenationi, l. 1. §. & cum lex Iulia, de rei ux-
oria action. C. §. 1. quibus alien. licet vel
non, apud Iustin. authen. siue a me, ad Fel-
leian. C. §. si propria, ut immobil. ante nup.
donation. & c. in authenticis nisi consen-
tendo iurasset sponte, non vi, nec dolo ada-
ta, se non repetituram, cap. cum contingat,
de iura. cap. licet mulieres, eod. tit. in Sexto.
alioquin maritus non alienat, cum res do-
talis vere pendente etiā matrimonio, sit in
dominio uxoris l. in reb. C. de iure dotium.
s veluti, quando res restituenda est ex fidei-
commissio, qua & distracta adueniente die
restitutionis potest vindicari nullo dato
pretio ab eo, cui restituenda est in l. si §. sed
nostra maiestas, communia de fideicom-
miss. C. cui iunge videndam glossam, in l.
Marcell. §. res qua. ad Senatuscon. Trebell.
t l. sua rei, §. l. in emtione, & §. sua rei, de con-
trahen. emtione. Pandect. l. cum res. C. eo-
dem tit. quod enim semel meum est,
amplius fieri non potest, §. sic itaque, de
action. cum similibus ibi notatis. ut l. se-
quitur, §. lana, de usucapio, nec ex pluri-
bus causis dominium, ut possessio quari
potest, leg. non ut ex pluribus, de regulis
iuris Pandect. leg. 3. §. ex pluribus, de ac-
quirend. poss. ex venditione autem domi-
nium transfertur. l. cum manu lata, de
contrahen. emtione. P.
- v De quibus & nos in Syntagmate iuris, li-
bro secundo, capit. quarto. & sequentibus,
vsque ad secundum capit. sic prohibita
venditio venenorum malorum, l. quod sa-
pe, §. veneni, de contrahen. emtione. Pan-
dect. ratione etiam priuatorum emi ne-
queunt priuatis ab hostibus quadam, leg.
1. 2. 3. & 4. C. qua res vendi non possunt,
libro 4. C. tit. 40.

CAP. VI.

Qui emere vendereve possint.

D Vm autem queritur, qui sint quibus emtio & venditio permittatur, considerabimus hunc contractū esse iuris gentium, *a* & proinde communem omnibus, nisi singulariter prohibeatur. *b* Et dūmodo habeant rerum suarum liberam administrationem, *c* & proprium & non impeditum consensum. *d* Ex quo aliunde prohibeantur, vt accidit filiis familias, *e* pupillis, & minoribus, *f* atque prodigis, *g* furiosis, *h* seruis, *i* nisi habeat peculii concessam administrationem. *k* Quod & de filio familias placuit. *l* Nec in summa emunt aut vendunt, qui a lege prohibentur vel canone, *m* quemadmodum praelatus vel ecclesiæ præpositus, vendere eius bona prohibentur. *n* Et ita etiam iurant dum administrationem nanciscuntur. *o* Idipsum prohibetur administratoribus ecclesiæ vacantis, *p* nisi sint defensores & agant cum utilitate Ecclesiæ, & licetia superioris. *q* Cæterum quando iure etiam permittente cæconomus vendit res Ecclesiæ, ipsi & eius proximis prohibitum est eas emere. *r* Interdictū & clericis, ne vilius emant, vt carius vendant. *s* Vt & omnis negotiatio turpis lucri causa, est eis inhibita, *t* possunt tamen ex artificio honesto sibi victū comparere. *u*

SCHOLIA.

a in l. ex hoc iure, de iusti. & iur. P. l. iurifgentium, de pact. P.

b Vnusquisque liberam habet rerum suarum administrationem in re communi, l. nemo externus, C. de iudais, l. in re mandata. C. manda.

c l. dudum, de contrahen. emt. & vendit. C. iniquum esset ingenuis hominibus adimere ius commercii, l. 2. si quis a paren. fuer. manumissus, cum pro maxima poena habeatur, inter homines conuersari & commercii illorum non uti posse. l. 3. C. de apost. l. quisquis. §. filii, ad legē Inl. maiest. C.

A d Vt qui compotes consensu sunt, consensu enim que sunt obligationes, consensum exigunt, l. consensu, de actio. Pand. tit. de obligat. qua ex consen. nascun. apud Iustina. & hic consensus liber esse debet, nec ex alio pendere. sic eum dicimus proprium consensum: veluti non proprium, pendentem ex voluntate patris in filiolum, & in seruo, ex voluntate domini. l. velle, de regul. iur. P. non contrahit filius familias cum patre, l. 2. de contrah. emt. Pand. tit. nisi in castrensibus, vt ibide dicitur, & in quasi castrensi peculio, & in quibus non querit vsu fructum patri, vt auth. excipitur, & alius authen. C. de bon. qua liber. facit, l. frater a fratre, de condit. indeb.

e Refer ad eos qui nō habent rerum suarum administrationem, vt & minores pupillos, filiis familias enim bona sua non administrant, sed patres eorum, in quorum sunt potestate, & sine illis non contrahunt. l. cum oportet, de bonis qua liber. C. l. 1. C. de bonis mater. C.

f l. Iulianus, §. si quis a pupillo, de act. emt. P. non possunt enim res suas distrahere sine tutore, vt nec minores sine curatore, aut deteriorē causam suam, quamvis meliorem soli possint. §. 1. de auctori. tutor. l. 1. & 2. eo. P. l. in negotiis, de reg. iur. P. facit tit. de minor. 25. annis, Pand. tit. eo pertinet titulus, de rebus eorum, qui sub tutela vel cura. sunt P. tit. de pradiis minor. sine decreto non alien. C. l. eos, de his qui veniam

D atai impetrauer. C. si tamen minores, 25. annis contraxerint, ipso quidem iure contractus subsistēt, verum per restitutionem in integrum facile rescinduntur, vel emendantur, si ex his lesi sint. l. Iulianus 13. §. si quis colludente, de actio. emt. potest infantium & minorum contrahendi in sui iacturam prohibitio ad defectum quoque referri perfectæ mentis & prudentia, l. 1. de minor. P.

g Quibus bonis interdictū fuerit, l. si scient, 26. de contrah. emt. Pand. l. is cui bonis, de verbor. oblig. P. si enim sine curatoris auctoritate

- fortitate vendere non possunt. l. Iulianus A*
scribit. de cura. furios. lib. 27. P. tit. 10.
- h* Idque ratione defectus consensus, qui in
 emtionibus requiritur, nisi contrahant tem-
 pore, quo interuallis dilucidis a furore
 quiescunt. l. 2. C. de emt. l. furiosi, 40. & l.
 in negotiis. 2. de reg. iur. P.
- i* Refert seruorum prohibitionem ad consen-
 sum impeditum, quia quod pertinet ad ius
 civile pro nullis habentur, l. quod attinet,
 de regul. iur. P. ita non obligantur per se & B
 suo nomine quod pertinet ad iuris vincu-
 lum, quod in obligatione a iure fouetur ci-
 uili, vel defenditur. l. si liberam, quod cum
 eo qui in al. potest. & c. (contrahit tamen
 nomine domini & ex eius mandato seu ius-
 su, & proinde etiam in eum dantur actio-
 nes ex persona domini, pro uarietate nego-
 tiorum, aut de peculio, vel de in rem verso,
 vel quod iussu, ut liquet ex propriis titulis
 in iure civili.
- k* ut l. si conuenerit, 18. §. fin. de pign. actio.
 lib. 13. tit. 7.
- l* l. 19. de pign. act. P.
- m* l. non dubium, C. de legib. exemplum in l.
 quemadmodum, 7. de agricol. & censit. lib.
 11. C. tit. 47. ut & olim prohibitum ad
 ministratoribus prouinciarum emere a suis
 subditis prouincialibus immobilia, aut a
 lia praterquam ad victum necessaria, ne
 metu aut impressione, libertas uidentium D
 impediretur, l. non licet, l. qui officii, de
 contrahend. emt. Pand. l. eos, C. cod. tit.
 l. principalibus, si cert. petat. Pand. l. 1. C. de
 contractib. ind.
- n* cap. vi. super, & cap. final. de reb. eccles. non
 alien. & toto titulo fore apud Gregorium,
 & Bonifac. nisi singulari iure a summo
 pontifice permittatur, c. ego N. de iure iur-
 ran. & nisi ex causis a iure permissis adhi-
 bitis requisitis solemnitatibus, iuxta can. E
 sine exceptione, 12. qu. 2. cum similibus ibi
 notatis iuribus.
- o* dist. c. ego N. de iure iur. an.
- p* tractatur a gloss. ad capit. is cui, de electio.
 in Sext.
- q* cap. 1. & ibi gloss. ad uerbum defensore,
 de reb. Eccles. non alien. in Sext.
- r* Idque ob fraudes, quae in eo possent commit-
 ti, si permitterentur, §. si uero non sint, uer.
 oeconomicus, de alien. & emphyteo. nouella
 120. cap. 5. auth. quibuscunque modis. C.
 de sacros. eccles.
- s* Ita prohibitum in concilio Taraconensi, c.
 2. can. canonum statutis, 14. q. 4.
- t* c. 1. 21. q. 1. nec debent clerici ita negotiari
 id est emere, ut uendant, emere & vendere,
 cap. pen. & final. de uita & honesta. cleri-
 corum, cap. negotiatorem, capit. fornicari,
 cum duobus sequentibus 88. dist. ca. secun-
 dum instituta, 6. ne cleric. uel monac. se-
 cul. negot. se immisc.
- v* can. clericus victum, 3. & seq. 91. distin. ex
 concilio 4. Carthaginensi, cap. 8. 49. & se-
 quentibus, usque ad 54.

CAPVT VII.

De forma emtionis.

L Ex formam substantialem dat emtio-
 ni, ut rei pretium, & consensus con-
 trahentium, a interueniat, dummodo spon-
 te & libere fiat, quia nemo emere vel ven-
 dere regulariter cogitur, b paucis exce-
 ptis, c potest tamen statui ab episcopo, ne
 carius res peregrinis ad victum pertinen-
 tes ueneant quam in mercatu, d fiunt &
 venditiones pure & sub conditione. e Sunt
 & formulae contrahendi aliquando ex le-
 ge praescriptae, f aliquando ex placitis con-
 trahentium, g quibus tamen ius non resi-
 stat non aliter. h Sicque inter praesentes &
 absentes contrahitur approbatione facta
 per nuncium vel per epistolam, i neque ta-
 men contractus hic pro forma exigit scri-
 pturam necessario, k nam sine ea fieri po-
 test, nisi placeat, ut ea quoque interue-
 niat. l

SCHOLIA.

- a Consensum contrahentium reciprocum exi-
 git lex in emtione, l. labeo, §. contractum, de
 uerbor. signifi. neq. enim ex arbitrio unius

E e e

- folius potest conuentio seu pretium pendere, l. nec emtio, l. quod sepe, l. pacta conuenta, de contrab. emtio. & vendit. Pand. l. in vendentis, §. fin. C. eo. tit. l. centesimis, §. fin. de verborum obligat. poterit tamen licite resolutio contractus emtionis in alterius remitti voluntatem, leg. 3. de contrahen. emtio. Pandect. §. penultim. eod. tit. apud Iustinian. notatur in cap. illo vos, de pignor. Si quando etiam in alterius arbitrium definitio pretii fuerit commissa, B quamuis ante definitionem pretii nulla sit emtio, tamē postquam is cui committitur, fuerit pretium arbitratus, valebit, l. fin. C. de actio. emti. vide plura de hac questione & similibus circa emtionem ad alterius arbitrium relata, Fabianum de monte, tracta. de emtione §. questio. prin. nu. 72. & sequen.
- b l. nec emere. C. de iure deliberat. leg. inuitum. l. dudum. C. de emtio. l. possessores, de C fundis patrimonialib. libr. 1. C. ideo coacta venditio rescindi solet, l. 1. C. de rescind. venditio. Imo neque si domino iustum pretium vel plus offeratur, is cogetur rem suam vendere, l. nec enim, rerū amotar. Pandectis leg. in fundo, de rei vendica. Pand.
- c Illa autem sunt in legibus fere expressa, qua ingerunt necessitatem vendendi vel emendi, vel ex causa precedentis obligationis, vel utilitatis aut necessitatis publicae. Et primo precedentis obligationis causa potest exemptum admittere, si heres damnatus aliquo iusto pretio vel alio modo a testatore vendere legatario fuerit, & is adierit hereditatem, tenetur enim & cogitur vendere legatario, l. etsi aequo, 66. de legat. §. non solum, de legat. apud Iustinia. Adeundo enim se obligat, & censetur contraxisse cum testatore de satisfaciendo voluntati eius, l. more nostrae civitatis, 8. & leg. pro here de vigesima, de acquiren. heredit. Pandect. ideo & legatarius satisfacere tenetur ex quasi contractu, §. haeres quoque, de obligat. qua ex quasi contract.
- A nasc. leg. 5. §. haeres, de action. Pandect. §. tanquam obligatus, leg. prima, Codic. de iure deliber. 2. Communionis etiam vinculum facit, ut pro communi diuidendo iudicium vni ex sociis adiudicatione facta, aestimatione alteri adiudicata, partem suam socius quodammodo videatur coacte vendere inuitus, l. Iulianus, 13. §. idem Celsus, de actio. emti. Ex consequentia etiam conuentionis seu obligationis, emtor filii, a patre tempore famis venditi, remendere vel restituere eum patri tenetur oblatio pretio. leg. 2. Codic. de patribus. qui filios distrax. quia lex statuit, ut qui emerit a filio patrem, eum, hac potestate redimendi data, emat, cui conditioni emtor se contrahendo obligasse videtur, 3. Fauore publico & religionis, cogitur quis vendere iter ad sepulcrum, leg. si quis sepulcrum, de religiof. & sumt. funer. Pandect. Item, si Ecclesia sit aedificanda vel augenda, is qui vicinum ei necessarium locum possidet, cogitur vendere. Summa enim ratio est, qua pro religione facit. leg. sunt persona, de religio. & sumtibus funer. Atque in specie de venditione loci ad ecclesiam aedificandam agit Bald. ad l. vnic. §. ne autem, de caduc. toll. Codic. 4. Fauore publico, scilicet libertatis causa, seruus communis ab vno ex sociis manumissus, libertatem plenam accipit, & idcirco socius alius partem suam cogitur vendere, leg. 1. Codic. de communis seruo manumisso. Quemadmodum & dominus pro seruo manumittendo, ob fauorem publicum, quod detexerit crimina occulta, accipere cogitur pretium ex publico. leg. 2. 3. & 4. pro quibus causis serui pro premio libertatem accipiunt. libr. 7. Codic. titul. 13. interest enim rei publicae, peccata nocentium cognita esse, lege eum, qui nocentem, de iniur. Pandectis, & puniri, leg. ita vulneratus, §. 1. ad legem Aquil. Pandectis, leg. 21. de fur. Pandect. leg. si longius, 18. §. 1. de indic. l. 70. in fine. de fideiussori. Pandectis, leg. 20. de poen. Pandect. cum simili. §. Fauore publico quis

co quis potest a iudice compelli, ad negotiationem exercendam ex iusta causa, non aliter. l. moris est. 9. §. interdicti autem negotiatione, de pen. vi. §. in l. 11. §. final. de publica. Pandect. l. 3. §. 6. de iure fisco. 6. Ad utilitatem reipublice, quis nullo vel modico accepto pretio cogitur rem suam vendere, in l. na verberatum, §. final. de rei vindica. l. Lucius, de emtio. Pandect. 7. Qui seruo crudeliter abuitur, cogitur ipsum vendere, l. 2. de his qui sunt sui vel alien. iur. Pandect. vitilias enim publica priuata preferitur, l. actione, §. Labeo pro socio, Pandect. cum simili. 8. Si via publica a flumine occupata fuerit, vicinus viam dare vel vendere cogitur, l. si locus, 14. §. final. quemadmodum seruitutes amittant. P. idque ex impensa publica, l. venditor fundi, 13. commun. praediorum. P.

d. cap. 1. de emtio. l. 1. C. de episcopa. audien. episcopi tamē hodie per desuetudinem hoc onere se liberarunt, translatumque ad praefectum urbis, cuius & munus est curam habere carnis & eduliorū, & ut in isto pretio veniant. l. 1. §. cura carnis, de offic. praefecti urbi. Fuerūt & prepositi quidam annone, quorum meminit Cornelius Tacitus, libr. 13. Lampridius in Alexand. fuerunt & prepositi aliqui, qui curam haberent panis, & rerum venalium ad victum necessariorum per singulas ciuitates, dicti episcopi. l. munerum, 18. §. item episcopi, de munerib. & honorib. qui Gallis dicuntur, commissaires de viures, quo etiam munere funguntur hodie politici seu ciuitatis magistratus: item in exercitu prepositi cura victualium seu parochi olim dicti, his adde, quae diximus lib. 36. Syntag. c. 30.

e. §. penult. de emt. apud Iusti. l. necessario, §. si na, de peric. & com. rei vend. Sunt & aliqua emtiones, quae pure quidem contrahuntur, sed sub conditione resoluntur, nempe quae fiunt ex pacto additionis in diem, l. 1. §. 2. de in diem additione, P. & quae sub pacto legis commissoriae, l. 1. §. 2. de lege commissor. P.

Af Ad eas formulas pertinent ea, quae lex definit, etiam sine expressa cōuentione, venire in contractum emtionis & venditionis, l. in emtionibus, 43. de pact. P. lib. 2. tit. 14. eo pertinet adilitium edictum, l. 1. de adil. edict. lib. 21. Pand. tit. 1. Quod quidem edictum vetus dicit explicatque Cicero 1. officiorum. quemadmodum & rursum ementes & vendentes tacite censentur contrahere iuxta consuetudinem loci, in quo contrahunt, leg. quod si nolit, §. quia assidua, de edilit. edict. Pan. facit l. 2. de cursu publico, libr. 2. §. post hos fuerunt Publius Mutius, de origine iuris, Pan. composuisse fertur formulas contrahendi, emendi & vendendi, de quibus & meminit Cicero 1. de orator. dum ait, neque quisquam est eorum, cui si iam sit sibi addiscendum aliquid, non Teucrum Pacuui malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges ediscere. meminit & de Manili legib. quas vocat actiones, & stipulationes, Varro 2. de re rustica. ca. 3. 5. & 7. Inueniuntur & in emtionibus praetoriarum stipulationum formulae, quae ex mōte praetoris, qui eas proposuit, legem accipiunt. l. in conuentionalibus, 52. de verborum obligat. Pandect. l. 9. de praetoriis stipula. Adfert & formulas quasdam emēdi, vendendive Speculator titulo, de emtio. §. sciendum, & §. tertio loco.

g Maxime venditoris, l. veteribus, l. in traditionibus, l. in emtionibus, 43. de pact. P. quod & commune est omnibus conuentionibus. l. 1. §. si cōueniat, de positi. Pandect. l. in conuentionalibus, de verborum obligatio. l. contractus quidam, 23. l. semper in stipulationibus, 34. de regul. iuris Pandect. Inueniuntur pactorum diuersa genera a contrahentibus, ut plerumque emtionibus soluta apponi, in titulis, de contrah. emtio. & de pactis inter emior. & venditor. Cod.

h ut in l. domum, 42. de contrah. emtio. Pandect. l. circumcidere, §. seruo, ad leg. Corn. de sicar. lib. 48. P. tit. 8.

i l. 1. §. fin. de contrab. emt. P. l. si. Cod. si quis A
alteri vel sib.

k Est enim emtio ex contractibus qui consensu perficiuntur, quare quomodocunque de eo appareat sufficit, l. 1. §. fin. de contrab. emtio. Pand. l. 2. de actio. P. §. 1. de obligat. ex consen.

l §. 1. de emtio. apud Iustin. l. contrahitur, C. de fide instrum. facit nouella 73.

C A P V T V I I I.

Quando perfecta sit emtio.

EMtio pure contracta, tunc perfecta dicitur, quando apparet illud, quod ex consensu venditur, atque quale quantumue sit eius pretium. *a* Si vero fiat sub conditione, quando conditio impleta fuerit. Nam ante in pendentem est. *b* Quod si conuenierit, ut scriptura fiat, quando ea in mundum reducta erit. *c* Quando vero solemnitates in vendendo, potissimum auctoritate publica, exiguntur, illa precedere debet, ut subhastationes, *d* & alia praescripta negotiis, ut in distractione rerum minorum, *e* Ecclesiae, *f* ex iure mutata, *g* quemadmodum & in rebus priuatorum, auctoritate iudicis vendendis. *h*

S C H O L I A,

a Nempe quae ad formam pertinent & consuntunt contractum, l. 1. de contrab. emtio. Pand. l. necessario, §. 1. de periculo & commod. rei vend. Pandect. absoluta & ea erit, & perfecta, ex qua transfertur dominium si dominus venditor sit, vel si non sit, quando emtionis actio competere potest, iuxta l. ex emto. de actio. emi. Pan. si fiat communi consensu, si pretium solutum sit & retradita. l. 2. §. 1. & l. pacta, de contrab. emtio. Pandect. §. pretium, de emto. apud Iustinian. l. Iulianus, §. offerri, de actio. emi. Pan. §. vendita, §. per traditionem, de rerum diuis. aut pro vera traditione interueniente aliqua ficta, ut in l. clauibus. 74. de contrab. emt. Pand. ut habetur pro pretii reali solutione, quando

de eo soluendo fides per venditorem est habita emtori, l. quod vendidi, 19. leg. 53. de contrab. emtio. Pand. l. ex emto, 11. §. 1. de actio. emi. lib. 19. P. tit. 1. aut si aliter ex consensu venditoris et pro pretio satisfactum fuerit. l. ut res emtoris, 53. de contrab. emt. P.

b l. hac venditio, §. 1. l. si quis fundum, 7. & lege 37. de contrab. emtio. P. deficiente in totum conditione, deficit quoque in totum emtio. l. final. Cod. de contrab. emt. lege necessario, §. primo, de pericul. & commod. rei vendit. Pandect. in rebus qua pondere & numero aut mensura consistunt venditis, perficitur emtio statim, si absolute veniat, ut vendo hoc vel tale frumentum, vel oleum vel fundum. Si vero per mensuras veniat, ut vendo tibi ex tali frumento tot modios, ex tali fundo iugera talis fundi, non consistit emtio ante adimensionem. leg. quod saepe, §. in his, de contrab. emtio. l. fin. venditione. §. 1. de pericul. & commod. rei vendit. P. Eadem fere dici possunt in vino vendendo, quod antequam degustatum sit, non censetur venditum, nec periculum eius ad emtorem pertinet. l. si quis, 4. §. difficile autem est, de pericul. & commod. rei vend. Pandect. leg. si in emtione, 34. §. alia causa, de contrab. emtio. nisi ita fuerit venditum, ut non degustaretur, dicta l. si quis, 4. §. ex hoc apparet, & l. prima, de peric. & commod. rei vend. aut si quidem venditum sit ea lege, ut degustetur intra diem certum constitutum, sed intra illum diem non fuerit degustatum, nec tamen per venditorem steterit quo minus degustaretur.

c l. contrahitur, de fide instrumentor.

d Subhastationes fiunt, quando res venales auctoritate publica sub hasta ponuntur, & post licitationes ex more locorum factas, ei qui maius pretium obtulerit magisque soluendo est, distrahantur, autem hoc ius porrectum, C. de sacrosan. Eccles. l. prima, de fide instrumento. & iure hasta fiscalis. lib. 10. C. fiunt autem ad tollendam fructus &

CAPVT IX.

dis & collusionis suspicionem, l. si quos, C. A
 de rescindend. venditio. & ad firmandos
 venditionum contractus, l. final. si propter
 publicas pensitatio. venditio fuerit celebra.
 C. l. si hypothecas, C. de remissi. pig. legitima
 porro efficiuntur subhastationes, obseruato
 ordine, tempore, & aliis qua solent seruari
 in locis ubi fiunt, Bald. ad l. ordo, de execu-
 tione rei iud. requiruntur & qua iura ex-
 igunt in l. Fulcinius, §. hoc edictum, ex qui-
 bus causis in possessio. eatur. Pandect. tradit
 & solemnitates licitationis Bartol. ad l. li-
 citatio, de publica. Pandect. plura etiam
 de subhastationibus, licitationibus, addi-
 tionibusq; faciendis, tractat Fabianus de
 monte, tracta. de emptione in 5. question.
 principali, a numero 83. vsque ad 95.
 e lege et si sine §. 1. de minor 25. annis. ubi
 plura requiruntur ut tutoris auctoritas,
 causa cognitio, iudicis decretum, & in lege
 final. si propter pub. pensita. l. ob as. l. et si qui-
 dem, C. de prad. & aliis reb. minor. Abun-
 de de his & Fabianus de monte, tracta. de
 emptione in 5. questione principali num.
 95. & sequentibus, vsque ad 108.
 f authent. hoc ius porreclum, Cod. de sacro-
 sanct. Eccles. canon. hoc ius, 10. quest. 2.
 Innocent ad cap. dudum, de reb. Eccles. non
 alienan.
 g ex proxime citatis, & canon sine exceptio-
 ne, 12. quest. 2. exigitur & in distractio-
 ne rerum Ecclesiasticarum causa cogni-
 tio, cap. 1. in fine, ut Ecclesiastic. benef. sine
 diminu. conferant, ca. in venditionibus,
 17. quest. 4. licentia superioris, canon. 40.
 in venditionibus, 17. quest. 4. cap. dudum,
 de reb. Eccles. non alienan. videbis autem
 plura & exceptiones apud predictum Fa-
 bianum de monte, tracta. de emptione in 5.
 quest. principali, a numero 108. vsque ad
 questionem 6. principalem.
 h l. si quos, de rescindend. venditio. Cod. l.
 fundus qui, eod. tit. Pandect. lege se-
 cunda, & final. si propter
 public. pensitatio.
 Cod.

- 1 Effectus & vires emtionis & venditionis.
- 2 Actiones emti.
- 3 Et de emtione.
- 4 Venditi.

Natura & vis emtionis est, vt rei vendi-
 ta dominium in emtorem transfera-
 tur, si venditor dominus est: aut si non est,
 transferatur vsucapiendi conditio. a Trās-
 fertur autem dominium cum sua causa,
 b vtque ratus indissolubilisque sit alterutro
 inuito contractus, c & venditoris iura pro-
 sint emtori. d Perfecta itaque emtione, re-
 gulariter periculum rei venditae & com-
 modum, ad emtorem tanquam ad domi-
 num, pertinet, e atque onera realia. f
 Nasciturque ex hoc contractu duplex
 actio, praecipue emti & venditi. Actio em-
 ti seu ex emto, datur emtori contra vendi-
 torem, puta vt venditor ei caueat de eui-
 ctione si cauere sponte noluerit, g vtque
 alia quae promiserit impleat, h si rem non
 tradat, i si quid dolo malo in vendendo ce-
 lauerit emtorem ignorantem, quo carius
 venderet. k

Si res vendita ei euincatur vel eius pos-
 sessio ab eo auocetur. l Nisi forsitan emtor,
 postquam aduersum se institutum fuerit
 iudicium, omiserit nuntiare venditori, vt
 rem sibi venditam defenderet, vel contu-
 maciter abfuerit tempore sententiae con-
 tra se pronuntiatæ, seu si per iniuriam con-
 tra ipsum sententia lata fuerit. m

Vt contra actio venditi seu ex vendito
 datur venditori in emtorem, vt quod pro-
 miserit ex parte sua impleat, n soluat pre-
 tium, o & sumtus quos in rem venditam
 fecerit: p si emtor eum deceperit. q In ar-
 bitrio tamen erit emtoris, aut supplere iu-
 stum pretium, aut venditionem pati re-
 scindi, cum res minus dimidia parte iusti
 pretii emitur. r

SCHOLIA.

- a l. ex emto, in principio, & §. 1. de actio emt.
 l. cum manu sata & l. clausibus, de contrah.

emtio. §. vendita, de rerum diuis. apud Justinian. l. cum res, de probatio. C. l. si ager, de rei vendica. Quare, si vendens retineat dominium directum & utile, non videtur vendere, dict. l. cum manu sata, §. 1. poterit tamen dici contractus locationis vel alterius generis, l. conuenit, de contrahen. emtio. Pan. l. 2. loca. Pan. §. item cum quaritur, eo. tit. apud Justinian. vendendo autem tantum utile dominium, quod quis tantum habeat, superficiarius videtur contractus, d. l. cum manu sata, §. si. & l. qui tabernas, de contra. emt. Si vendatur utile retento directo, poterit dici emphytheosis, l. 2. & 3. C. de iure emphytheo. Caterum non est ex necessitate contractus emtionis, ut semper transferatur rei vendita dominium, si ipse non sit dominus qui vendit, l. si ita, §. 1. & l. cum venderes, de contrahen. emtio. Pandect. Nam & res aliena vendi potest, & tamen non transfertur a domino dominium in emtorem, sed tantum vsucapiendi, ut dictum est, conditio, daturque actio eius quod interest emtoris, & de emtione. l. ex emto, de actio. emti. Pandect. l. rem alienam, l. claubus, de contrahen. emt. Pandect. l. alienatio, de verbor. signific. atque cum res duobus eadem separatim vendita est, iure civili is prior censetur, cui res fuerit tradita, quanquam is posterior emerit, l. quoties, Cod. de re vendita. D l. siue autē, §. si duobus, de publician. in rem actio. Pandect. l. si caeres, §. fin. de actio. emt. Pandect. quanquam alteri emtori ex emto venditor teneatur, quia non patris, sed traditione, dominia transferuntur, l. traditionibus, Cod. de pact. nisi posterior sciisset, rem alienam, & alteri prius venditam, vel si priori res fuisset vendita cum rei ipsius hypotheca, ut ait Tiraguellus tracta. de retracta. conuentionali. §. 3. numero 5. aut si priori per notarium ius esset quasius, & possessio per traditionem instrumenti, ut in l. rem pupilli saluam fore. Pandect. vel si res prius sit vendita Ecclesie, quia in eam dominium

A transit sine traditione l. fin. Cod. de sacrosanct. eccles. cap. 2. de consuetud. traditio instrumenti transfert etiam in aliis contractibus ius, ut in l. 1. l. summas, §. si autem, Cod. de dona.

b nisi nominatim aliquid sit exceptum, & vtrumque sit sine tertii praiudicio in l. alienatio, 67. de contrahen. emtio. l. fructus, 13. de actio. emti. Codic.

c ut nec rescripto principis tollatur, l. 3. l. ratas, 7. de rescin. venditio. lib. 4. Codic. tit. 44. l. res, 54. de contrahen. emtio. Codic.

d Quia emtor succedit in ius venditoris, & ideo & defensionibus eius utitur, l. inuitus, 198. §. penult. de regul. iur. l. dolia, 76. §. eum qui, de contrahen. emtio. l. emtori, 28. de emtione. Cod. non tamen succedit in locum doli venditoris, qui ideo etiam nocet nec prodest emtori. l. sicut, 37. de actio. emti. Pandect. leg. dolum. 3. de pericul. & commod. rei ven. Codic. Obseruandum tamen emtorem non ideo, quod in ius succedat venditoris, teneri stare colono, cui venditor locauerit, sed eum expellere posse a re vendita, nisi forsitan ea conditio vendita facta sit, ut eum in locatione stare & esse permittat, l. emtorem, 9. Cod. de loca. l. qui fundum vicesima quinta, §. qui fundum, cod. tit. in Pand. aut nisi alio modo locationi consenserit emtor. dict. l. emtor. vel nisi emtio fiat fundi patrimonialis, l. tertia, de mancip. & colonis patrimonialis. Vtitur & emtor accessione temporis possessionis sui venditoris & iure eius, ac ipse vteretur venditor. l. Pomponius, §. praterca, de acquiren. possess. l. dolia, §. primo, de contrah. emtio. Pandect. Beneficium quoque venditori competens transit in emtorem, l. emtori, de heredita. vel actio. vendit. nisi sit personale, l. licitatio, §. fin. de publica. & vectiga. iisdemque iuribus quibus possit venditor, emtor rem emtam defendit contra mouentem litem, leg. emtor, Codic. de emtione.

e l. is qui, §. si postea, quod vi aut clam, Pandect. l. id. quod, 7. & l. necessario, 8. de pericul. &

cu. & commo. rei vend. Pandect. leg. prima, leg. cum speciem, §. Cod. eodem, aliter si sit imperfecta, dict. l. necessario, & l. domus, §. 7. de contrahen. emtio. aut nisi aliter conuenierit, leg. si in venditione, decima, de peric. & commo. rei ven. aut mora tradendi venditoris interuenierit, ante rei interitum, leg. quarta & final. de pericul. & commo. rei vendit. Cod. leg. lectos, duodecima, cum duabus sequentibus, eodem titul. Pandectis, & mora emtoris recipiendi non interuenierit, non aliter, leg. si & per emtorem, l. si in principio, de actio. emti. Pandect.

f Imperatores, leg. artem, §. final. de publica. leg. prima, C. ne fiscus rem quam vendidit emicat, libro decimo, Cod. leg. final. cap. sine censu & reliquis fundum comparari non possit, l. si pater, de actio. emt. C.

g l. ex emto, undecima, §. & ex emto, de actio. emti. Pandect. leg. emtori, tricesima-septima, de emtione, nisi aliter inter contrahentes placuerit, aut res minus pretiosa sit, ut ibidem dicitur, adde, leg. si dictum, §. 6. l. si plus, septuagesima quarta, de emt. aut si hereditas ueneat, leg. secunda, de heredita. vel actio. ven. aut venditio facta non sponte fuerit, sed vel in iussu magistratus, vel ex officio, leg. qui heres, quadragesima nona, §. primo, familiae erciscund. l. si seruus, 14. §. cauere, de conditio. furtiua. Pandect.

h l. 2. tenentur, §. si dolo malo, l. ex emto, de actio. emt.

i dict. leg. ex emto, §. 1. & §. ex emto, de actio. emt. vel si suo tempore venditor rem non tradiderit, l. cum venditorem, 10. C. eodem, de actio. emt. Talis autem res praestari debet, qualis est, leg. cum venderes, §. 9. de contrahen. emtio. Pandect. & qualis censetur promissa, l. tenetur, §. si uas, de actio. emt. Pandect. l. quicquid, 21. l. si seruus, §. 4. de actio. emti. l. proinde, 33. de adilitio. edict. & nisi cautum sit, ut qualiscunque sit res, praestetur, dicta leg. si seruus, §. 4. §. final. de actio. emti.

A k leg. ea que, 43. §. final. de contrahen. emtio. Pandect. leg. si sterilis, 21. §. 1. l. Iulianus, 13. §. idem Iulianus, l. 1. §. venditor, l. si quis, 35. de act. emti. Pandect. l. adiles aiunt, tricesima octaua, §. idem refert, de adilitio edict. Pandect. cum similibus, nisi nihil interfuerit emtoris, dictum quid non esse, leg. prima, §. venditor, de actionibus emti.

l in leg. tertia, de actio. emti. Pandect. l. euicta, 16. §. primo, de euictio. tenetur autem de euictione, quando res vendita per sententiam fuerit euicta iudicio, leg. qui rem, Cod. de euicti. nisi in quatuor casibus ibi per glossam notatis, in quibus ante sententiam agi potest de euictione. Euictio porro, est emta rei, vel ex aliqua iusta causa accepta, per iudicis sententiam abductio vel amissio, ut liquet per dictam leg. qui rem, tit. de euictio. l. quod euincitur, de regul. iur. uenitque ex natura contractus emtionis, etiam si nihil de ea cautum nominatim fuerit, leg. non dubitatur, sexta, de euict. Cod. l. secunda, & leg. si in venditione, eodem titul. Pandect. l. si maior, de communium rerum aliena. Cod. aliquando emtor stipulatur euictionis nomine duplum, & ideo quoque illud praestandum, leg. non ex eo, Cod. de euictio. aliquando autem non sibi cauet nominatim, sed ex natura contractus emtionis venditor ad euictionem obligatur. Decius consil. 483. numero decimo quinto, & cogi potest ad cauendum de euictione, l. si in venditione, de euiction. P.

m sunt hi tres casus in quibus venditor non tenetur de euictione, qui ponuntur in c. fin. de emta. quos & ius civile agnoscit & ratione confirmat. nam quod pertinet ad primum, emtor, ubi questio de re vendita contra illum mota est, debet denunciare venditori, ut ipsum defendat, aliter non tenetur, leg. emtor fundi, l. auctore, leg. si parentes, vice prima prima, Cod. de euictio. Et si mortuus fuerit venditor, denuntietur heredibus eius l. si fundo, §. 3. §. si. de euictio.

Sufficit autem emptori pro euictione si laudetur auctor, & ei denuntietur, quamuis non denuntietur eius fideiussori, nam alii quam venditori vel heredi eius facta, non prodest, cuiusque mora nocet fideiussori l. mora de verborum oblig. Quare nec expedit solum denuntiationem fieri vel fideiussori vel procuratori venditoris, l. item veniunt, §. petita, de petitis heredit. P. nisi presente auctore denuntietur fideiussori vel procuratori eius, ut ait glossa ad c. fin. B de emptio. ad verbum institutum, per cap. quoniam, §. porro, ut lite non contestata. l. si dictum, §. si presente, de euictio. habebitur autem perinde ac si nuntiatio facta fuisset emptori si ipse emptor lateat, ne ad eum vocatio vel citatio qua eius causa sit, peruenire possit. l. si ideo, §. presenti, & l. si dictum §. si presenti, de euictio. fit tamen & recte denuntiatio minori auctori, a quo res empta est, absente tutore, dict. l. si dictum, §. fin. & C l. minor, §. denuntiare, de euict. P. casus secundus dicti, c. 2. de emptio. in quo venditor non tenetur de euictione si per suam contumaciam emptor re vendita fuerit a iudice priuatus, firmatur l. si ideo, C. de euictio. ratio, quia ex contumacia damnatus praesumitur, non ex defectu iuris, suaque culpa & negligentia rem amisisse, & ideo damnum sibi debet imputare gloss. ad l. 2. ad verbum absens, de contracti. indi. C. Baldus ad l. 2. quibus res iudica. non noceat. Felinus ad cap. cum Bertholdus, de re iudic. num. 24. Tertius casus erat excludens euictionem, si emptor per iniuriam ei factam re priuetur ex dict. c. fin. de emptio. consentit l. emptor fundi, C. de euictio. l. si per imprudentiam, eod. tit. P. quia iniuria facta emptori, reputatur casus fortuitus, item imprudentia iudicis c. 8. de noua forma fidelita. in v. sib. feudor. casus autem fortuitus, ad E periculum emptoris non venditoris pertinet, §. cum autem, de emptio. apud Iustinia. l. necessario, de pericul. & commo. rei vendi, P. nempe quando ipse emptor fuit causa imprudentia iudicis, & iniuria, non aliter.

gloss. ad dict. l. si per imprudentiam, de euictio. verior tamen reputatur communis sententia, semper casum fortuitum nocere emptori, siue sua culpa, siue iudicis, siue non sua culpa contigerit, per l. exceptione, & ibi gloss. Bartol. & Paulus Castrensis de fideiussorib. & non venditori, quia & salua sit actio ipsi emptori damnato per imprudentiam vel ignorantiam iudicis, contra iudicem, qui ideo fecit litem suam, ut ait gloss. ad dict. l. si per imprudentiam, nisi forsitan iudex tulisset sententiam non seruato ordine iuris seu iudiciario, quia tunc de hoc casu teneretur venditor per euictionem, non emptor l. fistulas, §. fistulas, de contrahen. emptio. Alexan. in additionibus ad Bartol. ad dicta. l. exceptione, de fideiussor. Pandect. Et id ipsum verum esse dicit Ludovic. Roma. singul. 754. & ad l. si per imprudentiam, si fiscus vel respublica vendiderint, & per imprudentiam iudicis res sit euicta, eo quod fiscus vel respublica, videntur esse in culpa, quod talem iudicem patiantur, allegat tex. in l. secunda, §. grani, ibi & iniuriam, de administratio. rer. ad ciuita. pertinentium. Et damnum quod quis sua culpa sentit debet sibi imputare. l. damnum, de regul. iur. Pandect. potest & id ipsum censeri, si iudex inimicus esset venditori, & in odium eius contra emptorem statuisset, tunc enim non nocet emptori l. si mercis, §. culpa, loca. Pandect. siquidem ante venditionem esset suborta inimicitia, non etiam si post. Quia venditor non tenetur de villo casu post venditionem suborta. l. lucius, in princip. de euict. Pandect. possent nihilominus haec habere controuersiam aliquando, quae tamen proculdubio omnino cessabit, si in initio litis sibi de re mota, emptor vocauerit venditorem in ius, ut assistat in causa euictionis, tunc enim quocumque modo res fuerit euicta, emptor de euictione tenebitur. Possumus tribus superioribus casibus sumtis ex cap. fin. de emptio, in quibus cessat euictio, alios casus addere veluti quarto generaliter si quando emptor sua

sua culpa & facto rem venditam amittit, A
vel ea ab eo abducitur. Exemplum primum, si pactum fuit venditoris consensu, quo ipse cauit, se nolle emictionem prestare in illo casu vel modo, nam euicta tunc re venditor tantum tenetur ad pretii restitutionem, l. emtorem §. qui autem, vers. ibidem ait, & ibidem Paulus Castrensis, de actioni, emt. Pandect. nisi dictum fuerit expresse & in specie, ut venditor non teneatur de euictione, si res fuerit euicta a B
Sempronio puta, vel ex causa libertatis, in quo casu venditor, qui sibi ita cauit, nec ratione pretii conueniri potest ut notat glossa, Angel. Bald. Fulgos. Salycet. ad l. qui libertatis, per illum textum de euictio. Roma. singula. 387. quamuis quidam recentiores scribentes contrarium asseruerint, de quibus eorumque rationibus, vide apud Gasparum Caballinum, tracta. de euictio, §. 5. num. 25. & sequentibus, atque intelligunt, l. qui libertatis, ut non prestetur quidem euictio respectu eius quod interest, verum praestari ratione pretii. Neque arbitrantur bona fidei contractum admittere emtiones, ut emtor rem & pretium amittat, & venditor pretium habeat. Neque donationem esse presumendam, ubi liquet agi de emptione & commutatione rei & pretii. Ego autem putarem, priorem D
sententiam etiam veram esse, si in contractu emtionis, emtor expresse suscepit in se periculum euictionis, & renuntiaret petitioni pretii, non secus quam pretium recte petitur emtionis, iactus retis, vel alea. Sed hac satis de primo exemplo. Secundum erit, quo culpa sua emtor amittit rem sine spe euictionis, si potuit rem venditam praescribere & non praescripsit sua culpa, l. si dictum §. si cum posset, de euictio. Pandect. Tertium, si sciens prudensque emerit rem E
alienam, quam sciebat esse subiectam restitutioni ex propria natura, nec expresse in eum casum prospexu sibi de euictione, Alexand. consil. 21. num. 3. volum. 5. Alciatus consil. 133. idem in emente scienter

rem alienam, sine cautione de euictione, l. si fundum, Cod. de euictio, quo etiam casu, nec repetit pretium, glossa finali. & ibi Panor. ad cap. ad audientiam, de reb. eccles. non alien. facit, l. quemadmodum, de agricol. & cens. lib. 11. Cod. cap. si quis presbyterorum, de reb. eccles. non alien. in quibus, qui contractum nullum contra prohibitionem legis inuit, pretium non repetit, potest tamen qui rem scit alienam, & emt, stipulari & sibi cauere de euictione, ut in leg. si fratres, Cod. commu. utriusque iudici. leg. apud Celsum, §. idem Labeo, de doli mali except. Quartum, cum iure creditoris venditur res, quae putabatur debitoris, creditor vendens non tenetur de euictione, nisi de ea nominatim fuerit repromissum l. 1. Cod. creditorem euictionem pignoris non debere, lib. 8. tit. 46. & liberatur cedere res, quod habebat in care pignoris, ut ibi notat glossa, probat & l. periculum de pignori. l. cum ea condicione §. 1. de euictio. Et censetur tantum vendere ius quod habet, tanquam creditor non tanquam dominus. Et proinde emtor sua culpa adscribere debet, qui non inquisiuit de dominio, vel debet experiri contra debitorem, veluti aduersus eum, qui per eam venditionem a debita liberatus est suo pretio. l. si plus, 74. §. 1. & l. si pignora, 50. de euictio. Pandect. l. si ob causam, 13. Cod. eodem. Sic etiam non agitur de euictione contra vendentem ex necessitate officii vendendi. leg. si pignora, & ibi Bald. & Salycet. de euictio. Cod. quia officium nemini debet esse damnosum, c. cum non deceat, de electio. In Sex. leg. si quis ex signatoribus, quemadmodum testamenta aperiant, sic nec procurator vendens tenetur, nisi euictionem promiserit suo nomine, leg. procurator qui pro euictione, & ibi Paul. Castrensis. & Bartol. de procur. Pandect. Notabile itaque & illud, ideo non dari euictionis actionem emtori contra venditorem ob euictam rem a proximo seu cogna-

Efff

io venditoris iure retractus gentilitii, de A
 quo in c. conclusus, de integro resti-
 tutio. Quia euictio illa sit auctoritate le-
 gis, non factio venditoris, & iure speciali,
 in quo non tenetur venditor emtorem de-
 fendere per notata in l. minor, de euictio.
 argum. l. si per imprudenciam, de euictio.
 Hocque inditum est natura negotii, quod
 cum sua qualitate videtur amplexus em-
 tor, & proinde sibi imputare debet, quod
 non praeviderit, & sibi in specie de euictio B
 non prospexerit. gloss. in l. si famil. & ibi
 doctores famil. erasc. C. Et sic resolutum in
 hac retractus questione Tiraquellus tra-
 cta. de retract. proximi §. 1. glossa 9. nu-
 mer. 34. de Afflictis decis. 253. incip. ven-
 ditur domus. Quintum exemplum, ut
 non teneatur de euictio venditor, quan-
 do suo facto emtor priuatur re, ut in l. si
 per imprudenciam, §. si quis locum, de e-
 uictio. & l. hoc iure, cum sequent. §. si ti- C
 bis. eo. ut si culpa sua emtor decidit a posses-
 sione, l. si rem quam, §. si emtor, l. si man-
 cipium. in princip. de euict. P. l. si contro-
 uersa, & ibi glossa fina. & Baldus, de euic-
 tio. Cod. l. idemque, §. si. de actio. emt.
 P. Eoque pertinet, quod dicitur vendito-
 rem cum teneri de euictio, si res sine iudicio
 venditori fuerit euicta, leg. non tamen,
 cum glossa 3. de euictio. Requiritur
 enim pro euictio obtinenda, ut mota D
 quaestio de re coram iudice fuerit, l. em-
 tor. l. si cum quaestio, Cod. de euictio. &
 euicta fuerit per sententiam. c. si. de emtio.
 l. qui rem. Et proinde, nec de euictio
 tenetur venditor, si super lite vel re com-
 promiserit emtor, & sententia arbitrorum
 fuerit res euicta. l. si dictum, §. si compro-
 misero, de euict. Pandect. Neque etiam si
 in defensione causa aduocatum inexper-
 tum adhibuerit, cuius ratione a defensio-
 ne causa ceciderit, ut notat glossa ad l. quod
 si nolit, §. mancipium, ad verbum cul-
 pam, de adilitio edicto. vel si condemnatus
 emtor a sententia non appellauerit cum
 possit. nam & sua culpa succumbens reus

ipse amisisse videtur, nisi sententia mani-
 feste esset aequa, ut appellare non liceat, nisi
 non sit necesse. glossa vltima. Bartol. & alii
 ad l. Herennius §. Caia, de euictio. P.
 mihi tamen contraria videtur tutor sen-
 tentia, ut semper ab omni sententia te-
 neatur appellare, ut pro euictio agi pos-
 sit. Quia quamuis pro sententia iudicis
 faciat iure communi praesumptio iustitia,
 tamen plura possunt allegari coram iudice,
 ad quem appellatur, qua deducta non
 fuerint coram priore, a quo prouocatur, le-
 per hanc. C. de tempore appella. Sextum,
 si monitus emtor a venditore, ut aliqua
 ctione ageret ad defendendam rem, nolue-
 rit agere, & ita sua culpa emtor re priua-
 tus fuerit. l. si cum venditor, in princip. de
 euictio. Pandectis, l. si fundo, §. 1. eo. P.
 Septimum, ut non teneatur de euictio
 venditor, si emtor rem, quam emit alie-
 nam pro derelicto habuerit. nam donasse
 videtur l. f. de euictio. P. l. quod seruum, de
 stipula. seruor. P. Sed haec tenentur dictum sit
 de exemplis quarti casus, in quo cessat euic-
 tio. videamus alios. Quinto igitur non
 agitur de euictio, si emittatur res, qua
 nata est a re vendita, qua tamen non erat
 in rerum natura tempore venditionis l. si
 pragnans cum 2. sequentib. de euictio. vbi
 ratio. Item si quid accreuerit per allunio-
 nem in fundo vendita, non datur pro in-
 cremento euictio l. ex mille, §. quod si mo-
 do, de euict. P. Sic vendita hereditate, non
 censentur res singula vendita, ut euicta
 petantur, sed ius hereditatis, quod sine re-
 rerum diuisi. quare pro singulis non datur
 euictio. l. 1. C. de euict. Sexto non agitur
 de euictio, si vitium propter quod euicta
 res fuerit vel perierit, contigerit post con-
 tractam emtionem. l. 3. de euict. P. quia
 tunc periculum est emtoris, l. Lucius. co.
 tit. Eodem modo, si res adimatur emtori
 auctoritate principis. dict. l. Lucius. l. item
 si verberatum, §. item si forte, de rei vin-
 dicat. P. l. apud Iulianum. §. constat, de
 ag. 1

1. Idipsum, si res vendita perierit, A
 ante quam euincatur, quia fors humana
 est in periculo emptoris, si modo sine dolo
 vel facto venditoris non perierit, l. si ser-
 uus, de euictio. Pand. l. si quis seruum, Cod.
 eod. titu. facit l. utique, de rei vendic. Pan.
 Quare si pro parte res chasmate perierit,
 pro alia ratione amisse non tenetur de euic-
 tione, l. ex mille, in princi. de euictio. se-
 cius si totus fundus euincatur, d. l. ex mille,
 §. si totus. Septimo non tenetur de euictione B
 venditor, si emptor rem contra petentem alio
 modo possit tueri & defendere, puta si pra-
 scripserit, l. qui alienum, de euictio. Pan.
 l. si obligata, Cod. eod. titu. vel si emptor rei
 aliena, successor vero domino existerit,
 quare sibi non abest, poterit tamen age-
 re ad pretium repetendum, non de euictio-
 ne contra venditorem, l. si vendideris, de
 euictio. P. quae admodum si dominus rei
 emptori succedat, non confirmatur emptio. C
 leg. venditori, de rebus alien. non alien.
 Et si emptor succedat venditori, vel contra,
 non agitur quoque de euictione, leg. si ei
 cui, de euictio. Pandect. leg. 2. Cod. eo-
 dem titu. Octavo nec agitur de euictio-
 ne, si res non fuerit emptori tradita, leg. euic-
 ta, §. si seruus, de euictio. leg. 3. de doli ma-
 li exceptione, ubi & notat Bartol. Nono,
 non datur pro re in ludo vel causa ludi
 vendita, euictio, l. fin. §. 1. quarum re- D
 rum actio non datur. Quando videlicet
 vendens vendit collusori, contra si alteri,
 ut notat ibidem Angelus. Decimo non te-
 netur de euictione venditor ante pretium
 sibi solutum l. ex empto, de actio. empt.
 Pandect. Caterum agitur de euictione re
 euicta, contra venditorem, non contra
 alium, aut aduersus eum, cuius nomine
 procurator vendidit, leg. si cum, 66. §. fin.
 de euictio. Pandect. aut contra procura- E
 torem, si pro euictione se obligauerit, leg.
 procurator, 67. de procura. Pandect. Pro-
 curator autem ut & fideiussor, postea
 mandati contraria actione recuperant a

venditore, quod eo nomine soluerint, leg.
 Papinianus, 14. ibi, sed quod iudicio,
 de public. in rem actio. Pandect. Te-
 netur & pupillus de euictione rei vendi-
 ta tutorio nomine, leg. 4. §. si impuberis,
 de euictio. Datur & actio hac mortuo
 venditore aduersus heredes eius, leg. si sta-
 tus, 18. de euict. Cod. leg. si controuer-
 sia, 9. leg. cum successores, 23. Cod. de euic-
 tio. facit rubrica, ut actiones ab here-
 di. & contra her. Dixi porro antea, tan-
 tum euicta re competere actionem, quo
 fit, ut contra actionem euictionis non ob-
 iiciatur prescriptio longi temporis, leg. em-
 ti 21. de euictio. Cod. Competit & de euic-
 tione actio heredibus emptoris, leg. non
 solus, 22. de liberal. causa. Effectus a-
 ctionis euictionis, ut re euicta restituen-
 dum sit pretium emptori, & id quod eius
 interest, rem non fuisse euictam, leg. ven-
 ditor, 8. leg. si cum 66. §. fin. leg. emto-
 ri, 67. leg. euicta, 70. de euict. Pan-
 dect. l. Titius §. fin. de actio. empt. Pan-
 dect. leg. si controuerfia, 9. leg. si cum,
 17. leg. emti, 21. in fine. leg. successores,
 23. leg. si permutatione, 29. Cod. de euic-
 tio. leg. fin. Cod. de communium rerum
 aliena, nisi id, quod interest, excedat pre-
 tii duplum, iuxta leg. unic. de sententiis
 que pro eo quod inter. profer. C. de l. 1. l. Ti-
 tius 43. cum 2. sequentib. de actio. empti.
 Pandect. Si tamen certa summa in cau-
 sa & casu euictionis promissa est, ea sola,
 loco eius quod interest, petitur. Accedit
 & petitio usurarum pretii soluti, l. euictis,
 18. de usur. Praestatur & ex dupla ac-
 tio, si res pretiosiores veneant, ut si mar-
 garita forsan, vel vestis pretiosa, serica,
 vel aliud non contemtibile veneat, non au-
 tem pro communibus, leg. emptori, 7. §.
 quod autem diximus, de actio. empti. Ve-
 rum enim vero, in his rursus considera-
 bimus, utrum venditor nominatim em-
 torti promiserit per ipsum heredemque
 eius non fieri, quominus emptori habere

liceret, quo casu si alius euicerit tenetur A
de pretio tantum, non de eo quod interest,
leg. Iulianus, §. qui autem habere ibi,
sed Iulianus, de actio. emti. Pandect.
quemadmodum si conuentum fuerit, ut
ibidem dicitur, nihil euictionis nomine
praestandum, nam tunc pretium restituere
sufficeret. Neque quisquam dubitat,
regulariter in casta euictione restituendum
esse pretium, leg. super his, de euic-
tion. Cod. leg. quaro, § 8. §. item quaro, B
de aditio edict. Pandect. imo et aestima-
tionem praestandam eius, quo res melior fa-
cta est post emtionem, leg. si cum, 66. §. si-
nal. de euictio. leg. venditor. 8. eo. nisi ut
dictum est, siquid nominatim conuentum
sit peti euictionis nomine, quod solum pe-
titur, leg. ex mille, 64. §. si totus, ibi, nam
ex contrario, de euictio. Pandect. aut
nisi melioratio duplum excedat, quo casu
intra duplum pretii coarcebitur. dict. C
leg. Titius, 43. §. final. cum duab. sequen-
tib. de actio. emti. E contrario tamen, si-
quid post venditionem diminutum fuerit
ex re vendita, euictione sequuta, id perus-
se censetur emtori, et eo minus pretii vel
eius quod interest, emtori re euicta resti-
tuitur, leg. idque 45. §. illud expeditius,
de actio. emti. Pandect. leg. super his, de
euictio. Et haec haec hactenus de actione emti
vel ex emto, dictum sit. nunc agatur de a. D
ctione venditi.

B l. si non donationis. 8. Cod. de contra. emtio.
l. 12. Cod. de rei vendit. l. Iulianus §. ex
vendito, de actio. emti. l. fin. si manc. p. ita
veneat ne prostituatur Cod. exempla e-
runt in restituendis rebus ex pactis addi-
tionis in diem, vel legis commissoria, ut li-
quet ex propriis titulis, de in diem addi-
ctione, et de leg. commissoria. Est hac a-
ctio personalis l. 1. de actio. emti. C. **E**

C Dicta leg. Iulianus, §. ex vendito, et l.
venditi, 6. in fine, l. fructus, 13. §. fin. de
actio. emti. Pandect. si modo res integra
et sine querela et diminutione peruene-
rit ad emtorem, et implerit venditor

ex parte sua contractum. nam pro ea parte
qua res inuenietur aliena, vel apparet im-
minuta, diminuitur a pretio, l. si debitor,
39. §. si debitor, l. sua rei, cum leg. leg.
leg. sed etsi, 18. de contrah. emt. Pandect.
leg. domum § 7. eo. nec posset agere ven-
ditor pro pretio, si ex parte sua contra-
ctum non impleuisset, ut in leg. qui pen-
dentem, 25. de actio. emti. Pandect. leg.
pure, 4. §. si seruus, de doli mali exceptio.
P. Regulariter, venditor tantum pretium
petit hac actione ab emtore, cum regula-
riter usura pretii non veniant in hanc a-
ctionem, nisi post moram leg. initio §. c.
de pact. inter emtor. et venditor. leg. fru-
ctus, 13. de actio. emti. Cod. l. liberaliatis,
16. §. cum usura, de usur. veniret tamen,
post rei traditionem, leg. Iulianus, 13. §.
ex vendito, de actio. emti. P. l. curabit
§. eo. Cod. l. 2. Cod. de usur. aut nisi quo-
que de usuris praestandis initio conuen-
rit l. initio, §. de pace inter emtor. aut
mora soluendi interuenerit. dict. l. 5. in fin.
et l. fructus, 13. de actio. emti. Cod. leg.
si. de peric. et commo. rei ven. Cod. Ob-
seruanda tamen lex, qui per collusio-
nem, 49. §. final. de actio. emti. Pandect.
dum ait, pretii sorte, licet post mor-
ram, soluta, usurae peti non possunt:
cum haec non sint in obligatione, sed
officio iudicis, praestantur; ideo repe-
tita sorte, sine repetitione usurarum,
actio de usuris repetitur postea propo-
sita, ut in leg. si deposita, Cod. deposit. quia
usura ex unica obligatione pendet, qua
iam dissoluta pretio dato et recepto appa-
ret. Quae autem usurae soluantur ob
moram pretii non soluti, docetur in leg. fin.
de peric. et commo. rei vendit. Non
poterunt etiam peti usurae, si per vendi-
torem steterit, quominus pretium solua-
tur, puta quia dilationem ad soluendum
dederit, et habuerit fidem de pretio,
leg. si et per emtorem § 1. §. 1. de actio.
emti. Pandect. Subinde notabimus hanc
actionem ex vendito dari pro petitione
pretii,

pretii, non pro repetitione rei vendita, quã. **A** nis pretium non solvatur, leg. si non donationis, 8. cap. de contrah. emtio. Potest tamen si pretium non solvatur, venditor vti retentione rei vendita, leg. 19. de contra. emtio. Pandect. neque enim irritus est contractus emtionis, quod emtor solutionis legibus non satisfecerit, leg. ea conditione, 14. de rescind. vendit. Cod. leg. venditi a. 6. C. de actio. emi. nisi aliud placuerit dict. l. venditi, vti in leg. sed Celsus, 6. §. si fundus, de contra. emtio. Pandect. l. 1. C. de pact. inter emtor.

P leg. Iulianus, decimatercia, §. praterea, de actio. emi. P.

Q l. venditor, 11. de rescind. vend. C. exemplum in l. Iulianus, §. per contrarium, de actio. emi.

I cap. 3. & cap. cum causa, 6. de emtio. l. 2. C. de rescinden. vend. vbi Glossa & interpretes tractat hanc materiam in sti vel in sti pretii.

CAP. X.

De solutione, rescissione, aut resolutione emtionis.

Rescinditur itaque venditio que valuit, si deceptio ultra dimidium iusti pretii interuenerit, nec velit emtor, agente venditore supplere iustum pretium: **a** Si pactum sit reuenditionis appositum, & iuxta illud repetat venditor: **b** Si contratio consensu contrahentium re integra, aut hinc inde per restitutionem pretii, & rei ab emtione discedatur: **c** Si dolo malo, vt aut metu, venditio fiat: **d** Si emtio resoluitur ex vi conditionis vel pacti emtionis. **e**

SCHOLIA.

a dict. cap. 3. cap. cum causa, de emtio. l. 2. de rescind. vend.

b l. 2. C. de pact. inter emtor.

c l. per 2. quando liceat ab emtio. disced. C. lib. 4. tit. 4. §. leg. 2. de rescind. vend. Pandect. leg. 58. de pace, Pand. Inuita autem altera parte contrahente non licet ab emtione recedere, l. 3. C. de rescind. vendi. leg.

sicut, de actio. C. Porro rescissione interueniente vringue data restituuntur & pretium & res. leg. 1. §. si quis fundum, & §. sed si forte, que in fraud. creditor. Pand. l. cum accessionibus, leg. cum autem. §. 1. de adilit. edicto. & idipsum in omni resolutione emtionis obseruandum, in qua perinde omnia restituuntur in statum pristinum, ac si nunquã fuissent facta. l. si hominem, in fine, de vsucap. l. voluntate, §. 1. quibus mod. pign. vel hypothecc. solui. Pand. exemplo restitutionis in integrum. l. vnic. de reputatio. lib. 2. C. tit. 48. facit l. facta reabilitatione, 60. de edilu. edict. P.

d l. si voluntate, 8. & l. dolus emtoris, 10. de rescind. vend. C. l. eleganter, de dolo, P. & ab emtione dolo malo contracta, licet altero etiam contrahentium inuito recedere, l. 1. de rescin. vend. C. l. cum plures, §. 1. de administra. tut. P.

e Sunt enim iure recepta pacta, ex quibus potest dissolui vel resolui emtio, & pro non contracta haberi, vt si pactum sit, extratamen omnem presumptionem vel suspicionem usurarum, ne liceat venditori rem venditam intra triennium vel aliud tempus redimere. cap. ad nostram, de emtio. 8. si ita res veniat, vt si emtori intra certum tempus puta 60. dies displiceat, sit in emta. l. quod si nolit, 3. §. quod si ita venierit, de adilit. edict. l. si conuenit, 6. de rescinden. vendit. lib. 18. tit. 5. item si conueniat, vt si ad diem certum pecunia soluta non sit, res sit in emta, nam in eo casu, si venditor voluerit post tempus, non soluto pretio, non cogitur vendere, & resoluitur emtio. & 3. l. secunda, & 3. de leg. commissor. lib. 18. Pandect. tit. 3. & restituuntur percepta, leg. 1. & 4. eod. tit. l. item si pactum fiat additionis in diem, quod est, ille fundus centum sit tibi emtus, nisi quis intra Kalendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit. Nam conditione meliore oblata, si velit venditor, resoluitur emtio. l. 1. 2. 3. l. item quod dictum, de in diem additio. Pand.

DE RERVM PERMUTATIONE.

TITVLVS XV.

CAPVT I.

- 1 Continuatio.
2 Et quid permutatio.

PERmutatio affinis est emtioni. *a* Et multa communia cum ea habet: *b* quamvis in pluribus ab ea distinguatur. *c* Et proinde de permutatione dicemus post emtione[m], prout distinguitur ab emtione aliisque contractibus. *d* Permutare, ¶ nihil aliud est quam aliud pro alio accipere & dare. *e* Dicitur & cambium alicubi, *f* apud summos pontifices & alios.

SCHOLIA.

a leg prima, de contrahen. emtio. Pandect. l. 2. Cod. de rerum permutatione. lib. 4. tit. 64. l. 2. eod. tit. Pandect. qui rem permutatam accipit, similis est emtori. l. final. ex quibus causis in possess. eat. lib. 42. Pand. tit. 4. ideo facile possunt isti contractus misceri & confundi, ut in c. ad questiones, 6. de rerum permutat. quin & nomen commutationis, potest convenire omnibus commerciis hominum, ut notat & disputat Aristot. 5. Ethico.

b Nam primo, utraque bonafidei. cap. cum venerabilis, 6. de exceptio. §. actionum, de actio. leg. 2. Cod. de rerum permutat. deinde. ex utraque vsucapiendi datur causa, leg. sequitur, §. de illo, de vsucap. Pandect. 3. pro utraque competit evictio. leg. 1. C. de rerum permuta. 4. pro utraque datur cautio pro seruo furtis noxiisque esse solutum, leg. final. de rer. permuta. P. 5. pro utraque redhibitio. leg. sciendum, §. penul. de adil. edict.

c Differentia plures, nam emtio consensu fit & perficitur: permutatio re, leg. 1. §. final. de contrahen. emtio. Pandect. leg. 2. de actio. Pandect. leg. 1. de rerum permutat. & traditio firmat permutationem, leg. ex

placito, de rei permutat. Pandect. in venditione alius emtor, alius venditor, in permutatione uterque permutator. leg. 1. §. penultim. de contrahen. emtio. l. 1. de rerum permuta. 3. quidam contractum permutationis dicunt innominatum, cum emtor sit nominatus, ut supra docuimus, 4. in permutatione, qui eam ex sua parte implevit, alio non implente potest pœnitere, leg. si pecuniam ideo §. de conditio. causa data causa non sec. Pand. ut & ei qui non implevit adhuc licet, leg. 1. §. final. de rerum permuta. Pandect. Neque ulla datur actio ex permutatione simplici, leg. 3. & 4. C. de rei permutatio. nisi stipulatio implendi intercesserit, dict. leg. 2. & 3. & leg. emtione. C. de rerum permutatione, in emtione contra, leg. in civilem, 12. C. de rei vendica. l. 1. & 2. de contrahen. emti. cum similib.

d Alioquin & permutatio generali nomine videtur inesse omnibus contractibus, maxime in emtione, in qua meorum pro pretio datur, indeque emtio, ex illa commutatione nata dicitur, leg. 1. de contra. emtio. Pand.

e Contractus innominatus ut des, leg. naturalis. §. 1. de prescript. verb. P.

f ut in cap. cum venerabilis, 6. de excep. lib. 2. tit. 25.

g ut in vsibus feudorum, §. cum autem quis dixerit, si de investitura controuerfia fuerit, lib. 1. feudorum. tit. 4. §. si quis fecerit, quo tempore miles investitur ampere debeat, eod. lib. 1. feudor. tit. 22.

CAPVT. II.

Quotuplex permutatio.

PERmutatio alia simplex seu pura, alia non simplex, quæ fit sub conditione, aut modo, quemadmodum de aliis contractibus dictum est. *a* Alia coacta quodammodo, *b* alia spontanea. *c* Permutatio simplex, interdum est sine stipulatione & traditione, quæ nõ obligat, *d* interdum cum stipulatione, *e* interdum cum traditione

tionem ab utraque parte factam, & istam obligant.

S C H O L I A.

a *obligationum fere, 44. de actio. Pandect. §. omnis stipulatio, de verborum obligat. Conditio porro in permutationibus beneficiorum semper apposta intelligitur, Si utrinque traditio & renuntiatio fiat beneficiorum, & fiat accipientium, aliter nihil agi censetur. leg. 1. de rerum permuta. Pandect. de modo & conditione adiectis permutationi tractatur in l. in reb. 6. & l. final. C. eod. tit.*

b *ut quando ab uno loco presertim beneficio, per superiorem in alium transfertur, ut in l. de translatio. Episcop. & can. auaritia, de praben. Atque Festus dicebat proprie permutationem esse, cum de loco in locum fit translatio, commutationem autem, cum aliud pro alio, substituitur, quāquam hac sint hodie in promiscuo usū.*

c *Spontanea illa est, quae valida est, ex consensu dominorum facta.*

d *Quia ex ea non nascitur actio. leg. ex placito, de rerum permuta. C. l. 1. §. permutatio autem, eo. tit.*

e *Et oritur actio ex stipulatu. d. leg. ex placito.*

f *l. 1. §. permutatio, de rerum permuta.*

C A P V T. I I I.

Permutatio de quibus fiat.

D E omnibus, quae in commercio hominum sunt, dummodo sint dantis, a permutatio fieri potest, nisi speciali nomine prohibeatur, non secus, quam alienatio, cuius ipsa species quoque est. b Permissa & certo modo ecclesiasticorum beneficiorum permutatio, adhibito superioris consensu, & non aliter. c Mancipia autem ecclesiastica non conuenit commutari, nisi ad libertatem, & vel nisi sint fugitiua. e Res quoque aliae ecclesiasticae ad proprietatem ecclesiae pertinentes cum aliis ecclesiasticis permutari possunt, etiam ad proprietatem ad aequalitatem reddituum con-

stituendam. f Item spiritualia cum aliis spiritualibus inter personas idoneas, & cum auctoritate superioris permutantur, non etiam spiritualia cum temporalibus. g Permutat & ecclesia sua temporalia cum principem, si causa rationalis id exposcat, & res quam princeps permutat maior sit, vel aequalis, pragmatica sanctione super hoc promulgata. h

S C H O L I A.

a *l. 1. de rei permutat. Pandect. non de alienis. d. l. 1. §. ideoque Pedius.*

b *Alienationis nomine continetur permutatio, in c. nulli liceat, 5. de rebus eccles. non alien. & nouell. 7. de non alien. vel permuta. rebus eccles.*

c *Permutationes prabendarum, de iure propria auctoritate possessorum, vel etiam dignitatum fieri non possunt, maxime petitione premissa, quae in spiritualibus vel aliis connexis simonia labem inducit. Episcopi autem auctoritas & sollicitudo huic obicitur, nam is prospicit, qui considerata necessitate vel utilitate ecclesiarum, & personarum poterit prepositos ab una in aliam ecclesiam transferre, ut qui in uno loco minus utiles sunt, possunt alibi utilius se exercere. cap. quassitum est, 5. de rerum permuta. Hoc modo intelligitur concilium Thuronense prohibuisse commutationem prabendarum, in ca. maioribus, 8. de praben. nempe sine auctoritate superioris, nam qui ita fecissent priuabantur, cap. cum olim. 7. de rerum permuta. nisi dispensatum esset cum illis, cap. cum vniuersorum, 8. eo. tit. meretur quippe dici collusio improbata potius quam permutatio, renuntiatio & receptio beneficii facta propria auctoritate priuatorum, cum non careat suspitione fraudis, simonia, & negotiationis illicita, & inducit ita priuationem beneficii. capit. tertio, de collusio. de regen. libr. 5. tit. 22. Ideo dicimus certo tantum modo permitti permutationem beneficii inter titulares, cum auctoritate superioris, non de omni-*

bus beneficiis aut semper, veluti si pendente possessione titulari, beneficium fuerit vntum alteri, nam illud permutari nequit, Rota decis. 160. quia vocare amplius post unionem non potest. cap. unic. vers. quidam, de excess. pralat. qua & de aliis, qua vacare nequeat obtinere, ex iuris pontificii corpore licebit observare. Debent enim esse beneficia permutabilia, qua renuntiare possint in manibus eius, qui habet potestatem admittendi renuntiationem, ut postea tantum conferantur compermutantibus non aliis, clem. 1. de rerum permuta. c. 1. eod. tit. in Sex. capit. inter, de praben. tractatur de auctoritate prestanda a superiore. in cap. quassitum, de rerum permuta. addendus & consensus eorum, ad quos pertinet collatio, electio, aut presentatio, gloss. in clem. unic. de rerum permuta. & consensu permutare volentium. c. 1. eo. tit. apud Gregorium. ibid. communi voluntate. Item & observandum, ut permutatio fiat iuris beneficii cum iure alterius, fieri enim non potest cum iure ad rem de iure, c. si. de rerum permuta. Rebuffus in praxi beneficiorum, in rescripto permutacionis. Hostiensis in summa eius tituli, de rerum permutacione, §. quid potest permutari.

d c. 2. de rerum permuta.

e cap. iniustum videtur, 4. de rer. permutat. can. fugitivus. 12. q. 2.

f cap. ad questiones, 6. de reb. eccles. non alie. atque hanc commutationem inter ecclesias & xenodochia ad eorum utilitatem, permittit Iustinianus, nouella 54. §. fin. titulo constitutio. qua ex adscriptio & liberatos liberose esse vult, & c. inquisitione utilitatis, & decreto iudicis interveniente, aut hent. item sibi iurent, de sacrosanct. eccles.

g cap. si. de rerum permutat. cap. statuimus, de transactio. cap. praterea, eod. tituli. Cum enim nullo pretio spiritualia aestimari possint, ita nec vendi illo, aut cum alia re temporali aestimata aestimari queunt, nec admittere aequalitatem cum his in permutacione requisitam, capit. querelam, de simonia.

h cap. 1. de rerum permuta. c. 2. §. sed & permutare, 10. q. 2. Auth. sed & permutare, de sacrosanct. eccles. §. finimus igitur, de non aliena. & permutan. rebus ecclesiasticis, in c. 2. nouella 7. ex quo sumitur est. ca. 1. de rerum permut. & proinde pro eius explanatione perpendi debet nouella, ait enim, permutacionem illam permitti Imperatori primum seruata commoditate ecclesie, rursum, si modo ea res ecclesie ad utilitatem reipub. pertineat. item 3. indemni reddita ecclesie, re maiori vel aequali ei prestata. 4. ut precedat permutacionem pragmatica sanctio, qua precipiat ecclesie rem illam reipublice dari, & communi utilitati. Prohibetur & ibidem aliis hac permutandi cum rebus ecclesie facultas, daturque soli imperatori privilegium duplici ratione, prior quod sacerdotium & imperium non multum inter se differant, 2. quia omnis abundantia & status ecclesie ex imperialibus munificentis perpetuo prabetur. Sic & in cap. 1. seu §. 1. nouella 120. de alienat. & emphytheos. prohibetur rerum immobilium omnium ecclesie alienatio, nisi solum ad imperialem domum commutatio facta sit. Imo olim permutare ecclesie res solum permittum erat cum principe, & postea inter se ecclesiis permutatio concessa, §. final. nouella 14. dehinc & prohibitum fuit, re peruenientes ab ecclesiis per permutacionem ad principem extra domum imperatoris exire per alienationem quamlibet. nouella 55. titulo, ut de cetero commutationes ecclesiasticarum rerum, & c. donec id ipsum fuit correctum nouella 119. ca. 10. §. legem ut sponsalitia largitas proprii sit contractus.

CAPVT. IIII.

Qui permutare possint.

Qui rei dominium transferre possunt, illi eam per se cum alia permutare possunt non aliter. **¶** Quare personæ ecclesiasticæ

sticæ generaliter sua auctoritate, vt nec alienare, donare, vendere, sic nec commutare res ecclesiæ possunt sine consensu superioris, & absque solemnitate & necessitate, *b* aut sine consensu capituli. *c* Et si de facto faciant temere, reuocari possunt a successoribus in beneficio. *d* multo minus licet episcopo terras ecclesiarum sibi subditarum cum aliis permutare, nisi de eorum consensu. *e*

SCHOLIA.

- a* Nam qui alienam rem dat, vt dixi ante, nullam reddit permutationem. l. 1. §. ideoque Pedius, de rerum permutat. Transfert enim dominium, quo nomine differt ab emtione. dist. §. ideoque Pedius, & capit. cum venerabilis, 6. de exceptio. libr. 2. titul. 2. §. transferre autem dominium non potest, qui non habet. leg. nemo plus iuris, de regul. iuris. leg. traditio. de acquirend. rerum domi. cap. quam autem, 5. de iure patronat. capit. Daibertum, 1. questio. 7. Quamobrem is nõ poterit permutare, qui rebus suis non potest renuntiare, vt minor 14. annorum. capit. si annum, de iudic. in Sex. non furiosus, & similes. l. in negotiis, de regul. iur. qui autem per se possunt. poterunt & per procuratorem etiam beneficia ecclesiastica permutare. c. 1. & cap. non indistrete, de procur. in Sex. Rota decisi. 417. *D* nota vbi permutatio, in antiq.
- b* c. diaconi, vel presbyteri, 3. §. cap. precaria, 44. c. sine exceptione, 5. 2. 1. 2. 9. 2.
- c* c. vt super 8. §. fin. de reb. eccles. non alien. saltem ex honestate, vt notat ibi glossa.
- d* capit. 2. de rerum permutat. nempe si sine utilitate aut necessitate ecclesiæ, vt in aliis alienationibus temere factis, statutum in capit. si quis presbyterorum, de rebus eccles. non aliena. ca. 2. de precario. can. monemus, 1. 2. quest. 2. can. quod quis commiserit, 3. §. 9. 9.
- e* cap. 1. de reb. eccles. non alien. & ibi glossa, hoc intelligit si sine causa id facere vellet, contra sicum causa. Quia & cum causa

potest vni ecclesiæ adimere, vt alteri concedat. c. ad audientiam, de ecclesiis adifican. ca. precipimus, §. sicut duo, 16. q. 1. ca. sicut vnire, de excessib. prelat.

CAPVT V.

De forma permutandi.

Permutationis generaliter forma alia non est, quam rem vnã vel plures pro alia aliisve æqualitate seruata, a sponte dare, transferendi domini permutandive causa. *b* Solemnitas quoque permutandi res ecclesiasticas, alia non est, quam vendendi vel alienandi eadem. *c* Sic pari modo declaratur irrita episcoporum donatio, venditio, & cõmutatio rerum ecclesiæ, absque collaudatione & subscriptione clericorum. *d* In aliarum rerum permutationibus, quæ iure ciuili de forma permutandi sunt tradita, *e* poterunt & hoc iure requiri, si quando personæ ecclesiasticæ inter se vel cum aliis laicis permurent. Quia iura pontificia non dedignantur legibus ciuilibus in temporalibus vti. *f* In permutatione tamen beneficiorum ecclesiasticorum, exigunt præcedentem renuntiationem spontaneam possessorum beneficiorum factam coram superiore, *g* & admissionem & collationem eius, qui potest admittere, iuxta consensum compermutantium, si causa ei iusta videatur. *h*

SCHOLIA.

- a* leg. 1. de rerum permuta. P. leg. ex placito, C. eod. l. traditionibus. C. de pact. res cum re permutatur principaliter, accedit tamen principali rei aliquando pecunia pro supplenda æqualitate, vt in ca. ad quaestiones, de rerum permuta. quia tamen accessoria pecunia est, non debet excedere valorem rei, cui additur, esset namque tunc pro pretio, & constitueret emtione. leg. 1. de rerum permutatio. l. 1. de contrahend. emtio. Pandect.
- b* Nam iure communi, nemo inuius rem

G g g

suam alii dare cogitur, aut distrahere. leg. A
nec emere, de iure deliberand. Cod. leg. du-
dum, l. inuitum, C. de contrab. emtio. ne-
que quisquam suum beneficium ecclesia-
sticum inuitus cogitur relinquere, ca. final.
de cleric. agrot. a. cap. fin. de capel. monach.
Et si de facto cogatur, restituitur in inte-
grum. cap. 2. de restitutio. spoliato. titul. 2.
lib. 13. Neque contra quis alienam rem si-
bi acquirere si nolit compellitur. dict. l. nec
emere, de iure delib. leg. inuito, 70. de reg. B
iur. Pandect. nemo etiam si nolit, benefi-
cium ecclesiasticum sibi collatum accepta-
re cogitur, ca. si tibi absentis, de prabend. in
Sex. c. quam sit, 6. de electio. in Sex. proinde
neque permutatio fit nisi ab eo, qui vult
rem suam a se abdicare, & ab eo qui alie-
nam rem veli sibi acquirere.

c cap. sine exceptione, 2. questio. 2. cap. cum
apostolica 7. §. e contrario, cap. tua nuper.
§. 1. de his, que fiunt a prelat. sine consen.
cap. libr. 1. tit. 10.

d ca. 1. de his, que fiunt a prelat. sine consen.
cap. ca. non liceat, ca. alienationes. 12. q. 2.
quod in magnis rebus, non exiguis intelli-
gitur locum habere, in quibus sine illa so-
lemnitate alienatio fit, non tamen sine vti-
litate & necessitate ecclesie, can. terrulas,
12. q. 2. c. ceterum, de donat.

e tit. de rerum permuta. P. & C. l. naturalis,
§. 1. de prescrip. verb.

f cap. 1. de oper. noni nuntia.

g Sic superiorū auctoritas, & collatio renun-
tiationum beneficiorum coram eo, facti ius-
tum titulum possessionis beneficii, Clem.
vnic. de rerum permut. cap. 1. eod. titul. in
Sext. In omnibus etiam permutationibus
aliarum rerum, oportet compermutantes
sponte, eiurare res compermutandas, ut al-
terius ius consequantur, leg. 1. de rerum permut. P.

h Causa enim renuntiandi & mutandi lo-
ca beneficiorum, debent esse iusta vilita-
tis vel necessitatis ecclesie, vel personarum,
cap. quassum, §. de rerum permutat. ex-
clusis causis presumptionis, temeritatis, pro-

prii lucri personarum, earumque auari-
tie & ambitionis, ca. mutationes, §. 4. & c.
scias frater, 7. q. 1.

CAP. VI.

- 1 Causa.
- 2 Et effectus.
- 3 Et actio permutationis.

Causa præcipua permutationis, † ne-
cessitas humana est, qua superflua vti-
libus commutantur. a Suadet permuta-
tionem etiam beneficiorum, vtilitas ne-
cessitasque ecclesiarum. b

Efficit autem † permutatio in tempo-
ralibus translationem dominii: cin benefi-
cii iustum titulum. d

Datur † ideo ad implendam permuta-
tionem actio præscriptis verbis. e Dabatur
& actio iure hoc pontificio olim renun-
tianti præbendam ex causa permutationis
contra episcopum, coram quo renuntia-
set, si ei non assignasset beneficium com-
permutatum, vt aliud simile cōferre ei te-
neretur. f Hodie tamen eo remedio opus
non est, cum renuntiata beneficia ex cau-
sa permutationis, aliis quam compermu-
tantibus conferri non possint. g Agitur &
ex stipulatu stipulatione interposita de
permutando, ad implendam permutatio-
nem. h Si stipulatio autem non interuene-
rit, non comperit actio ad cogendum ad-
uersarium rem promissam dare, cum pœ-
nitere liceat ante rem traditam. i Is tamen
qui ex parte sua implens rem suam iam de-
derit, aget conditione ob causam, remq;
suam repetet: k vel vtetur ad implemen-
tum conuentorum præscriptis verbis a-
ctioe in factum, & ad id quod intererit
non impleri. l Agitur & eadem, pro cui-
ctioe rei compermutatæ data. m

SCHOLIA.

- a l. 1. de contrab. emtio. P. & liquet ex antea
dictis in reb. permutandis.
- b c. quassum, §. de rerum permutat. ca. mu-
tationes, ca. scias, 7. q. 1. prodest mutatio
loci

- loci certis personis, ca. valet, § 1. dist. cau. A
 sa quoque, que renuntiatione permittunt
 beneficii, illa possunt translationem seu
 permutationem permittere, de quib. in ca.
 nisi cum pridem, de renun.
- c l. 1. §. penult. de rerum permuta. cap. cum
 venerabilis, 6. de except. leg. ex placito, de
 rerum permuta.
- d Titul. de rerum permut. in decret. Sex. &
 Clementinis, atque permutantes inuan-
 tur decreto. de pacificis possessor.
- e l. naturalis, §. §. fin. autem rem do, de pra-
 script. verbis, Pandect. l. si tibi decem, eod.
 titul.
- f cap. inter cetera, 17. de prabendis.
- g Clem. unic. de rerum permutat.
- h leg. cum precibus, 4. Cod. de rerum per-
 muta. ubi nec ob id in rem dari actionem
 quoque dicitur.
- i lex placito, de rerum permut.
- k Nempe conditione causa non secuta, leg. C
 prima, §. fin. de rerum permutat. l. natura-
 lis, §. primo. de praescript. verb. l. quoniam,
 §. de rerum permutat. leg. fin. C. de condi-
 ctio. ob causam. C. lib. 4. tit. 6.
- l Dist. l. naturalis, §. §. si quidem, de pra-
 script. verbis. l. rebis, 6. & l. fin. C. de rer.
 permuta.
- m leg. prima, §. unde et si ea res, de rerum per-
 mutatio. Praxis vero est in Gallia, ut e-
 uicto compermutato beneficio, liceat ei a
 quo euincitur impetrare literas a cancel-
 laria, ut liceat redire ad beneficiu propriu.
 Et ita iudicatum in senatu Parisiensi in
 vigilia assumptionis beatissime virginis,
 anno domini, 1533. scribit Rebuffus in
 dist. de pacificis possessor. num. 157. At-
 que iure communi si renuntiatione facta
 ex causa permutationis, non possit fieri per-
 mutatio sine culpa tamen vel facto
 compermutatum, ut puta si unum be-
 neficium, compermutatis referuatum
 inueniatur, ut quisque debet redire ad
 beneficium renuntiatu compermutatum,
 iuxta equitatem, et si beneficia, 20. de
 praben. in Sexti. vide Rebuffus in
 decisio. 23,

fuit dubitatum, nu. 4. in nouis. Num au-
 tem ad beneficia resignata redeant propria
 auctoritate non impleta permutatione, aut
 per nouam collationem disputat gloss. ad
 dict. cap. si beneficia, & Panormitan. ad c.
 cum venerabilis, nu. 23. de excep. Ioan-
 nes de Selua. in tractat. beneficiorum, 3.
 part. q. 24. Rebuffus in tractat. de pacif.
 possessor. num. 145.

DE LOCATIONE.

TITVLVS XVI.

Materiæ sedes.

- a De locatione tractatur, libr. 3. decretalium, tit.
 18. in Sexti. lib. 3. tit. 29. libr. 19. Pandect. titul. 2.
 locati & C. locato, libr. 4. titul. 65. & in institu-
 tionibus Iustiniani, de locatione & conductione,
 libr. 3. tit. 29. eo pertinent tit. de locatione pra-
 diorum civilium vel fiscalium, siue templorum,
 siue rei dominice, lib. 11. C. tit. 70. de conductori-
 bus, & procuratoribus siue exactoribus praedio-
 rum fiscalium & domus Auguste, libr. 10. C. tit.
 71. Accedit huic locatio perpetua, qua dicitur
 Emphytheosis. tit. de iure emphytheo. libr. 4. C.
 tit. fin. & tit. quibus ad conductionem praediorum
 fiscalium accedere non liceat, lib. 11. C. tit. 72.

CAPVT I.

1 Continuatio.

2 Et finitio.

POST contractum emtionis & venditio-
 nis, & consequentem permutationem
 agamus de alio, locationis, qui affinis quo-
 que est emtioni, a & cum emtione conue-
 nit in multis, b vt & in aliis ab ea recedit. c

Locatio, est d vsus rerum & operu me-
 diante mercede certa, ex consensu con-
 cessio.

SCHOLIA.

a l. 2. loca, P. l. 1. eod. tit. apud Iustin. vt ali-
 quando vix discerni possit, num emtio vel
 venditio sit an locatio, id quod contra-
 ctum est. d. l. 2. §. adeo. leg. conuenit, 65. de
 contrah. emt. l. 1. de estimatoria actio.

b Nam primo, utraque emtio & locatio, in-
 rigitur est. leg. ex hoc iure, de iustitia

Ggg 2

- Et iure leg. iurifigentium, de pactis, leg. A
 prima, locat. Secundo, utraque consensu
 contrahitur, leg. 1. leg. qui ad certum, 14.
 locat. Pandect. §. fin. de obligatio. qua ex
 consens. nasc. leg. consensu, de action. cum
 similibus. Tertio, in utraque intervenit
 pretium, l. final. ad leg. Rhod. de fact. leg.
 2. locat. Pandect. leg. 10. de acquiren. pos-
 sessio. h. a. tria in utraque, res, ut merx, pre-
 tium, seu merces, & consensus. Quarto,
 utriusque actio bona fidei, §. actionum, de B
 actionibus, leg. praes. provinciae, 17. de loc.
 Cod. Quinto, sicut emptio sic locatio sub
 conditione fieri potest, leg. sicut emptio, 20.
 loca. Sexto, quemadmodum in emendo
 & vendendo naturaliter concessum est,
 quod pluris sit minoris emere, quod mi-
 noris sit pluris vendere, & ita inuicem se
 circumuenire, leg. in cause, 16. §. idem
 Pomponius, de minoribus, 25. annis, libr.
 quarto, Pandect. tit. quarto. ita & in C
 locationibus & conductionibus, leg. nem
 si pretio, 22. §. final. locat. Pandect. Ideo-
 que praetextu minoris pretii non rescindi-
 tur locatio, leg. & ideo, 23. loca. neque re-
 tractatur locatio eo praetextu, quod alius
 maiorem mercedem offerat, leg. si olei, 21.
 C. de locat. Septimo, quemadmodum con-
 ventione facta de pretio, & eo modo, quo
 pretio commisso in alterius arbitrium em-
 ptio perficitur, §. pretium autem, de emptio. D
 apud Iustinian. ut locatio pacta mercede,
 & eodem modo collata in alterius arbitrium
 perficitur, §. eaque, de locatio. apud Iustin.
 l. si merces, 25. loca. P.
 c Quia in emptione primum transfertur do-
 minium rei, leg. 1. & leg. cum manu sata,
 de contrahend. empt. locatio vero non so-
 let dominium mutare, leg. non solet, 39.
 loca. exceptione considerata, leg. in na-
 uem Saufesi, 31. locat. Pandect. Secun- E
 do differunt, quod in venditione traditio,
 in locatione factum, ut ait Baldus. Ter-
 tio, inter locationem & fructuum vendi-
 tionem ad modicum tempus differentia po-
 nitur. Clementina prima, §. final. de re-
 bus ecclesiasticis, non alien. & constitutio-
 nem prohibentem locationem ad longum
 tempus, non pertinere ad venditionem,
 quemadmodum etiam prohibitus aliena-
 re & vendere, non prohibetur locare, leg.
 penultim. §. instituto, de legat. 2. Locatio
 enim cum pacto, maxime quod dominium
 non transeat ad conducentem, non est alie-
 natio. Vide Fabianum de monte Sabino
 in tracta. empt. in 4. questio. principali, ibi
 circa tertium. Quarto, quando fit aestima-
 tio rei in pretio, dicitur emptio, at in loca-
 tione non datur aestimatio rei, sed usus, l. 2.
 §. adeo, loca. l. 1. de aestimatoria actio. libr.
 19. P. tit. 1. Quinto, prohibetur vendere
 vel alienare, non prohibetur locare etiam
 in centum vel mille annos, l. L. Titius, 88.
 alias l. codicillis, §. instituto, de loca. & ibi
 glossa. quia locatione, ut dixi, non solet
 mutari dominium. Observandus est ta-
 men Iason ad l. manumissiones, de iustitia,
 & iure, dum ait, quod dum fit locatio ul-
 tra decem annos, transfertur dominium
 utile, per l. 1. §. qui in perpetuum, si ager
 vectigal. vel emphytheo. peti. additque,
 quod locatio ad nonem annos cum pacto
 de reuocando est alienatio, per texum
 in §. neque illud, iuncto §. emphythosin,
 de non alienan. rebus ecclesiasticis, in no-
 uellis, latissime & de his Andreas Bar-
 batia, in repetitione Rubrica, de rebus ec-
 clesiasticis non alienand. nisi ad longum
 tempus sit locatio cum pacto, ut non tran-
 seat dominium in conducentem, ut dixit
 Fabiano.
 d Hanc finitionem tradidimus, libro 27.
 Syntagmat. iur. capit. primo, numero 17.
 ito, atque per totum illud capit. egimus de
 locatione & conductione, in ca. 2. de
 mercede, in capit. 3. de reliquiis, qua ad lo-
 cationem pertinent. Locator est, qui rem
 utendam dat, puta domum vel personam,
 ut se utendum, vel qui ad aliquid fa-
 ciendum prabet. Conductor, qui rem ab
 alio accipit utendam, locator dat, condu-
 ctor accipit.

CAPVT II.

Quotuplex.

LOCATIO & conductio, vel perpetua, vel temporalis reperitur, a vectigales agri publici vel priuati, vocantur ita locati, vt quandiu proſis vectigal pendatur, tandiu neque iſtis qui conduxerint, nec illis qui in locum eorū ſucceſſerunt, auferri poſſint. *b* Perpetuæ locationis inſtar eſt emphytheoſis, quæ tamen a communi locatione poſtea accepit ſeparatam formã, & a venditione quoq; diſtinctam. *c* Temporalis locatio determinatione certi temporis habet, vt ad triennium, quadriennium, maiusve aut minus tempus. *d* Eſt & alia locatio quæ pure fit, alia quæ ſub conditione. *e*

SCHOLIA.

- a* *l. viam veritatis ignoras, 10. de loca. C. ibi,* C ſiue perpetua conductio eſt, ſiue temporalis, &c.
- b* *l. 1. ſager vectigal. vel emphytheo. peta. libr. 6. P. tit. 3. l. cotem, 11. §. 1. de publica. & vectiga. P. l. 1. de adminiſtra. rerum publica. lib. 11. C. tit. 30. Dicunt* *Quæo* qui in perpetuum conancant, perpetuarii conductores, *l. ſin. de loca. pradiorum ciuiliu. libr. 11. Cod. titulo 70.*
- c* *§. adeo, de loca. apud Iuſtinia. l. 1. de iure D* emphytheo. *C. vbi & gloſſ. dat diſtinctiones,* & ſic etiam diſtinguitur per totum titulum, *de aliena. & emphytheo. in nouella 120. Proprie emphytheoſis dicitur, cum res inculta vel ſterilis melioranda vel reſcienda datur, quare non eſt ſolum locatio, ſed traditio cum ea conditione reſciendi, atq; interim preſtandi per ſingulos annos pro dominio vtili translato in accipientem* *E* (quod non fit in ſimplici locatione) certam penſionem, vt colligitur ex tribus legibus, *de iure emphytheo. C. Neg. tamen illa emphytheocaria traditio ſemper in perpetuum fit, ſed aliquando tantum, vt anthenica, perpetua quadā emphytheoſis, de*

- A* *ſacroſanct. eccleſ. C. Illa autem qua in perpetuum fit, alienationis nomine continetur, capit. nulli, de rebus eccleſ. non aliena. de qua etiam intelligenda l. ſin. de reb. alien. non alien. C. lib. 4. titul. 51. Aliquando ad certum tempus tantum fit pacto definitum, §. licentiam, de aliena. & emphytheoſ. in nouel. veluti uſq; in tertiam tantum generationem, vt in cap. 3. §. emphytheoſin, de non alienan. vel permutan. rebus eccleſiaſtic. nouell. 7. & nouella 120. §. 1. interdum ad vitam tantum accipientis, & ea lege, ne tranſeat ad extraneos, vel ſuos ſucceſſores. His affinis eſt locatio, qua libellaria dicitur vel contractus libellarius, vel colonarius, vt ſi domum valentem centum ſolidos, & preſtantem penſionem decem ſolidorum quiſpiam ab eccleſia vel ab alio accipiat, dando ab initio pro ingreſſu, vt dicunt, minus quam 100. ſolidos, obligetq; ſe daturum ſingulis annis in futurum pro penſione tres ſolidos, vt explicat Iuſtinia. in principio nouella 7. §. lex itaq; alia.*
- d* *Hæc locatio temporalis dicitur alicubi in fructibus, datio ad firmam, cap. 2. de loca. forſan ideo, quia locator præſtata ſide fir-* *n* *tori per tempus placitum, rem datam ſe ei non admturum, vt colligi poteſt ex cap. ſin. ne ſalat. vices ſuas. Harum temporalium emductionum initium vt plerumq; incipiebat olim, & inquilini conductores ingredi ſoliti erant ades conductas, idibus quintilibus, l. cum ab ea, de contrahen. emtio. P. l. qui balneum. qui potior. in pignor. habeant. l. cum in plures, loca. P. Innuit Martial. lib. 12. Epigram. 32. Cicero epiſtola 2. lib. 2. ad Quintum Fratrem. Suetonius in Tiberio, cap. 35. locationes vero pradiorum ruſticorum vt plurimum Calendis Martii, vt indicat. Papinia. l. dinortio, ſoluto matrimo. P. vt & penſiones inferri ſolitas iſdem calendis docet in l. deſuncta, de uſufruct. P.*
- e* *l. ſicut emtio, 20. loca. P.*

CAPVT III.

Quæ res locari poſſint aut non.

Ggg 3

suffragio, 12. quæst. 2. ca. hoc ius, §. Et his, A
10. quæst. 2. cum similibus.
o cap. nulli, de reb. eccles. non alien. ca. sine
exception. 12. quæst. 2. cum similibus, de
quibus diximus supra in emtione, & ven-
ditiōe rerum ecclesie.
p leg. sed neque, 8. & leg. quique eo fundo,
11. de usu & habitatio. Pand. §. 1. eod. de
usu. & habita. apud Iustinia.
q leg. locare, 44. loca. P. qua lex de prædia-
li, & reali seruitute intelligitur, que adha-
ret prædio ad eius utilitatem, que etiam
nec pignori dari potest, leg. 11. §. 2. & fin.
de pignori. Pandect. contra in personali,
ut dicemus in usufructu, leg. 12. §. fin. de
usufruct. §. 1. de usu & habita. apud Iu-
stinia. quemadmodum, & locari possunt
causa, que soli sunt, & solo coherent, non
tamen sunt ad utilitatem prædiorum, ut
iura vectigalium. l. fina. de vectigalib.
r Ad eum tamen modum quo ipse percipere
debet, leg. æquissimum, §. fin. leg. arbori-
bus, leg. licet, 14. de usufruct. §. 1. de u-
su & habita.
s leg. nemo, 6. Cod. de loca. leg. 7. & l. si cum
locauerim, 48. loca. Pandect. & potest re-
locare pluris, dummodo ad æqualem u-
sum, quam conduxit rem relocet, sine præ-
iudicio domini. iunge leg. ea lege, loca. P.
l. si vero plures, §. 1. de his qui deiecer.
vel effuder. libr. 19. P. titu. 3. ubi cœna-
cularius, qui totas aedes conductas habet,
per cœnacula inquilinis relocare potest,
seu per hospitola quæstus causa, sibi modi-
ca parte reservata, & ibi constituitur dif-
ferentia inter relocationem illam cœnacu-
lorum, & hospitium, vel hospitaculum,
ut & caupo distinguitur a cœnaculario,
nam caupo viatores hospitio tantum dici-
tur suscipere; qui etiam differunt ab illis
qui in caupona habitandi causa sunt, leg. E
licet gratis, 6. §. in factum, nauta; caupon.
stabil. Sc. P. lib. 4. tit. 9. leg. unica, §. fin.
fur. aduers. naut. lib. 47. P. tit. 5. Inter cœ-
nacularios annumerari possunt, qui scho-
lasticis aliis exedras relocant menstrua

vel annua mercede, ut in c. 1. de loca.
quamuis sub eadem clausura habitantes
communi, una clauis cum domunculis
claudantur, ut in leg. quid sit fugitivus,
16. §. apud Calium, de adilitio edict. libr.
21. tit. 1.

CAPVT IIII.

- 1 Quis locare aut conducere possit.
2 Qui prohibeantur.

Locare potest vnus, plures, vni vel plu-
ribus, a & quilibet ius quod habet in
re, item & omnibus licet conducere, nisi
contrahendi potestas eis, vel ratione re-
rum vel personatum inhibeat.

Prohibentur autem publica conde-
re, tutores curatoresve, priusquam officii
sui rationes reddiderint. b Nec licet scien-
ter locare militi, ut nec ipsi conducere,
c vel curiali, d prohibitum & clericis pro
seculari quæstu conductiones exercere,
e aut conductores secularium rerum esse. f

SCHOLIA.

- a l. si cui locauerim, 47. loca. Pand. & dini-
sim & in solidum, leg. si diuisa, 13. Cod. eod.
b leg. οὐκ ἐπιτρέποντο, 19. loca. Pan. l. unic. ne tu-
tor vel curator vectigalia conducatur. lib. 5.
C. tit. 41.
c l. si ignorans, 50. loca. P. l. milites, 31. & l.
licet 35. C. eod. tit. vbi ratio quod debeant
armis, non priuatis negotiis occupari, nisi
agatur de conducendis, que ad victum, &
necessitatem equorum pertinent, ut ait
glossa ad dictam l. milites.
d l. curialis, 30. C. de loca. Si tamen curialis
succederet conductori, retinet conductio-
nem l. 4. de decu.
e cap. 1. ne cleric. vel monach. secularib. ne-
got. se immisceant, cum similibus.
f Dict. cap. 1. ne clerici vel monach.

CAPVT V.

De requisitis locationi, & formula cōducēdi.

Locatio & conductio constat re, a mer-
cedē, b & consensu, c qui prædicta
distinguit, & pacta moderatur, d neque

scriptura desideratur. e Formulam porro A
contrahendi locationem, ex consuetudi-
nibus regionum ubi fiunt, obseruabimus,
vel quod dictum conuentumque, etiam
derogando consuetudini. f Dantur in his
& fideiussores mercedis maxime nomine,
g potest & fieri vsque ad certum tempus,
& quousque is, qui locasset, vellet. b

S C H O L I A.

- a Res in primis esse debet, nam non entis B
nullae sunt qualitates, leius qui in provin-
cia, de reb. cred. Sine re locatio esse non po-
test, l. Sabinus, 20. de contrah. emt. P. Ea q̄,
talis data, qua in eodem statu & potestate
dantis remaneat, alioquin si non remaneat
transit in emtionem, l. conuenit, 65. de
contrahen. emtion. P. datur & inestima-
ta, quia si aestimata sit, sit quoq̄, emtio. l. 3.
loca. Pandect.
- b Sine pretio vel mercede non fit locatio. l. 2. C.
loca. P. nam si vsus datur sine mercede, est
potius commodatum aut mutuuum, aliaq̄,
species contractus innominati, etiam si sine
pacta mercede aliquid faciendum datur,
ea lege, vt tantum detur, quantum post o-
pus factum conuenerit, ex quo non locati
actio, sed praescriptis verbis oritur. §. 1. de lo-
ca. Id ipsum etiam dicitur, si rem tibi ven-
dendam do, & tu mihi tuam des, vt in l. si
gratuita, 17. §. si cum, de praescriptis verb. D
P. Et quia merces etiam in locatione requi-
ritur, non potest fieri locatio donationis
causa, l. sicuti emtio, 20. §. 1. loca. P. neque
tam vili pretio, vt potius donatio quam
locatio videatur l. si quis conduxerit, 46.
loca. l. si quis ante conduxit, 10. per totam
legem, de acquiren. possessio. l. 1. l. qui ad
certum tempus, 14. loca. Pandect.
- c l. 1. §. qui ad certum tempus, 14. loca. Pand.
- d Consensus debet adesse circa mercedem, si-
ne errore pro quantitate, de qua conuen-
tum fuerit. leg. si decem tibi locem, §. 2. lo-
ca. P. qua tamen locatione conuenta potest
deferri ad arbitrium alterius, leg. si mer-
ces, 25. eod. titul. P. legem locationis dixit

pacta, §. fin. de locato. apud Iustinia. can-
dem legem & pacta vocauit Vlpianus
formam; in l. 7. §. item si, solut. matrimon.
Pandect.

e l. qui ad certum tempus, 14. loca. P. l. con-
tractus, 24. C. eod. tit. l. si confiterit, de fide
instrumentor. Neq̄, contractus, qui con-
sensu perficiuntur, necessario exigunt scri-
pturam, qua tamen si adhibeatur, ad fa-
uorem, & firmiorem probationem refer-
tur. l. contrahitur, de pignorib. l. 4. de fide
instrum. Pand. cum similib. Disputatur
autem a glossa, in l. 1. §. 2. C. de iure em-
phytheo. num scriptura sit de forma con-
tractus emphytheotecarii, cui accedit
communis resolutio, non esse, maxime au-
tem ad pactorum definitionem & conser-
uationem pertinere.

f l. circa locationes, 19. C. de loca. sic legem
conduktionis seruare oportet, l. legem qui-
dem, 16. C. eo. l. si merces, §. conductor, eod.
P. l. pacta, de contrah. emtion. P. Veniunt
tamen multa in hunc contractum, quam-
uis dicta non sint ex bono, & aequo, quem-
admodum in reliquis contractibus bonae
fidei, §. fin. de obliga. qua ex consensu apud
Iustinia. Iuxta consuetudinem potissi-
mum, l. excepto tempore, 18. C. de locato. l.
ex conducto, eod. titu. Pand. Pacta porro
qua frequentiora accedebant antiquius
locationibus praeiorum, & etiam nunc u-
timur, ponantur, vt ob mercedem si uelut
pignori essent. l. si seruus communis, §. loca-
us, de furtis, & illata & ibi nata, l. potior,
§. si colonus, qui potior. in pignor. habeat.
P. l. certi iuris, C. de loca. Item vt operari-
stica suo tempore fierent a colono, l. si mer-
ces, §. conductor, loca. Pan. Et si non lege
fundus coleretur, liceret locatori alii relo-
care, & quominus locaretur, hoc & domi-
no praestaretur, l. ex ea lege, eod. tit. P. Item
ne biennio continuo sarreo spico, id est, ari-
stato sereretur, vt ait Sextus Pompeius
Festus. Sunt alia his similia, de non pascen-
dis pecoribus, capris, in fundo sarculario.
Item, redemptor syluam ne cedito neve cin-
gito,

gito, neve deurito, &c. in l. in lege, loca. P. A
 ut colonus villas incorruptas conseruaret,
 l. si merces, §. conductor, loca. Adduntur
 & alia leges de instrumentis, de periculo
 frugum, ut si qua lue tempestatis vel alio
 casu visio damna accidissent, ad onus colo-
 ni pertinerent vel non pertinerent. l. licet,
 C. de loca. sic de vi maiore aduentura ca-
 uetur, l. si quis domum, §. Iulianus, loca. P.
 leges quoque adificiorum plures commu-
 nos cum aliis conductionibus, veluti in in-
 corrupta conductor reddat præter vim, &
 vetustatem, l. qui in sulam, §. fin. loca. l. si
 merces, §. fin. eod. titu. Interdum ut ibi con-
 ductor ignem innocentem habeat, leg. si
 quis domum, §. si colonus, eod. P. vel ne pe-
 nitus ibi ignem conductor habeat, l. videam-
 us, §. 1. loca. Pandect. Operi faciundo et-
 iam leges dictæ ex consensu variæ, veluti
 ut sua impensa omnia conductor adifica-
 turus in sulam, facit l. item si pretio, §. si in-
 sulam, locati. Interdum & opus auersione
 locabatur in totum, interdum in pedes, &
 mensuras, leg. & hac distinctio, 3 §. cum 2.
 sequent. loca. Pan. vel certa mercede data
 redemptori in dies singulos, leg. ea lege, §. 1. §.
 locati, eod. Sunt & alia clausula redem-
 tionis vel conductionis rerum, pro earum
 diuersitate apposita, quarum aliquas, ex
 legibus iuris civilis, Varrone, & aliis, col-
 ligi Barnabas Brissonius, lib. 6. de formu-
 lis, dum agit de contractu locationis.

CAPVT VI.

- 1 De vi & effectu seu actione locati.
- 2 De expulsionem conductoris.
- 3 Operarum locatio.
- 4 Contra quos actio locati detur.

Conductor per actionem locati, omnia
 secundum legem seu pactionem con-
 ductionis facere compellitur. *a* Et si quid
 in lege prætermisum fuerit, ex bono &
 æquo præstare, *b* & damnum datum iu-
 re vel deteriorationem, *c* tenetur etiam de
 mercede soluenda, *d* etiam post moram
 cum vsuris, *e* facta tamen remissione pen-

sionis propter sterilitatem magnam, quæ
 cum fertilitate anni præteriti compensari
 non possit, *f* vel habita ratione damni ca-
 su fortuito, vel vi maiore contingentis, &
 sine culpa conductoris, *g* in quo, & em-
 phytheosis differt a locatione, quia em-
 phytheota non liberatur a pensione pro-
 pter damnum vel casum fortuitum, nisi
 ipsa res pereat, aut aliud inter contrahen-
 dum placuerit. *h* Si tamen steterit per co-
 lonum, quominus fructus perciperet, vel si
 ante tempus conductionis rem locatam
 deseruerit sine iusta & probabili causa:
 totius temporis pensionem nihilominus
 debet. *i* Datur, & actio locanti pro repeti-
 tione rei, quam si conductor restituere vs-
 que ad sententiam restiterit, & rem, & vl-
 tra æstimationem præstare tanquam inua-
 sor condemnatur, & atque si res conducta
 perierit, vel pro parte vel in totum ex dolo
 aut negligentia conductoris, de ea tenetur,
 cum ei talem custodiam & diligentiam
 adhibere teneatur, qualem diligentissi-
 mus pater familias suis adhiberet; nisi ea,
 casu fortuito sine sua culpa præcedente
 perierit. *l*

Poterit & expelli a re conducta ante
 tempus finitæ conductionis conductor; ²
 si dominus domus locatæ, ob necessitatem
 post locationem sibi contingentem, eam
 velit inhabitare, vel reficere; vel si male in
 ea fuerit cõuersatus conductor, aut si cessa-
 uerit soluere pensionem per biennium &
 sibi celeri satisfactione non prouisit; ³
 biennii cessatio solutionis pensionis em-
 phytheosis rei ecclesiasticæ, sufficit ad ex-
 pellendum emphytheutam, ⁴ *n* quamuis in
 alia emphytheosi non ecclesiastica, trien-
 nium exigatur, ^o alioquin conductor ante
 dictum conductioni tempus, & nisi eo fi-
 nito expelli a locatore non potest. *p*

Qui operas suas locauit ad tempus totius
 temporis mercedem accipere debet, ³
 etiam si non præstiterit; si tamen per eum
 non steterit quominus præstaret. *q*

Locati actio datur & in conductorem, ⁴

H h h

& in hæredes eius, r & fideiussores eius, r nisi extinguatur: quod accidere potest remissione facta locationis, t non autem sola remissione pensionis, v finitur & elapso tempore conductionis, x & impleta fide. y Nisi si quando ex facto continuato censetur renouata locatio. z Finitur & interitu rei locatæ. Si tamen quis pro custodia rei, vel pro re facienda accipit, de rei periculo tenetur, & conuenitur. aa Nisi vi maiore aut sine culpa sua perierit; B bb aut aliud conuentum sit. cc Finitur, & conductionis, si dominus rem a se alienauerit, aut permutauerit. dd Aut si is, qui opus faciendum conduxit, prohibitus ex iusta causa a domino, ne faceret, nihilominus facere pergat. ee At non finitur morte locantis aut conducentis interueniente pendente tempore conductionis, sed transfertur in hæredes. ff Nisi beneficium habens locauerit fructus sui beneficii, nomine suo, & ad utilitatem suam, finitur enim tunc eius morte, nec obligat successorem in beneficio. gg aliter autem dicendum, si fieret & nomine, & ad utilitatem ecclesiæ. hh

S C H O L I A.

- a §. fin. de loca. apud Justinia. leg. si in lege, §. conductor. loca. P. leg. legem, Cod. eodem titulo.
- b Quia est contractus bonæ fidei, in quibus, qua non dicta sunt, & forsitan non cogitata, & tamen præstari æquum est, debentur, veluti ut conductor, qui mercedem soluere morose destiterit, ad usuras quoque damnatur, etiam si nihil de his dictum sit, leg. 2. l. 12. leg. 17. Cod. loca.
- c Dicta leg. si merces, §. conductor, leg. videamus, 11. §. item respicere, leg. qui domum, §. 7. loca.
- d leg. præses, 17. Cod. de loca.
- e Dict. leg. præses, 17. & leg. 2. C. de loca. leg. quero, §. 4. cod. leg. 17. §. 4. de usur.
- f cap. propter sterilitatem, §. de loca. l. exceptio, 10. de loca. l. si uno anno Pandect.

Ag Vi propter edacitatem vermium contingit in frugibus rei locatæ sit remissio pensionis, dict. l. exceptio, C. de loca. Omnem autem vim, cui resisti non potest, tenetur dominus præstare colono seu conductori, si damnum inde intolerabile detur, ut vim tempestatis calamitosa. fluminum graculorum, sturnorum, incursum hostium, & si quid simile contigerit, non autem vitia, si qua ex re locata oriuntur. leg. ex conducto, 15. §. si vis tempestatis, leg. si merces, 25. §. 6. loca. Pandect. leg. licet certis annis, 8. Cod. eod. nisi aliud, ut ibidem dicitur, placuerit, aut conductor casus fortuitos in se susceperit. Hac etiam omnia intelligenda sunt, si fructibus pendentes accidant, aut si vis prædicta præter modum insolitum contigerit. Alioquin si plerunque solita fuerit contingere grandinatio, vel vredo, vel alia similia, si nihil in specie de his aliter cautum sit, sunt periculo conductoris, leg. 15. §. 2. §. si vero nihil, extra consuetudinem cadit, loca. Pandect. Ita fructibus collectis, omne damnum adueniens, periculo est coloni ut domini, leg. 62. §. 8. de furtis. Nisi forsitan colonus sit partiarus, quo casu damnum ut lucrum pro parte pertinet ad dominum, pro parte ad colonum, quasi societatis iure, & ita partiarus distinguitur a colono, qui pecunia numerata domino conduxit, leg. si merces, 25. §. vis maior, loca. Pandect. Et proinde contractus partiarus quemadmodum societatis, non transit in eius hæredem, leg. 4. in fin. & l. pro socio. Pand. Ex præcedentibus sequitur, ut si inquilinus seu conductor, non possit habitare in domo locata per tempus concessum, puta quia cogitur migrare, quod dominus velit domum reficere, ob necessitatem contingentem, qua non erat locationis tempore, remittitur pensio vel merces pro rata temporis, quo non licet habitare. cap. 3. §. fin. de loca. Id ipsum, si inquilinus aliquod graue periculum times emigrasset, quamuis periculum vere non fuerit subsequutum, l. habitatores, 27. loca. P. adferunt instam

iustam causam iustumque metum ignis, A
 l. 49. in fine, ad legem aquil. P. exercitus
 venientis, 13. §. exercitu, loca. P. damni
 infecti metum ex ruina proxima, l. 13. §.
 6. de damno infecto, Pandect. quidam
 addunt pro isto metu recedendi, spectra
 qua agitant domum conductam, & pe-
 stem, ut Bartol. ad l. 8. C. eod. tit. Tene-
 tur item conductor de culpa sua, qua res
 deterior facta fuerit aut perierit, de culpa
 quoque suorum, l. videamus, 11. cum 2. B
 sequentibus loca. P. & pro damno, l. damni,
 12. C. de loca. de dolo, de custodia, l. in iu-
 dicio, 18. C. eod. Agitur & pro damno lege
 Aquilia, l. item quaritur, 13. l. si mercus,
 25. §. culpa, l. qui insulam, 30. §. qui mulas,
 l. si vulneratus, 43. locat. P. l. si seruus, 27.
 §. Proculus, §. si. ad legem aquil. Pandect.
 h. l. 1. §. fin. C. de iure emphitheo.
 i. l. dominus horreorum, 55. §. qui contra le-
 gem, & l. sequent. l. si in lege locationis, 24. C
 §. si dominus, loca. Pandect.
 k. l. conductores, 34. loca. P. Inuasores scilicet
 rei aliena, in l. 10. C. de vi. Ita conductor de
 restituenda non prius auditur, proprie-
 tatem suam esse asserens, quam possessionem
 restituerit, leg. si quis conductionis, 25. C.
 de loca. facit l. videamus, 12. §. qui vinum,
 loca. Pand. Quod quidem iuste prohibi-
 tum est, ne alieno nomine possidentes in-
 tercipiant dominia, ut merito omnis pre-
 scriptio huiusmodi possessoribus interdica-
 tur, leg. male agitur, de prescription. 30.
 vel quad. ann. lib. 7. C. ut. 39. Imo ultro si
 res non restituatur locator iurat, in litem
 aduersus conductorem, l. si cui, 48. in fi. loc.
 l. in §. fin. de loca. apud Iustinia. l. contra-
 ctus, 24. de regul. iur.
 m. Quatuor casus sunt expressi in cap. pro-
 pter sterilitatem, 3. §. si. de loca. li. 3. C. eod.
 tit. qui casus quamquam de inquilino, & E
 adibus agant, tamen in colono, & fundis
 rusticis locum etiam habent, & primus casus
 exemplum datur per glos. ad d. cap. pro-
 pter sterilitatem, de inhabitanda domo; ut
 si forsan locator uxorem duxerit & indi-

geat domo locata, vel ad aliam necessita-
 tem, qua tempore conductionis non immi-
 nebat, argumento leg. si is a quo, §. plane,
 qui alius est tex. ut in possess. lega. in Pand.
 Qua enim de nouo superueniunt, nouo in-
 digent remedio, leg. de atate, §. ex causa, de
 interroga. action. cap. insinuante, de offic.
 delega. Quare principium locationis erit
 inspiciendum, si necessitas illa, qua super-
 uenerit, immineret, nam tunc non esset ex
 eo capite retractanda, cum videatur illi
 renuntiasse, contra si non immineret. Ne-
 cessitas porro superueniens non tantum
 persona locantis id suadet, quod dixi, sed
 etiam liberorum & uxoris eius, iuxta l.
 2. 3. 4. 5. de usu & habita. P. Sic & sus-
 ceptorum liberorum causa reuocat dona-
 tionem factam, si de illis cum donatum, est
 non fuerit cogitatum, l. si unquam, de re-
 uocan. donationi. C. Sunt & uxor filii-
 que coniunctissima persona locanti, & cum
 ea eadem propemodum, indiuidua con-
 suetudo, cum uxore uita, l. 1. de rit. nupt.
 P. eadem caro, in cap. 1. Genes. filii propo-
 modum iidem cum patre, §. ei uero, de in-
 utili. stipulatio. leg. fin. C. de impuberum
 & aliis substi. scilicet in fauorabilibus,
 non in odiosis. Et priuilegia concessa pa-
 tri, censentur concessa uxori, filiis, & pa-
 rentibus, l. petitionem virorum, 13. vers.
 tam filiis, & c. de aduoca. diuersor. iudi-
 cior. lib. 2. C. tit. 7. De secundo casu, nempe
 de mora commissa in soluendo, sufficiens
 tempus ponitur biennii, exemplum in d. c.
 3. de loca. & l. cum domini horreorum, 56.
 in l. quero an fideiussor, 51. §. inter locatorē
 fundi, loca. P. Tertius refectiois necessa-
 ria, ut propter eam inquilinus migrare te-
 neatur adhuc prater dictū, c. 3. de loca. pro-
 batur & distinguitur in l. habitatores, 27.
 & l. & hec distinctio, 35. loca. Quartus
 est, cum male versatur in re locata conductor,
 ut ideo expelli possit, quibus autē in casib. di-
 catur conductor male versari in re locata,
 docet Imbertus in Encheiridio, in verb.
 le fermier. H h b 2

- n cap. fin. §. fin. de loca. nouella 7. cap. 5. §. ff §. fin. de loca. apud Iustinia. l. viam veritatis, 10. C. eod. l. sed addes, 19. §. penult. eod. Pand. cap. fin. ne prala. vires suas.
- o In aliis emphytheosibus quam rerum ecclesiasticarum. pro mora solutionis exigitur triennium. l. 2. de iure emphytheo. Cod.
- p d. l. ade. C. de loca. Quidam arbitrantur propria auctoritate licitum esse domino inquilinum finita locatione expellere, iure B permittente. per d. l. ade. C. loca. cap. 3. eod. tamen melius, si id fiat auctoritate iudicis, ut in l. 56. loca. P. Et hoc est ius Gallicum, ad vim euitandam, facit l. nemo externus, de iudicis, C. Idcirco in medio iudiciorum vis posita est, ne quisquam sibi permittat vltionem, facit l. si quis in tantum, C. unde vi. Imbertus in Encheiridio, ad verbum, le fermier. Papius tamen lib. 10. arrestorum, tit. 3. arrest. 6. ait, arresto probatum factum eius, qui vi inquilinum nolentem migrare abegerat.
- q l. qui operas suas, §. 8. loca. P. perinde enim est, ac si praestitisset, l. iure civili receptum est, 24. de conditio. & demonstra. lib. 35. Pand. tit. 1.
- r l. viam veritatis, 10. l. contractus, 24. l. cum conductorum, 29. l. conductores, 23. C. de loca.
- s Fideiussor tenetur pro conductore. pro quibus autem docetur in l. qui fideiussor, & l. quaro, §. 4. loca. Pandect.
- t l. ei cui. 16. de liberatio. lega. Pand.
- v l. si tibi habitationem locauero, §. loca. P.
- x l. si cum l. Hermes, 7. & l. inuitos, 11. C. de loca.
- y l. si conductionis, 25. de loca. Pandect.
- z l. legem, 17. Cod. de loca.
- aa leg. qui mercedem, 40. l. nauta, §. nauta, caupon. stabular. Pandect.
- bb l. maritus, 59. l. opus, 36. §. fin. l. si prius. E quam, 37. l. fin. loca. Pandect.
- cc dicta l. opus, §. fin.
- dd litem quaritur, 13. §. si fullo, loca. Pand.
- ee l. cum in plures, 60. §. mandauit, locat. Pandect.
- ff §. fin. de loca. apud Iustinia. l. viam veritatis, 10. C. eod. l. sed addes, 19. §. penult. eod. Pand. cap. fin. ne prala. vires suas.
- gg cap. 2. de precario, quia resolutio iure dantis usufructuarii, resoluitur ius accipientis, l. lex vectigali, de pignori. P. l. fin. §. fin. autem, C. commu. de lega. usufructuario mortuo extinguitur personalis eius usufructus, §. finitur, de usufruct. apud Iustinia. l. 3. §. morte, quibus mod. usufruct. amitta. quem tamen, quamdiu vixerit, locare poterit, l. arboribus, de usufruct. P. cum simil. Quod si conductor ultra tempus quo possedit ante mortem beneficiati soluerit, non repetet a successore in beneficio, sibi enim imputare debet, quod sibi non prospexerit cum prouidere posset id fieri posse, ut in l. si quis domum, §. 1. loca. ecclesiastica beneficia sunt personalia, ideo contractus de illis appositus non egrediuntur personam contrahentium, cap. nisi de pietate, cap. ad hac, de auctorita. & usu pallii. potest tamen experiri contra heredem beneficiati, si sit & si sit soluendo.
- hh Quia successor in beneficio tenetur seruare contractus factos a predecessore suo in fauorem ecclesie, ca. haec huius, & ca. quicumque suffragio, 12. quaest. 2. cap. 1. de solutio. can. hoc ius, §. his, 10. quaest. 2. can. ecclesia principes, 35. distinct. hanc resolutionem explicat Rota, decis. 212. incip. si praelatus, locat. in nouel. & hic censetur obligatio realis, quae transit in successorem, cap. cum venissent, de institutio. cap. veniens, cap. de cetero, de transaction.

CAPVT VII.

De actione ex conducto.

Q Vemadmodum ex locatione competit actio locati locatori solum, a & heredibus eius, b sic actio conducti soli conductori, c & heredibus eius, d aduersus locantem, & heredes eius, e in quantum eius interest, f vt in vitiosa dolia, vel saltum pascuum, vbi mala herba nascitur, locauerit ignorant;

ignoranti, g si quid damni passus sit ex homine cōducto, h aut si locator fructus corrupit rei conductæ, i aut si re locata impeditus, aliunde quam ex proprio facto, frui vitue non possit, k vel si ei non præstetur quod ex conventionione placuit, l agit & pro remissione pensionis, quando eilocus est. m

SCHOLIA.

- a Non ei, qui rem locatam ab eo emit. l. Iulianus. 13. §. si fructibus, & §. penult. de action. emt. B
 b Vi dictum. leg. ex contractus, 24. locat. Pandect.
 c l. ex conducto, 15. loc. P.
 d l. sed addes, 19. §. ex conducto, loca.
 e dicto §. ex conducto.
 f l. si tibi, l. 7. cum seq. l. ex conducto, 15. §. ubicumque, loc. P.
 g Distinctio est in l. sed addes, 19. §. 1. loca.
 h l. cum in plures, 60. §. seruum, l. si tibi, 45. §. si hominem, loca. P. l. si seruum, 27. §. si seruum, ad l. Aquil. P. Eo pertinet repetitio impensarum in rem conductam factarum, & meliorationum, l. dominus, 15. §. in conducto, & l. colonus, 61. locat. Pand. estimatio porro meliorationū, & utilium impensarum fieri debet per viros peritos, seu summarios, non suspectos, seu per iuratores artifices civitatis, ut habetur in Novella 64. de hortula. Constantinopolitana civitatis, iunge l. in fundi, de rei vindic. Pandect. D
 i l. & hac, 35. §. fructum, loc. P.
 k l. ex conducto, 15. l. si in lege, 24. §. fin. l. si de fundo, loc. ut si alienares si locata, & euita, l. si quis, 9. eo. loc. P. si locator domū locatam demoliat, l. & hac, eod. vel si non reficiat, l. ex conducto, & l. sed addes, 19. §. illud nobis, l. si mercus, 25. §. si vicino, in fine, l. cum in plures, 60. in princip. locat. E
 Si locator non det instrumenta ad rem locatam pertinentia, dicti. l. sed addes, §. illud.
 l leg. ex conducto, leg. si in lege, 24. §. penult.

tim. locat. Pandect. l. circa, 19. l. si hi, 4. & 24. C. eod. tit.
 m ut in casu legis, si in lege, 24. §. fin. dicti. l. ex conducto, §. si vis tempestatis, l. cum quidam, l. si mercus, 25. §. vis maior, loca. cum simil.

DE SOCIETATE.

TITVLVS XVII.

CAPVT. I.

Continuatio, & quid societas.

Quamuis societas non habeat in iuris Pontificii corpore proprium & distinctum titulum, necessariam tamen in pluribus eius capitulis exigit cognitionem, ideo cum hic contractus, ut præcedens pendeat ex consensu, de eo etiam post illum agemus. Societas a socio dicitur, socius autem generaliter recte dicitur, qui cum aliquo fide data, aliquid communicat vel partitur, inde actus ille partiendi, societas dicitur. a

SCHOLIA.

- a Socius secundum etymum, ut quibusdam placet, a seco, secas, id est, disido dicitur, unde societas, in qua quis alium sequitur, ut cum eo diuidat. Comes qui se socium in eundo dat. Sodalis in rebus leuioribus, quod suadeant inter se quid agere debeat, vel sodales mutata litera s, in c, quasi coedales, quod simul ederent, & mensam communem haberent, eiusdem collegii commensales, & ut ait Cicero §. Verrina, socii putandi sunt, quos inter res communicata est. glossa autem ad clemen. 1. de pœnis, ad verbum, de fensauerint, ait proprie socios dici propter periculi, & operis societatem, a sequor sequeris: & ita proprie socium in periculo, comitem in itinere, collegam in officio, consortem in premio, sodales in mensa, vel in sede, vide Alex. in confi. 40. incipiente, prospectis, volum. 4. quis dicatur socius.

CAPVT II.

Quotuplex, & de quibus incatur
societas.

Societas † aut personarum tantum est, aut rerū solum, aut rerum & personarum. Personarum societas morum exigit conuenientiam, vel victus, vel habitacionis communionem, aut amicitiam. *a* Rerum tantum societates inducuntur ex communiōe earūdem, aliunde quam ex communiōe depacta procedente. *b* Rerum & personarum, quando ex conuentione res communicantur cum industria, vnde nascitur contractus societatis. *c* Est societas publica, & priuata. Publica continet communitates, ciuitates, vniuersitates, collegia. *d* In personarum societate quædam bonorum, quædam malorum. Sociatur porro quis aut comitando, aut fauendo. *e* Malorum ad crimina societas factio dicitur, & coniuratio. *f* Sicut & sunt quædam artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis, ex quadā pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ amicitia, constituta, quæ penitus repudianda, & fugienda Christiano. *g* Societas prout ex contractu pendet, contrahitur vel vniuersorum bonorum, siue negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue rei vnius, *h* quæstus lucri artificii & impendii, *i* dum etiam alter industriam seu operam, alter pecuniam ad societatem exercendam confert, vt lucrum commune sit. *k* Datur & pecus in communi pascendum vel æstimatum, vel non æstimatum, *l* ea lege, vt fœtus eius portionibus prout placuerit contrahendo inter socios distribuatur. *m* Iure tamen iniuri non potest societas, illicitæ, inhonestæ, aut flagitiosæ rei. *n*

SCHOLIA.

a cap. quod dicit, 41. distinctio. huiusmodi societas, & sodalitium dici potest, & amicitia, de qua in l. sodales, de colleg. illic. Pandect. Sic socii dicuntur, qui sunt ex eodem

A capitulo, congregatione, monasterio, conuentu, & canonici, in capit. cum, de officio delega. cap. ex more, de senten. excommunic. Ita legimus fœdera amicitia in inter Senatum populūque Romanum, & extraneos aliquot reges & populos, qui id eo amici & socii Romanorum dicti sunt, talis fuit Ptolomeus Tyberio imperante, apud Cornel. Tacitum, libr. 3. rex Iuba apud Iulium Cæsarem, libr. 1. de bellis ciuilibus. Rex Numidarum, apud Liniū, libr. 34. Seleucus, apud Suetonium in Claudio, ca. 24. Et alii alibi saepe, apud Liniū referuntur, veluti etiam, & populi fœderati, & in amicitiam recepti, & sociati. in l. non dubito, 7. de captiuis, & postliminio reuers. libr. 49. Pand. tit. 15. eadem significatio dicitur ciuitas socia & amica, populus socius, & amicus in l. postliminium est ius, 9. §. postliminio redisse, eod. tit. de captiuis. Ex commilitio societas & amicitia. l. de hereditate, 19. de castrens. specul. Pandect. libr. 49. tit. 17. Societas vita inter virum & uxorem, diuina & humana domus, qua & uxorem quadammodo dominam rerum viri facit, can. cum societas, 27. quaest. 2. cap. 2. de sponsalib. libr. 1. rerum amota. P. libr. 2. tit. 1. l. 4. C. de crimine expila. heredita. l. 1. de ritu nupt. libr. 25. P. tit. 2. l. rerum amotarum, § 2. de re iudica. vt cōtra maritus dominus rerū uxoris. l. fin. C. de pact. conuen. C. l. in rebus, de iure dot. C. Principaliter tamen hac societas matrimonii, respicit personas, per cōsequentiam autem res, cui enim committitur persona uxoris, multo magis committi possunt bona eius. l. 2. C. ne fideiusdor. dot. dentur. l. hac lege, & l. fin. C. de pact. conueni. libr. 5. tit. 14. Veruntamē illa communiō parasernalium, qua defertur marito non prohibente uxore, non est in proprietate, sed in fructibus, nisi expresse alia fiat societas inter coniuges bonorum, vel acquirendorum, vt in c. 2. de donatio. inter vir. & vxor. vulgus vocat hanc societatem affraitamentum. Est, & alia aequalium vel

- vel amicorum societas seu commune quipiam reciproca amicitia, in qua dicimus sociū teneri repellere iniuriā socii, si potest, nisi velit iniuria quoque ipse reus dici. can. non inferenda, 23. quaestio. 3. Habet & societas speciem fraternitatis in se, ut ait Vlpian. in l. verbum, 63. pro socio. Pand. Vide Cicero. pro Roscio Amerino. Et hinc vulgus, ut dixi, vocat societatem affraimentum alicubi, a communitate fratrum amoreq; reciproco, quamdiu sub eiusdem patris potestate viuunt, quamuis, & inter fratres de hereditate delata, alia expressiu contrahi possit societas, l. si fratres, alias est, §. legis cum duobus, §. 2. iunctio. §. idem Pomponius, pro soc. P.
- b** Veluti si res donata vendita legatave pluribus, aut alio modo pro indiuiso, ad plures peruenerit, non inita ex consensu societate, l. 1. §. 2. commu. diuidum. P. §. item si inter aliquos, de oblig. qua ex quas. contract. nascun. apud Iust. 2. C. commu. diuid.
- c** De quo hic sumus locuturi, & agitur in tit. pro socio. lib. 17. Pand. tit. 2. §. libr. 4. C. tit. 37. & apud Iustin. in institutio. iur. ciuil. lib. 3. tit. 26. apud Iulium Paulum, lib. 2. sententiarum, tit. 16. §. libr. 12. Ecloga Basilicorum, tit. 1. & apud nos, lib. 27. syntagma. iuris vniuersi, cap. 4. nec sufficit in hac specie rem fuisse emtam vel quasitam cōmuniter, nisi & animus & cōsensus fuerit contrahendi societatem.
- d** Vi in l. 1. quod cuiusq; vniuers. nom. P. ca. sententia, de senten. excommu. in Sext. tit. de collegiis illicitis. P.
- e** capit. ita plane, 23. quaestio. 4. neque caret scrupulo societatis occulta, qui manifesto facinori desinit ob viare, cap. error, 83. dicta. cap. facientis culpam, 86. dist. cap. qui potest 13. q. 3.
- f** De conurratione, in cap. fin. de testibus cogen. de factio. l. quisquis, §. ad l. Iul. maiestat. C. & alibi. Inuenies saepe in vitroque iure dictos socios criminos, eiusdem criminis auctores vel participes.
- g** Ex dno August. in c. illud, 26. q. 1.
- A h** Verba haec ponuntur, in l. §. l. verum, 63. pro soc. P. §. 1. eo. tit. apud Iustin. Omnium bonorum inita societate continetur omnes res, qua coeuntium sunt. l. 1. §. fin. pro socio. Pan. legatū, hereditas, donatio adueniens. l. 3. §. 1. pro socio. & ea qua in nominibus sunt, in suo quidem statu manent, sed actiones praestari debent, d. l. 3. eod. Est & societas bonorum praesentium, & futurorum. ut in l. si fratres, §. socium, & §. fi. l. si societatem, eod. pro socio.
- i** Vi si duo coeunt, ut Grammaticam, vel aliam artem simul profiteantur, l. duo societatem pro socio. P.
- k** l. nam ita, de societa. apud Iustinian. l. cum duobus, §. si in coeundo, pro socio. P. l. 1. C. eod. tit.
- l** d. l. cum duobus, §. damna. pro socio.
- m** l. si pascenda pecora, 8. de pact. libr. 2. C. tit. 3. l. si merces, 25. §. vis maior loca. P. l. si tibi arce, 14. alias. §. l. si tibi rem, 13. de praescript. verb. P. Hic tamen distinctione egemus pro discernendis societatibus animalium ab aliis contractibus, qui de animalibus fiunt. Nam si tradantur pascenda pecora data mercede pastori, non communicatis ipsis animalibus, dicitur contractus locationis operarum, & custodia pastoris. l. si quis fundum, §. celestus. vers. si vitulos, & l. si merces, §. qui columnam. locat. P. in quo casu, qui custodiam promisit, tenetur de damno & periculo, si ex defectu custodiae, datum fuerit vel contigerit, non tamen de morte naturali, aut de vi, aut de metu illato, nam ad dominum tunc eorum damnum pertinet. Bart. ad dictam leg. qui mercedem, loca. Pan. Quandoque autem traduntur animalia estimata alicui, ut commodum & incommodum ad illum pertineat, & est venditio, l. estimata solut. matrimon. P. tuncque, qui dedit nihil praeter pretium petere potest, quod si ultra petat, usuram committit vetitam. c. consuluit, c. in ciuitate. de usur. Fit autem societas licita animalium, quando dominus communicat fructus animalium datorum & interdum animalia

ipsa quoque qua capitale dicuntur. Quare post tempus societatis ipsum capitale domino restituitur saluum & precipuum, si existet, quod si perierit, ante omnia restituitur seu reparatur ex factu suscepto. Aliquando & capitale ipsum inter socios dividitur. Veluti quando is, qui in societatem capitale recepit, dederit aliquam partem capitalis, quemadmodum licere fuisse probat Chassaneus ad §. 23. ad verba, deniers de mariage, num. 54. & sequentibus. de titul. des droitz appartenans a gens mariez, in consuetud. Burgund. ex quadam Extravagante, quam dicit se inuenisse post librum feudorum, ubi & amplissime tractat de hac societate animalium magnorum & minorum. Est & expressa in bullario Laertii Cherubini bulla seu constitutio Sixti Quinti ordine 46. incipiens, de testabilis avaritia, sub data 12. Calendis Nouemb. anno 1586. per quam societas declaratur usuraria, in qua qui contribuit solum pecuniam, animalia, & similia, sine labore, recipit capitale integrum sine periculo interitus vel damni, cum media parte lucri. Iubetque punire contrahentes tanquam manifestos usurarios.

n l. nec pratermittendum, § 7. pro socio. P. l. 1. §. plane ex dolo, de tutel. C. delictorum turpis & foeda communitio, l. quod autem, § 3. pro socio. P. l. quod saepe, § 3. §. veneni, de contrab. emt. sic & fideiussio, l. si a reo, 70. §. si de fideiussor. ita nec socius conferre cogitur, qua ex illicitis causis acquisiuit. l. si fratres, § 2. §. ibidem aut, pro socio. P.

C A P. III.

Quis possit contrahere societatem.

Societas potest contrahi ab his, qui non prohibentur, & qui alioquin habent bonorum suorum administrationem, & capaces sunt contractus, etiam si non sint æquis facultatibus, cum plerunque pauperior, opera sua suppleat. quantum ei per comparationem patrimonii deest, a tamen

A cum socio meo societatem iniens, nisi a me quoque in socium admittatur, socius meus non est, **b** contrahitur societas inter extraneos, inter fratres, **c** inter virum & uxorem, **d** cum pupillo vero vtiliter, nisi tutoris auctoritate accedente, non contrahitur. **e** At sodalitates seu societates religionis causa novas introducere non licet sine summi Pontificis auctoritate vel approbatione, **f** ut nec collegia aut societates publicas, sine principis probatione.

S C H O L I A.

a l. societates, § 1. pro socio. P.

b l. qui admittitur, 19. cum duob. seq. pro socio. Pan.

c l. si fratres, alias. §. l. § 2. §. idem Papinianus, eod. tit.

d c. 2. de dona. inter vir. & uxorem.

e Neque expresse, neque tacite, l. ut in conductionibus, § 3. pro socio. Pand. vide Bart. ad l. Titium Mavium, §. altero, de admitt. tutor. P. ad leg. cum duob. §. idem Papin. pro socio. Bald. ad leg. patronus, commu. virius. iud. C. ad leg. cum oportet. C. de bonis quaelibet. Alex. conf. 49. mature ponderatis, 1. vol. & conf. 153. vol. 2.

f Idque ne nimia religionum diuersitas, grauem in ecclesiam Dei ingerat confusionem. capit. fin. de religio. domib. cap. unico, eod. titul. in Sexto. Iure quoque civili dissoluitur illa sodalitas praetextu religionis inducitur non consentiente principe, l. 1. de colleg. illicit. lib. 47. P. tit. 22. l. 2. de extraord. criminib. Nam certe multa mala, coniurationibus praetextu boni iustis, saepe agitarunt, & conturbant rem publicam, resque tam notissima est, ut nemo vincendum sit, qui non exempla suo tempore summo cum reipublica damno senserit. vide plura infra. c. 6. nu. 3. glo. 4.

C A P. V. IIII.

Quomodo contrahatur societas.

Societas consensu contrahitur; a is autem declarari potest & re, & verbis, & per

per nuntium, *b* aut simpliciter, *c* aut cum *A* certa diffinitione negotiationis vel rei, *d* aut in perpetuum, id est, donec vixerint socii, aut ad tempus, aut ex tempore, aut sub conditione, *e* nulla tamen societatis coitio in æternum est, fideo neque potrigitur ad hæredes. *g* nisi vectigalium conductioni adiiciatur pactum, ut & hæredes in *B* societatem succedant. *h* Bona fide societas ineunda, & pacta addita convenire ei debent, ut sustineantur, & æqualitatem damni, & lucri quo ad fieri poterit habetia, *k* alioquin inutiliter contrahitur, ut alter lucrum tantum, alter damnum solum sentiat. *l* Adiciatur interdum societati pœna, ut si aliter quam placuerit, factum fuerit, certa pœna, puta centum aureorum, solvatur. *m* At donationis causa societas non contrahitur. *n*

SCHOLIA.

- a* *l. qui admittitur, 19. pro socio. P. §. 1. de oblig. qua ex cons. nasc. apud Iustinian. l. 2. de action. P.*
- b* Sic intellige, *l. 4. pro soc. P. dum dicitur, coiri posse societatem, id est, declarari re, verbis, literis, & per nuntium, nempe ex quibus constat de consensu. Reipsa namque dicitur coirahi ex tacito consensu. l. si marginata, 54. pro socio. P.*
- c* Non adiecta certa negotiationis specie, aut parte bonorum, & proinde in *c.* societatem conferenda sunt omnia, qua ex quolibet questu veniunt, ut emtionis, venditionis, locationis, cōductionis, & operis, alias non si qua aliunde quam ex opera adueniant, veluti ex ultimis voluntatibus vel fortuna, ut legata, hereditates, & similia. *l. coiri societatem, 7. cum 2. sequentibus pro socio. Pandect.*
- d* *l. societates, 5. pro socio. P.*
- e* *leg. 1. pro socio. Pandect. & de conditione. l. 6. C. eod. tit. varia autem conditiones ponuntur in societatibus, in l. societatem mecum, 76. cum sequentibus, vsque ad 32. pro soc. P.*

- f* *l. nulla societatis, 70. pro soci. Pand.*
- g* *Nemo potest societatem heredi suo sic parare, ut ipse hæres socius fiat. l. nemo potest, 35. l. adeo, 59. l. si fratres, 52. §. idem respondit. pro soc. Pand. explicat Alex. consi. 111. volum. 3. Neque pactum expresse factum, ut societas ad hæredes transeat, receptum est, quia in societatibus industria & persona socii, ut tutoris eligitur, & inter artifices longa est differentia, & industria, & artis. l. inter artifices, de solutio. P. nec personalia transeunt in hæredes. l. quia tale, solut. matrimon. P. cum simil.*
- h* *Si ita pactum sit non aliter. l. adeo, 59. l. verum, §. 3. §. in heredem, pro soc. P.*
- i* *l. C. de societate. l. nemo ex sociis, 68. §. fin. eod. tit. Pandect. Societatis contractus est bona fidei, leg. in proposita, 78. pro soc. §. actionum, de actio. apud Iustin.*
- k* *Societas ex sui natura requirit æqualitatem, nam & in peronarum societate, vel amicitia paros facit, vel recipit. In aliis etiam habet fraternitatis vinculum, & æqualitatem, leg. verum, §. hoc enim, & ibi gloss. 2. pro soc. Pand. Æqualitas hæc non semper consideratur secundum proportionem arithmeticam lucri & damni, sed aliquando secundum geometricam. Coitur enim inter eos aliquando, qui æquales non habent facultates, inter pauperes & divites, ita tamen ut pauperior industria & opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonii deest. leg. societates, 5. §. societas. pro socio. Pandect. Et ita coiri societatem posse, ut alter nullam partem damni sentiat, lucrum vero commune sit. Cassius Iurisconsultus putat, si tanti sit eius opera, quanti damnum est. Plerumque enim tanta est industria socii, ut plus conferat societati quam pecunia. leg. si non fuerint, 29. §. 1. pro socio. Quod recipitur, quando alter ex sociis pecuniam tantum dat socio, quitatum confert industriam ad lucrum faciendum, cui & perit opera, quando iurum cessat vel damnum contingit, & ita ratione opera deperdita videtur quoque*

sentire damnum, ut socius qui pecunia da-
 mnum sentit. Rursum & si pecunia com-
 munitata salua remaneat sine damno, ea
 reuertitur ad dantem re integra. Pro
 portione contributionis in societatem da-
 mnum & lucrum equalitatem recipit.
 Nam si aequale sit capitale, id est, si uter-
 que sociorum parem quantitatem pecu-
 nia vel aequales operas contulerit, aut si
 fuerint societatis partes aequae adiecta, par-
 tes lucri & damni aequales erunt. Si vero in-
 aequales fuerint partes, erunt tantum aequales
 iuxta proportionem collationis, id enim taci-
 te actum intelligitur, l. si non fuerint, 2 §. &
 l. Mutius, 20. pro socio. P. ubi & definitur,
 lucrum esse, quod residuum est deducto omni
 damno, & damnum quod residuum est,
 deducto omni lucro.

I Hec societas reprobat, & dicitur leoni-
 na, dict. l. si non fuerint, §. Aristo. pro socio.
 P. §. de illa, de societa. apud Iustinian. a leo-
 ne, qui, ut legitur in apologo. Esopi, pro-
 fectus in venationem cum vulpe & asino
 societate inita de venatione, ita captam pra-
 dam diuidi inter se voluit, ut asino necato,
 qui equaliter diuiserat, sibi omnes fere
 partes dari a vulpe procurauerit. Quam-
 obrem non valet societatis pactum, ut ille,
 qui capitale posuit in pecunia, capitale sal-
 uum recipiat, & lucrum diuidatur, ut do-
 cet Accurs. ad d. §. Aristo, Azo, Bald. Sa-
 lycet. & alii ad Authen. ad hec, de usur. Ita
 nec valet pactum quod solum lucrum spe-
 det ad eum, qui pecunias posuit pro capita-
 li, & non damnum aut diminutio capita-
 lis, licet contra valeat, quod ille, qui operam
 posuit, tantum lucrum sentiat, & non da-
 mnum, cum in casu damni & ipse satis par-
 ticipet in damno perdendo operas suas, §. &
 adeo, de societa. apud Iustinian. probatur &
 in ca. nauiganti, de usur. & ibi per Panor-
 mitan. Calderinum, & Ioannem de Ana-
 nia. explicat Gloss. ad capit. plerique, 14.
 quaestio. 3. ad verbum, negotiatoribus.
 Videtur enim (inquit) quod si quis pec-
 uniam dedit negotiatori, ut inde emat

merces, & det sibi partem lucri, quod
 illud sit licitum, quod non concedo, si
 periculum spectat ad recipiendum, quia
 inter eos esset contractus mutui, in quo
 prohibitum est quippiam ultra sortem
 percipere, ut in dict. cap. plerique. Sed si
 per illa verba societatem contrahant,
 tunc periculum pertinet ad utrumque,
 tuncque bene licitum est quod vnus so-
 cius det pecuniam, alius vero suppleat
 laborem. l. 5. pro soc.

m l. duo societatem, 7 §. pro soc.

n leg. societates, 5. §. fin. pro socio. & in l. se-
 natus censuit, 35. §. si quis societatem, de
 mortis causa donatio. libr. 39. Pand. tit. 6.
 leg. cum hic status, 32. §. cum inter virum
 & uxorem, de donatio. inter vir. & uxor.
 Pand. libr. 24. tit. 1.

CAPVT V.

De solutione societatis.

Finitur, a vel soluitur societas, mortea-
 ter utrius sociorum naturali vel ciuili, b
 interitu rerum, quarum constat societas, c
 vel finito negotio, de quo tantum fuerit
 facta societas, d egestate socii, e renuntia-
 tione societatis. f

SCHOLIA.

a De modis, quibus finitur societas tractatur
 in leg. verum, 63. §. fin. cum 2. legib. seq.
 pro soc. P.

b capit. 2. de donatio. inter virum & uxor.
 dict. leg. verum, §. societas, & leg. societa-
 tem, 4. leg. socium, 60. leg. adeo, 59. leg. a-
 ctione, 65. §. quia morte, pro socio. P. §.
 soluitur, de societa. apud Iustinian.

c dict. leg. verum, §. fin. l. si id quod, 58. pro
 socio. P. Proinde si res fuerint facta sacra,
 vel publica, soluitur de his societas. dict. l.
 verum, §. fin. pro socio. leg. 3. de religiof. &
 sumt. funer. Ratio ex §. sacra, & §. sancta,
 de rerum diuis. leg. 18. & fin. eod. titul. in
 Pand. l. inter stipulantem, §. sacra, de ver-
 bor. oblig. & ita si in fundum communem
 illatus fuerit mortuus efficitur religiosus,
 & agitur pro socio, veluti finita societate. l.
 si fundus,

f fundus, 29. pro soc. P. facit §. religiosum, A
 de rerum diuis.
d l. actione §. item si alicuius rei. pro soc. P.
e l. 4. pro soc. P. veluti publicatione honorū,
 quia bonis publicatis, alius scilicet fiscus in
 locum eius succedit, & is habetur pro mor-
 tuo, leg. actione, §. publicatione, leg. verum
 est, 63. §. fin. pro soc. §. publicatione, de so-
 cietate apud Iustinia. Atque fiscus, ad quem
 bona perueniunt, tanquam haeres tenetur
 creditoribus damnati. l. 2. ad leg. Iul. de vi
 publica, C. l. si ut proponis. C. de bonis pra-
 scripto. Sicque cum fisco quemadmodum
 nec cū heredib. continuari potest societas.
 Si etiam socius bonis cesserit, & bona uni-
 uersa distracta fuerint a creditorib. socii,
 idem dicendum, leg. actione, §. 1. pro soc.
 P. §. item si quis ex sociis, de societate. apud
 Iustinia. In hoc tamen casu additur, quod
 si uibilominus consentiant socii, esse in so-
 cietate, noua inita videatur esse societas, C
 quae tunc incipiat. Addit & Theophilus
 ad dict. §. item si quis, illud ipsum intelli-
 gi, quando uniuersae facultates socii, non etiam
 si pars tantum bonorum publicentur.
f Quod sit uel ex voluntate seu dissensu con-
 trario, l. 4. l. verum, §. fin. leg. actione, §. di-
 ximus, pro soc. leg. 5. C. eod. tit. §. manet,
 de societate apud Iustinian. Et hoc commu-
 ne omnibus contractibus consensu initis,
 ut contrario consensu distrabi possint, §. si
 quibus mod. tolli. obliga. leg. 2. de rescind.
 vend. l. ab emptione. C. de pact. facit ratio.
 In nihil iam naturale, de regul. iur. capit. 1.
 eod. tit. apud Gregor. Potest & socius
 inuito altero socio, renuntiare societati,
 quia nemo tenetur inuitus manere in cō-
 munionem, leg. final. commun. diuid. C. nisi
 hanc libertatem sibi pacto ademerit, pa-
 ciscendo ad tempus uita societatem, l. 1. pro
 socio. P. ueruntamen obseruandum renun-
 tiantem societati ante tempus socium a se,
 non se a socio liberare. l. 65. §. 3. pro socio. P.
 & ex parte quidem renuntiantis societa-
 tem sine consensu socii, soluitur quidem so-
 cietas in eius prauidicium, sed non in da-

mnum sociorum, si dolo malo renuntiaue-
 rit, ut solus lucrum haberet, §. sed plane, de
 societate. leg. actione, §. diximus, & §. item
 si societatem pro socio. Idem, si ante tempus
 dictum societati renuntiauerit. dicta leg.
 actione, §. item si societatem, & §. Labeo.
 & leg. si conuenerit, 14. §. 1. leg. sed & so-
 cius, 17. §. fin. pro socio. Pandect. Renun-
 tiatur societati uel expresse uel tacite, ex-
 presse consensu explicito, tacite, ut si socius
 separatim res suas agere coeperit. leg. ita
 quoque, pro socio. Pandect. Item tacito pa-
 cto, ueluti dum paciscitur socius, ne partem
 suam petat. nam in effectu tollitur socie-
 tas. leg. in hoc iudicium, §. penultim. com-
 muni diuidum. P. item & tacite soluitur,
 quando uel stipulatione, uel iudicio mu-
 tata erit causa societatis, si iudicium socie-
 tatis dicitur, ad hoc ut societas distraha-
 tur. leg. actione pro soc. P.

CAP. VI.

- 1 De effectu & actione societatis.
- 2 De cautionibus post solutionem societatis.
- 3 De fide rupta & sociis criminum.
- 4 De persecutione rerum societatis.

Difficile est incorruptum permanere,
 qui corrupto sociatur. a Actio pro so-
 cio regulariter datur tantū soluta socia-
 te. b Nonnunquam necessariū est manen-
 te societate agi pro socio, c si id, de quo cō-
 uenit, non praestetur, d si socius contra bo-
 nam fidem, uel dolo malo aliquid egerit, e
 si non communicauerit, quae tenetur, uel
 in societate singularium rerum, uel om-
 nium bonorum cōmunicare ex lucro, f
 & damno, g competit & pro repetitione
 sumtuum pro parte societatis, in causa so-
 cietatis factorum, h & pro damni dati in
 re communi reparatione, si datum in re
 communi a socio dolo suo uel culpa pra-
 cedente, non aliter. i Datur actio pro socio
 societatem ineunti, & heredibus eius, k
 cōtra socium, & heredes eius, l & in eum,
 cuius iussu societas coirafuerit. m Cate-
 rum in hac actione cōdemnatio fit contra

Socium, siue is sit vniuersorum bonorum, A
siue vnius rei, in quantum facere potest,
non ultra, nisi dolo malo fecerit, quomi-
nus possit. *n*

Accedunt † & societate soluta cautiones
præstandæ pro soluendis debitis, quæ com-
municari debent. *o*

Rursum, † qui fidem rumpit societatis,
cum infamiae periculo, conuentus suo no-
mine, condemnatur. *p* Puniuntur, & pœ-
nis legitimis, qui illicitas societates, vel so-
cietatum illatas pactiones, fecerunt, *q* vt
& socii eriminum pari vt plerunque pœ-
na. *r*

Potest, & si res dissoluta societatis in-
ueniantur, agi & pro socio & communi di-
uidendo. *s*

S C H O L I A.

- a** *ca. quisquis*, 13. *questio. 4. morbida ouis om-
ne pecus inficit, cap. sed illud*, 45. *distin.
c. refecanda, can. ecce autem, c. illud sane*,
4. *q. 3. atque quandoque boni puniuntur
in societate malorum inuenti, ca. non tur-
batur*, 24. *q. 1. Si tamen bonus in societate
malorum coactus in bonitate perseneret,
vt nõ possit malos euitare, ab illis polluitur.
ca. non est*, 32. *q. 1. ita quandoque societas
malorum inuoluntaria, quandoque est to-
leranda, quandoque fugienda, cap. sugge-
stum, cum 2. sequentibus. 7. q. 1.*
- b** *Et qui agit actione pro socio, videtur re-
gulariter resilire a societate, l. actione, pro
socio P.*
- c** *d. l. actione, §. nonnunquam.*
- d** *vt in l. cum societas, 69. l. cum duobus, 52.
§. item Melia, l. socius, 81. pro socio. P.*
- e** *l. 3. l. velui, 52. pro socio. Pandect. §. fin. de
societa. apud Iustinian. tenetur quidem de
culpa, ac de negligentia socius, attamē suf-
ficit eum talem diligentiam adhibere in
rebus communibus, qualem in suis propriis
adhibere solet, & qui parum diligentem
socium sibi adhibuit, de se queri debet, si-
bique hoc imputare, dist. §. fin. de societa.
leg. cum duobus, 52. §. quidam sagariam,*

*leg. socius, 72. pro socio. Pandect. Eadem
dicuntur de socio rei communis in leg. ha-
redes, §. non tantum, famil. eriscum. Pan.
socius enim res communes pertractas, suas
tractare videtur. leg. merito, 51. pro socio. P.
& quod commune est, nudum est. leg. seruis
electiane, §. fin. de legat. 1. leg. illud, de ri-
tu nupt. v. leg. 1. §. domini, ad senatusconf.
Sylla. P. cum simil. Ad hanc actionem per-
tinet, si communis socius rem communem
celauerit vel amouerit, supprimendi ani-
mo, ex dolo, non aliter. l. rei communis, 45.
& d. l. merito, 51. pro socio. P.*

f *Datur actio hæc ad communicanda lucra,
qua ex societate ea pendente, obuenerint. l.
1. §. fin. & l. 2. & leg. cum duobus, 52. so-
cium, l. si quis, 74. pro socio. Pandect. leg. 5.
C. eodem titul. In hac autem communica-
tione inquirendum est de modo & causis
in ita societatis, & aduenientis lucri, ut
tantum communicentur non alia, dist. l.
cum duobus, §. duo, & §. Papinianus, l.
coire, 7. cum sex. l. sequentibus, l. sed est,
13. leg. duo, 71. §. fin. pro socio. nisi ex probi-
bitis causis acquisitio fiat eorum, que non
veniunt in societatem. leg. cum duobus, §.
idem ait, & leg. quod autem, 53. & l. seq.
pro socio. P.*

g *Damnum inquam, quod quis passus est in
societate, vel occasione societatis, sine cul-
pa sua. leg. cum duobus, §. quidam, & §.
uem si communem, & §. si quis ex socio, l.
socium, 60. §. socius, l. si vnus, 67. & l. pro
socio, pro socio. P. l. 2. C. eod. tit.*

h *In proxime citatis iuribus, dum modo pen-
dente societate, & in causam societatis fa-
cta fuerint impensa, non si post solutam so-
cietatem, vt neque tunc damnum contin-
gens ea soluta sarciretur ex communi, leg.
actione, 65. §. si post distractam, pro socio.
Pandect.*

E i *l. sed si, 47. in fin. cum sequentibus. leg. ad-
eo, 59. §. fin. l. cum duobus, 52. §. quidam,
& §. venit, §. quod si rei, §. quod si a furi-
bus, §. si quis societatem, leg. de illo, 23. pro
socio. P.*

k leg.

k l. verum est, 63. §. in heredem, l. actione, A
 65 §. morte. pro socio, l. 3. C. eod. tit. Potest
 hac actio dari patri pro eo, quod ante emā-
 cipationem filii gestum est. l. si id, 58. §. si
 filius familias, pro soc. P. datur & domino
 seruis socii, d. l. si id quod, §. fin.

l. dicta l. verum est, §. in heredem, & l. heres,
 40. l. actione, 65. §. morte, l. nemo, 35. in si-
 ne, cum l. seq. pro soc. datur & in partem fi-
 lii familias socii, ut & in filium familias, l.
 si id quod, §. si filius familias, pro socio. P. B

m Agitur & directo contra patrem, & do-
 minum, quorum iussu cum filio familias
 vel seruo contractum est, l. fin. pro soc. P.
 exemplo aliorum negotiorum, in quibus
 datur actio quod iussu. §. fin. quod cum eo
 qui in alien. potest. est nego. gest. esse di-
 cat. libr. 4. institutio. tit. 7.

n Hoc beneficium personale est, ut non in
 solidum repetatur debitum a socio, sed in id
 conveniatur tantum, in quantum facere C
 possit tempore condemnationis seu senten-
 tia, deducto omni alio are alieno, propter
 fraternitatis speciem, qua in societate ver-
 satur. Quare nec hoc beneficium com-
 petit heredibus vel fideiussoribus socio-
 rum, nec patri, nec domino eorum, l. ve-
 rum, 63. cum 7. §. sequentib. pro socio. leg.
 sunt qui, 16. l. sed hoc, 22. de re iudic. Pand.
 Datur tamen, & hoc beneficium aliis qui-
 busdam personis quam sociorum, ne con-
 veniantur supra id quod facere possunt,
 quod non competat eorum heredibus aut
 fideiussoribus. Datur enim marito nomi-
 ne dotis convento, non eius fideiussori, he-
 redi, aut defensori, l. si cum procurator, 23.
 l. et si fideiussor, 24. l. sciendum est, 25. de
 re iudica. libr. 4. 2. P. tit. 1. Id ipsum si ex a-
 liis contractibus cum uxore gestis mari-
 tus ab uxore conveniatur, vel contra, si
 E
 vxor a marito, l. non tantum dotis, 20. &
 l. sicut autem, 21. de re iudica. Hoc ipsum
 beneficium datur patrono, patrono, militi,
 qui est sub armata militia, l. patronus, 17.
 l. item miles, 18. l. miles, 6. eod. tit. de re iu-
 dica. Item parenti seu patri, l. 7. §. 1. de ob-

sequis, & c. P. Item donatori, l. cū ex causa
 donationis, 30. l. Nezennius, 41. §. fin. de re
 iudica. P. Ratio in l. 33. de donatio. & in l.
 & exheredatum, 49. §. fin. & l. ne ex libe-
 raliute, 50. de re iudica. Item alius, de qui-
 bus in §. sunt persona, cum sequentib. usque
 ad finem tituli, de action. apud Iustinia.
 Inest porro & huic privilegio, ne quis con-
 veniatur supra id quod potest facere, ut
 etiam deducatur & habeatur ratio eius,
 qui eo vitur, ne egeat, & aliquid ei suffici-
 ens ad victum relinquatur, l. ante eos, 19.
 §. fin. & l. cum donationis, 30. de re iudic. l.
 in condemnatione, 173. de regu. iur. P. l.
 62. de adilit. edict. Pand. Caterum quod
 dictū est de sociis, ut in tantum in quan-
 tū facere possint conveniantur, id se factu-
 rum causa cognita prator edicit. Causa
 autem cognitio in hoc versabitur, ut ne-
 ganti se socium esse, non subveniatur, ne so-
 cio ex doli clausula obligato succurratur;
 leg. sed hoc ita, 22. §. fin. de re iud. c. & de
 inficiente se socium etiam in leg. si unus ex
 sociis, 67. §. fin. pro soc. Inficiatio facit ut
 mereatur quis suo beneficio privari, men-
 daxque omni commodo rei privatur, cap.
 super luteris, cap. sedes, de resc. leg. l. si. de rei
 vindica. leg. et si legibus, C. si contrarius vel
 vitia. public. Dolus porro efficit, ut qui
 desit dolo esse solvendo, nihilominus face-
 re & solvere posse dicatur, cum equum,
 non sit, dolum quemquam releuare. leg.
 verum, 63. §. hoc quoque pro soc. P. leg. ne
 ex dolo, de dolo, P. Non vitur etiam pri-
 vilegio hoc, qui erogat bona sua in frau-
 dem future actionis, nam & is dolo facere
 videtur, quominus solvendo sit, leg. nemo
 ex sociis, 68. §. 1. pro socio. Attamen is, qui
 occasione oblata acquirendi non vitur, id
 est, is qui cum posset acquirere, non vult
 acquirere, non censetur in fraudem fa-
 cere quominus possit, nec privatur ideo pri-
 vilegio isto, quod non acquiserit cum pos-
 set, dicitur leg. nemo ex sociis, §. 1. pro socio,
 & leg. 6. qua in fraudem creditor. P. nisi
 forsan dolo malo fecerit, quominus oblata

- fibi competentem bonorum possessionem. **A**
 admitteret. l. sed et si lege, 25. §. perinde, de
 petitio. hered. P. constituitur & regula in
 hoc iure utimur, 152. §. fin. de regul. iur.
 In contrahentibus quibus doli praestatio vel
 bona fides inest, haeres in solidum tenetur,
 & ita dolus in factione representat posses-
 sionem.
- O** l. omne as alienum, 27. & seq. si socii. l. pro
 socio arbiter, 3. §. l. si unus ex sociis, 67. pro
 socio.
- P** Qui condemnatur pro socio ex fide rupta,
 infamis est, l. fin. C. ex quib. caus. infam.
 irroga. lib. 2. C. tit. 12. l. 1. l. furti, 6. §. man-
 dati, de his qui notant. infam. lib. 3. P. tit.
 2. Haeres tamen socii suo nomine, ut pro tu-
 tela damnari non potest, d. l. illud, §. illud
 plane, de his qui notant. infam. Si quidem
 perfidia delictum est, & delicti poena non
 ingreditur auctorem, l. si qua poena, & l.
 crimen, de poen. P. & quisque suo nomine
 damnatur, §. ex quibusdam, de poen. teme-
 re litigan. Cicero pro Roscio Amerino, pro
 rebus minoribus socium fallere turpissi-
 mum dicit, & postea. Recte maiores no-
 stros eum, qui socium se fellisset, in vi-
 rorum bonorum numero non putasse
 haberi oportere. Et iterum pro Quinto
 Roscio Comedo: si qua sint (inquit) pri-
 uata iudicia summæ existimationis &
 poenæ capitis, tria hæc sunt fiducia, tu-
 tela, & societatis, æque enim perfidio-
 sum est, & nefarium fidem fallere, quæ
 continet vitam & pupillum fraudare,
 qui in tutelam peruenit, & fidem falle-
 re, qui se in negotio coniunxit.
- Q** Dissoluntur & reuocantur nouæ religio-
 nes, & religionum nouæ sodalitates indu-
 ctæ post concilium Lateranense, quod eas
 prohibuit sub Innocentio 3. cap. 13. in c. fi.
 de religiosis domib. apud Gregor. c. unico.
 eo. ut. in Sex. Dissoluntur & alia collegia
 illicita in l. 4. de colleg. illi. P. & qui illegiti-
 mum collegium usurpauerit tenetur ead-
 em poena, qua ii qui hominibus armatis
 loca publica vel templa indicati fuerint.
- occupasse, l. 3. de colleg. illi. P. & ita poena
 legis Iulia maiestatis, l. 1. §. 1. ad leg. Iul.
 maiest. l. 4. C. de his qui ad eccles. confu-
 ger. eritque tanquam de vi publica societati-
 em hanc inuentibus poena, aqua & ignis
 interdictio. l. qui dolo, de vi & vi arma. P.
 lege quoque Iulia de annonâ tenentur, qui
 societatem coerint quo annonâ carior fie-
 ret, l. 2. ad leg. Iul. de annon. P. monopolio-
 rum quoque societates, artificum, & ergo
 laborum, alioquin & aliunde seuerè puni-
 untur. in l. vni. de monopol. C. vide qua di-
 xi supra, cap. 3. gloss. fin.**
- cap. sicut dignum, 61. §. illi autem, de ho-
 micidâ.**
- Post solutam societatem res diuidi debent,
 qua inueniuntur communes, cap. 2. de do-
 na. inter vir. & uxor. & res communiter
 quaesita, vel actione pro socio, vel commu-
 ni diuidendo diuiduntur. l. pro socio, 38.
 §. fin. pro socio. Et si actum fuerit commu-
 ni diuidendo, non ideo tollitur actio pro
 socio; per quam alia petuntur quam per a-
 ctionem communi diuidendo; verum ea
 quæ iam socius consecutus fuerit per actio-
 nem communi diuidendo agendo, non
 consequetur iterum agendo actione pro so-
 cio. l. si actum sit, 43. pro socio. Datur & a-
 liquando alia actio cum superioribus ex
 stipulatu socio, si a socio poenam stipulatus
 fuerit, quo casu, pro socio quidem non agat,
 si tantundem in poenâ sit stipulatum, quan-
 ti eius interfuit. Quod si ex stipulatu po-
 nam consecutus fuerit, postea pro socio a-
 gendo hoc minus accipiet, poena ei in sor-
 tem imputata. l. si quis a socio, 41. l. quod si
 ex stipulatu, 42. pro soc. Item rei commu-
 nis nomine cum socio furti agi potest, si per
 fallaciam dolo malo rem amouerit, vel
 communem rem claudi animo contrectet;
 potest & cum ea pro socio experiri, nec al-
 tera actio alteram tollit, l. rei communis,
 45. cum 4. sequentibus, l. merito, 46. qua
 prælietam explicat, pro socio. P. verum ut
 semel dixerim actio pro socio, in hoc con-
 tractu societatis propria est, alia autem
 negotio**

negotio subferuntur & accommodantur, A
ratione accessionis causarum, & furti; cō-
muni diuidendo, ratione rei communis,
ut dicitur, & ratione damni in ea dati, le-
gis Aquila, l. sed si ex causa, 47. §. 1. pro
soc. P. Si hereditas etiam communis sit, fa-
milia eriscunda actio dabitur, ut in l. cum
duobus, 57. §. si fratres, alias lex si fratres,
53. pro socio. l. 1. & 2. famil. erisc. P. lib.
10. P. tit. 2. Potest & incidere in questio-
nem iudicium finium regundorum, iuxta B
l. 1. 2. 3. & 4. finium regund. Pandect. lib.
10. tit. 1.

DE MANDATO.

a T I T. XVIII.

1 Huc referri possunt tituli, de procuratoribus, lib.
1. decret. tit. 8. & lib. 1. Sexti tit. 19. & lib. 1. cle-
menti. tit. 10. tota 29. dist. & alibi dicitur apud
Gratianum, lib. 3. P. tit. 3. lib. 2. C. tit. 13. potest &
referri titulus de syndico. lib. 1. decret. tit. 39.
2 Quod cuiusque vniuersitatis nomine, lib. 3. P. tit.
4. titulus de mandato, apud Iustinia. lib. 3. tit.
27 & lib. 4. C. tit. 35. & mandati. lib. 17. P. tit. 1.

C A P V T I.

1 Continuatio.
2 Et quid mandare.
3 Obligatio mandati, quis mandator, pro-
curator, negotiorum gestor, procuratio ec-
clesiastica.

1 A ccedit ad societatem amicitiae quo- D
dam modo mandatum, quod ab ami-
co suscipitur exsequendum. a

2 Mandatum, in quantum habet obliga-
tionem acceptatum, inter contractus, qui
consensu perficiuntur, annumeratur. b
Mandate in vniuersum, est aliquid geren-
dum aut exsequendum committere. c Qui
mandat alicui quippiam agere aut dicere,
mandator dicitur. Qui suscipit & exsequi-
tur, procurator, cum mandato agens vel E
dicens, d qui autem sine mandato facit, ne-
gotiorum gestor. e

3 Ex mandato vero facto vel suscepto na-
scitur obligatio mandati, f de qua hic agi-
tur potissimum, non de procuratione seu

sumtibus, qui debentur ab ecclesiis supe-
rioribus prelati, ratione visitationis, quam
faciunt, iuxta facultates ecclesiarum, &
consuetudinum locorum. g

S C H O L I A.

a Mandatum inquit Vlpia. in l. 1. §. sin-
mand. P. lib. 17. P. tit. 1. nisi gratuitum,
nullum est, nam originem ex officio & a-
micitia trahit, & c. Idem in §. sin. eo. tit. a-
pud Iustinia. lib. 3. tit. 26. ideo ibi dicitur
esse gratuitum, alioquin mercede interue-
niente esset contractus innominatus do ut
facias, l. naturalis, de prescrip. verb. P.

b l. consensu, de actio. §. 1. de oblig. qua ex
consensu. P. l. 5. manda. P.

c mandare, aliqui deducunt a manu & da-
re, quod in dandis exsequendisque negoti-
is, manus inuicem sibi dare opus fuit, id est,
mutuas communicare gratuitas operas, &
auxilia mutua, vel manum dare, idem di-
cemus quod dare potestatem aliquid agen-
di in aliquo negotio alicui, manus quippe
pro fide & pro potestate usurpatur, l. 2. de
origine iur. l. manumissiones, de iustit. &
iur. Pan. & manus militaris, in l. 3. ne vis
fiat ei qui in possess. miss. est. lib. 43. Pan. tit.
4. Inde & dicimus mandare iurisdictionem,
quod est dare potestatem, loco man-
dantis iudicandi, titulo de officio eius, cui
manda. est iurisd. idem quod delegare, in
tit. de offi. delega. apud Greg. & Bouifaciū.

d procurator est qui mandato domini eius
rem administrat, vel negotia aliena; l. 1. de
procura. P. §. fin. de his per quos agere pos-
sumus, lib. 4. Institutio. tit. 10. procura-
tor illud solum potest, quod sibi committi-
tur, c. innotuit, de electio. quare & fidem
debet facere de mandato seu procuratione,
maxime in litiibus, antequam admittatur
pro alio, c. 1. de procura. l. licet eod. tit. &
quamuis certa persona possint pro aliis cer-
tis aliquando defendere sine mandato, ut
in l. sed ha persona, 35. de procura. P. tamen
non censentur qui huius generis sunt, veri
procuratores, si mandato careant. l. 3. §.

procuratorem, iudicat. solus, P. neque etiam predicta persona coniuncta admittuntur ad agendum vel defendendum pro coniunctis in causis beneficialibus, quamvis in temporalibus admittantur cum cautione derato, ut disputatur in decisione Rota 142. incip. in causa beneficiali, in nouis.

e l. item si cum putavi, 5. & l. si pupilli, 6. manda. P.

f l. 1. manda. P.

g c. cum Apostolus, cap. cum ex officio, c. accedentes, cap. super eo. de censib. qua autem summa debetur pro procuratore, fuit taxatum in cap. exigui, de censib. in Sext.

CAPVT II.

Species mandati.

Mandatum ratione rerum, aliud generale sine definitione certa rei, aut negotii, ad totum negotium, vel ad omnia bona; aliud speciale, quando litis aut negotii actus faciendus in specie; b & ita etiam procurator alius generalis, alius specialis. c Et vterque vel ad negotia administranda, d vel ad lites instituendas aut sequendas. e Mandatorum quoque distinctio, vt alia dicantur diuina seu cœlestia, f principum, g seu personarum publicarum, h & priuatarum. i Rursum ratione consensus mandatum triplex; si quis mandet aliquid fieri; si non prohibeat, id est, aliud expressum, aliud tacitum, & tertio si ratum quis habeat id, quod pro mandato habetur. k Habita autem ratione personarum, quarum gratia fieri possunt, quinque sunt species mandati, l quæ magis tamen ad causas mandati, quam ad species postea referemus.

SCHOLIA.

a c. qui ad agendum, 4. c. qui generaliter, 5. de procura. in Sex. c. 1. l. eod. titul. sine definitione vlla negotii aut rerum constitutio procuratoris facit generale mandatum l. 1. l. procurator totorum bonorum, 63 l. di-

ligenter, 6. §. apud Iulianum, manda. P. vide & sub eo titulo, l. 1. §. 1. l. si vero non remunerandi, 12. §. contrario.

b vt dicitur in proxime citatis iuribus. Sunt & plura negotia, qua etiam generali facto mandato, non censentur commissa, nisi in specie mandentur, qua refert gloss. ad c. qui ad agendum, ad verba vt pacifici, de procur. in Sex.

c relatiua quippe sunt, procurator & mandans.

d c. qui generaliter, de procura. in Sex. tractatur porro principaliter de procuratore ad negotia, in titulo mandati. Quilibet etiam administrator generaliter etiam procurator dicitur, in can. saluator, 1. q. 3. & titulo de officio procurato. Celsa. P. item & vicarij episcopi, & procuratores generales, dicuntur eius, in c. petitio, 9. de procura.

e fere per totum titulum de procuratoribus, agitur de procuratore ad lites.

f c. mandata cœlestia, de præiuditionibus, eo pertinet dictum Domini nostri IESU CHRISTI, si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Differunt autem procurator ad negotia, & ad lites, primum quod ante 17. annum quis potest ad negotia procurator const. tui, ad lites vero non ante 25. annum, l. qui generaliter, 5. de procura. in Sex. l. minor, de procura. in P. l. exigendi, C. eo. tit. l. si. C. de his qui veniam aetatis impetrauerunt. 2. quod procurator ad lites non potest substituere procuratorem ante lites contestationem, nisi potestatem substituendi a domino acceperit, vel sit in rem suam datum. procurator vero ad negotia libere substituere potest. cap. 1. §. penul. & final. de procuratori. in Sext.

g ita dicitur mandatum apostolicum, in c. mandatum, de rescrip. mandata principum in l. 1. & rubrica, de manda. princi. lib. 1. C. titul. 15. & nouella 17. Græci vocant hac mandata, præcepta certis personis publicis vel priuatis a principe data, vt dicitur in Dion. lib. 4. 3. & παρονομαστικὰ, vt ob id et nouella 26. & ἀπονομαστικὰ, nouella 25. mandata principum

principum magistratibus directa ea erant, **A** qua princeps in mandatis & praecepto dederat magistratibus, secundum qua administrare debebant vel munus vel provinciam sibi commissam, & non aliter, sicque intelligenda sunt iura qua de mandatis principum meminerunt, ut liquet ex novel. 17. ex l. 6. de officio proconsul. P. l. 3. in fin. de offi. presi. P. l. 14. de incestis nup. C. l. 2. de offi. eius, qui vices alterius, & c. Cod. l. mandatis canetur, 25. de testib. P. l. mandatis canetur, 5. de requiren. reis. P. l. 1. de colleg. illicitis. cum similibus.

h ut in titulo de officio eius, cui mandata est iuris d. P.

i toto titulo mandati.

k l. 1. §. 1. manda. P. ita Ulpia. 60. de regul. iur. P. semper qui non prohibet pro se intervenire mandare creditur, sed et si quis ratum habuerit, quod gestum est, obstringitur mandati actione, & quando praesens aliquid suo nomine sine contradictione fieri vel mandari patitur. l. qui patitur, manda. P. l. de quibus in l. 2. mandat. Pan. §. 1. de mandato apud Iustina.

m paulo post, dum agetur, cuius gratia mandatum fieri possit.

CAPUT III.

De quibus fiant mandata efficaciter.

Mandatum seu procuratio fit vel omnium rerum in genere, vel unius in specie, **a** (nisi iure nominatim prohibeatur) maxime in pecuniariis causis, **b** quibusdam exceptis. **c** In criminibus tamen accusandis criminaliter seu ad poenam, vel in defendendis non admittitur, **d** nisi absens reus accusetur, qui se defendere nempe excusationes mittere per nuntium tanquam per procuratorem potest. **e** Non datur procurator in popularibus actionibus ad agendum, ad defendendum autem datur. **f** Et rei turpis nulla obligatio mandati est, nec hac actione agitur pro tali mandato; **g** sed si mandatur in delictis, **h** & qui mandavit, & qui executus mandatum est,

quilibet pro delicto suo tenebitur, **i** minusque valet mandatum, de aliquo faciendo post mortem mandatis. **k** Procurator porro ad lites constitutus, si tunc lites mandanti motae sint, vel paratae, ad illas tantum, non ad futuras censetur constitutus, si nullae tunc sunt cum datur, etiam ad futuras. **l**

SCHOLIA.

a l. 1. §. 1. de procuratoribus, §. 1. de his, per quos agere possumus, lib. 4. Institutio. tit. 9. ubi refertur olim aliquando non licuisse in iudicio per procuratorem pro omnibus agere, vel defendere, nisi pro libertate, pro tutela, pro furto nomine absentis, & pro populo; atq. non licuisse alteri pro altero agere, docet Quintilianus lib. 20. tit. 16. Gellius lib. 20. cap. 1. Cicero 2. ad Heren. quo referruntur leges veteris iurisprudentiae, 2. 3. & 4. qua de vocatione in ius agentis tractant, quod vocatus sistere seipsum debeat, in iudicio & in iudicium venire, ita in l. 2. si quis in ius voca. non ier. lib. 2. P. tit. 5. ex quacunque causa, ait Paulus, ad praetorem vel alios, qui iurisdictioni praesunt in ius vocatus venire debet, facit titulus 6. libr. 2. Pand. in ius vocati ut eant vel satis vel cautum dent.

b l. in pecuniariis, 26. de procura. P.

c l. Pomponius scribit, 40. eo. tit.

d l. penul. de public. iudic. lib. 48. Pand. tit. 1. c. tuae fraternitati, 5. de procura. ubi ratio, quod oporteat in accusationibus accusantem se subscribere, ante accusationem ad poenam talionis, leg. libellorum, de accusationibus & inscriptio. P. Si agatur tamen, similiter & non ad poenam publicam, poterit accusatio institui per procuratorem, d. cap. tuae fraternitati.

e c. 2. de procura. l. reos capitalium, 3. de accusatorib. C. l. penul. de public. iudic. P. l. absens, 71. de procura. Potest etiam reus praesentis per procuratorem defendi, si eo praesente litis fiat contestatio permittente iudice.

f l. licet, 42. de procura. P. l. qui populari, 5.

Kkk

de popularib. actio. lib. 47. Pandect. ii. 23. Popularem actionem dicimus, qua suum ius populo tuetur, l. i. eod. tit. in qua quisque, quasi unus ex populo agere potest l. mutus, 43. §. 2. de procura. qua cuius ex populo competit. l. vnic. §. 9. ne quid in crimine pub.

g l. si remunerandi, 6. §. rei turpis, manda. P.

h nemo enim debet obtemperare mandanti prohibita a iure, c. dilectus filius, 15. de temporib. ordinatio. Et dum certo sunt iniusta mandata, etiam superiorum, non sunt implenda. ca. Iulianus, 11. q. 3. quia neque auctoritas superioris iubentis, excusat a peccato, c. quicumque, c. de rebus, 12. q. 2. can. si docuimus, 11. questio. 3. can. in canonibus, 16. questione 1. ca. decimas, 16. q. 1. l. furti. §. Et iussit, de his qui notan. infam. P. l. seruus non in omnibus, de actionib. P. Excusabit tamen in releuatione aliqua ex parte pœne, non tamen in totum, si modo, qui exsequitur coacte faciat ex iussu vel metu superioris, ca. salotiana, 63. dist. ca. amputatis, 86. dist. ca. dixit, 14. q. 1. ca. diaconi, 28. dist. can. miles, 23. q. 5. vel si dubium sit, an preceptum sit iustum vel iniustum, ca. quid culpatur, 23. q. 1. l. ad ea, de reg. iur. presumitur enim pro superiore et pro persona publica, quod bene iusserit et statuerit, Et ideo exsequendum eius mandatum, l. seruo inuito, §. cum prater, ad senat. Trebel. l. pen. de iustit. et iur. in P.

i l. idem est, 13. l. si quis alicui, 27. §. morte, mandat. P. quia morte mandatum extinguitur. l. inter causas, 26. eo. P.

k Rota decis. 19. inci. fuit dubitatum, in notis. Guillel. de cuneo ad l. item ad litem, de procuratorib. ideo ut iustus agatur procurator debet constitui ad lites presentes et futuras, argum. l. si ita, de auro et argen. legat. l. si fundus, de fundo instruct. Pan.

C A P V T I I I I.

Qui mandare possint.

Liberum est vnicuique ad obligandum idoneo, mandare gestionem suorum

A negotiorum, vel procuratorem constituere; siue absens, siue præsens sit, a & vni & pluribus; b inuitus tamen nemo procuratorē regulariter dare cogitur, c nisi persona, quæ de pecuniaria causa litigare vult, sit in sublimi statu posita, quæ terrori posset esse iudici & aduersario; quia ea tunc ad agendum & defendendum procuratorem dare cogitur. d Item excommunicatus, quemadmodum & monasterium, si contra illud agatur. e Dat enim non solum priuatus f procuratorem, sed etiam vniuersitas scholasticorum g populus, h communitatis corpus, aut collegium. i Alio tamen nomine vt plerunque dicitur, is qui lites pro communitatibus & collegiis agit, nempe syndicus, k interdū & œconomus. l Potest prælatus agere & defendere, & procuratorem constituere pro omnibus subditis & membris suis. m At procurator datus ad lites, alium procuratorem ante litem contestatam non potest dare, nisi aut fuerit datus procurator in rem suam, aut substituendi potestatem a domino acceperit, aut post litem contestatam. n Procurator autem ad negotia alium quandoque voluerit poterit subrogare, o nisi agatur de ineundo matrimonio, in quo procurator sine speciali mandato alium subrogare non potest. p Idipsum dicimus de procuratore dato regulari, qui alium etiam cum voluntate mandantis subrogare non potest, sine licentia sui superioris. q

S C H O L I A.

a §. 1. de his per quos agere possumus, c. accedens, 19. de procurator. l. in pecuniariis, 26. C. co. l. 1. §. si. eo. P. Ita filius familiam mandare et constituere potest procuratorem si qua ei sit actio, qua experiri per se possit; potest et ad defendendum quoque et pro actione iniuriarum, l. filius familiam, 8. de procurato. in P. dico autem absentem et præsentem mandare posse, procuratoremque dare, quia presentes interdum quamuis possint, tamen nolunt sua gerere negotia. l. 1. §. penul. de procura.

b l. §.

- b l. si secundum, 4. manda. P.
 c l. in pecuniarius, 36. de procura. Cod. l. presentie, §. cum autem, de his qui ad eccles. confuger. dist. c. querelam, 2. de procurator. l. quicumque pratoriana, 21. iuncta authent. hoc ius stabit, de procurator. C. & nouella 71. ut ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt, & cetera.
 d c. antelleximus, 7. de iudic. lib. 2. tit. 1. & ibi glossa ad verbum, conueniri.
 e ut in c. 2. de in integ. restituito, lib. 1. tit. 41. B
 f quod liquet ex totis titulis de procuratoribus & mandat.
 g c. quia in causis 7. de procura.
 h §. 1. de his per quos agere poss.
 i c. cum causam, 6. de iuramento calum. lib. 2. titulo 7. §. si vero episcopi, de sanctiss. episcopis in nouell.
 k c. 1. de syndico, lib. 1. tit. 39. l. 1. & l. item eorum, 6. §. si decuriones, quod cuiusque vniuers. nomine libr. 3. P. tit. 4. Syndici, idem quod defensores, Latinis, l. munerum, 18. §. defensores, de munerib. & hon. lib. 40. tit. 4. vide qua diximus lib. 49. synt. cap. 5.
 l c. Imperatorum, 4. de iuram. calum. Oeconomus est cui res ecclesiastica veluti domestica gubernanda mandat. ca. volumus, 89. dist. idemque est in effectu quod Syndicus, seu procurator, vel actor seu defensor in causa vniuersitatis, vel collegii, de quo in ca. cum simus, 9. q. 3. can. quia episcopus, 5. quaest. 3. l. omnes, §. nihilominus, de episcop. & cleric. C.
 m noiat in c. cum deputati, de indic. c. o. l. de restituito. spoliat. per Innocentium, & in c. le. 1. de rescrip. per textum in c. auditur, de prescriptio. Rota decif. 426. incip. si dicamus, in nouis.
 n c. 1. §. licet autem, de procurator in Sext. l. quod quis, 8. l. nulla, 23. l. penul. l. neque, 11. in fine, C. eo. l. in causa, l. quod quis, de procura. in P. l. ab exsecutore, §. fin. de appellatio. Sic actor vniuersitatis per procuratorem defendere non potest. Quando autem procurator datus ad procuratorem in habilis, potestatem habens substituitur,

A endi, possit alium sui loco substituere efficaciter, & quando ex aliqua inhabilitate non possit, tractatur in clem. 13. de procura. & ibi per finales glossas. potest & procurator substitutus a procuratore principali, postquam dominus litis effectus fuerit, alium iterum substituere, Rota deci. 545. vtrum procuratori, in antiq. & decif. 122. incip. procurator substitutus, in nouis, in rem suam datus procurator pro domino habetur, ut si mihi titulo donationis sint cesse actiones, & datus sim procurator ad eas intentandas, ut in l. illam subtilem, C. de donatio. vide legem Plautius, & ibi glossam, ad verba, sed qualiter, de procura. P. qui vero potestatem substituendi accepit, videtur & ex mandato domini facere, & eius voluntate, d. l. item eorum, §. decuriones, quod cuiusque vniuers. nomi. P. quo fit etiam, ut non possit ipse, quem substituit reuocare, cap. is qui, 3. de procura. in Sex. etiam si substitutus non fuerit adhuc mandato vsus.
 o c. 1. §. 1. & §. si. de proc. in Sex. l. si procuratorem, mand.
 p c. fin. de procurat. in Sex. ibi ratio, quia arduum sit negotium, & cum periculo.
 q Clem. 3. de procur. quia religiosus propria caret voluntate, ca. non dicatis, 12. q. 1. c. si religiosus, de electio. in Sex.

CAPVT V.

Cui possit mandari, quisve constitui procurator possit.

R egulariter, qui non arceatur expresse ab officio procuratoris, idoneus ad illud debet reputari, a & ei presentis & absentis ratum mandatum habenti, mandari potest, b vni & duobus. c Duo autem vel plures constitui procuratores possunt vel simul, vel quilibet in solidum. Inter hos autem inter est, ut si simul constituentur, vnus sine altero non debeat admitti, contra, si sint simul, in solidum constituentur, eorumque melior seu potior erit conditio eius, qui per litis contestationem negotium occupauerit, nisi fuerit

dictum in constitutione, quod non erit melior conditio occupantis, *d* exceptis electionum, postulationum, prouisionum, & aliorum spiritualium negotiorum causis; in quibus in solidum pluribus procuratoribus deputatis, iudex magis idoneum eligere aliis exclusis potest. *e* Inuitus autem nemo tenetur mandatum suscipere aut procuratoris munus subire. *f* Laicus potest esse ecclesie vel monasterii procurator, aut syndicus, in temporalibus & litibus, *g* imo & in spiritualibus. *h* Excepta electione. *i* Nihil prohibet etiam pro ecclesia monachos & clericos syndicos & procuratores fieri. *k* Quinimo administratio, procuratio, & œconomatus Ecclesiarum, & rerum earum debet tradi clericis idoneis, remotis laicis. *l* Ut contra vetatur clericis, ne secularium rerum sint procuratores, *m* vel secularium personarum bonorumque earum. *n* Quemadmodum & iura ciuilia militibus id ipsum munus subire vetant, *o* & sceminis, *p* nisi raro; *q* filius familias porro nedum ad negotia, sed etiam ad iudicia absque patris assensu potest fieri procurator. *r* nisi sit minor in negotiis agendis quatuordecim annorum, in litibus viginti quinque. *s* Non poterit quocumque in iudicio reus criminis constitui procurator, *t* ut neque quidam alii, de quibus in iudiciis agitur.

SCHOLIA.

- a* c. 1. de procurat. in Sex. l. mutus, 43. C. eo. tit. Pand.
b l. 1. §. si. & l. 2. de procura. P. c. cum dilecta, de confirma. uti. c. licet, 7. de procuratorib. in Sex.
c l. creditor, 60. §. duobus, de procura. ca. post appellationem, §. forma, in sine 2. q. 6. cap. in super, de testib.
d haec omnia traduntur & explicantur in c. si duo, 6. de procura. in Sext. l. pluribus, 32. de procuratorib. P. Quae etiam intelliguntur, quando simul pluribus mandatum est, vel si duo simul & eodem tempore fuerint.

A procuratores constituti; aliter si diuersi temporibus, quia dando alio tempore secundum procuratorem, videtur renouare priorem. cap. non iniuste, de procuratorib. l. si quis cum procuratore, §. si. eo. tit. in Sex. vide glossam id late explicantem in dicto c. non iniuste, ad verba cum aliis, & ad verbum; temporibus, quando simul admittantur, & quando non diuerso tempore, vel quando simul procuratores dati, verum quid faciendum sit, si pluribus datis procuratoribus pro vno actu, diuerso modo singuli actum explicauerint, qualiterque valeat quod actum erit, consulendus Innocentius ad c. in nostra, de procuratorib. in glossa 1. & Joannes Andreus ad c. si duo, de procura. in Sex. in glossa, ad verbum admitti.

e dicto c. si duo, §. si. ubi dantur rationes de procurat. in Sext.

C f. c. licet, 7. de procurat. in Sex. l. inuitus procuratorem, de procura. C. l. 2. §. quaritur, de curato. bonis dando. l. inuitus, 156. de reg. iur. P. l. filius familias, 8. §. inuitus, de procuratorib. P. ubi & adicitur, inuitum dici hic non tantum eum, qui contradicit, verum & eum quoque, qui consensisse non probatur. Caterum postquam sponte procurator susceperit mandatum, cogitur illud exsequi, cle. 1. de procurator. dicto c. licet, eo. tit. in Sex. Sed & procurator ad agendum & defendendum, qui obtinuit sententiam pro se, tenetur & defendere mandatorum in causa restitutionis obtenta contra eam sententiam, Rota decis. 360. nota quod mandatum, in antiq. num. 3.

g c. 1. in fine, de syndico. & sibi gloss. honestum enim censetur abstinere a forensibus negotiis, & a iurgis clericos, ca. sicut sacerdotes, 2. q. 7. ca. te quidem, & ca. clericum, §. ex his omnibus, 11. q. 1. c. 1. in fine, de iura. calumnia §. alium autem, de sanctiss. episcop. can. credo, can. Cyprianus, 21. q. 3.

h cap. 1. de procura. in Sext.

i c. fina. de electio. in Sex. vide decis. Rota 375. fuit dubitatum, in nouis.

k ca.

k ca. qui vere, & ca. monachi, 16. q. 1.
 l ca. 2. de ata. & qualita. Idipsum dicitur de
 economatu, administratione & procura-
 tione verum ecclesiasticarum clericis con-
 cedendis, non laicis, in can. quia in qui-
 busdam, 89. dist. c. non placuit, 23. & can.
 laicis, 24. & sequen. si quis principum, 16.
 quaest. 7.
 m c. 1. ne clerici vel monach. secularibus ne-
 goti. se immisceant, libr. 3. titul. 50. sic su-
 perueniens religio soluit prius mandatum
 procurationis, l. aut religionis, 18. de pro-
 curatoribus.
 n capit. 2. ne cleric. vel monach. & c. debent
 enim clerici & sacerdotes continuo rebus
 diuinis vacare. ca. sacerdotibus, 31. disti.
 l. non distinguemus, 32. §. sacerdote, de re-
 cept. arbit. Pandect. Ideo & prohibitum,
 ne clerici procuraciones villarum, aut in-
 rursaciones etiam seculares, sub aliquibus
 principibus aut secularibus aliis viris, sus-
 cipiant, aut iustitiari eorum fiant. cap. sed
 nec procuratio, 4. ne cleric. vel monach.
 & c. ex concilio Lateranensi sub Alexan.
 3. cap. 12. & in can. de presentium, 16. q.
 1. cap. 1. & 2. 21. q. 3.
 o l. militem, 7. l. qui stipendia, 9. de procura.
 l. filius familias, §. veterani, & leg. neque,
 54. eod. tit. Pandect. Quare potest excipi
 contra talem procuratorem ab initio litis,
 ut reiiciatur, si tamen ea exceptio in initio
 litis sit omissa, repeti non potest in causa.
 d. §. veterani, & l. ita demum, 14. de pro-
 curat. C.
 p l. neque femina, 54. de procura. P. l. alie-
 nam, 8. eod. tit. C. ratio, quod officium sit
 virile, & quod parcatur pudori mulierum,
 l. maritus, 21. C. de procura. l. fin. C. de ar-
 bitr. & non tantum in litibus, sed etiam in
 negotiis eas tractare negotia prohibitum,
 l. 4. C. de procurat. nisi vel in rem suam,
 vel ad proprium lucrum mandata sint illis
 actiones.
 q Veluti pro parentibus egritudine vel eta-
 te impeditis, pro quibus si nemo sit, qui age-
 re pro illis velit, agere illis causa cognita,

A permittitur, leg. foeminas, 42. de procu-
 ratorib.
 r l. qui generaliter, §. ne dum vero, de pro-
 curatoribus, in Sexti. c. non iniuste, 14. eod.
 tit. apud Gregorium, l. filius familias, 8. §.
 ipse quoque, eo. in P.
 s dict. c. qui generaliter, §. fin. ita repelli po-
 tuit procurator filius familias, tanquam
 non legitima aetatis, in l. exigedi, C. de pro-
 curatoribus, legitima autem aetas de natu-
 rali intelligitur 25. annorum. l. fin. C. de
 his, qui veniam aetatis impetra. Minor
 porro 25. annorum, non potest dici idoneus
 defensor vel procurator, eo quod restitui
 possit, l. minor 25. annis, § 1. de proc. Pan.
 Nec obest, quod minor ante 25. annum
 possit esse aduocatus, & ita alienam subire
 defensionem, l. 1. §. initium, de postulan. P.
 Siquidem ut ait Speculator, titu. de postu-
 land. §. 1. aduocationem prebendo & con-
 siliu dando, non se obligat minor, leg.
 consilii non fraudulenti, de reg. iur. P. quod
 aliter accidit in procuratore, in cuius per-
 sona & condemnatio fit, vide, cap. 7. infra
 hoc tit. Hincque pendet ratio, cur possit et-
 iam ante 25. annum minor fieri procura-
 tor ad negotia, in dict. c. qui generaliter, §.
 fi. quia id sit tantum periculo eius, qui ele-
 git eum, non alterius, ut in l. si collectanem,
 13. de manumissis vindict. libr. 40. P. titu.
 2. Caterum in c. fin. de iudic. in Sex. statu-
 tum, minorem habentem annum 14. posse
 per se & per procuratorem esse in iudicio
 ad agendum & defendendum in causis be-
 neficialibus, & aliis spiritualibus. & in his,
 quae ab iis dependent, perinde ac si maior
 25. annorum esset. Item & minorem 14.
 annorum posse accipere procuratorem vel
 curatorem in his, vel ab episcopo, vel ab e-
 ius officiali, vel a iudice in causa delegato.
 Inter causas eius generis, annumeratur
 causa matrimonii, & quae ab ea dependet,
 dotis, in quibus vir aetatis 14. annorum, &
 foemina 12. ut idonei matrimonio possunt
 per se & procuratorem agere, ut notat gloss.
 in dict. c. fi. de iudic. in Sex. ad verb. quar-

tum decimum, & ad verb. spiritualibus, & ad verb. dependent, sicque intelligit, c. ex parte, de restitutio. spolia. c. indemnati- bus, 1. de election. in Sex. ca. continebatur, de despon. impub.

t priusquam se crimine purgauerit, l. reum criminis. 6. de procura. C.

C A P. V I.

- 1 Deformis contrahendi mandatū expresse & tacite.
- 2 Pure, in diem, sub conditione, &c.
- 3 Generaliter, specialiter.
- 4 Consideratio mandati.

1 Obligatio † mandati consensu contra- hentium perficitur inter presentes, & vt inter absentes per epistolam suscipi possit. a Consensu gratuitum & sine mer- cede pacta mandatum suscipitur, b man- datum tamen interuenire debet. c Con- sensus autem in mandato, vel expresse vel tacite accedere debet. Expresse verbis vel literis. d Tacite si quis patitur aliquem non repugnans, pro se intercedere vel fi- deiubere, nisi is pro inuito vel donandi a- nimo, aut negotium gerendo, intercesse- rit. e Censetur & is mādare, qui patitur ab alio mādari, vt sibi credatur, f sed & si quis ratum habuerit ab alio gestum, obstrin- gitur mandati actione. g Imo & in delictis ex eo obligatur ad pœnam ex mandato, h D patientia, & ratificatione. k

2 Mandatū rursus † consensu, vel pure, vel in diem, vel sub conditione, vel ex die, vel in perpetuum fit, aut suscipitur, l addi- tis aliis pactationibus, quas, vt nascatur at- ctio, ad vnguem, & diligenter seruari o- portet. m

3 Fit & generale & speciale mandatum. n Speciale etiam quædam negotia singula- riter desiderant, pro quibus non sufficit generale. o Vt pro iuramento deferendo, p pro paciscendo seu transigendo, q pro pe- tenda restitutione in integrum, r pro im- petracione rescriptorum, s in contrahen- do matrimonio, t in spōsalibus, u in com-

promittendo, x in consumtorum instru- mentorū transcriptione, y in his quæ spe- cialiter summo Pontifici reseruatur, z in absolute excommunicationis peten- da, aa in oblatione filii idolis facta, bb in contrahenda excommunicatione, cc in præsentatione iuramenti de calumnia, dd in appellatione ad sedem apostolicam ab electione interposita, prosequenda, ee vel ad opponenda crimina electo, ff in causa etiam suspecti tutoris agenda, gg in inter- dicto de libero homine exhibendo, hh in acceptilatione, ii in acceptando bene- ficio. kk

Considerantur † & in mandati forma, 4 promissiones de salario seu remuneratio- nes procuratoris, tamen citra pactum re- demtionis litis, vocant pactum de cota litis, quod est prohibitum. ll Desiderat & constitutio procuratoris a capitulo facta, vt personæ de capitulo numeretur & spe- cificentur in procuratorio seu mandato, mm nisi sigillum capituli in procuracione fuerit appositum. nn

S C H Ō L I A.

a Consensus hic est reciprocus & mandan- tis, & acceptantis mandatum, nempe pro- curatoris, l. 1. manda. P. §. fi. de oblig. qua ex consensu nascuntur. l. 2. de action. P. in- ter presentes fit verbis, inter absentes lite- ris & per nuntium, l. si hereditatem, 32. & l. si. nam Pan. quare nec interest, qui- bus quis verbis viatur, num, volo, man- do, rogo, vel aliis, dnm modo de consensu constat. d. l. 1. manda. Nam & qui rogatus facit ex mandato obligatur, l. rogatus, 33. manda. Pan. verba tamē commendatoria non obligant ex mandato, vt si quis dicat, rogo te, vt talem commendatum habeas, l. si vero non remunerandi, 12. §. cum qui- dam, manda. P. l. fi. C. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c. Notant autem in- ra nomen commendandi, & ipsum comen- dare, cum ad personā refertur non inducere obligationē, vt in d. iuribus, at relatum ad rem,

ad rem inducere, & idem esse quod depo-
nere & fidei alicuius committere, ut in l.
24. depositi. l. si. quod cum eo, qui in alien.
potesta. est l. commendare, 86. de verbor.
significat. P. Mandare etiam non vide-
tur, qui hortatur vel est instigator, leg. ob
hac verba, 20. de his qui notant. infamia.
libr. 3. P. tit. 2. Nuncius & litera nihil al-
liud addunt mandato, quam explicatio-
nem vel cognitionem consensus, & ideo man-
datum illis modis contrahitur, l. 1. §. 1. &
l. si hereditatem, 32. §. l. fin. mandat. præ-
senti & absenti procurator datur. leg. 1.
§. si. cum 4. seq. de procuratoribus. P.
b l. 1. §. fin. manda. P. §. fin. eod. tit. apud Iu-
stin. l. 1. §. sed ex contrario, & l. si eum, qui
in mea potestate, 5. de exercitor. actio. P.
libr. 14. tit. 1. Alioquin si interueniat mer-
ces, erit locatio operarum. dict. l. si enim, &
d. §. sed ex contrario. si autem alia res, præ-
scriptis verbis causa consideranda, ex leg.
naturalis, de præscr. verb. Nec obest, quod
salarium procuratori aliquando consti-
tuatur vel promittatur, vel officio iudicis
ei detur, id enim non nomine mercedis, sed
cuiusdam remunerationis fit. l. si remune-
randi, 6. §. l. salarium, 7. de procurat. P.
c Nam mandata actio, non poterit compe-
tere si non intercesserit mandatum. leg. ex
mandato, 20. §. si. mand. P.
d l. si quis alicui, 27. §. l. si. manda. P. cum
similib.
e l. si remunerandi gratia, 6. §. si passus sum, l.
qui fide alterius, 5. 3. mād. P. l. si fideiussor,
6. C. eod. tit. contra si præsens prohibue-
rit. dict. l. qui fide, & l. si pro te presente,
40. manda. P.
f l. qui patitur, 18. eod. Et in summa semper
qui non prohibet cum sciat pro se interue-
nire, mandare intelligitur, l. semper, 60. de
regul. iur. sic pro magistro nauis exercitor
tenetur, non solum qui eum præposuit, sed
etiam si passus est sciens eum præponi, l. 1.
§. magistrum autem, de exercitor. actio.
libr. 14. P. tit. 1. Et positum quis aliquid
dicitur habere in conuaculo, non solum qui

posuit sed etiam qui positum patitur. leg. si
vero plures, 5. §. possum, de his qui deiecer.
lib. 5. P. tit. 3. quod & intelligendū, quan-
do præsens patitur, in sui fauorem & utili-
tatem fidei, & non contradicit, ut expli-
cat fise Decius ad dict. l. semper, & ita in
præsentem & non contradicentem equipa-
rat absenti, qui scit factum sui gratia &
non contradicit. Iuxta l. absentis, & ibi glo.
si cert. pet. C.

g dict. l. semper, de reg. iur. P. c. rati habitio-
nem, 10. eod. tit. in Sext. c. si. de iureiuran.
in Sex, l. fin. C. ad senatus cons. Macedo-
nia. l. licet, de iudi. P. l. si pecuniam, de ne-
go. gest. C. Notandum tamen, rati habitio-
nem non vere esse mandatum, sed & in fi-
ctione pro eo haberi. Aliud enim vere mā-
datum, aliud rati habitio, Bartol. ad l. is
qui pro emtore, de vsucap. Pan. quare quia
fictio fundatur in similitudine equitatis,
ut in l. postliminium, de captiuis & postli-
mi. reuers. cessante equitate non equipara-
bitur rati habitio mandato, atque in statu-
tis aliisque stricti iuris negotiis, in quibus
de mandato agitur, non sufficeret ratifica-
tio, ut notat Bald. ad leg. exsequitorem, de
executio. rei iudic. vide & Decium. in l.
semper, num. 17. de regul. iur. in P. Atque
ultra, interdum haberi ratum gestum a
præsentem obseruandum est, & tunc dari a-
ctionem mandati. l. si remunerandi, §. si
passus, & l. qui patitur, & l. qui fidem alte-
rius, mandat. P. interdum haberi ratum
gestum ab absente, & tunc dari actionem
negotiorum gestorum, & non mandati. l. si
pupilli, §. idem ait, de negotiis gest. Pan. l. ex
mandato. §. si fideiussori, manda. Pand. Et
quamuis compareretur tunc ratum cum
mandato in effectu, non tamen quod ad
speciem actionis pertinet.

h ca. 1. de homicid. in Sext. & qui incitat ad
certum homicidium, de homicidio tene-
tur. ca. sicut dignum, 6. §. qui vero se asse-
runt, de homicid. c. cum ad sedem, de resti-
tu. spol. l. 1. §. deiecit. de vi & vi arma. P.
& hic mandatū obligationē parit ad pœnā,

- iuxta leg. tit. de obligat. qua ex delicto nascuntur non autem inter mandantem & exsequentem nascitur actio pro emittione delicto commisso, ut mandatarius pro exsequente etiam teneatur: nam inter eos ex hoc mandato illicito non nascitur obligatio, §. illud quoque mandatum, de mandat. apud Iustinian. in delictis non cadit emittio, sed quisque pro suo crimine poenas patitur. l. servus non in omnibus, 20. de actio. P. l. 11. §. 7. quod vi aut clam. P. Quamquam extra delicta, qui obtemperat iussu eius, qui potest cogere, vel iudicis, vel domini, liberetur a culpa. l. 11. de his qui notant infam. P. l. 37. ad l. Aquil. l. 15 l. 167. l. 169. de reg. iur. P.
- i** Qui patitur crimen agi, cum potest prohibere, non est immunis a reatu, sed particeps & consentiens. c. sicut dignum, 6. §. illi etiam, de homicid. ca. 1. & can. error, 83. d. c. 2. de hered. nec caret scrupulo societatis occulta, qui manifesto facinori desinit obviare, d. §. illi etiam. c. facientis, 86. d. c. constitutus, in l. 1. de testibus, qui patitur fieri & non prohibuit, pro sciente & consentiente habetur, l. in lege Aquilia, 44. & l. scientiam, 45. ad l. Aquil. P. in l. 2. & 3. de noxa. actio. P. ut qui prohibere non potuit, non est ex scientia puniendus. l. culpa caret, de reg. iur. P. l. in delictis servorum, 4. de noxal. actio.
- k** dict. c. 1. de homicid. in Sext. l. 1. §. sed etsi cum quis, de vi & vi arma.
- l** in l. 1. & l. si mandauero, 22. l. si mandatu, 59. §. Paulus respondit, mandat. P. §. mandatum, & in diem, de mandato. Puri, ut mando, ut sic agas. In diem mando tibi, ut usque ad annum hoc agas. Ex die, ut mando ut post annum agas. Sub conditione, si tuo periculo vel alterius velis gerere, l. Aristoni 39. manda. l. 3. & 4. de procurat. In perpetuum, id est, pendente vita, l. 4. eod. l. pro socio. P. Potest quis & ita aliquem constituere suum procuratorem, ut quoties se abesse contigerit, suo munere fungatur, cap. si quem sub ea forma, 8. de
- A** procura. in Sext. ubi tractatur de eo modo, & vi eius formula.
- m** Diligenter fines mandati servandi, c. cum dilecta, de rescript. ca. Pisani, de restitu. spoliator, & qui excedit non nocet domino mandanti: aliud enim fieri dicitur quam mandatum sit, §. is qui, de mandato. l. diligentes, 5. l. potest, 41. l. si quis pro eo, 46. manda. l. cum mandati, 12. C. eo. tit. Gellius, lib. 1. c. 13. Cicero libr. 2. epistolarum familiar. epist. 7.
- B** ut diximus supra in divisione mandati, & in cap. qui generaliter, de procura. in Sext. cum similibus.
- o** qui generaliter, vel ad omnia negotia, vel ad agendum vel ad defendendum constituitur procurator, non debet ex vi generalitatis admitti ad aliquem articulum, qui speciale exigit mandatum. c. qui agendum, 4. de procura. in Sext. ca. 2. de appella. Cl. 2. de procura. l. Pomponius eod. tit. P. cap. si sacerdos, de offic. ordin. ca. quamquam 23. distinct. Neque mandatum generale cum quibusdam expressis cum clausula, & alia, & c. porrigitur ad maiora, sed tantum ad similia negotia expressis, l. 1. de divers. rescript. C. l. fin. de tritico, vino oleoque legat.
- P** ca. qui ad agendum, §. 1. de procurat. in Sext. l. ius iurandum, §. 1. §. si de iure iur.
- D** q. dict. cap. qui ad agendum, de procurat. in Sext. ca. contingit, de transact. ca. per tuum, de arbitr. l. transactionis. Cod. de transact. l. procurator, cui generaliter libera, & l. mandato, de procurat.
- r** c. coram, de in integrum restitutio. quando videlicet petenda est principaliter restitutio, contra, si de ea questio indicat, c. sufficitata. C. de procurat. l. vnic. C. etiam per procuratorem causam restitutionis in integrum agitari posse.
- s** c. nonnulli, c. ex parte. de rescript.
- t** cap. fin. de procurat. in Sext. Atque rursum in hoc speciali mandato, exigitur expressio certa persone, cum qua matrimonium mandetur contrahi. leg. generali, de ritu nupt. Pand.

- Pand. facit ca. innotuit, de arbit. c. in sum-*
ma, 29. q. 1.
q *c. veniens, qui cleric. vel videntes, & c.*
x *c. per tuas, de arbit.*
y *c. si, de fide instrument.*
z *Iuxta ea que traduntur in c. quod trans-*
lationem, de offi. lega.
aa *c. quod de his in fine, de senten. excommu.* **B**
argum. ca. quem pœnitet. de pœnitent. dist.
1. Sed procurator non absolvitur, sed man-
dat in dex. alis, ut dominum absolvat, vi-
de de hoc decisionem Rota, 426. si deca-
nus. in nouis.
bb *c. quare, de consecr. dist. 4.*
cc *c. si habes, 24. q. 4.*
dd *c. si, de iuram. calum. in Sex.*
ee *c. procurator, de elect. in Sex.*
ff *Clem. 2. de procura.*
gg *l. non solum, §. si, de procur. P.*
hh *l. Pomponius, de procura. P.*
ii *l. 3. de acceptilatio. P.*
kk *Rota decis. 323. nota Paul. in antiq.*
gloss. ad Clement. unicam, de concess. pre-
bend. ad verbum admittendum, & decis.
Rota, an procurator generalis in antiquio-
ribus collectis per Bernardum de Bisigneto
Cardinalem. Idem in possessione capienda
Beneficii, qua habet plus iuris, capit. acce-
dens, de prebend. l. 3. de acquiren. possess.
Diuersum in simplici adeptione possessio-
nis, qua potest acquiri per amicum sine spe-
ciali mandato, & per excommunicatum,
c. pro illorum, de prebend. sicque distin-
guitur. in decis. Rota, 290. ad recipien-
dum, in nouis.
ll *in l. si remunerandi, §. Maurus, manda. l.*
si contra licitum, C. eod. tit. l. item te rede-
misit, 15. C. de procurat. l. sumtus. C. de
procurat.
mm *cap. fin. de procura. cum ibi notatis per*
Bernardum, etiam si per notarium fiat. vi-
de proxime citata iura ex Rota. in proxi-
ma nota.
nn *Sic tenet Rota in hoc, & in precedente*
casu, decis. 131. incip. nota non valet, in
antiq. & decis. 554. utrum si notarius,

Quamuis in abbatis & monasterii procu-
ratorio, dubitatum fuerit. Aliqui enim do-
minorum auditorum Rota tenuerunt, quod
procuratorium valet, si notarius dicat in
instrumento, talis abbas & conventus fa-
ciunt tales procuratores in tali causa, sine
sigillo illorum. Alii vero tenent contrarium,
in decis. Rota, 643. aliqui domini, in an-
tiquis.

CAPVT VII.

Cuius gratia fieri mandatum potest.

Mandatum sex modis fieri potest. **a**
 Nam aut mandans sua tantum gratia
 & mandatarii, aut sua gratia
 & mandatarii: aut aliena tantum: aut sua &
 aliena, aut mandatarii & aliena, aut sua,
 mandatarii & aliena, sed non ex omnibus
 nascitur obligatio vel actio mandati. Nam
 cum gratia tantum mandatarii fit, est po-
 tius consilium, **b** in aliis contra. Est & pro-
 curator in rem suam datus, qui postquam
 mandatum suscepit, videtur dominus esse
 litis instituta, & ita suo nomine condemna-
 tur, cum habeat cessas actiones utiles, quas
 etiam proprio nomine videatur intentare.
 Quare & in utilitate iudicii vel in in-
 commodo, praeferitur domino seu manda-
 tario. **c** Alioquin procurator procurato-
 rio nomine agens, non suam, sed mandan-
 tis utilitate agere dicitur. **d** Quilibet prae-
 latus ecclesiae & episcopus, ecclesiastica-
 rum rerum est procurator, non dominus, **e**
 & conditionem ecclesiae meliorem, dete-
 riorem vero facere non potest. **f**

SCHOLIA.

- a** *Explicantur quinque primi modi a Iusti-*
nia in §. 1. & sequentibus, de mandat. a Ca-
io, in l. 2. mandat. P. de sexto, in l. si procu-
ratores, §. tuto. eo. P.
b *§. at si tua, §. tua tantum gratia, de mand.*
l. 2. in princip. l. Quintus Mutius, 4. §. fin.
manda. veluti si quis alicui mandat, ut pe-
cunias suas in emtionem praediorum collocet
potius quam foueret. Et ita consilii non

Lii

fraudulenti non est obligatio, cum is cui datur possit apud se expendere, an sibi expedit illud sequi, dicitur in iuris & l. consilii, de reg. iur. P. nisi alioquin quis facturus non esset si non fuisset & mandatum, l. si remunerandi, §. plane, l. si quis mihi, manda. P. aut lucri captandi causa consilium datum fuerit fraudulentum, l. 8. de dolo. P. l. si quis cum aliter, de verbor. obligat. Pand.

c. l. 4. de re iud. P. l. procuratore in rem suam, §. 1. l. Plautius ait, §. 1. l. quæ omne, 25. de procurator. P.

d. l. quoties quis, §. 1. de verb. oblig.

e. c. 2. de donat. lib. 3. tit. 24. can. fin. 12. q. 2. ca. sine exceptione, 12. q. 2. ca. casellas, 10. q. 2. cum simil.

f. c. 1. de in integrum restit. l. qui fundum, si tutor. pro cmt. P. l. ignorantis, de procur. P. d. c. 2. de donat.

CAPVT VIII.

1. *Effectus.*

2. *Et actio mandati directa.*

3. *Contraria.*

Effectus mandati suscepti ꝑ plures sunt, verum præcipui erunt, vt procurator datus pro impeditis vel nolentibus negotiis suis superesse, vices agat mandatum, *a* & cū legitimo procuratore gestum, eum domino factum censeatur. Quare & ideo **D** ipse dominus damnatur, qui damnum vel commodum negotii habet, non procurator. *b* Cogitur & a iudice procurator datus ad lites, qui cepit exsequi munus, agere vel defendere. *c* Item acquirimus nobis per procuratorem, *d* & conseruamus quæ iam competunt. *e* Sed & qui mandatum susceperit, si susceptum non impleuerit, damnatur, in quantum interest mandantis. *f* Item si non gesserit. *g* Nam & non solum pro male gestis, sed etiam pro non gestis tenetur procurator. *h* Et tam pro pecunia mandata exigi, quam pro non exacta, *i* & tam ob dolum quam ob culpam. *k* Summum ratione bona fide habita, *l* præstare

necesse est, non autem mandatarius præstabit casum improuisum. *m*

Agetur ꝑ & in casibus superioribus, *2* mandati actione directa, ad implenda ea, quæ suscepta sunt per mandatarium seu procuratorem, *n* si exceiserit fines mandati in præiudicium mandantis, *o* si exactam pecuniam nomine mandantis ei noluerit restituere. *p* Datur & hæc directa, non solum mandanti, sed etiam eius hæredi, *q* aduersus mandatariū seu procuratorem. *r*

B Contraria autē ꝑ actione mandati procurator experiri potest contra mandantem, *s* & hæredes eius, *t* pro expensis iuste factis & pro aliis, quæ ei absunt, pro exsequendo mandato, *u* & pro eo quod mandatum est, & non vltra, *x* proque salario certo promisso. *y* Potest & experiri, vt mandans pecuniam ad expediendum mandatum præstet. *z* Et in summa, vt liberetur ab omni obligatione vel fideiussoria, vel ratione mandati contracta, quo nomine etiam ad liberationē scilicet agit, etiam antequam ipse ex mandato satisfaciatur ex certis causis. *aa*

SCHOLIA.

a. l. 1. §. vsu, de procura. P. non tamen prohibetur, qui procuratorem dedit, causa sua, si velit, adesse, l. Paulus respondit, 69. de procur. P. Posset enim interdum alioquin procurator cum aduersario colludere, l. 27. de inoffi. testa. P. neque enim quis tantam alteri concedit potestatem, quin eandem vel similem sibi conseruet. Sic & præsentem domino, procurator recte ei stipulatur & quarit, l. si procurator, 79. de verb. obligat. iamen hoc interest inter gestum a procuratore præsentem domino, & gestum eo absente, quod eius, quod eo præsentem acquisitum est, non transferuntur in eum actiones, nisi cedantur ei a procuratore, dicitur leg. si procuratori, contra si fuerit absens, quis ei tunc sine cessione quaruntur, l. 49. de acquir. poss.

b. Procurator suo nomine nõ damnatur, ideo

non in eum, sed in dominū indicati actio A
 datur, nisi in rem suam fuerit constitutus,
 vel nisi scilicet obulerit, id est, nisi sine manda-
 to pro domino litem susceperit, promit-
 tens de rato. leg. 4. de re iud. P. l. Plautius,
 65. de procura. P. aut nisi procurator ven-
 dens prædium, fidem suā de evictione ob-
 strinxerit, l. procurator qui pro evictione
 67. de procura. Omne commodum & in-
 commodum pertinere ad dominum tradit
 lex mandato, 20. manda. P. & inuito pro-
 curatore, quod is acquisivit, dominus po-
 test exigere. l. procurator, 68. de procur.
 Clem. 1. de procuratorib. l. sed & hæ perso-
 na cum duab. sequentibus, de procurat. P.
 l. filiusfamilias, 9. §. fin. eod. distinctione
 adhibita, l. mutus, 43. §. si procurator, cum
 2. leg. seq. eo. tit. Potest & cogi procurator
 reconuentus defendere si egit. capit. 12. de
 procur. apud Greg. l. 5. C. de procur.
 §. ex his itaque, per quas personas cuique C
 acquiritur, lib. 2. Institutio. tit. 9. l. quod
 procurata, 68. l. per procuratorem, 72. de
 procuratoribus. P. l. si procuratori, 79. de
 verb. oblig. P. l. communis servus, 42. §. 1. l.
 si procurator, 13. l. traditio, 20. §. 1. l. si nec
 in vacuam, 34. §. 1. de acq. poss. P.
 l. per procuratorem, 72. de procuratorib.
 Pandect. leg. si procurator, 17. de operis no-
 ni nuntia. P.
 f leg. si quis alicui, 27. §. qui mandatam, D
 manda. P.
 g l. diligenter, 5. §. 1. & l. si remunerandi,
 6. & l. si procuratorem, 8. §. si intores. l. si
 mandauero, 22. §. fin. l. si quis alicui scri-
 pserit, 27. §. qui mandatam, manda. P. l. si
 maritus, 5. C. eod. tit. voluntatis enim est
 suscipere mandatū, sed necessitatis cōsum-
 mare l. in commodato, 17. §. si quid autem,
 commod. P. d. l. 1. §. 1. & seq. mand. P.
 h Verba hæc sumta sunt ex l. procuratorem,
 11. C. manda.
 i Sic a procuratore dolum præstari conuenit,
 d. l. procuratorem, & l. a procuratore,
 13. mand. C. Bonam fidem præstare debet
 qui rem procurat, l. idemque, 10. l. si man-

datu, 59. mand. P. quia & ea in omnibus
 contractibus exigitur, l. bonam fidem, de
 actio. C. Dolus existimatur inesse manda-
 tario seu procuratori, si nolit prosequi, quod
 prosequi potest, aut nolit exigere quod po-
 test exigere, l. dolus, 44. manda. P. Item si
 mandato accepto de discutiendis virib. &
 facultatibus eius, cui mandāi volebat cre-
 dere, sciens prudensq. eum nō esse idoneum,
 tale tamen esse renuntiauerit. l. si manda-
 uero tibi, 42. manda. P. l. quod sicū scires,
 8. de dolo, lib. 4. P. tit. 3. Atq. interdū pro-
 pter dolum procuratoris, dominus restitu-
 tur in integrū contra ea, quæ per dolum ge-
 sta sunt, maxime si ipse procurator non sit
 soluendo, ut in cap. 2. & ibi per glossam ad
 verbum restituimus, de in integrum res-
 titutio. libr. 1. tit. 41. nec potest inter con-
 tractus pacisci, ne dolus præstetur ex con-
 tractu, leg. contractus, 23. de reg. iur. eum
 similib. eo quod ex hoc pacto occasio delin-
 quendi sequeretur, contra l. conuenire, de
 pactis dotali. P. l. alia lege, §. eleganter, so-
 lut. matrimon. P. Poterit & dominus pro-
 curatorem suum conuenire ex dolo, quem
 procurator contra alium commisit, qui
 procuratoris generalis dolus domino no-
 cet. l. apud Celsum, §. quaesitum, de exce-
 ptione doli. P. l. 1. §. 2. de adilit. edit. si po-
 tuit prohibere & non fecerit, quod profe-
 quitur decisio Rote 431. nota utrum e-
 pilcopus, in antiquis, ubi & ratio a præ-
 sumta societate & participatione doli.
 k De omni culpa tenetur mandatarius, d. l.
 procuratorem, & l. a procuratore, manda.
 P. de lata lenique, ut ibidem dicitur. leg. si
 procuratorem, §. dolo, & l. dolus, manda.
 P. l. contractus de regul. iur. P. & de lenif-
 sima. gloss. Cynus, Iacob. de Aretio, Ioan-
 nes Arg. ad l. a procuratore, C. de manda.
 Cynus ad ca. contractus. 85. de reg. iur. in
 Sex. facit l. in re mandata, 21. C. mand. ibi
 aliena negotia ex actio officio geruntur, &c.
 l Sumtus enim repetit contraria mandati
 actione factos pro negotiorum gestione vel
 luo, etsi causa ceciderit mandatarius sen-

procurator, & si sine culpa sua damnatus fuerit dominus, ca. cum pro causa, de procurator. l. etiam, 4. l. procuratorem, 11. l. si contra licitum, 20. mandati. C. l. idemque, 10. & idem Labeo, & l. 56. §. fin. & l. ex mandato, manda. P. l. qui proprio nomine. 46. §. litis impendia, leg. actoris, 30. & seq. de procura. P. quod intelligendum, quando cum mandato quis sumtus fecerit in causa amissa, alioquin si sine mandato, quis gesserit, vel defenderit, aut egerit, repetet quidem sumtus si obtinuerit, non etiam si damnatus fuerit, ut etiam si inutiliter sine mandato gesserit, l. iam tamen, §. in hac, in 2. iudica. solui. Pandect. leg. sed an ultro, 10. manda. nisi rati habito sequatur, l. Pomponius, 9. de negot. gestis. Pand. Qui utiliter sine mandato gesserit, repetit non tantum a domino, sed etiam ab ecclesia, cuius utiliter negotia gesta sint, impensas probabiliter ratione, can. quicumque, 12. quest. 4. cap. quod quibusdam, de fideius. cap. 1. de deposito. Expensa porro non debent excedere probabilem modum, ut liquet ex iam ante citatis iuribus, & per l. procuratorem, c. manda. l. inter quos, §. si. & l. sequen. de damno infect. c. cum venissent, de eo qui mittitur in possess. c. 2. in fin. de sequestra. possi.

m l. a procuratore, 13. manda. C. l. contra d. 23. in fine, de regul. iur. Pand. nisi in tribus casibus, primus si conuenerit expresse, ut casum fortuitum praestet mandatarius, l. negotium, de nego. gest. l. 1. C. de deposito, l. 1. commun. l. que fortuitis. C. de pignora. act. 2. si culpa mandatarii precedat casum, ut in l. si ut certo, §. si interdum, & l. in rebus, commo. Pan. 3. si mandatarius fuerit in mora ante casum fortuitum, l. si in Asia, §. fin. de posi. P.

n l. si mandauero, 22. §. fin. cum 3. sequent. de procura. P. §. mandatum non, de mandati. apud Iustinian. nisi forsitan mandatarius non potuerit sine sua culpa implere, l. si quis, 27. §. qui suscepit, mandati. P. aut si alius mandatum impleverit, aut si nihil

interest mandatoris, non impleri, l. si procuratorem, 8. §. mandati, & §. mandati mandati. P. Agitur hic & de fide rupta per iudicium famosum, ex quo condemnatus fit infamis, l. in re mandata, 21. manda. C. l. 1. & l. furti, 6. §. 5. de his, qui notantur infam. P. ultra condemnationem quanto interest mandantis, qua coniungitur, l. ad comparandas, 16. C. man. l. 8. §. 6. eo. P.

o l. diligenter, 5. & l. potest, 42. man. P. & ita deteriorē causam fecerit domini, l. 3. man. P. ut aliter tenetur, si causam leserit, l. cum per procuratorem, 9. mand. C. l. 8. §. 1. eod. P. l. 10. de procurat. C. dictum autem huius ita demum agi in mandatarium excedentem, si exceperit fines in prauidicium mandatoris, non etiam si meliorem conditionem eius excedendo fecerit, l. 3. & l. diligenter, 5. §. fin. manda. P. Caterum si mandatum habet legis vices subditis impostum, illud debet ad vniuersum & strictius obseruari, neque illud cui libet, etiam si videatur illi inde sequi maior utilitas, licitum est illud explicare pro suo arbitrio, l. prospexit, qui & a quibus manu. liber. non fiant. Quia quemadmodum constitutio, sic explicatio legis ad solum principem pertinet, l. 1. & fin. C. de legib. Et ita iussit expresse Deus Deuter. 12. can. vers. fin. non facietis singuli, quod vobis rectum videretur: sed quod praecipio tibi hoc tantum facito domino, nec addas vel minuas, consent. c. 4. Deut. & Proverb. c. 30. vers. 6. Apocal. 6. si. ver. 18. & seq. Similiter qui mandatam vel delegatam habent iurisdictionem a principe, non possunt efficaciter eam prorogare ultra mandata, nec procurator pro ea causa datus consentire potest prorogationi, cum sit in eo sine potestate extra mandatum, c. cum olim, 32. de offic. delega. Atque in mandatis rerum iudicatarum exsequendis, ea oportet ex tenore exsequi, l. seruo inuito, 65. §. cum praetor, ad senatusconsult. Trebellia. P. propter auctoritatem rerum iudicatarum, ob quam publice interest ita fieri, neque executor nudus auctoritatem habet in-

- bet interpretandi sententiam l. executor, A
 4. §. 1. de appella. P. lib. 49. tit. 1. l. executor-
 rem, 18. de executio. rei iudica. lib. 7. C.
 tit. 53. Et si aliter quam statutum fuerit,
 exsequatur, recte ab eo pronocatur. dict. l.
 ab exsecutore, quia non potest sibi partes
 cognitoris aut iudicis assumere. l. si ut pro-
 ponis 6. de executione rei iud. tit. 7. C. tit.
 53. potest que eius executioni resisti, l. 5.
 C. de iure fisco. In mandatis etiam militari-
 bus olim dum viguit disciplina militaris, B
 capitale sepe iudicatum est ab illis decli-
 nasse, quamuis transgressio feliciter succes-
 sisset. Sic Posthumus dictator A. Posthu-
 mus filium, quod non suo iussu sed sua
 sponte praesidio progressus hostes fuderat,
 victorem quamuis, securi percussu iussu, ut
 refert Diodorus Siculus, lib. 12. Livi in
 4. Gellius lib. 17. c. 7. Refert et Valerius
 Maximus, lib. 2. c. 7. ubi et addu simile
 exemplum de Manlio Torquato, qui in C
 bello Latino consul, filium pronocatum a
 Gemino Metio duce Tusculanorum ad
 dimicandum se ignaro, descenderat, quam-
 vis victorem, a hoste abreptum in modum
 hostis mactari iussu, quod recenset Livi
 et alii. Sic Papyrius dictator, cum aduer-
 sus imperium eius Q. Fabius Rullianus
 magister equitum, exercitum in aciem e-
 duxisset, quamquam fuis Samnitibus, ta-
 men cum nudari et virgis cadi iussit, ut D
 idem Livi ait li. 8. omnia similia. Man-
 datum quoque apostolicum plene implere
 debet, qui implendum suscepit, in favorem
 eorum, quorum causa mandatur, et secun-
 dum intentionem mandantis, ut docetur
 in c. mandatum apostolicum, 38. et seq. li-
 teris 29. de rescript. nec debet de casu ad
 casum extendi, c. cui. de non sacerdotali, §.
 idem. de prabend. in Sex. Mandata apo-
 stolica seu Papa habent vim constitutio-
 nis, Domi. in c. fin. de heretic. in Sex. facit
 c. a nobis, in 1. de senten. excommunicat.
 per l. 1. et si. comminatio. vel epistolas,
 et c. C.
 p. l. si procuratorem, 8. §. dolo, et sequentib.
11. l. procurator, 51. l. si mandatu, 59.
 manda. P. nisi res perierit sine culpa ipsius
 mandatarii, dicto §. dolo, quo casu non te-
 netur de restitutione, si modo periculum in
 se non susceperit, l. et Aristoni, 39. man-
 da. P.
 q. l. si vero, 12. §. fin. et dict. l. si mandatu,
 19. manda. P. Si filius familias quoque
 mandaverit, poterit et patri competere a-
 ctio, et si servus, domino. l. si mandavero,
 32. §. fugitivus, manda. P.
 r. l. 1. §. si interrogavero, et §. quod si rem, depo-
 sit. P. nec aduersus alium regulariter com-
 petit quam mandatarium. l. mandati, 14.
 C. de fideiuss. vel nisi persona mandatarii
 sit filius familias aut servus, quia tunc age-
 retur vel contra patrem, vel contra domi-
 num de peculio, l. quod filios familias, 61.
 manda. iuxta distinctionem l. eum actum,
 16. de negotiis gest. P.
 s. l. si vero, 12. §. contrario, manda. P.
 t. l. si precedente, 58. manda. P.
 v. c. 6. de procura. et §. an litera l. latius docui
 cum distinctione, et l. actores, 30. et l. si
 quis cum procuratorio, 31. de procurato-
 rib. in P. l. 7. manda. P. leg. sumtus, 53. de
 pact. P. Et si quid ob mandatum sibi absit,
 mandatarius hac actione ut restituatur
 potest agere, aut per exceptionem, conuen-
 tus repetere ac deducere. l. idemque, 10. §.
 idem Labeo. et l. si vero, 12. §. si mihi, et §.
 si quis, 37. §. impendia, manda. P. cum si-
 milib. ut etiam quod servus ex mandato
 emtus, mandatario furtum sine sua culpa
 fecerit, l. inter, 26. §. si cum servus, manda.
 P. l. si servus, §. quod vero, de furt. P. Et si
 propter mandatum usuras pro mutuo con-
 traxerit, ex mandato aget, ut a mutuo et
 ab usuris liberetur. in l. 2. C. manda.
 x. l. rogatus ut fideiuberet, 33. cum seq. man-
 da. P. l. 2. C. eod. tit. Sic qui soluit ante diem,
 qua mandatum est solui, non repetit nisi
 post diem, l. fideiussor, 51. manda.
 y. Si remunerandi gratia honorarium, id est,
 salarium certum promissum erit, erit man-
 dati actio. l. si remunerandi, 6. manda. P.

l. 1. Cod. eo. tit. si alias constitutum sit l. A
salarium, 7. eod. P. l. 1. § 3. de proxene-
siciis, P. alioquin salarium incerta pollicita-
tionis peti non potest l. salarium, C. manda.
neque iudicio mandati neque extra
ordinem, ut constituatur, l. qui mutuam,
§ 6. §. salarium, manda. P.
z l. si vero, 2. §. si. § l. seq. manda. P.
aa l. Lucius Titius, 8. § l. si mandatu, 45.
in princ. cum seq. manda. P. l. si pro ea, 10.
Cod. eod.

CAPVT IX.

Quibus modis extinguatur
mandatum.

PROCURATOR a p[re]lato, rectore, vel
alio quolibet pro ecclesia vel beneficio
constitutus, per mortem constituentis
reuocatur, etiam quod pertinet ad nego-
tia iam inc[ep]ta, & lite in causa iam con-
testata. a At in propria causa non eccle-
siae, finitur quoque mandatum re integra,
moriente mandante, vel mandatario, non
ita re non integra. b finitur etiam mutata
voluntate a mandante, vel priore reuoca-
ta, c quemadmodum contra finietur si
mandatarius seu procurator, integra ad-
huc causa renuntiet ut oportet mandato;
d censetur & reuocatus procurator prior,
alio in locum eius postea substituto, e ut
& mandatum generale derogat speciali. f

SCHOLIA.

a hac est ad verbum decisio noua in clem. fi-
nal. de procurato. que multas quastiones
ea de re antiquitus agitatae determinauit.
Nihil enim agi debet sede vacante, & si
fiat, perperam fieri dicitur, c. 1. § c. fi.
ne sede vacan. vide gloss. ad dict. clem. fin. E
ad verbum, reuocari.
b c. relatum. c. licet, de offic. delega. lib. 1.
decreta. titu. 29. vide decis. Rota 349. si
Papa mandet, in nouis, §. item si adhuc,
de manda. apud Iustinia. l. si defunctus,

de procura. l. inter causas, manda. P. leg.
mandatum, Cod. eo. finitur morte man-
datarii quoque mandatum, in l. si quis a-
licui scripserit, 27. §. morte, mandat. P.
Re etiam integra in dato, ut aliquid fiat,
locus est p[er]uenientia, l. 2. §. 2. de conditio.
causa data. P. Res integra in iudicio dici-
tur ante litem contestatam, in negotiis
ante preparamenta, ut ait glossa ad clem.
fin. ad verbum pro ecclesi. de procura. in
iurisdictione tamen delegati morientu,
non censetur res integra, si ea iurisdictione
ante mortem vii c[on]cepit, c. licet vndique,
de offi. § potest. iud. delega. vii autem
cepit citatione facta, c. gratum, 20. eo.
in. c. fin. de offi. lega. l. si quis posteaquam,
de iudic. P. facit l. 1. de pollicitatio. l. nam
& seruus, §. si vino, de negotiis gestis, &
citatione censetur perpetuata iurisdictione,
quamuis non censetur negotium captum,
nisi post contestationem, ut explicat glossa
in dict. c. gratum, ad verba quali co-
ptum. Ante litem itaque contestatam, li-
bera est domini mutandi procuratoris po-
testas, vel iudicium in se suscipiendi, ve-
luti re integra. ca. in causis, de electio. l.
ante litem, 16. ibi de procurator. P. l. 3.
Cod. manda. §. penul. de manda. apud
Iustinia. post litem autem contestatam
non nisi cum causa, eaque cognita. ca.
quamuis, 2. de procura. in Sex. ut pro-
pter aetatem procuratoris religionisque be-
neficium, leg. post litem, 17. §. fin. l. aut
religionis, 18. de procura. P. item si su-
spectus factus fuerit procurator, vel sit in
vinculis, aut in hostium praeconum ve po-
testate, l. nem si suspectus, 19. eo. in. de
procur. vel si distringatur alio iudicio pu-
blico priuatione, valetudine, vel re sua
maiore, l. vel iudicio 20. eod. vel exilio,
vel si lateat, vel postea inimicu sibi fiat,
l. vel exilio, 21. eo. aut affinitate aduersari
sugatur, vel heres eius fiat. l. aut affinitate
22. eo. aut peregrinatione longa, aut alia
quodam iusta causa absit, l. aut longa, 33.
eo. de procura.

- e l. si vero non remunerandi, 12. §. si mandauero, manda. P. Sed non sufficit mutam esse voluntatem seu reuocatum mandatum, oportet enim eam mutationem & reuocationem cognitam esse mandatario, l. si mandassem tibi, 15. manda. P. c. in nostra, 4. de procura. Quamobrem si antequam litera reuocatione peruenierint ad procuratorem, factum quippiam aut conclusum in processu fuerit factum cum procuratore non obstanter reuocatione valet. ca. audiuis, 8. de procuratorib. Quando vero debeat certificari de reuocatione ad hoc ut quod gerit nomine procuratorio non valeat, & quando non, & quando sine certificatione reuocetur, docet Iosephus Rebuffus, ad titulum de sublatione Clementina literis, ad verbum, resignatione, in concordatis. Requiritur & insuper antequam gestum cum reuocatione procuratore, tanquam cum falso procuratore factum corrumpat, ut reuocatio procuratoris ad lites cognita fuerit, non tantum ei, sed etiam aduersario & iudici, alioquin cum eo gesta valent. c. mandato, 13. de procura. ca. ex parte decani, de rescript. l. vni. & ibi Accurs. Cod. de satisfact. l. si procuratorem, C. de procura. ne fiat fraus aduersario, & ne decipiat iudex. In procuratore tamen ad negotia, arbitrantur sufficere reuocationem peruenisse ad solum procuratorem, d. l. si mandauero, P. sumpta a contrario sensu; & sic notat gloss. ad c. mandato, 13. ad verba, a domino, de procuratorib.
- d l. si mandauero, 22. §. fin. manda. ubi & causa, quare & quomodo renuntiare mandato possit, ut & in l. sane, 22. l. seu ob inanes, 23. l. seu ob aliam, 24. l. inter causas, 25. manda. P. Item si dignitas accesserit procuratori, vel mandatario, aut inimicitia cum domino, l. filius familias, 8. §. fin. de procura. si valetudinem aut necessariam causam absentia alleget, aut
- A aliam iustam causam, l. aut valetudinem, 9. l. vel hereditas, 10. de procura. P.
- e Quando diuersis temporibus diuersi constituuntur pro eodem negotio procuratores, ca. non iniuste, de procuratorib. in Sex. l. si quis cum procuratore, §. fin. eod. P. etiam si secundus noluerit acceptare mandatum, argum. §. posteriore, quibus mod. testam. infirmen. apud Iustina. nisi exprimat in secunda procuratione, quod non reuocetur prior, c. si quis, de procura. in Sext. l. si pluribus, de lega. 1. vel nisi plures dati fuerint, & in solidum, de quo vide ca. si duo, de procurat. in Sext. & ibi gloss. notat & Rota decis. 170. nota quod ubi aliquis, in antiquis, quod si quis fecerit procuratores ad acceptandum beneficia, si secundo alios fecerit, videtur primos reuocasse, posito etiam quod primi non sint certificati, per leg. si patronus, de manumiss. vindic. P. l. si quis mihi, §. fin. cum ibi notatis per glossam, de acquiren. heredi. quia ex quo solum agitur de preiudicio constituentis, non requiritur ut procuratores reuocati, sint certificati, aliter autem si in preiudicium alterius requireretur. l. si mandasse, manda P. idem traditur decis. 174. nota quod ubi diuersis, in antiquis. Item si in secunda instantia, puta appellationis dominus alium constituit procuratorem reuocatus censetur, qui fuit constitutus in prima, si non dicat, se id sine reuocatione prioris facere. Quia licet prima instantia sit eadem cum causa appellationis, sunt tamen diuersa instantia. c. veniens, de testib. Et instantia finita est, ideo cum primo reuocato factum in secunda instantia, non valet, modo secundi procuratoris constitutio peruenit ad aduersarii & iudicis notitiam. & sic disputat Rota decis. 21. si dominus principalis, in nonis.
- F cap. studuisti, 2. de offic. legat. lib. 1. tit. 50. cap. 1. & cap. pastoralis, de rescript.

DE DONATIONIBVS.

TIT. XIX.

a Ad hunc titulum pertinent tit. de donationibus lib. 3. decretal. tit. 24. de feudis lib. 3. tit. 20. de donationibus inter vir. & uxorem, & de dote post diuortium restituenda lib. 4. tit. 20. Et in iure civili tit. de donationibus lib. 2. institutionum Iustini. tit. 7. & lib. 29. P. tit. 5. & lib. 8. C. tit. 54. de donationibus ante nuptias vel propter nuptias & sponsalitiis, lib. 5. C. tit. 3. de donatio. causa mortis lib. 8. C. tit. 57. & lib. 39. P. tit. 6. de donationibus inter virum & uxorem, & a parentibus in liberos factis & de rati habitatione lib. 5. tit. 16. de donationibus inter virum & uxorem lib. 24. P. tit. 1. de donationibus que sub modo vel ex conditione vel sub certo tempore confirmantur. lib. 7. sine 8. C. tit. 55. de renouandis donationibus lib. 8. tit. 56. de donationibus a curialibus factis ab intestato vel testamento eorum successoribus nouella 101. cum autem & species donationis, sit legatum, possunt huc referri tituli de legatis ex iuris civilis institutionibus, P. & C. potest & locari titulus de concessione prabendæ.

CAPVT I.

1 Continuatio.

2 Et quid donatio,

Inter contractus a annumeratur donatio, ideo de illa pauca dicemus, antequam contractuum claudamus tractationem, que magis ad ius pontificium pertineant. **b** Donatio autem est, contractus, c quo quid transfertur, d in alterum e sponte, f gratis, g & irrevocabiliter.

SCHOLIA.

a Dubitarunt aliqui, num donatio inter contractus vel distractus (sunt enim hi duo fines conventionum, l. 1. §. conventionis, de pact. P.) annumerari debeat. Ego autem in ea sum sententia, ut inter contractus annumeretur, quia ex ea nascitur obligatio, E ut dicemus in effectu Deo fauente, & probatur in l. qui donatione, de donationibus lib. 39. P. tit. 5. obligatio est finis contractuum l. ex maleficiis, de actio. P. distractus autem ad dissolutionem obligationis

pertinet, l. si quis absentis, 4. §. is quoque, de actio. P. Est tamen contractus stricti iuris, non bonæ fidei, §. actionum, de actionibus. l. eum qui donationis, 2. 2. de donationibus. P.

b nam de aliis copiose tractauimus lib. 28. Syntagma iuris viriusque in c. 7. de finitione, in 8. de rebus que donari possunt, in 9. de personis que possunt donare & quibus donari potest, in 10. de donationibus inter virum & uxorem, in 11. de confirmatione donationis inter patrem & filium familias & coniuges, in 12. de aliis personis, in 13. de forma donationis in 14. de donatione causa mortis, in 15. de sine causa & actione donationis. Diximus & 5. lib. hoc 3. harum institutionum in voto de pollicitationibus tit. 2.

c Ita dicitur contractus in l. contractus de fide instrument. C. l. iniquis emtionibus, de prescript. 30. vel 40. anno. C.

d habet donatio dominii translationem, si qui dat sit dominus, l. in edibus, 9. §. fin. de donation. P. l. senatus, 35. §. donatio, de donation. causa mortis, P. quo nomine differt a commodato, quo tantum transferitur possessio & usus, cum in omni datione precise debeat dominium transferri, l. ubi autem non apparet, 75. §. si de verbor. obli. P.

e quia nemo sibi donare potest, & donantis & accipientis constituenda est differentia, c. fin. de institutio, ut nemo plurimum officio simul fungi potest, l. nemo, de assessor. C. l. si plures, de pact. P. nemo potest seipsum presentare.

f c. l. de donatio. l. 1. & l. donare, eo. tit. in P. l. donari, de regul. iur. P.

g nam si mercedis causa donetur, non est donatio, l. hoc iure, §. 1. de donat. P. quare & remuneratorie donationes, mercedes & retributiones, proprie non sunt donationes. l. Artilius, 27. l. si pater, 34. §. si. de donatio. Pand.

h l. 1. l. Aristo, de donationibus, P. l. velles, l. possessionem, C. de renouan. donat. ca. sacrorum, 12. q. 2. hoc nomine differt a mutuo, in quo de meo quidem tuum fit, non tamen irrevoca-

irreuocabilitate, sed ea lege, ut postea restituatur in eadem quantitate, pondere vel mensura eiusdem speciei, l. 2. §. l. cum quid, §. fin. de reb. cred. P. & hanc differentiam expresse adfert Vlpian. in l. si ego pecuniam, §. si certum petat. P. differt etiam a concessione precario facta, quae renouari potest, non autem donatio. leg. Lucius Titius, 3 2. de donat. P.

CAPVT II.

Diuisio.

Donationum alia dicuntur inter viuos facta; alia causa mortis, et inter viuos ea est, quae sine aliqua mortis cogitatione fit, quae & proprie dicta donatio. b Mortis causa donatio est, quae propter impendentis mortis fit suspicionem. c Rursum donatio alia simplex & pura, alia non pure facta. Pura & simplex est collatio beneficiorum, d quae & donatio dicitur; e sunt & alia simplices donationes, quae ita fiunt ut statim valeant, siue fiant a personis ecclesiasticis, siue a laicis, in ecclesias, vel laicas vel ecclesiasticas personas. f Non simplex vel non pura donatio est, cui adiicitur aliqua causa; g qualis donatio dotis. h donatio propter nuptias, i mortis causa donatio. k Eleemosyna, quae est munus ob necessitate datum pauperi; l donatio, quae ecclesiae & Deo fit pro remedio peccatorum donantis. m Item non simplex nec pure contracta, cui adiicitur modus, n tempus, o aut conditio. p Item harum donationum, quaedam dictae directae, quaedam obliquae. q Directae praestantur per donatorem ipsum, obliquae per alium vel per heredem eius. r

SCHOLIA.

a §. 1. §. est & aliud, §. alia autem, de donatio. apud Iustini, l. 1. de dona. P. l. 2. de mortis causa donation.

b & ista donatio dicitur absolute donatio, quae per se est irreuocabilis, l. 1. de donationi. P. l. ubi ita donatur, de donationib. causa mortis, P. §. alia autem donationes, de donationib. apud Iustinia.

A c Habet hac donatio conditionem, ut si quid humanitus, id est, si mors donanti contingat, habeat is cui datur; si autem is qui donauerit superuixerit, acciperet; aut si eum ante mortem donasse penitusisset, l. mortis causa, §. & in summa, de donation. apud Iustinian. l. 1. de donatio. causa mortis, ut morte donantis etiam perficiatur. l. non videtur perfecta, de donation. causa mort. P. & quantum pertinet ad executionem, inspicimus donantis mortis tempus, l. in mortis causa donationibus, §. l. fin. eo. ii.

d de hac donatione seu collatione beneficiorum diximus in tracta. beneficiorum copiose.

e collatio donatio dicitur, c. quia diuersitatem, §. & c. post electionem, 7. de concessio. preben. cum similib.

f exempla patenti in titulis de donationibus in P. C. & Institutionib. iuris civilis, & de donationibus inter virum & uxorem. & explicatur in l. 1. §. si. de donatio. P.

g variari possunt qualitates accidentales contractuum pactioibus contrahentium, l. 1. §. si conueniat, de posit. P. l. contractus, de reg. iur. atque in traditionibus, pacta quaecumque apposita seruanda, l. in traditionibus, de pact. P. l. legem quam dixisti, C. de pactis conuen. Apparet autem quae sit causalis donatio ex verbis eius, ut si dicatur, quoniam, quia, ideo, quod negotia mea gessisti vel geres, fundum tibi dono, & sic de similib. §. longe magis, de lega. apud Iustinia. l. 2. §. si. de donatio. P. Quare & causa erit id, ex quo, per quod, vel a quo, vel propter quod, aliquid donatur, vel quis ad donandum compellitur. siue de praeterito, siue de praesenti, siue de futuro sit, l. si ita legatum, 1 2. de condition. & demonstra. Exprimitur & causa per quia, conditio per si, modus per uti, l. demonstratio falsa, 1 7. §. si. de condition. & demonstra. l. 3 §. P. ti. 3. glos. ad rubricam, de his qua sub modo vel fideicommissio relinquuntur, C. licet tamen obseruandum donationem ob causam factam, non proprie dicitur donationem, sed

M m m

- speciem remunerationis, & compensatio-
nis, l. hoc, §. fi. & l. Atilius, & l. si pater, §.
1. de donatio. P.
- h** dos, donatio est facta causa matrimonii, si-
ne quo non subsistit, l. 3. de iure dot. P. l. 8.
de ritu nuptiarum, P. l. 6. (de incest. nupt.
& ideo soluto matrimonio res dotalis red-
denda, c. 1. & 2. de dona. inter virum &
uxor. l. in rebus, C. de iure dotium, quia
cessat causa, nempe onera matrimonii, pro
quibus dotis fructus percipiuntur, l. pro o-
neribus, eod. P. l. salubriter, de usur. cum
similib.
- i** nam & donatio propter nuptias, ob matri-
monium, ut dos, ideo & eo soluto ad virum
redit, ut dos ad uxorem, c. fin. de dona. in-
ter virum & uxor. l. 1. & l. cum muliere, &
toto titulo, de donationibus ante nupt. C.
lib. 5. tit. 3.
- k** de donatione causa mortis, in c. 4. & ibi ad
verbum, decedant, de sepulch. mortis
causa donatio causam habet cogitationem
mortis instantis, vel generaliter eam cogi-
tando, vel propter instans periculum, ea le-
ge donando, ut post mortem suam tantum
valeat donatio, l. 1. & sequentibus, usque
ad 7. de mortis causa donation. P. mors hic
consideratur donantis, nam si ob causam
mortis alterius datur, non donatio causa
mortis, sed mortis causa capio dicitur, leg.
qui pretio, l. si mulier, l. mortis causa capi-
mus, de donatio. caus. mort. P. Et maxime
in eo differunt, quod donatio causa mortis
est reuocabilis, mortis causa capio minime
l. sera, §. fin. & l. ubi ita donatur, de dona-
tio. causa mort. P.
- l** interest enim hominis, hominem affici be-
neficio, l. seruus ea lege, de seruus export. P.
- m** c. 2. de consuetudine. Donatur & ecclesia
bona ad alendos pauperes, c. 2. de reb. ec-
cles. non aliena. ca. quoniam quidquid, 6.
- q** 1. fit & ob causam pietatis elemosyna, &
ad iuuandas defunctorum in releuandis
pœnis animas, ca. anime defunctorum, ca.
tempus, 24. q. 2. ca. sane quod, 26. q. 7. can.
ab infirmis, de pœnientia. dist. 6. eaque est
- A** vel spiritualis vel corporalis, unde & tria
genera elemosyna constituuntur, dare ce-
genti, dimittere ladenti, & corrigere de-
linquentem, ca. tria, & ca. sequenti, 45.
dist. omnes commendantur ex fide, loco, &
tempore, ca. non satis, 86. dist.
- n** Exempla donationum quae sub modo, tra-
duntur in leg. Aristo, 17. de donationib.
P. & toto titulo, de donationib. quae sub mo-
do, & c. lib. 8. C. tit. 55. Modus autem
ita inspicitur, ut non sit de accessionibus,
sed de ipsa re, non de partu, non de fructu,
non de pensione eius, l. cum de modo, 11. C.
de donationib. Quamquam alioquin in
donationibus plenissima sit interpretatio
facienda, c. 6. de donatio. stricti tamen iu-
ris est, ut ommissum pro omisso sit l. cum qui,
22. de donatio. P. l. quicquid astringenda,
de verbor. oblig. a. modus vim addu & de-
terminationem donationi, leg. 1. C. de do-
nationib. quae sub mod. ut si ita donatur, ut
donarius sibi alimentum praebeat, ut acce-
pta mutuo det, dist. l. 1. & l. qui id quod,
34. §. 1. de donationib. P. l. si tibi pecuniam
donasse, 20. de reb. credit. P. si datur pra-
benda alicui, ut singulis diebus missam dic-
cat, c. significatum, 11. de prabend. Modus
affinis est conditioni, l. demonstratio falsa,
§. si, de conditio. & demonstratio, verum dif-
ferunt, quod modus non suspendat dona-
tionem, sed statim eam facit valere, condi-
tio autem, usque ad implementum suspen-
dat, l. Menia, de manumissis testa, quam-
uis & reuocetur donatio si modus non im-
pleatur, l. 2. §. fi. & l. 3. de donatio. P. l. 1. C.
de donatio. quae sub modo.
- o** Adicitur tempus aliquando donationi-
bus, ut si dicatur, ut usque ad certum tempus
donatio remaneat penes donatorem, postea
vero redeat vel ad donatorem vel ad alium,
l. 2. & 3. C. de dona. quae sub modo.
- p** conditio ut dixi, usque ad implementum
donationem suspendit, l. si. C. de dona. quae
sub modo, nec prius quam impleatur, pro
donatione agitur, c. super eo, de conditio.
apposi. vide glossam ad c. verum, eo. ti. l. qui
heredi,

heredi, §. final. & l. qui sub conditione, de A
condition. & demonstratio. P. Explicatur
donationes sub conditione in l. 2. de donat. P.
l. donatio sine directa, C. de donatio. dire-
cta & inter vivos dicitur, sine cogitatione
mortis.
r Obliqua censetur donatio in legato a testa-
tore facta sed ab herede prestanda, §. lega-
tum, de lega. apud Iustina. l. legatum, de
lega. 2. l. 2. de publicia. in rem actio. P. Sunt
& oblique donationes, quae per substitutio-
nem a donataris ex voluntate primi do-
nantis accipiuntur, in l. quoties donatio,
§. de dona. quae sub mod. C. leg. §. de dona.
inter virum & uxorem, in P.

CAPVT III.

Quae res donari possunt.

Res mobiles & immobiles, de quibus
quis libere disponere, & quae potest a-
lienare, easdem & donare, non alias potest,
a item & spem actionis, b & successionis
ex fideicommissio competentis; c Itaque
nemo ecclesiae praepositus vel beneficia-
tus, res ecclesiae suae donare in eius praui-
dium poterit, saltem sine solemnitate,
quia dominus earum non est, sed procura-
tor, d nec aliter alienari possunt. e Sed &
qui res ecclesiae petunt a regibus, & hor-
rendae cupiditatis impulsu egentium sub-
stantiam rapiunt, irrita habere quae obti-
nent, & a communionem ecclesiae, cuius fa-
cultatem auferre cupiunt, excludi f de-
beant. Poterit tamen praelatus etiam regu-
laris res modicas mobiles ecclesiae dona-
re, considerata modicitate rei & consuetu-
dine eius ecclesiae donandi id concedente
suis praelatis. g Potest & beneficiarius cui-
piam pro seruitiis ecclesiae suae siue perso-
nae suae ab ea impensis, concedere aliquam
possessionem ecclesiae suae ad vitam fruen-
dam; h Permissum & eidem intuitu elec-
mosynae, modicas de fructibus sui benefi-
cii donationes facere, immodicas nequa-
quam, neque modicas seu moderatas et-
iam de pretiosis mobilibus, sine solemnni-

tate. i Poterit & tantum de mobilibus eccle-
siae donare, quantum de proprio eidem
in locum eorum donauerit. k Permissum
& episcopo volenti fundare monasterium
in sua diocesi, ei concedere de censu suae
ecclesiae vsque ad quinquagesimam par-
tem. Et si vnam ecclesiam ex seculari regu-
larem voluerit facere, aut redditus eius au-
gere, sibi in sepulturam eligere, poterit
tantum vsque ad centesimam partem re-
dituum sui episcopatus ei conferre, eo ta-
men adhibito temperamento, vt id semel
in vita & in vna tantum ecclesia, non in
pluribus facere possit, & dummodo id et-
iam in vna fieri possit sine graui praui-
dicio ecclesiae suae. l Poterit & pro ecclesia de
nouo fundanda, qua egeat populus, non
obstante iuramento de rebus ecclesiae non
alienandis praestito, de redditibus ecclesiae
suae donare. m Donationes porro seu col-
lationes ecclesiarum priuatis factae, viuen-
tibus iis, qui ecclesias ipsas possident, nul-
lius sunt efficaciae. Donationes tamen ec-
clesiarum factae in ipsa proprietate religio-
sis locis valebunt, ita tamen vt personae
quae iam ipsas ecclesias possident, sine ipso-
rum dum vixerint assensu, in vita sua non
debeant illis spoliari. n feudum quoque
nouum de rebus ecclesiae a praelato dari si-
ne solemnitate alienandi non potest, anti-
quum potest, dum redierit ad ecclesiam. o

SCHOLIA.

a c. ceterum, de don. l. in adibus, §. si. de don.
P. l. 2. C. eo. nemo plus iuris in alium trans-
fert quam ipse habeat, l. nemo, de reg. iur.
P. l. traditio, de acq. rer. domi. P. l. si vni-
uersae, C. de lega. qui vsum fructum habet
eundem, quando vixerit, non ultra dona-
re potest, c. 6. de dona. inter vir. & vxor. &
resoluto iure dantis, resoluitur ius accipie-
tis, l. lex vecligali, de pignor. iura, nomina,
& similia quae quasi possidentur, & sunt in
potestate plene donantium, donari possunt, va-
let donatio omnium bonorum absolute, l. si vn-
quam, C. de reuo. don. At num omnium pra-

M m m 2

- sentium & futurorum donatio valeat, controuertitur? Et communior est sententia, non valere, si nulla alicuius rei reseruatio fuerit facta, de qua disponere possit donator. Bart. ad l. stipulatio ista, num. 6. de verbo. oblig. & ad l. si quis in principio, de lega. 3. & idem Baldus & Cynus ad l. si. C. de pact. Panor. in 2. parte consiliorum consil. 48. adfert Bald. rationem in d. l. si. & quod futurum esset, donantem nullum habenturum heredem, si nullum lucrum ab eo speraret, l. 1. de lege falci. l. quod de bonis, ad l. falci. P. & pactum non valet quod disponendi adimittit facultatem, l. si fratres, §. idem respondit. pro socio. Id autem accideret si licita omnium presentium & futurorum donatio. nihil enim relinquitur, ex quo heres institui possit. de hinc & hac profusa liberalitas ad prodigalitatem accedit, qua fundum non habet l. 1. de curato. fur. Item non videtur facta a mentis compote qui nihil reseruat sibi ad victum; nec auditur perire volens, l. non tantum, de appell. necare autem videtur qui alimenta denegat. l. necare, de liber. agnoscen. P.
- b** l. 3. C. de donatio.
- c** Si modo iam fideicommissum fuerit ab alio relictum, l. 1. C. de pact. l. de fideicommissio, C. de transact. Alioquin enim non valeret pactio, vel donatio hereditatis viuentis, quam quis se ab intestato assecuturum sperat, l. quidam cum in iure, §. fin. & l. nam ut indigno, de donatio. P. l. 2. §. fin. de his quib. ut indig. P.
- d** c. 2. de donatio. ubi & ratum, & c. 4. de reb. eccles. non alien. ca. fin. 12. q. 1. ca. sine exceptione, 12. q. 2. ca. casellas, 10. q. 2. Notat & Panor. in d. c. 2. num. 5. de dona. antequam donatio vel alienatio rei ecclesiastica valeat, duo in summa requiri, primum ut fiat cum debita solemnitate, iuxta c. sine exceptione, 12. q. 2. & 2. ut fiat in casu licito. clem. 2. de reb. eccles. non alien. notat & glossa ad c. 1. de in integrum restitutione.
- e** c. nulli, §. de reb. eccles. non alienan.
- A f** c. 2. de reb. eccles. non alien. ca. in canonibus, 16. q. 1. ca. quicumque militum, ca. de reb. 12. q. 2.
- g** Duo itaque concurrere debent in hac permissione donandi, nempe modica ut sit res donanda, deinde quod consuetudo sit, quod eius ecclesia pralati possint donare aliqua. c. 3. de dona. Quia pralatus cum habeat liberam rerum ecclesia sua administrationem, c. nobis, de elect. c. is cui, eo. tit. in Sex. & donabit quaedam exemplo eim, qui aliam habet administrationem liberam, veluti tutoris, qui eo nomine potest aliqua modica donare ex bonis pupilli, l. cum plures, de administrat. tutor. P. aliud exemplum in alio generali administratore, in l. filius, de dona. P. Veruntamen glossa ad d. c. 3. de donat. & ibi Panor. nu. 4. tradunt, donationem in eo capite permissam, de reb. mobilibus exiguis, non de immobilibus, aut de mobilibus pretiosis, qua donari nequeunt, demum nec alias res modicas posse donari sine consuetudine, & nisi expediant ecclesia, sicque intelligunt d. c. 3. de donatio. Sic forsitan quis posset defendere donationem ex fructibus beneficii perceptis beneficiatum facere posse, si modo quis defendat consuetudinem quam asserit boni facere beneficiatos vsu fructuarios, ex c. presentis, de offic. ordi. in Sex. iuncta glossa, qua tamen loquitur de clericis, qui habent beneficia sine administratione, ut & alibi docuimus post Panor. ad c. 1. & fin. de pecul. clericor.
- h** c. si. & ibi Panor. de pecul. clerico. c. relatum in 2 sic incipiente, §. licet, de testam. & ita pro obsequio ecclesia exhibito, vel exhibendo, potest assignari possessio ecclesia ad tempus pro beneficio, ut in c. possessionis, 16. q. 1. ca. clerici, 16. q. 3.
- E i** Non licet autem omnino beneficiatis, famulis suis de immobilibus ecclesia sua remunerationis causa vel eleemosyna gratia, donare, in dist. c. relatum, & expressius, in §. 2. de non alienan. reb. ecclesiasti. nonella 7. ut & in nonella 120.

- i *ca. ad hec. de testam. & ibi Panor. ca. sine exceptione, 12. q. 2.*
- k *c. 3. & 4. de reb. eccles. non alien. cum consensu superioris, ca. et si illi, cap. Episcopus, qui, 12. q. 2.*
- l *c. Apostolica. pen. & si. de don. ca. bonareti, 11. q. 2.*
- m *c. si. de eccles. adifican.*
- n *Hec omnia traduntur in c. consultationibus. 4. de donat. Prior pars sententia prohibet collatione beneficii uiuentis, ut & in c. 1. 2. 3. & si. de concess. preben. de quo, & diximus in tractatu beneficiorum. Altera pars admonet, cum superioris auctoritate donari posse ecclesias vel res ecclesie alteri ecclesie, non autem sine eius auctoritate, ut in cap. pastoralis, 7. & in ca. inter dilectos, 8. de donatio. facit & c. quod autem, & c. nullus, de iure patrona. Poterit tamen patronus ecclesie ius, q. habet patronatus sine consensu Episcopi ecclesie donare, quāuis ipsam ecclesiam dare non possit, c. vnic. de iure patron. in Sex. c. illud, eod. tit. apud Gregorium.*
- o *ca. 2. & si. de feud. & §. 1. Episcopum vel Abbatem, & c. in vsib.*

CAPVT. IIII.

Qui donare possunt, & quibus.

Donare possunt, ut dictum est, rerum domini, qui alienare possunt, a quem admodum & illis donari potest, *b* & quibus non est interdictum donationes accipere, presentibus & absentibus, *c* prohibitum tamen nominatim donare minoribus, *d* filiis familias, *e* prodigis, *f* mente captis, *g* & aliis a contractibus submotis, prohibita & donationes inter coniuges, inter filium familias & patrem, *h* vetitum & aliquando, ne donum vel munus confusum, vel alius, qui in alio officio esset reipublice acciperet, *i* donare res suas historicis vitium est inane non virtus, *k* idipsum donare venatoribus, meretricibus, & aliis malis hominibus, propter eorum scelus, *l* nec licet donare hæreticis, *m* Ne-

Amo etiam sibi donare potest, non inuito, aut nolenti, *o* aut reipublice sine causa, *p* quibus similia addere ex corpore vtriusque iuris facile erit.

SCHOLIA.

- a *c. 2. de don. qui honorē non habet non dat. ca. qui perfectionem, cum sequenti. c. ventum est, 18. 4. qu. 1. nemo transfert dominum quod non habet, l. si filius tuus, 14. C. de donat. l. qui alienum fundum, 14. eod. tit. P. l. si vniversa. C. de leg. Quare si res de facto donata, aliena sit, donator non tenetur de euictione, nisi dolo fecerit, quo casu de dolo tenetur. l. Aristo. 17. §. fin. de don. P. l. 22. de verb. oblig. aut nisi de euictione cauerit, l. 2. C. de euict.*
- b *Sic donari potest ecclesia, l. 1. C. de sacros. eccles. C. Clem. vnica, de iureiuran. ca. 4. de sepult. Acquiri non posse rem donatam dicimus eis, quorum res fieri non possunt, l. in adibus, §. donari, de donatio. P. velut res domino donari non potest, quia is dominum iam habet, quod tantū ex vna causa queri potest, §. sic itaque discretis, de actio. cap. §. de donatio. l. et si confessum, 15. §. fin. de contrah. emptio. P. l. non, ut ex pluribus. 120. de reg. iur. P.*
- c *Si interueniat nuncius vel epistola, nam & absentis acceptandi animus adesse debet, aut talis ei, qui donat esse debet, ut velit statim donatari fieri. l. absentis, 10. de dona. l. neque ambigi oportet, 6. C. eod. cap. si tibi absentis, de preb. in Sex. alioquin donatio quod pertinet ad translationem domini, ante acceptionem non valet, dict. cap. si tibi absentis. Idipsum si fiat etiam ecclesie, qua certa de donatione acceptare debet, ut notat Iulius Clarus, lib. 4. sentent. §. donatio. que. 12. & §. 13. aut nisi notarius coram quo sit donatio, pro absentie stipulatus sit & acceptauerit, facit l. 2. rem pupillis saluam fier. P. perpendenda & l. 4. de donat. in P. ibi etiam, per interpositam personam donatio consummari potest.*
- d *l. si. si maior factus alien. ratam habuer. C.*

- e *l. filius familias, de donation. P. ubi tamen A*
exceptiones, si pater permittat, & si libera
peculii administrationem filio familias ex-
sistenti in dignitate, pater committat, iun-
ge l. in adibus. §. 1. eod. tit.
- f *l. is cui bonis, de verb. oblig. §. l. 2. de curat.*
furios. C.
- g *l. Modestinus, §. fi. de donat.*
- h *Nemperegulariter, & in donatione pura,*
& inter vivos, nisi postea alio modo con-
firmetur eiusmodi inter predictas perso-
nas facta donatio. c. fin. de donation. inter
vir. & vxor. l. quod sponse, de donat. ante
nupt. leg. 1. 2. 3. ubi rationes de coniugum
vetita donatione, de donatio. inter virum
& vxorem. P. & l. donationes quas paren-
tes. C. eod. tit.
- i *l. solent, 6. §. fin. de officio proconsul. l. plebi-*
scito, 18. de offic. pres. P. l. 1. C. de contract.
iud. C. nou. 17. c. 1.
- k *ca. 7. donare, 86. dist. scilicet quando quis C*
donat propter artem, non autem si ex mi-
sericordia donat propter necessitatem pre-
dictarum personarum.
- l *c. 8. qui venatoribus, 86. dist. Iure ta-*
men civili affectionis gratia, & honesta
& inhonesta recipiuntur donationes, l. af-
fectionis, de donat. P.
- m *l. Manicheos, 4. §. ipsos, C. de heret.*
- n *c. fi. de institutio. vi nemo seipsum ad bene-*
ficiu, cuius est patronus, presentat, ca. per D
vestras, de iure in. nemo seipsum baptizat,
c. debitum, de baptismo, nec seipsum tuto-
rem dat, l. ius dandi, §. pretor, de tutorib. &
curatorib. datis ab us, & c.
- o *l. inuito, de regulis iuris. l. hoc iure, §. non*
potest, de donatio. Pan. c. si tibi absenti, de
prob. in Sext.
- p *l. hoc iure, 9. de donat. vide Ciceronem, lib.*
2. offic. l. 1. §. 1. de pollicita. P.

CAPVT V.

Requisita in donatione.

Consensu & voluntate donantis vera liberalitas a exercetur, & sponte, b & gratis, c & cum de rebus Ecclesie fit, cum

forma iuris & debita seruata solemnitate, d & consensu eorum, qui in alienatione requiruntur, e cum scriptura & sine ea, f Iure ciuili etiam quaedam verae donationes insinuationem requirunt ratione summae donatae certae, alia non, g quae tamen iure Pontificio non tractantur. Modus quoque donationibus, conditioque pro forma & causa aliquando adiuici solet, vt ante in diuisione diximus, quae donatione perfecta, maxime ecclesiae facta, mutari nequeunt sine auctoritate summi Pontificis, h perfecta etiam liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur. i Inspicitur & in donationibus, causa mortis, & in mortis causa capionibus, quid de reuocatione vel modo placuerit. k

SCHOLIA.

- a *Ex liberalitate procedit donatio, cap. 1. de donat. l. 1. §. fin. de donat. P. l. 2. de operib. public. P.*
- b *dist. cap. 1. de donatio. l. 1. & l. donari, de donatio. P. l. donari, de regul. iur. P. in necessitatib. nemo liberalis existit, l. munus, 214. de verbor. signific. P. l. rem legatam, de adimen. legat. P. Donatio haec quae ex merita liberalitate procedit, vere donatio & proprie dicitur: alia quae ob causam & sub conditione sunt minus proprie, l. 1. de donatio. titul. gener. l. senatus, §. 1. de donat. caus. mort. P. Beneficiu, inquit Seneca 3. de benefic. est quod quis dedit, cum e liceret non dare.*
- c *Alioquin si non gratis fiat, erit contractus vel emtionis vel locationis.*
- d *De solemnitate eadem dicenda & intelligenda, quae dicta sunt in alienatione rerum ecclesiasticarum. c. pastoralis, de dona. c. sine exceptione, 12. q. 2.*
- e *De consensu quorum interest adhibendo, habetur in c. 2. de dona. in c. cum nos. de his quae sunt a prelati sine consens. capituli.*
- f *l. in extraneos. C. de dona. de scriptura donationis formula, in l. donatio sine directa, l. in conscribendis, C. de dona.*

g Vide

g Vide de hac insinuatione, l. donatio, & leg. A data iam pridem, l. sancimus. C. de donationibus. l. donationes quas parentes, C. de donation. inter virum & vxor. ex quibus colliges etiam, insinuationē illam dīcipublicationem vel testificationem factam coram iudice competente donationis praeexistētis, & in scripturam redacta, eodem **B** tempore quo fit vel alio. Iungel. in hac sacratissima, & l. secundum D. Leonis, C. de donatio.

h Clem. quia contingit, de religiof. domib. & & ibi glo. ad verba. sedis Apostolicæ.

i ca. non satis est bene velle, 14. cum seq. 86. dist. vbi explicatur, in donatione primum fidem inspiciendam, id est, ut potius Christianis quam non Christianis largiamur. & c. locum & tempus, ut non opes effundamus sed impendamus, ut & in capit. dominus non vult, eadem dist. 86. & probetur liberalitas qua potius subueniat sanguine coniunctis egenibus, quam aliis, ca. est probanda, 16. cap. caterum, 20. eadem, 86. dist. Consideranda etiam etas in largiendo & debilitas, & verecundia qua ingenuos prodit naturales, ut potius senib. & debilibus largiamur, qui sibi nequeunt vitium querere labore, cap. consideranda, 27. ead. dist. n. Adduntur & alie circumstantia in canonibus qui sequuntur. Causa etiam perpendenda. Interdum enim ob **D** mala causam donatio potius scelus quam liberalitas dicenda, veluti si iuueniculis quis ad eas corrumpendas donet, vel hominibus ad eos inescandos. Cuiusmodi sunt ille qua captatoria institutiones proprie dicuntur, dum quis alium instituit, non alio animo quam ut eum vicissim impellat ad se instituendum, reprobata, in l. captatoria, & l. illa institutio, de hered. instituen. P. quod & pulcre describit Martialis. libr. 1. E. **E** pigram. 136. ad Gargilianum.

Munera quod semibus viduisq; ingentia mittis,
Vis te munificum Gargiliane vocem.

Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno,

Qui potes infidias dona vocare tua.
Sic auidis fallax indulget piscib⁹ ham⁹,
Callida sic stultas decipit arte feras.
Consideramus sic sepe affectionem donandi, quamuis persona, cui donatur, sit inhonestā, & ita ex capite affectionis honesta sustinetur donatio, quamuis si ob turpitudinem fieret, ex eo capite esset reprobanda. l. affectionis, de donat. P. l. 4. de condit. ob tur. caus.

k Sunt enim tres formula contrahenda donationis causa mortis, & mortis causa capionis, inter quas alia statim valet, aliqua non nisi post mortem, aliqua recipit conditionem restituendi ex consulescentia donantis, l. 28. & l. si alienam, 13. de donatio. causa mort. P.

C A P. V I.

De effectu & reuocatione donationis.

D Onatio donantem obligat, a ideo & actionem ad tradendum donata aduersus eum parit, b quia transfert dominium in acceptantem. c Non tamen condemnatur vltra quam facere possit, & nisi deducto & ei referuato ne egeat. d Proinde non reuocantur donationes perfectæ generaliter, e nisi contra prohibitionem iuris factæ sint, f aut si inter coniuges factæ ante mortem pœnitentia reuocentur: morte tamen confirmantur, nisi expresse vel tacite ante reuocentur. g Solutio etiam matrimonio dos ad mulierem, & donatio propter nuptias reuertitur, nisi aut contraria consuetudo, aut pactio matrimonii aliquid contrarium super lucranda dote, vel donatione propter nuptias vel partes illarum, statuerit, b vel nisi propter adulterium vxor iudicio ecclesiæ priuata sit iure dotis. i Propter ingratitudinem quoque eius, cui donatum est, de rigore iuris donans poterit reuocare, si forte manus impias donatarius in eum iniecerit, si graues iniurias, seu graue re-

rum suarum damnum, vel vitæ periculum A
ei inferre præsumserit: quod tamen ad do-
natoris, qui hoc tacuit, nõ extenditur suc-
cessores. *l. Reuocatur & modalis seu con-
ditionalis donatio, si modus vel conditio
non impleatur, l. iure etiam poli ex natu-
rali æquitate licet non iure fori, donatio
omnium bonorum facta ecclesiæ, ab eo,
qui nõ sperabat se habiturum liberos, re-
stituitur susceptis filiis; m fit & reuocatio
donati interdum pœnitentia donantis, n B
& conualescentia, vt non impleta condi-
tione, o si in fraudẽ creditorum fiat. p Ver-
rum tamẽ, quando reuocatio fit donati, re-
uocans debet restituere vtiliter impen-
sa in rem restituendam, alioquin donata-
rius potest exceptione doli eam retinere. q
Sequitur & ex donatione naturaliter obli-
gatio accipientis ad remunerandum. r*

S C H O L I A.

- a *c. 1. de donationib.*
b *l. 1. § l. si quis argentum, 35. § seq. C. de
donatio. cap. 2. de consuetut. Transfert au-
tem dominium vel tradendo vel promit-
tendo vel permittendo accipere, vt in l. qui
sexum, 6. de donat.*
c *l. vbi autem non apparet, §. fi. de verb. ob-
lig. d. c. 2. de consuetud.*
d *Et deducto are alieno. l. inter eos, 19. §. fin.
& l. hereditatem, de re iudic. Pan. l. qui ex
donatione, 12. de donat. P. l. 28. de regul.
iur. Pandect. neque tenetur ad vsuras tar-
dioris solutionis donati, l. eum qui, 22. de
solui. P.*
e *l. 3. 4. 5. 6. de reuoca. dona. C. §. alia, de do-
nat. apud Iustinian. c. 15. sacrorum, 12. q.
2. ca. 1. 16. q. 2. ca. fi. 16. q. 6. ca. sunt qui
opes, 17. q. 3. neq. etiam reuocabuntur do-
nationes pratextu rescripti principis. c. non
enim, 22. q. 2. l. si donationem. C. de reuoc.
donat. nec ex sola pœnitentia inter viuos
facta. l. possessionem. C. eod. tit. Quemad-
modum neq. semel perfecta donatio, diem
aut condutionem admittit. l. perfecta. C. de
donatio. qua sub modo, siue sit perfecta pa-*

cto, vel stipulatione, vel traditione, vt ibi-
dem dicitur.

f *cap. 2. de dona. l. non dubium. C. de legibus
cum simil.*

g *c. fin. de donat. inter vir. & vxor. vbi glos.
notat, quando expresse vel tacite ista dona-
tio nes censeantur reuocate, & l. a marito,
de don. inter vir. & vxor. C. l. cum hic sta-
tus, §. si ambo, eod. tit. P.*

h *Hec probantur in ca. fin. §. si. l. nuper, 6. de
don. inter vir. & vxor. solu. matr. dotẽ red-
di debere tradit. c. 1. eod. tit. l. 1. solu. matr.
P. l. dos a patre. C. eo. l. unic. C. de rei vxor.
Etio. reliqua vero, qua dicuntur in exce-
ptione dotis & donationis propter nuptias
lucranda, propter æqualitatem ex pacto,
probantur. l. 1. §. fin. C. de dona. ante nup.
auth. æqualitas. C. de pact. conuen. §. hac
igitur, versic. de cetero, de æqualita. dot.
in Nouell.*

i *Lucratur enim maritus dotem accusans
vxorẽ de adulterio, nisi sint liberi, ca. a. de
donatio. inter vir. & vxor. §. si de adu-
lerio, nouella, vt liceat matri & auia.*

k *Hec sunt ex c. fin. de donat. & ex l. fin. C.
de reuoca. dona. fit autem reuocatio vtili
rei vindicatione, vel condictione, l. his so-
lis. C. de reuoca. dona. & l. cum res, de con-
trah. emptio. C. l. si mortis causa, de donatio.
causa mort. P. Cause autem ingrati iudi-
nis, qua reuocare possunt donationem, a
matre factam, qua transfert ad secundas
nuptias, tres tantum sunt inserta. in auth.
ha quoque. C. de reuoc. don. & in §. mater,
de nupt. in nouell.*

l *c. verum, de condit. apposit. c. cum dilecti,
de don. l. 1. §. 2. C. de dona. que sub mod.*

m *cap. fin. 17. quæst. fin. quia iure fori, cogere-
tur tantum quis restituere ex donatione,
vsque ad legitimam partem debitam libe-
ris susceptis, l. si totas. C. de inoffi. testa. nisi
libertis donatio facta fuisset. l. si vnquam, C.
de reuoc. don. Vide de hac reuoc. Baldum.
conf. 215. incip. punctus, li. 5. Philippum
Dec. ad l. licet, not. 3. de pact. C. Tirag. &
Ripariũ ad l. si vnquam, C. de reuoc. don.*

n *Quin-*

- latina. Gellius, libr. 4. c. 4. verba sponsaliorum etiam id indicant. in c. pen. de sponsa. d Diximus de sponsalibus nos multa. libr. 8. Syntagm. iuris vniuersi, & quare precedat nuptias. c. 1. & de personis, quae pro aliis contrahere sponsalia possint, cap. 4. de atat. sponforum, c. 5. de accidentibus, c. 6. de ar. rba & sponsalium largitate, ca. 7. de proxenetis & osculo. cap. 8. de solutione sponsaliorum, c. 9.
- e Quamuis de omnibus promiscue dicatur apud Gregorium, titulo de sponsalibus, & sequen.

CAPVT II.

Distinctio sponsaliorum.

Sponsalia in iure in duplici specie referuntur, quaedam quae fiunt per verba de praesenti, vt accipio te in virum, accipio te in uxorem. Et tunc illa sponsalia pro matrimonio habentur indissolubili: quaedam fiunt per verba de futuro, vt accipiam te in uxorem, accipiam te in virum. Et ista sunt proprie sponsalia, a de quib. agimus. Et horum quaedam sunt iuramento firmata, b quaedam simpliciter facta, quaedam pure, c quaedam in diem, d quaedam sub conditione. e

SCHOLIA.

- a cap. penult. & cap. ex parte, 9. de sponsalib. c. vnic. §. idem quoq. de desponsat. impub. in Sexto.
- b cap. ex literis Syluani, 10. & ca. sicut ex literis, 12. de sponsalib.
- c c. 1. de sponsalib. in Sex. ca. 2. eod. tit. apud Gregor. quando sine aliqua conditione vel modo sunt expresso, quamquam in eadem pura promissione quaedam tacite subintelligantur. nempe rebus & personis in eodem statu manentibus, vt in c. quemadmodum, de iureiuran.
- d conuentiones matrimonii ad certum diem in dubio sunt sponsalia. vt in ca. de illis, 7. de desponsat. impuber, vt si quando intra impuberes annos non apti matrimonio ma-

trimonium contrahant, nam ea sponsalia pendunt, donec ad aetatem legitimam contrahendi peruenierint. Ante pubertatem enim resiliere quidem non possunt, postea possunt. Idem decisum in c. a nobis, 8. eo. tit. Est & recepta pactio hac, accipia te in uxorem, si velis, intra tale tempus, na eo lapso tempore, qui ita promisit, liber est a promissione, & aliam eligere potest, c. sicut ex lueris, 22. de sponsalib.

e Velut ego te in uxorem accipiam, si tantum mihi donaueris, quo casu rem perituri non habetur, qui ea non acceperit, quae noluit soluere sibi qua petierat, nisi cum his postea fuerit secutus consensus de praesenti, vel carnalis copula. c. de illis autem, 3. de conditio. apposit. lib. 4. tit. 5. Id ipsumque de aliis conditionibus honestis dicendum erit, vt si quis ducere promittat aliquam, si eius pater voluerit, c. super eo. eod. tit. non etiam de aliis conditionibus illicitis & inhonestis, vt in c. 1. & si. de condit. appo.

CAP. III.

De consensu sponforum.

Consensu coniugandorum sponsalia contrahuntur, a potest tamen pater, filium adultum, & cuius voluntas adhuc discerni non potest, cui voluerit matrimonio destinare, b debetque filius, postquam peruenierit ad perfectam aetatem, id ipsum omnino adimplere. c Imposita & est poena parentibus promissa per illos sponsalia non implentibus, d tamen ex honestate non ex necessitate, filii promissionem illam tenentur sequi. c

SCHOLIA.

- a c. 1. c. 4. ca. accessit, 5. de desponsatio. impuber. c. nostrates, 30. q. 5. l. sponsalia sicut nuptiae, 11. de spons. P.
- b ca. 1. & 2. de desponsa. impub. l. si pater pactum, 4. de sponsalib. libr. 4. C. tit. 1. l. tuor vel curator, 36. l. non est matrimonium, 66. de ritu nupt. lib. 32. P. tit. 2.
- c Ex honestate non ex necessitate, nec tenentur si no-

si noli necessario seruare filius eam promissio-
 nem patris, c. 1. *Et ibi glos. si. de desponsa-*
tio. impub. c. tua sanctitas, 2. 3. 1. q. 2. l. filia
qua ex alio, 1. 3. 4. de verb. oblig. ubi Et illa
promissio dicitur contra bonos mores, etiam
cum poena facta, quia matrimonia libera
esse debent, c. cum locum, c. gemma, de spon-
salib. l. neque ab initio, 4. de nupt. C. libr. 5. B
tit. 4. l. filiofamilias, 1. 3. de sponsal. P. l. spo-
salia, 1. 1. eo. iit. Requiritur enim consensus
contrahentium etiam filiorum Et filiarum-
familias. Verum ea qua patris voluntati ex-
presse non repugnat, consentire intelligitur.
l. sed qua patris, eo. iit. Ad contumeliã filii
pertinere putat Pamphilus, a patre ducere
uxorem cogi, apud Terentium Aphrum, in
Andria Scena 5. Proh (inquit) Deum at-
que hominum fidem, quid est, si non hæc
contumelia, uxorem decreuit sese dare
mihî hodie, nunc oportuit præscisse me,
nonne prius communicatum oportuit,
&c. Et honestum quidem est Et secundum
leges, de desponsatione fieri filiarum a paren-
tibus, c. 1. 4. qualis, 3. 0. 9. 5. quia Et ad offi-
cium parentum pertinere dicitur, filius qua-
tere conditionem matrimonii, Et filias do-
tare, l. qui liberos, de ritu nupt. P. l. si. C. de
dot. promiss. Verum ex necessitate deside-
ratur tantum consensus contrahentium, c.
sufficiat, 2. 7. q. 2. siquidem matrimonium
sacramentum est, Et in sacramentis patria
potestas non consideratur. ca. fin. de iudi. in
Sex. facit in argumentum, quod consensus
Et oblatio parentum facere possit filium im-
puberem monachum, is tamen dum per-
uenit ad adultam ætatem potest dissen-
tere ab ea oblatione, nec voto parentum, si
noluerit obligatur. tota 2. 0. q. 1.
d. Nempe ut abstineant per triennium a com-
munione, si noluerint implere illorum pro-
missionem, c. vnic. 3. 1. q. 3.
e. Vi proxime dictum est in litera, ca. Et pro-
bat, tota 3. 1. q. 2.

CAPVT. IIIII.

Quis contrahere sponsalia possit.

ET quia ex consensu constant sponsalia,
 ideo præsentis per se, & absentes per
 nuncium & literas sine verborum, aut scri-
 pturæ solemnitate, ea contrahere possunt, a
 dummodo saltem ætatis sint septem an-
 norum, ante enim eam ætatem nihil agi-
 tur. b Quare si pubes & impubes, c aut duo
 impuberes non proximi pubertati, d quo-
 rum malitia non suppleat ætatem, spon-
 salia per verba de præsentis contraxerint,
 & ita matrimonium censetur tantum iu-
 ris interpretatione sponsalia de futuro, e
 neque ita matrimonium contractum, quod
 non tenuit ob defectum ætatis, per la-
 psium prædicti temporis conualescit, nisi
 per copulam subsecutam, vel per modum
 aliquem alium f constiterit euidenter, cõ-
 trahentes ad pubertatis tempora, cum
 perseverantia voluntatis in matrimonio
 peruenisse. Per dictum tamen contra-
 ctum matrimonii in defectu ætatis fa-
 ctum, (quod quamuis non valuit, vt age-
 batur, tamen valuit vt potuit) publicæ ho-
 nestatis iusticia inducitur. g Personæ au-
 tem, quibus interdictum est matrimonium,
 & sponsalia quoq; contrahere vetantur, h
 iisdemque impedimentis, si modo impe-
 dimenta, quæ tempore sponsaliorum sint,
 perseverant vsque ad tempus nuptiarum,
 nec ante tolli possint, non aliter, i vt nec
 furiosus in ipso furore sponsalia, neque
 matrimonium contrahere potest, k quia
 consensum non habet. l Sic de similibus
 collige.

SCHOLIA.

- a cap. nec illud, 8. 30. quæst. 5. c. ex parte, de
 conversio. coniugator. Genes. 24. Et sic et-
 iam de omnibus conventionibus, quæ con-
 sensu perficiuntur, responsum est. l. 2. §. 1.
 de act. P. libr. 44. P. iit. 7. l. 1. §. fin. de con-
 trah. emt. P. lib. 18. iit. 1. §. 1. de obligatio.
 ex consen. libr. 3. Institutio. titul. 2. 3. Et in
 hac sponsaliorum hypothese expresse pro-
 batur l. in sponsalib. contrahendis, 18. l. suf-
 ficat, 4. l. hac ita, 5. l. in sponsalib. 7. de spons.

N n n 2

- P.** Et proinde ut nuptia, sic et sponsalia possunt contrahi a mutis et surdis, ca. cum apud, 23. de sponsalibus. Verba tamen aliquando requiruntur ad probationem consensus, vel alia signa et quipollentia, ca. tue fraternitati, 25. c. si inter, 31. de sponsalibus.
- b** c. 1. de desponsatio. impub. in Sex. c. literas, 4. c. accessit, eod. tit. apud Gregor. l. in sponsalibus contrahendis, 14. de sponsalibus. Exstat constitutio nouella Leonis 109. ne intra 7. etatis annum, sponsalia ineantur. Statuerat tamen aliquando Augustus, ne minor 10. annis sponsa haberetur, ut ait Dion Cassius et Zonaras.
- c** Hec que sequuntur sumta sunt ex c. vnic. §. idem quoque, de desponsa. impub. in Sext.
- d** Aliter contra, ut in ca. veniens, de sponsal. c. ad id quod, c. de illis, de despons. impub.
- e** d. c. vnic. §. idem, de desponsatio. impub. in Sex. ca. attestaciones, et ca. si. de desponsa. impub. c. super eo, de condit. apposi. Id ipsum et iure civili locum habet in l. quaesitum, 9. de sponsalibus.
- f** ca. fin. de sponsalibus. P.
- g** Iustitia publica honestatis oritur ex solis puris et certis sponsalibus, non ex illis, qua sub conditione, qua non impleuntur, contrahuntur, cap. 1. in princip. et §. fin. de sponsalibus in Sext.
- h** l. oratio, 16. de sponsal. in P. l. si quis tutor, §. quamuis, de ritu nupt. P.
- i** l. si quis officium, 38. de ritu nuptiarum, l. vnic. si rector. prouinc. vel ad eum pertinent. et c. l. b. 5. C. tit. 2.
- k** c. neque furiosus, 32. q. 7. c. dilectus filius, 23. de sponsalibus. l. furor, eod. tit. P. l. oratione, 16. §. fin. de ritu nupt. l. patre furioso, de his, qui sunt sui vel alien. iur. P.
- l** d. l. oratione, §. si. et c. aliquos, 15. quest. 1. cum simil.

CAP. V.

Quomodo contrahi possunt sponsalia.

Possunt, qui contrahunt sponsalia, & per seipos, & per procuratorē idoneum contrahere, is autem idoneus procurator

A erit, qui ad hoc cum certa contrahendi habebit mandatum, non aliter. et formula autem alia nulla iure quam promissio seu stipulatio de futuro contrahendo matrimonio, b ex more tamen regionum alia adici possunt, ut annulus pro fide digito sponsæ per sponsum immisus, utque pacta coram inuitatis matrimonii fiant, c pignus amoris annulus cēsetur, & ideo quarto digito seu medico dicto inseritur, quod in eo vena quædam, ut fertur, sanguinis ad cor vsque perueniat. d Desiderat & Ecclesia in sponsalibus sacram benedictionem. e

SCHOLIA.

- a** Hec in c. fin. de procura. in Sex. l. generali mandato, 34. de rit. nupt. P.
- b** Si modo verba sint conuenientia negotio, c. si inter, de sponsalibus. Stipulationum in sponsalibus antiqua hac erat formula, et socr a genero ita interrogabatur, spondes tuam gnatam vxorem mihi? et ille respōdebat, spondeo, adiciebatur et dos seu dotis promissio. ut apud Plautum in Aulularia, actu 1. Scena 4. Megadorus ab Euclyone ita stipulatur.

Quid nunc etiam mihi despondes filiam?

E. Illis legibus, cum illa dote quam tibi dixi.

M. Sponden' ergo? E. Spondeo.

Et in Trinumo actu 5. scena 2. Lysicles ita a Chamida stipulatur.

Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?

C. Spōdeo, & mille auri Philippum dotis.

E Fiebant, et tabula nuptiales, ut in l. si vicini. C. de nuptiis, seu dotales, l. cum maritus, de pactis datalibus Pandect. leg. qui dotem, de dote preleg. cum similibus. Meminit diuus Augustinus libr. 2. de Moribus Manicheor. Tertul. libr. de Pudicitia, et Apol. 2. Atq; post signatas vel consignatas tabulas bona ominabatur matrimonii,

monii, & conuiuia fiebant. ca. nostrates, A
30. q. 5. Innuat Iuuenal. Satyr. 2.
Signatae tabulae, dudum, feliciter ingens
Coena sedet, gremio iacuit noua nupta
mariti.

Qua tamen omnia non erant ex necessitate
sponsaliorum adhibenda, ut nec alia qua
ut plerumq; accedebant sponsalibus, de quibus
diximus lib. 8. Syntagma. iur. c. 2. nam
nec tabula faciebant matrimonium, l. dona-
tiones in concubinam, de dona. P. & illa B
etiam solebant saepius signari post contra-
ctum matrimonium, ut in l. sera, de dona-
tione. inter vir. & uxor. Probationem au-
tem instrumenta dotalia aliquando ma-
trimonii subsecuti faciebant, ut in concu-
binam in uxorem ducta, l. 5. & l. cum quis a
muliere, 11. & l. nuper, 12. de naturalib.
liber. lib. 5. C. tit. 27. & c. 8. §. reliqui igitur
sunt modi, nouella 89. Quibus modis
natura. eff. sui. c. hoc quoq; presenti, c. 3. C
nouella 117. ut liceat mar. & auia, & c. §.
fin. de nupt. apud Iustinia. de substantia
autem non sunt. ca. si quis, 30. q. 5.

c ca. nostrates, 3. 30. q. 5. nos de arrhis multa
lib. 8. Syntagma. c. 7. Subarrhatio signum
amoris est, in dispensatione quam probat,
ut ait ca. si quis uxorem, 14. & can. si quis
subarrhauerit, 27. q. 2. Arrha generaliter
solet interuenire ad confirmationem vel
testimonium contractuum perfectorum, D
non autem ipsa contractus firmat, l. quod
sepe, 35. de contrah. emtio. lib. 18. P. tit. 1. §.
1. eo. ti. apud Iustinia. Eadem quoq; ratio-
ne arrha in sponsalibus dantur, ut liquet
ex l. 3. 4. & §. de sponsal. & arrhis. C. Ar-
zha nomine non solum annulus, sed etiam
alia certa summa dabatur; ut in l. ex emto,
11. §. his qui uina, de act. emt. lib. 19. P. tit.
1. l. fin. de lege commissor. lib. 18. P. titul.
3. Dabatur & pro arrhis annulus ut in l. E
quicunq; §. 5. §. ite si institutor, de institutor. actio.
lib. 14. tit. 3. & d. l. ex emto, §. is qui, versi.
ergo illud, de actio. emt. P. & fuit eius ar-
rha antiquus mos, ut refert Plinius lib. 33.
historia, c. 1. Ibi, argumento (inquit) est

consuetudo vulgi, ad sponsiones etiam
num annulo exiliente ab eo tempore,
quo nondum erat arrha uelocior.

d Hec sumta ex cano. foemina, dum mari-
tantur, 7. 30. q. 5. inducitur & aliquando
presumptio matrimonii ex traditione an-
nuli facta ab sponso sponse, tamen ea non
plane probat, c. illud, de presump. alii di-
cunt & traditionem annuli tantum pra-
sumptionem pro sponsalibus facere, nisi pro-
betur datus a sacerdote. gloss. ad cano. foemina,
7. ad uerbum, annulus, 30. q. 5. per
cano. nostrates, eadem q. 5. nisi mos sit re-
gionis quod annulus detur in matrimonio.
Vide qua diximus de annulis in sponsali-
bus, lib. 8. Syntagmat. iuris, cap. 7.

c Sicq; Alexius Comnenus statuit, non tan-
tum in nuptiis, sed etiam in sponsalibus, sa-
cram ecclesiae benedictionem interuenire
debere; in constitutione eius 3. in iure Ori-
entali. Quod & postea placuit concilio
Tridentino, sessio. 24. in decreto de refor-
matione matrimo. c. 2. ubi & statuit bene-
dictionem a proprio parochio fieri, neq; a
quoquam, nisi ab ipso parochio, vel ab ordi-
nario licentiam ad praedictam benedictio-
nem faciendam alii sacerdoti concedi pos-
se; quacumq; consuetudine, etiam imme-
moriabili, qua potius corruptela, non ob-
stante, erit illa obseruatio ualde necessaria,
ad sanctificationem futuri matrimonii,
tum etiam ut clandestina matrimonia ui-
tentur. ca. 1. 2. 3. 30. q. 5. Gratis autem ex-
hiberi debet illa benedictio; cum ne paupe-
res grauentur, tum etiam ne simonia com-
mittatur; sicq; gratis concedendam decre-
uit Alexand. 3. constitutione sua parte 1.
c. 7. Innocentius 3. in 1. concilio Latera. c.
66. & prohibetur pro illis quippiam acci-
pere vel petere, nisi quod laudabili con-
suetudine offerri solet, in ca. ad Apostoli-
cam, 4. 2. de simo.

CAPVT VI.

De sine & effectu sponsaliorum, & so-
lutione eorum.

Nun 3

Finis ad quem tendunt sponsalia, est matrimonium futurum, de quo fiunt promissiones. *a* Proinde de rigore iuris, qui sponsalia contraxerunt, & maxime iuramento interueniente, monendi sunt, ut matrimonium contrahant; & si non obtinuerint, sunt per censuram Ecclesiasticam compellendi, *b* nisi rationabilis causa obstiterit. *c* Inter autem causas rationales, quæ non impediunt desponsatos cum aliis coniungi quam desponsatis, vna est, si desponsati nolint se admittere, ne ex ea coniunctione deterius contingat, ne talem quis coactus ducat quam odio habet, imposita tamen poena pro periurio. *d* Potest & alia causa esse, si post sponsalia contracta abfuerit & dimiserit terram sponsæ sponsus, *e* imo & ex solo disensu contrahentium dissolui possunt sponsalia. *f* Et si post sponsalia de futuro alter ex sponsis cum alio vel alia per verba de presenti matrimonium contraxerit *g* nisi forsitan post sponsalia prima de futuro intercesserit copula inter sponsos carnalis, per quam sponsalia de futuro transierunt in consentium matrimonii de presenti, ut dissolui nequeant, *h* non minus quam si facta fuissent per verba de presenti. *i* Si etiam sponsa de futuro peccet in proprium corpus ante matrimonium, poterit ab sponso dimitti, qui & alteri poterit se impune coniungere. *k* Item si sponsa fuerit facta leprosa, paralytica, si nasum vel oculos amiserit, vel quicquam turpius ei superuenerit; *l* si sponsus cum cognata sponsæ, vel sponsa cum cognato sponsi concubuerit; *m* aut si sponsus vel sponsa post sponsalia contracta, religionem aliquam professus professave fuerit. *n* Attamen consilium datur, si iuramento sponsalia firmata sint, de futuro matrimonio contrahendo, ut tutius sitolesti ingredi monasterium, religione iuramenti firmata prius contrahere, & postea si elegerit, ad religionem migrare, dummodo post desponsationem copula non fuerit secuta

A carnalis. *o* Dissoluet quoque sponsalia de futuro, susceptio sacrorum ordinum. *p* Si etiam sponsa, etsi inuita, ab alio rapta fuerit, & sponsus eam admittere noluerit, poterit rapta alteri nubere, *q* item si affinitas superuenerit, vel ratione copulæ carnalis, *r* vel cognationis spiritualis, *s* aut si seclæ vel religionis superuenerit inter sponsos ante matrimonium diuersitas; vel si ea diuersitas, quæ ante sponsalia incognita erat, postea cognita sit. *t* Inducitur per sponsalia pura de futuro, publica honestatis iustitia, quæ impedit contrahi, & dirimit contractum matrimonium, *v* non etiam si sub conditione contracta sint & fuerint resoluta. *x* Institutum porro est, ut iam pactæ sponsæ non statim sponsis tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus delatam. *y*

S C H O L I A.

a Ideo diximus antea non posse contrahi sponsalia inter eos, cum quibus non potest contrahi matrimonium.

b c. 2. c. ex literis, i. c. de sponsalib. ubi tamen glossa notat hanc compulsionem esse ad finem, ut consentiant qui nolunt stare promissis, non autem finalem, ut inuitus matrimonium contrahere compellatur, propter plura mala, quæ solent ex nuptiis per inuitos contractis suboriri, in c. 2. c. requisit, 17. de sponsalib.

c Dicto cap. ex literis, cause ob quas dissolui possunt sponsalia, colliguntur in fine glossæ finalis, c. de illis, 5. de sponsalib. per Beatum Thomam in questionibus additis ad 3. partem, quest. 43. artic. 3. Syluestrum in summa, in verbo, sponsalia, quest. 10. Domini. Soto, lib. 4. sententia. distict. 27. q. 2. artic. 3.

d c. 2. c. requisit, 17. de sponsalib. ca. de nuptiis, 5. 1. q. 2. permittitur uia dissolutio imposita poenitentia ei, per quem steterit, quominus iuramentum vel promissionem implerit matrimonii, ad emendandum malum. c. de illis autem, 5. de sponsalib. facit

- facit c. veniens, qui clerici vel vovener. & c. A
 c. cum iam dudum, de praben. hac ratione
 iure etiam civili, alii de sponsata, renuntiare
 re conditioni & alii nubere non prohibe-
 tur, l. 1. C. de sponsalib. lib. 5. tit. 1. & pre-
 sente sponso potest consilium sponsa muta-
 re, & nuntium ei remittere, l. 2. §. fin. de re-
 pudis. lib. 5. C. tit. 17. Eratq; olim formu-
 la trita necessaria renuntiationis in disci-
 tiendis sponsalibus, siue presenti siue absen-
 ti fieret renuntiatione, nempe, conditione B
 tranon vtar. l. 2. §. penul. & fi. de duor. li.
 24. P. tit. 5. l. in potestate, 10. de sponsalib.
 e c. de illis, §. de sponsalib. iure civili presens
 sponsus expectatur per triennium ab spon-
 sa. l. 2. de sponsalib. C. absens per triennium,
 l. liberum, 2. C. de repud. virumq; cautum
 libro 28. ecloga Basilicorum tit. 1. c. 16.
 additur & in c. 17. ex ista causa etiã, ultra
 quadriennium aliquando sponsalia trahi,
 veluti propter valetudinem sponsæ, vel C
 sponsi, vel propter mortem parentum, vel
 ob capitalia crimina, vel ob longas peregrina-
 tiones, quæ ob necessitatem suscipiuntur,
 quod & probatur in l. sepe iuste, 17. de
 sponsal. meminuit & de his Dio Cassius lib.
 54. historia & Suetonius in Augusto. Quæ
 annotanda sunt, non quidem ut impedia-
 tur matrimonium intra hæc tempora con-
 tractum, sed ut cognoscamus, num pœna
 adiecta pactis contra eum, qui temere resi- D
 derit a promissione matrimonii, committi
 debeat, & num arrhe amittantur; quæ om-
 nia tantum locum habent contra eum,
 qui in culpa est, quominus impleverit pro-
 missionem, l. mulier, §. de sponsalib. si le-
 ge permittente resolvantur etiam sponsa-
 lia, data utrinque sine damno alterutrius
 restituntur. l. ex publico, 7. de conuersio.
 coniuga.
- f c. gemma, §. c. nuntiaque, de spons. l. Titia, de
 verb. oblig. P.
- g c. 2. de matrimonio cōtracto cōtra interdicitū
 ecclesie. c. si inter virum, 31. de sponsa. c. 1.
 de sponsa duorum. Si tamen secunda spon-
 salia facta non sint per verba de presenti,
- h c. veniens ad nos, 15. c. is qui fidem, 30. de
 sponsal. attamen conatus solus ad copulam
 non sufficit, c. fin. eo. titu.
- i ca. 1. 2. 3. de sponsa duorum, ca. additur,
 vers. nec de sponsatam, & ca. de sponsa-
 tam, 27. q. 2. ca. 1. & seq. 31. q. 3. nam pri-
 matunc non dissoluntur facta de presen-
 ti, etiam si secunda quoque sint de presen-
 ti, vel habuerint copulam, c. licet, 3. de spon-
 sal. duorum, c. fin. eod. tit. c. si inter, de spon-
 salibus.
- k c. quemadmodum, 25. de iureiuran. l. mu-
 lier, §. his illud etiam adiicimus, de spon-
 salib. C.
- l dicto c. quemadmodum, §. 1. & de lepra, in
 c. fin. de coniugio leproforum, quæ debent
 etiam habere locum in sponso, ut possit spon-
 sa ex iisdem causis resilire a promissione facta
 sponso, si in talia incidere. Tanta enim
 est in coniugio vinculo aequalitas, ut quæ
 in uxore locum habent, eadem & in viro,
 & contra, habeant. ca. apud nos, ca. Chri-
 stiana, 2. q. 5. ca. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. 32. q.
 6. Illud & expresse in l. mulier, §. de spon-
 salib. C. Et ita dissolutio ex iisdem causis
 utrinque sponsaliorum fit, nisi ea sint con-
 tracta per verba de presenti, quia tunc, ut
 matrimonium indissolubilia sunt. Proinde
 si sponsus factus fuerit prodigus, turpis, im-
 pudicus, repudiari potest ab sponsa, etiam
 invito patre qui eum elegit. d. l. mulier, §. his
 illud, de sponsal. C. l. sed quæ patris, 12. §.
 tunc autem, eod. titul.
- m c. 2. de consangu. & affinit. c. 2. c. discre-
 tionem, 6. §. nos igitur, c. ex literis, 8. c. ve-
 niens, 9. de eo qui cognovit consanguineam
 uxoris suæ, c. prater ea, 12. de sponsalib. c.
 duo pueri, 12. de desponsa. impub. nisi spon-
 sa fuerit prima cognita, ca. fin. de eo qui
 cognovit consanguineam uxoris suæ, vel
 incognita fuerit cognitio alterius, iuxta d.
 c. prater ea.
- n ca. scripsit, §. sponsa vero, c. de sponsatam, c.

- decreta, 27. q. 2. ca. vni. §. fin. de voto. in A
 Sexti. & in extra. vnic. eiusdem tituli lo-
 annis, 22. l. Deo nobis, §. 6. de episcop. &
 cleric. C. c. 39. nouella 123. de sanctiss. epi-
 scop. & nouella 22. de nuptiis, c. 5. seu §. se-
 cundum occasionem. Rursum 117. c. 12.
 Et apud Ethnicos olim honesta diuertendi
 causa sacerdotum habebatur, l. vitri-
 cius, 60. de donatio. inter virum & uxo-
 rem, P. lib. 24. titul. 1.
- o c. commissam, 16. de sponsal. vide magi-
 strum sententiarum in 4. lib. distinct. 27. §.
 hoc autem coniugatis, & ibi Sotum, quæst.
 1. articulo 4.
- p Notatur in c. 1. de voto, in Sexti. per extra-
 uag. Ioannis 22. quæ incipit, antiquæ, &
 ca. ex parte, in 2. de conuers. conuga.
- q ca. raptor, 33. 27. quæst. 2.
- r c. 2. de consangu. & affinita.
- s c. veniens, de cognatio spiritali.
- t ca. non solum, ca. iam nunc, & seq. 28. q. 1.
 c. 2. de diuor. l. mulier, §. his illud, de
 sponsa. C. l. si legibus, 16. de episcop. audien.
 Sunt interdicta Christianis matrimonia
 cum iudæis. l. ne quis Christianis, 6. de iu-
 dæis, C. cum ethnicis & pessimis viris. Gen.
 6. Exodi 34. Deuteronomii 7. 3. Regum
 11. 2. Esdra c. 9. 1. ad Corinth. c. 6. Conci-
 lio Laodicensi, c. 31. Chalcedonensi, c. 14.
 Carthaginensi, c. 21. ca. caue non oportet,
 28. q. 1. D. August. lib. 1. de adulterinis
 coniugiis, Tertullia. 2. ad uxorem Tertul-
 liam, 3. ad Quirinum. Vide & Concilium
 Tridentinum, sessione penul.
- v c. iuuenis, 3. de sponsal. c. unico, eod. titul.
 in Sexti.
- x dicto c. unico, §. fin. de sponsalib. in Sexto.
- y ca institutum, 39. 27. q. 2. Ex diuo Augu-
 stino lib. 8. confession. c. 3. nos plures alias
 rationes addimus lib. 8. Syntagmat. iuris
 vniuers. cap. 3.

DE MATRIMONIIS
 ET NUPTIIS.
 TIT. XXI,

- 1 Continuatio.
 2 Et quid matrimonium, & nuptia.
 3 Et vnde dicta.
 4 Vndeque matrimonium appellatum.
 5 Et patrimonium.

IN sponsalibus matrimonium initiatum, **i**
 post coniunctionem ratum fit; a a prom-
 missione per sponsalia de futuro matri-
 monio, ad implementum peruenitur, &
 proinde sequuntur nuptiæ vel mox, vel
 tempore accommodo expectato, **b** vel si
 placeat, cum ipsis sponsalibus matrimoni-
 um per verba de præsentis simul contrahi-
 tur; **c** quare & Capellanus Gregorii 9. in
 compilatione decretalium, vnic. titulo &
 sponsalia & matrimonium conclusit, de
 sponsalibus & matrimoniis. Nos autem
 facilioris institutionis causa, sponsaliorum
 titulum a matrimonii vel nuptiarum tra-
 ctatione seiuungimus. **d**

Matrimonium porro, aliud spirituale a
 aliud carnale; Spiritale contrahitur inter
 ecclesiam & eius prælatum, **e** de quo non
 agimus. Carnale autem illud hic examina-
 bitur, quod est, vt & nuptiæ, viri & femi-
 næ coniunctio, indiuiduam vitæ consue-
 tudinem continens, **f** de qua iam finitione
 & alibi diximus. **g**

Nuptiæ ideo dictæ, quod pudoris gra-
 tia, puellæ cum viris traderentur, caput vel
 faciem obnuberent seu velarent. **h**

Et matrimonium quasi matris munus **i**
 vel patris dictum; quia proprium potius
 matris quam patris munus videatur filio-
 rum nutritioni vacare. **i**

Vt contra patrimonium potius a patre **j**
 dictum, quod magis virile & patris munus
 sit filiis acquirere. **k**

E SCHOLIA.

- a can. statutum, 24. §. 1. & ca. seq. cum ini-
 tiatur, 27. q. 2.
 b ca. nostrates, 3. 30. q. 5.
 c cap. penul. de sponsalib. cum similib.
 d Sic etiam in C. & P. distincti sunt tituli de
 sponsa-

sponsalibus, & de nuptiis. Agitur autem de A
vtriusque simul in decretalibus, & in Sex.
Separatim etiam de nuptiis in iure civili.
lib. 1. Institutionum iuris civilis tit. 10. &
lib. 5. C. tit. 4. de ritu nuptiarum, lib. 23. P.
tit. 2. in nouellis Iustiniani, nouellis 2. 19.
139. 154. 157. in nouellis Leonis 24. 33.
79. 89. 90. 98. 100. apud Vlpianum in
fragmentis titulorum, tit. 5. Iulium Paul-
lum in fragmentis, lib. 2. recepta. sententia-
rum iuris, tit. 19. apud Constantinum Har-
menopolium lib. 4. & lib. 28. ecloga Basili-
corum, tit. 4. & apud nos lib. 9. syntagma-
tis iuris per totum. Tractatur vero sub hoc
titulo fere vniuersi tituli libri 4. decret.

e De utroque in ca. sicut vir, 7. q. 1. c. inter
corporalia, de translatio. Episcopi. Ait au-
tem Ioannes Andreas, in summa libri 4.
Decretalium, quadruplex posse constitui
matrimonium; primum inter Deum & hu-
manam naturam; secundum inter Chri-
stum, & Ecclesiam; 3. inter Deum & fide-
lem animam; 4. inter hominem & homi-
nem, de quo hic; adde quintum inter prala-
tum & ecclesiam, ut ante dixi.

f In principio 27. q. 2. § sunt enim, & in prin-
cipio 29. q. 1. & ca. beata, §. in diuina, 27.
q. 2. c. illud, 11. de presuntio, §. 1. de patria
pot. apud Iustina. l. 1. de ritu nuptiar. P.
nos explicamus latissime hanc finitionem,
lib. 9. syntagma. cap. 2. & 3.

g Supra lib. 1. cap. 12.

h ca. nec illud, §. 30. q. 5. ex diuo Ambrosio
tractatu de patriarchis, lib. de Abraham, c.
9. ex eplo Rebecca, de qua Genes. c. 24. Sic
enim verecundia causa, qua conuenit puel-
lis, vultus suos nubentes velabant; imo &
nocturne nubebant, sicut liquet ex Festo, dum
de patrimis agit. Patrimis (inquit) & ma-
trimi tres pueri adhibebantur in nupti-
is, vnus qui facem praeferret ex spina, vel
pinu alba, quia nocturne nubebant; duo
qui nubentem tenebant. Nubere pro-
prium mulierum, & nuptiae dies, quo tradi-
tur velata vxor viro; etsi apud Nonium
Marcellum inuenias nubere quoque dici

de viro, & Iuuenal. Satyra 2. Quid qua-
ris? nubiticus, & in ca. quod proposu-
isti, 32. q. 7. Velant & caput suum mulie-
res nubendo, ut se viro tunc subici testen-
tur, & caput earum viros esse, ca. est ordo,
ca. femina, ca. cum caput, 33. q. 5. Est &
aliud sacrum velamen quod datur virgi-
nibus & viduis Deo consecratis, de quo &
in ca. ha. vero, ca. viduas, ca. mulieres, ca.
vidua, 27. quest. 1.

B i cap. 2. de conuersio. infidelium. maximum
enim ac precipuum foeminarum munus
est concipere ac ueri conceptum. Vlpia. in
l. quaritur, 14. §. 1. de adili. edit. lib. 21. P.
titu. 1. & Iustinianus ait, ad hoc ipsum mu-
lieres fuisse genitas, ut partus eaderent, &
maximam eis cupiditatem in hoc consti-
tuta. L. 2. de indicta viduata. tolle. li. 6. C. tit.
40. atq; D. Ambrosius lib. 1. super D. Lu-
cam ad ca. 1. & in ca. 1. 32. q. 2. Pudor, in-
quit, est foeminae, nuptiarum premia non
habere, quibus hac sola causa, id est preci-
pua est nubendi, ut in ca. si solus, §. distinct.

k Ita dictum est a Deo in ultionem prioris
peccati, Eua, in dolore paries, &c. & A-
da, in sudore vultus tui vesceris pane
tuo, &c. glossa 3. Atq; haec naturalis dici-
tur patrum intentio, ut suis liberis acqui-
rant & laborent, l. scripta, unde liberi, l.
cum ratio, de bonis damnata. P.

CAPVT II.

Nuptiarum seu matrimonii distinctio.

M Atrimonium seu nuptiae, aut primum
contrahuntur, aut repetuntur vtrae-
que nuptiae, & primae & secundae, tertiae,
& vltiores receptae quidem, sed non ea-
dem ratione, repetitae ac primae. a

SCHOLIA.

E a exstat titulus de secundis nuptiis, lib. 4. de-
creta. tit. 21. & lib. 5. C. tit. 9. tractatur de
illis secundis & repetitis & primis matri-
monii, lib. 4. Magistri sententiar. dist. 42.
& ecloga Basilicorum, lib. 28. tit. 11. Se-
cunda nuptia omnes dicuntur, quae repetita

Ooo

sunt post primas, et si tertio vel quarto, vel A
 pluries repetita fuerint, que omnes non da-
 mnantur. ca. aperiant, 11. Et seq. 31. q. 1.
 in quo corriguntur ciuilia iura, qua da-
 mnabant secundas nuptias. l. 1. C. de secund.
 nup. c. penul. Et si eod. tit. concessa autem
 secunda et repetita matrimonia, ad vitan-
 dum periculum fornicationis, magis tamē
 probatur prima quam repetita, cano. quo-
 modo virginibus, 10. 31. q. 1. neq. secunda
 nuptia benedicuntur. prima contra. In ca. B
 1. de secun. nup. ex concil. Lateranensi sub
 Alexan. 3. nec presbyter interesse debet se-
 cundis, ca. de his, 8. 31. q. 1. ex conc. Neo-
 casariensi, cap. 3. Et 7. Propter incontinen-
 tiam etiam secundas adire nuptias permi-
 serunt Apostoli, 1. ad Corinth. c. 7. ratione
 cuius incontinentia, etiam aliquando im-
 posita fuit penitentia secundo et ultra nu-
 bentibus, ut habetur in predic. concilio
 Neocasariensi ca. 3. Et 7. nuptia tamen C
 repetita ideo damnata non fuerunt ab ec-
 clesia. Vide diuum Aug. sermone 2. 3. 4.
 D. Ambrosium, in ca. 17. prioris ad Co-
 rinth. D. Chrysostomum, in opere imperfe-
 cto in Mattheum, homilia 32. Inter Gra-
 cos est constitutio nouella Leonis, 90.
 qua meminisse videtur pradieti concilii
 Neocasariensis. Qui (inquit) tertiū ma-
 trimonium contrahunt, sacri canonis
 pœnæ obnoxii sunt; Et apud Gregorium D
 Nazianzenum, τὸ τρίτον ἑνωτικὸν νόμος, τὸ
 δίς τρεῖς ὑποκρίσεις, τὸ τρίτος παρανομία,
 τὸ τρίτον ἑνωτικὸν νόμος. Exstat et in iure
 orientali Constantini Porphyrogeneta, no-
 uella 1. c. 2. de polygamis; qua recensetur,
 prohibitum ante per imperatores, ne liceret
 cupiam se quarto matrimonio coniunge-
 re, et esse quartum matrimonium omnino
 reiticiendum, et eum qui ad huiusmodi cō-
 iugium venire voluisset, esse ab omni ec-
 clesiastica communione priuandum, et ab E
 ingressu templi, quandiu in coniugio per-
 mansisset; et ipse imperator ibide hoc pro-
 bat, et ultra de tertio matrimonio statuit,
 ut si quis post 40. atatis annū, ad tertium

matrimonium conuolasset, per quinquen-
 nium sacramēti communione priuaretur;
 si ex alio matrimonii ei non essent liberi;
 quod si fuissent omnino post 40. annum,
 tertium interdixit matrimonium. Et si 30.
 annos natus susceptis ex precedētibus ma-
 trimoniis liberis, ad tertium vellet conuol-
 lare, quatuor annis a communione priua-
 retur; si vero ei non essent liberi, condo-
 nandum.

CAPVT III.

Ex quibus constet matrimonium.

CONSTAT matrimonium ex masculi &
 fœminæ coniunctione, a nec possunt
 duo vni coniungi, aut duæ vel plures vni
 hoc vinculo licite. b Contrahitur porro ex
 mutuo consensu eorum, qui coniungun-
 tur puberum; isque sufficit pro substantia,
 c ex honestate tamen adhibetur & con-
 sensus eorum, in quorum potestate sunt
 contrahentes. d Neque etiam matrimo-
 nia, per seruos etiam contradicentibus &
 inuitis dominis contracta, vlla ratione sunt
 propter hoc dissoluenda, at tamen non id-
 eo minus debita & consueta seruitia do-
 minis exhibere debent. e

SCHOLIA.

- a Sic erunt duo in carne vna Genes. 2. D.
 Matthei 19. ca. lex. diuina, 27. q. 2.
 b 1. ad Corinth. 7. ca. an non. 24. q. 3. ca. 3
 qui non habet, 4. Et ca. Christiano, 5. 34.
 dist. ca. additur, §. viro igitur, 27. q. 2. ca.
 qualis, §. fin. 30. q. 5. ca. 1. ca. cum in capti-
 uitate, ca. non satis, 34. q. 1. ca. Rotharius,
 31. q. 2. c. gaudemus, 8. §. quia vero pagani,
 de diuort. c. is qui fidem, 30. c. si inter vi-
 rum, 31. de sponsalib. idem iure ciuili com-
 probatum, §. affinitatis, et §. socium, de
 nupt. l. 2. C. de incest. nup. cum similib.
 c ca. sufficiat, 27. q. 2. ca. si quis, 20. q. 2. ca. fi-
 nal. 32. q. 2. c. cum locum, 14. de sponsal. c.
 cum causa, 6. de raptoribus. l. sponsalia si-
 cut nuptia, 11. de sponsalib. P. l. 2. de ritu
 nup. P. Efficiens causa matrimonii dicitur
 consensus

consensus in principio, & ca. omnis, 27. q. 2. A
 c. si quis ancillam, 29. q. 2. sola forma con-
sensus distinguuntur nuptia a concubina-
tu, l. 4. de concubin.
 d ca. nostratus, 30. q. 5. gloss. in ca. fin. ad ver-
 bum. parentum, 32. q. 2. per c. tua, de de-
 sponsatio. impuber. nam non est virginalis
pudoris maritum sibi eligere, ca. hono-
ratur, 13. (ubi ex profanus & plura vi-
tantur) 32. q. 1. Sic intellige, ca. mulier, 14.
 eadem q. 1. Eodemq; modo intelligi debent B
 secundum ius pontificium alia iura, qua
 consensum parentum exigunt, ut ca. spon-
 sus, 5. 30. q. 5. honeste enim faciunt filii fi-
liae voluntati parentum consuetudo. c. 1.
de desponsatio. impuberum, quamvis iure
civilis aliud statutum videatur, & impro-
bentur nuptia, & nulle dicantur inia sine
consensu eorum, in quorum potestate sunt
qui contrahunt, l. Paulus, de statu homin.
 P. l. 2. & l. generali mandato, 34. & seq. de
 ritu nuptiarum, P. lib. 23. P. tit. 2. l. si ut pro-
 ponis, C. de nup. §. 1. eod. tit. apud Iustinia.
 Atq; hodie in Gallia iuxta ius civile per e-
 dicta regia poena diuersa imposita sunt iis,
 qui inuitis & inficiis parentibus contrahunt
 matrimonium, tanquam raptoribus, & con-
 sentientibus; de quibus nos egimus fuse lib.
 9. Synagma. c. 3. ubi & declaramus quo-
 rum consensus in nuptiis adhiberi debet.
 Vetus tamen matrimonium ex edicto D
 Henrici 2. & ex legibus civilibus, sine con-
 sensu parentum contractum, verum ma-
 trimonium erit, et si non legitimum, ut pote
 contra leges contractum, ut in ca. fina. 28.
 q. 1. neq; enim legum diuersitas in nuptiis
 contrahendis, vinculum matrimonii, si non
 seruentur, dissoluit. c. 1. de sponsalib. Cate-
 rum quanquam vinculum matrimonii in
 his matrimoniis contra leges civiles poena-
 les prohibentes contractis non dissoluatur, E
 nihilominus poena contra contrahentes in-
 dicta, committuntur, ut quod filia exha-
 redari possit ante 25. annum sine consensu
 patris nubens, in §. aliud quoq; capitulum,
 quod de appellatio. cognosce. nouella 115.

c. 3. Vide ll. 18. 19. 20. C. de inoffic. testa.
 Panorm. ad c. 1. de sponsalib. Bartol. ad l. 2.
 §. quod si patri, solut. matri. Emancipatus
porro filius, sine consensu patris impune po-
terat uxorem ducere, l. filius emancipatus,
25. de ritu nuptia. & filii sine consensu ma-
tris iure civili. l. 20. C. de nup. nam femi-
na non habent filios in potestate, §. fami-
na, de nup.
 e c. 1. de coniugio seruorum, lib. 4. tit. 9. in iu-
 re tamen civili seruorum coniunctiones non
 matrimonia, sed contubernia dicuntur, l.
 3. C. de incest. nup. lib. 5. tit. 5. §. si vero ab
 initio, de nuptiis in authentic. vide qua di-
 xi, libro syntag. c. 1. nu. 2. & 3. Inter Chri-
 stianos autem ut neq; apud dominum non
 est serui aut liberi distinctio, nec in sacra-
 mentis, ad Gal. 3. quare & sunt serui par-
 ticipes matrimonii & aliorum sacrorum
 sine prauidicio tamen dominorum.

CAPVT IIII.

De rebus, qua bona tria matrimonii dicuntur.

Bona tria praecipua in nuptiis confide-
 rantur, fides, proles, & sacramentum. a
 Fides duplex hic, pactionis & consensus,
 Fides pactionis est, dum aliquis alicui pro-
 mittit fidem, quod eam ducet; fides con-
 sensus, dum ore & corde consentit eam du-
 cere; dumq; mutuo contrahentes se con-
 cedunt mutuo ve suscipiunt. b Proles est in
 intentione procreandi, quamvis perpetuo
 non sequatur. c Sacramentum in diuiduam
 vitam & insolubilem causam matrimonii
 demonstrat. d Quamobrem & contra sub-
 stantiam matrimonii, e dicuntur condi-
 tiones appositae, si alter alteri dicat, con-
 traho tecum si generationem proles eui-
 tes; f vel donec aliam inuenero honore
 vel facultatibus ditiozem, g aut si pro qua-
 estu adulterandam te tradas. h Atq; ex his
 contractus matrimonii quantumcumque
 alioquin fauorabilis, caret effectu, licet a-
 liq; conditiones appositae matrimonio, si tur-
 pes aut impossibiles fuerint, debeant pro-
 pter eius fauorem, pro non adiectis haberi.

S C H O L I A.

A

CAPVT V.

- a *ca. omne itaque*, 10. 27. q. 2. *ca. sicut omnes*, 2. §. fi. 3. 2. *quest. 2. tractatur* & in 4. *sententiarum patrum dist. 30.*
- b *Et haec late explicantur in ca. fin. 27. q. 2. in c. 1. de sponsalib. duorum per Joannem Maiorem libr. 4. sententiarum dist. 27. q. 5. & ibi solus, q. 2. artic. 4. versic. tertium* dubium est, a fide patronis potius matrimonium pendet, quam a conventionione, *can. cum iniatur*, 5. & seq. *ca. coniuges*, 27. B *quest. 2.*
- c *Nuptias non concubitus sed consensus facit, ca. omnis*, 4. *eadem*, 27. q. 2. l. *nuptias*, 39. *de reg. iur. P. l. cui fuerit*, 15. *de conditio. & demonstrati. 35. P. iii. 1. finis ita videtur cur matrimonium contrahant homines, proles, ut premium nuptiarum, ca. pudor*, 3. 2. q. 2. *ut sequatur propagatio generis humani, ca. Deus*, 31. *quest. 1.*
- d *gloss. in dicto ca. omne itaque*, 27. q. 2. *Richard. in 4. sententia dist. 26. q. 2. artic. 6. artic. 4. ait quod expressio consensus per verba de presenti, est sacramentum tantum, & mutua obligatio causata per consensum mutuum, per verba de presenti, expressum; hac enim est res respectu significationis exterioris, qua est per sensibilia signa. Ipsa autem caritas, est res tantum & non sacramentum, obligatio vero interior, per mutuum consensum expressa, siue coniunctio expressa, est res & sacramentum. Refert & Clauasius Angelus, in summa in verbo matrimonium 1. numero 5.*
- e *Hec qua sequuntur ponuntur in c. fin. de conditio. appof. lib. 4. tit. 5.*
- f *d. c. si. de conditio appofit. & in ca. solet queri*, 6. & seq. aliquando 3. 2. q. 2. *peccat enim contra bonum prolis.*
- g *d. c. fin. de conditio. appofit. haec quippe conditio committit contra aliud bonum sacramenti, & contra individuum vitam, non enim potest esse uxor temporalis, d. ca. solet, §. fin.*
- h *d. c. fin. de conditio. appof. haec conditio enim peccat contra bonum fidei.*

Quae interueniant in matrimonii contractu.

Consensus nuptiis adhibetur a contrahentibus vel per seipfos, vel per procuratorem eorum, habentem speciale mādatum. a Hic vero exprimitur per verba de praesenti illum significantia, vel per alia, quae in confesso & proculdubio apparent eundem consensum significare, quomodo & contrahunt matrimonium muti & surdi. b Verborum formula inter idoneos matrimonium per verba de praesenti contrahentes, sunt, si vterque dicat; *Ego te in meam accipio*; & *ego te accipio in meum*, c vel alia verba consensum similem exprimentia; d nec enim tam verba inspiciuntur quam ea, quibus verba accedunt; e & proinde quando inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter, quod alter proponit, inspiciendum est iudici, si matrimonium contracturi, sint ad illud idonei scientia & aetate, quo cognito si aliter non intellexerit quod alter proposuit, erit ad commune verbi intelligentiam recurrendum, & cogendum vterque; verba prolata in eo sensu retinere, quem solent recte intelligentibus generare. f Possunt & qui verba alterius per se non intelligunt, per interpretem intelligere. g per signa & consensum aliquando exprimere quis potest. h Atque si post promissionem de ducenda uxore, sponsam suam cognouerit, & cum ea concubuerit, censetur facto perinde ac expressis verbis consensisse in matrimonium. i

S C H O L I A.

- a *ca. honorantur*, 3. 2. q. 3. 2. c. *ex parte*, in 2. *de conuers. coninga. c. fin. de procura. in Sex. si modo speciale adsit mādatum, & de certa ducenda, & dummodo is qui mandaauerit perseverauerit in ea voluntate; donec procurator contraxerit; sicq. inter praesentes & absentes contrahi matrimonium potest, si modo post vnius cōsensum aliter cōsentiat similiter. Et tradunt Hostiensis, & Ioannes Andreas,*

Andreas, ad cap. ex literis, de sponsal. suffi- A
cere, ut quis consentiat prius & duret in
in proposito, donec alterius consensus acce-
dat ex post facto, per l. 1. §. si vero presens
interrogavit, de verborum obliga. Neque
exigitur necessario, ut consensus ab ambo-
bus simul & in eodem tempore praestetur.
quamquam Panormitan. dicat in ca. dile-
ctiu. de sponsalib. de subtilitate iuris requi-
ri, quod tamen mihi non probatur, cum et-
iam subtilitate iuris contractus, qui con- B
sensu contrahuntur, possint inter absentes
per nuntium, & per epistolam perfici, quod
quidem non potest fieri in vno instanti &
presente viroque, l. consensus, de actio. P. l.
1. §. fin. de contrah. emt. P.

b c. tua fraternitati, 25. c. cum apud, 23. de
sponsalib. l. mutus, 73. de iure dot. libr. 23.
P. tit. 3. l. ex facto, 4. ibi. mutus duxit v-
xorem, de vulg. lib. 28. P. tit. 6.

c c. fimer virum, 31. de sponsalib. c. veniens C
ad nos, 15. eod. tit. dixi porro inter idoneos,
quia si essent impuberes, qui per verba de
presenti contrahunt, verba non matrimo-
nium sed sponsalia contrahunt, perinde ac
si essent de futuro. c. fin. de desponsa. impu-
ber. cap. 1. §. idem quoque, eodem titulo in
Sexio.

d Veluti si dicat, quod eam ab eo tempore pro
coniuge tenebit, & si sicut uxori sua fidem
servaret. Et contra mulier dicat, se illum
pro viro a modo habituram, & fidem ei tan-
quam proprio viro servaturam. c. ex par-
te, c. mulieres, 9. de spons. vel si quis dicat,
iure quod te habebam pro legitimo vxo-
re. can. 9. si quis diuinus, 30. q. 5. ex Iulia-
no antecessore, nou. 74. capit. 4. Quia li-
cet verbum habebam, sit futuri temporis, ta-
men refertur ad presens tempus, ut notat
in d. c. si quis diuinus, Archidia. de Turre E
Cremata. & Sotus lib. 4. de sent. distin. 27.
q. 2. arti. 1. facit in argumentum. l. si quis
stipulatus, de verbo. signific. l. filii, ad sena-
tus. con. Trebell. P. Neque etiam sufficerent
verba nisi consensus, quem exprimere ver-
ba nisi sunt, ad sit, ut dicatur contractum

matrimonium, quod pertinet ad Deum,
qui nonit occulta cordis, quamuis quod
pertinet ad ecclesiam, verba, quae expri-
munt consensum, perinde intelligantur, ac
si vere consensus interuenisset, cap. tua
nos duxit fraternitas, de sponsalib. Obser-
uandum tamē ut verba haec serio pronun-
tiantur, alioquin enim si per iocum dicta
sint, non obligant ad matrimonium, l. obli-
gationum substantia, 3. §. si. de actio. libr.
44. P. tit. 7. facit l. 3. §. 3. de iniur. P. Nec
spondet (inquit Varro 5. de lingua lati-
na) ille statim, qui dicit spōdeo, si iocan-
di causa dixit, nec agi potest cum eo ex
sponso de ioco, & in l. simulata nuptia,
30. de ritu nuptia. P. simulata nuptia nul-
lus sunt momenti sicut nec imaginarii cō-
tractus habent iuris vinculum. l. contra-
ctus 54. de actio. Ceterum in matrimonio
inter personas ei accommodatas periculo-
sum est talibus verbis iocari, cum pro ma-
trimonio verba soleant interpretari, si ma-
nifeste de contrario non doceatur, ut ex-
plicat late glossa. in ca. tua nos, ad verbum,
mulierem, de sponsalib.

e c. intelligenti, de verb. signif. l. si vno anno,
loca. P. l. 3. C. de libr. prater. l. quoniam in-
dignum, C. de testam.

f c. ex literis, 7. de sponsalib. vide & Alex.
conf. 152. 5. volum.

g l. 1. §. fin. de verbor. oblig. libr. 45. Pandect,
titul. 1. l. an inutilis, 8. §. si. de acceptilatio.
lib. 46. P. tit. 4.

h Vi diximus in mutuo & surdo, ca. cum a-
pud sedem, 23. de spons. Item aliud exem-
plum si quis dixerit, Ego te accipio in v-
xorem, & si consentias accipe calicem &
bibe, & illa nihil respondens biberit, vide-
tur consensisse. referuntur enim signa ad
precedentia verba de presenti: ut aliquan-
do ad verba de futuro si talia prolata prius
sint, ut notat Angelus Clarus in sum-
ma, ad verbum Matrimonium, 2. nu. 7.
& num. 22. ex Hostiens. addit, si quis pro-
miserit tribus sororibus, quod unam ex il-
lis ducet in uxorem, & postea cum vna con-

cubuerit, censeatur eam in uxorem duxisse, & cum ea matrimonium contraxisse. A tamen loco vxorum ista concubinæ perpetuæ habitæ. e
 i *c. is qui fidem, 30. de sponsalib. c. de illis, c. per tuas, de conditio. apposit.* B Matrimonium † consummatū dicitur, i quando secutus est concubitus, f dummodo illud sit ab omni metu & coactione liberum, g attamen metus exceptio poterit per copulam spontaneam securam elidi. b

CAPVT. VI.

1 *Alia qua considerantur in nuptiis seu matrimonii ne clandestina sint & publicentur, & reprobatio occultiorum.*

2 *Matrimonium quando dicitur consummatum.*

3 *Nuptias quando non licet celebrare.*

C Autum insuper, ne vllus fidelis cuiuscunque conditionis sit, occulte nuptias ineat, sed benedictione publicæ accepta nubat in domino. a Clandestina enim matrimonia interdicta sunt. b Et ideo decretum, vt cuni matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros proponantur, competenti termino definito, vt intra illum, qui valuerit & voluerit, legitimum impedimentum, si quod norit, opponat, iussum etiam, vt ipsi presbyteri nihilominus inuestigent, virum aliquod impedimentum oblistat, & si apparuerit aliqua coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo, manifestis confiterit documētis. c Quod si quis huiusmodi clandestina vel alias interdicta coniugia, inierit in gradu prohibito etiam ignoranter, soboles de tali cōiunctione suscepta prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium: cum illi clandestine contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantia videantur. Et pari modo nihilominus proles illegitima censeatur, si ambo parentes impedimentum scientes legitimum præter omne interdictum etiam in facie Ecclesiæ contrahere præsumserint. d Solemnitates adhibitæ dotis & aliquorum aliorum, aliquando coniugium distinxerunt a concubinato perpetuo, cui solemnitates Ecclesiæ non fuissent adhibitæ, nihilominus

B Nuptias † non licet iure pontificio in 4 quadragesima celebrare, i nec a septuagesima vsque in octauas Paschæ, nec in tribus hebdomadibus ante natiuitatē sancti Iohannis Baptistæ: & ab Aduentu Domini vsque post Epiphaniam, k quocunque tamen tempore potest matrimonium contrahi consensu de præsentī legitimo interueniente, l verum solemnitas nuptiarum prædictis temporibus vetita.

SCHOLI A.

a *ca. aliter, 1. & ca. nullus fidelis, 2. cum aliis sequentibus 30. quæst. 5. ca. cum inhibito, 3. de clandestina desponsatio. libr. 4. tit. 3. de benedictione nuptiarum etiam in can. nulli, 3. quæstio. 2. ca. fin. 2. 3. dist. nisi sint secunda nuptia, que non benedicuntur, in c. 1. de secund. nupt. Alexius Comnenus statuit lib. 1. iuris orientalis, constitutione 9. nuptias alioquin non dici legitimas, aut Christiana institutione dignas estimandas, nisi etiam benedictio eos, qui coniunguntur obliget, meminit & de eius nouella Constantinus Harmenopolus, lib. 4. promtuarum iuris titul. 4. exstat & constitutio nouella Leonis Cesaris, 89. ne matrimonia cura sacra benedictionem confirmantur. Id ipsum & in nouella Iustina. 74. ca. 4. §. 1. & Terullian. lib. 2. ad uxorem ait, felicitatem esse matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obgnatum Angeli renuntiant. D. etiam Ambrosius, lib. 9. epistola. 70. tradit ipsum coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oportere. Apud Tobiam quoque. cap. 5. 7. & 8. coniugia fuisse precibus & benedictione firmata legitimus. Inter Christianos autem certius credimus*

dimus Deum matrimonii conciliatorem, A
 ut, quod Deus coniunxit homo non
 sepatet, capit. inter corporalia, de transla-
 tio. episcop. cum similibus. Erant & apud
 Ethnicos farreationes matrimoniorum in-
 dissolubilem, pro sacris, ut scribit Dionys.
 Halycarnassens, libr. 2. erant & mysteria
 adhibita aqua & ignis, l. fin. de dona. inter
 virum & uxorem. P. Sed & Tridentina
 synodus, sessio. penult. requirit in nuptiis,
 presentia parrochi, presbyteri, & duorum B
 aut trium testium.

b Dicitur proxime in rubricis, & titulo de clan-
 destina desponsatione, & nuperrime con-
 cilio Tridentinum session. 24. de refor-
 matione matrimonii, annullavit, & irri-
 tas fecit clandestinas desponsationes & ma-
 trimonia. Clandestina porro matrimonia
 tripliciter dicuntur. primum cum non ad-
 hibentur testes, & tunc afferenti connu-
 bium in c. ambu probatio, capit. 1. de clan-
 destina despons. & nisi probatio adfit altero
 negante, ecclesia non cogit huiusmodi
 coniungi aut habitare simul; si vero pro-
 batio feratur, ratum habetur, cap. 2. eod.
 tit. de clandest. despons. ca. si quis diuini, §.
 bis ita, 30. qua. 3. Secundo clandestina di-
 cuntur, quae non fiunt cum solemnitate con-
 sucta, ut in ca. aliter, 30. q. 5. Tertio, clan-
 destina dicuntur, quando denuntiatio seu
 banna non fuerint in ecclesia publicata. c.
 cum inhibitio, de clandestina desponsa. ni-
 si ab eadem Ecclesia fuerint remissa, quae
 & redempta dicuntur, & nisi ab ecclesia
 postea matrimonia fuerint comprobata, c.
 quod nobis, 9. qui filii sint legitimi.

c Hec omnia in d. ca. cum inhibitio, denun-
 tiationes istae publicae vulgo banna dicun-
 tur, ut dicitur in cap. cum in tua diceffi, E
 27. de sponsalib.

d dict. cap. cum inhibitio, §. si quis vero. si ta-
 men vnus tantum ex parentibus sciuerit
 impedimentum, alius vero nescierit, & ma-
 trimonium fuerit sine contradictione cu-
 iusque tanquam legitimum contractum, tunc
 inde filii nati, etiam si postea tanquam il-

legitimum dissoluatur matrimonium, erunt
 legitimi, & habiles ad succedendum par-
 entibus, perinde ac legitimi & naturales. cap.
 2. c. ex tenore. 14. c. perlatum, & c. peruenit,
 11. qui filii sint legit. vide c. fin. qui mari-
 mo. accus. poss. lib. 4. tit. 8.

e Fuerunt antiquitus concubinae quaedam
 temporales, quae inter Christianos fuerunt
 omnino prohibita, etiam si proles suscipien-
 da causa fuissent habite, ca. audite, 34. di-
 stinct. ca. concubinae, 32. q. 2. D. Augusti-
 nus. lib. 5. homiliarum, homil. 49. alia erat
 concubina alterius generis quas Iustinia-
 nus nouella 18. c. 5. ut est apud Iulianum
 antecessorem, comparat uxoribus, quae sine
 dotalium tabularum solemnitate ductae e-
 rant, de qua specie apud Gratianum, in c.
 omnibus seruis Dei, 3. §. si. 34. dist. Concu-
 bina itaque hic ea dicitur, quae cessantibus
 instrumentis dotalibus vnita est, & quae
 coniugali affectu adsciscitur, hancque con-
 iugem facit affectus, lex vero concubinam
 nominat. Et de hac dicitur in concilio To-
 letano 1. c. 17. ut refertur in ca. is qui non
 habet, 4. eadem, 34. dist. Is qui non habet
 uxorem & pro uxore concubinam ha-
 bet, a communione non repellatur ta-
 men ut vnus mulieris, aut vxoris, aut
 concubinae sit coniunctione contentus.
 D. Augustin. libr. de bono coniugali, in hoc
 concubinato licito, requirebat tria neces-
 saria. primum, ut utroque esset solutus, dein-
 de quod adesset fides mutua quod alteri non
 coniungerentur, neque a procreatione li-
 berorum abhorrerent. Tertio, ut in ea vi-
 ta coniunctione manendum sibi propone-
 rent, refertur in ca. solet, 32. qua. 2. Et v-
 bique D. Augustinus scribit, posse aliquo-
 modo in ista coniunctione dici inesse nu-
 ptias, & connubium. quamuis sic habitam
 non audeat appellare uxorem, quia non
 interuenerint instrumenta & alia, quae iu-
 re civili & canonico requirebantur, ut es-
 set legitima vxor, ut in c. aliter, c. nostrates
 30. q. 5. facit c. cum inhibitio, de clandest.
 despons. atque inter illegitime coniunctos nu-

merantur absque dotali titulo atque benedictione sacerdotali coniuncti, per Calixtum Papam epistola 2. ad episcopos Gallia, c. 4. ex qua sumtus. can. 4. consanguineorum, 3. q. 4. Requiritur & honestas iure communi, ut dos aliqua constituatur, putaruntque aliqui sine eo matrimonium non tenere. c. nullum, 30. q. 5. quaquam in rei veritate, si cetera, qua substantialia sunt matrimonii, adsint, sine dote & instrumentis esse possit. l. imperialis, 22. §. his autem, de nupt. C. leg. cum multa, de donatio. ante nupt. C. In dubio tamen, num vere contractum sit matrimonium, dicemus, non presumi matrimonium, si non interuenerint tabula dotales, aut alie solemnitates, maxime, quando coniuncti sint imparis conditionis, hocque modo intelligitur. dicitur. lex imperialis, §. imo. ita & intelligendi canones. ca. aliter, ca. nullum, & similes. clam enim contractum matrimonium non agnoscitur ab ecclesia, qua ignorat occulta, donec de illis ei fides fiat. facit caput quod nobis, qui matrimonium accusa. possunt. Si enim constaret de matrimonio, & quod se in virum & uxorem coniuncti mutuo acceperint, omisso solemnitate & tabularum dotalium non officit, quominus verum dicatur matrimonium, cum distinctionibus que traduntur, in caput. cum inhibito, de clandest. de sponsa. & concilio Tridentino, sessio. 24. de reformatione matrimon. cap. 1. facit l. in libera, de ritu nuptiarum. Pratermittam hic tractare, qua de concubinis docuerunt Iurisperiti, que late prosequor, lib. 10. Syntagm. ca. 19. Vnde si quis egeat, poterit accipere. Hoc tantum subiungam, prohibitum etiam iure civili fuisse omnium concubinatum, ut liquet ex nouella 91. prohibente ut concubinam villo modo habere non liceat, etiam ei, qui uxorem non habet, cum ei liceat uxorem habere, & sublata ita leges que permittebant, in titulis de concubinis. in Pan. & C. concubina enim cum vno peccare dicitur, ut meretrix cum pluribus, ut ait Balsamon. ad c. 26. episto-

A la Basili ad Amphylochium, vide & de prohibitione concubinitus Iulii Clarum, libr. 5. sentent. iuris, §. fornicatio, versic. & in primis. Atque in summa tenendum, matrimonium, de quo constiterit verbis idoneis inter idoneos contractum, verum esse & indissolubile, etiam si locorum solemnitates in nuptiis adhibende, vel scriptura, vel dos non interuenerint, ca. nostrates, §. si. ca. si quis, 30. qua. 5. & nouella 74. §. quoniam autem, & c. 1. de sponsalibus. Et sine instrumentis etiam iure civili contrahi matrimonium dicitur, in leg. si vicinis, 9. (iuncta exceptione. §. tamen in maioribus) l. si donationum, 22. l. neque sine nuptiis, 13. C. de nuptiis, leg. iubemus, 1. C. de repudiis, exceptio casu etiam authentice. sed nono iure, C. eod. tit. & aliis quibusdam casibus, in quibus dubitari olim poterat propter magnam imparitatem contrahentium, ut si senator scenicam mulierem, qua respuerit duxisset, l. imperialis, 23. §. itaque cum iustum, & §. si vero ante, Cod. de nuptiis, aut si idem senator duxisset libertinam, §. ceterum, §. si quis libertinam, nouella 78. secuta tamen emendatio nouella, 74.

F Et tunc ratum, & omnino indissolubile dicitur, cap. 2. capit. ex publico, 7. ubi videnda gloss. fin. de conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 32. Sine coniunctione tamen, quod pertinet ad essentiam matrimonii, perfectum esse matrimonium docet Gratianus, 27. q. 2. in princip. & §. si. cum can. seq. usque ad §. cum ergo, & in can. sufficit, can. beata Maria. §. consensus, can. omnis, can. cum iniuriatur, consentiunt & iura civilia, leg. 15. de condit. & demonstra. l. 6. & seq. de ritu nuptia. Verum omnino perfectum & consummatum esse matrimonium cum commixtio corporalis intercesserit, docet idem Gratianus in eadem 27. questio. 2. in ca. non est dubium, ca. cum societatis, ca. quod autem, ca. in omni, can. quia propter, ca. si quis desponsata, c. institutum, ca. poterit, cum sequentibus.

g Hic

CAPVT VII.

g Hic intellige metum, qui cadere possit in A

constantem virum, ca. veniens, 2. ca. consultationis, 28. de sponsalibus, in quo ad sit mortis periculum, vel corporis cruciatus, ut notatur in l. interpositas, C. de transact. l. metum autem, de his, quae vi metusve causa sunt. cap. cum dilecti, cap. perlatum, eod. tit. apud Gregor. can. Lotharius, 31. quast. 2. libera enim tam debent esse matrimonia, ut neque metu poena pecuniaria constringi possint, & ab omni coactione se-

h cap. ad id quod, 21. de sponsalib. c. in super, qui matrimo. accusa. possunt, vide Oldradum. conf. 36.

i ca. non oportet, 8. ca. non licet, 9. ca. nec uxorem, 11. 33. qu. 4. ex Laodicensi concilio, 52. ex concilio Martini Bracharen. c. 48. ex responsis Nicolai Papae ad consulta Bulgarorum, c. 48.

k ca. non oportet, 10. 33. 9. 4. ex concilio Ilerdensi. Idem in concilio Solegust. cap. 3. tractatur in 4. libro sentent. dist. 32. Hebdomada tres ante natiuitatem, D. Ioannis incipiunt vtilit. rogationum. gloss. in d. cap. non oportet, 33. quast. 4. & hoc est explicatum expresse in c. capellanus, ca. 4. de feriis & dila. lib. 2. tit. 9. Nunc ex concilio Tridentino permittitur presbyteris dare benedictiones matrimoniales idoneis personis petentibus omnibus anni temporibus, excepto a primo die aduentus Domini usque ad Epiphaniam, & a die Cinerum, usque ad octauas Pascha inclusive. Vide concilium Tridentinum sessio. 24. de sacramento matrimonii, ca. 11. & de reformatione matrimonii, ca. 10. & in concilio E

l in dict. cap. capellanus, 4. de feriis vide de hoc quod postremo loco sancierit concilium Tridentinum Sessio. 24. de reformatione matrimonii, c. 1.

1 Qui possint contrahere matrimonium, & qui non.

2 Quibus interdictum ex prohibitione temporalis impedimenti.

3 De incestuosis.

4 Homicidis uxoris.

5 Raptoribus sponsa alterius.

6 De procurantibus baptizare patrē filium.

7 De homicidis presbyterorum.

8 De cognoscentibus moniales.

9 De contrahentibus contra interdictū Ecclesia.

Matrimonium cōtrahere omnes possunt, qui expresse non prohibentur: prohibitorium namq; edictum est de matrimonio contrahendo, ut quicumque non prohibeantur, per consequentiam admittantur, a masculi quidem puberes, foeminae viripotentes, b dummodo sint mentis compotes, ut cōsentire possint sponte, si quidem furiosi furiosaeue, a matrimonio arcentur. c

Veruntamen † considerandum hic est, aliquib. Interdū interdici matrimonium, quod tamen si de facto contractum fuerit, non sit irritum: aliis autē ita prohibitum, ut si de facto contraxerint non obstante impedimento, separatio fiat, tāquam nullo existente, d de singulis exempla proferamus. Et primum de matrimonio cōtracto contra prohibitionē, quod tamen est indissolubile contractum, cui imponitur tamē poenitentia ex eo, quod temere contra interdictum contractū fuerit, ut si tempore feriarum, quibus cōtrahere vetitum est, publice contrahatur, e aut post interdictum aliud ecclesiae vel iudicis, non inuenito alio impedimento tamen. f

Item priuignus † qui cum priuigna seu filiastra, ut dicunt sua, scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum matrimonii petere, nec filiam vnquam habere potest in vxorē, nec mortua vxore alteri vilo vnquam tempore coniungi potest matrimo-

Ppp

- impedimēto propositi & accusationis sponsaliorum: at contractum, si causa impedimenti non probetur, restituitur, facta poenitentia transgressionis interdicti.
- g** cap. 1. & 2. c. ex literis, de eo qui cognouit consanguineam uxoris suae. libr. 4. in ul. 3. cap. qui dormierit, 3. 2. quast. 7. idemque in alio incestu. can. si quis cum duabus, penult. 3. 4. 9. 2.
- h** ca. transmissa nobis, 4. de eo qui cognouit consanguineam uxoris suae, & dispensatur interdum cum incestuosus iuuenibus, ut possint contrahere, cap. in adolescentia, 33. 9. 2.
- i** c. interfectores, 5. & c. admonere, 8. 3. 9. 7.
- k** d. ca. interfectores, & can. in adolescentia, 14. eadem, 3. 1. 9. 2.
- l** ca. statutū, 3. 4. 2. 7. 9. 2. refertur ex concilio Toletano & existat ex concilio Rhemenfi, Troiseiano, & libr. 1. capitularium Caroli Magni, capitulari, 105. & lib. 7. ca. 83. & libr. 1. legum Longobardicarum, titul. de raptu mulierum, l. 92.
- m** c. fin. de raptorib. lib. 5. tit. 17.
- n** ca. dictum, & ca. de eo quod interrogastis, ca. 5. 3. o. qu. 1. ex concilio Moguntinensi, can. 10.
- o** c. si vir vel mulier, 2. de cognatio. spiritua. libr. 4. tit. 12. ubi si mulier vel vir scien-
D ter filium suum de sacro fonte suscepit, siue ex ignorantia siue ex malitia, non sunt coniuges, ideo ab inuicem separandi, multo magis si ex causa necessitatis, nam & hic maxime excusabuntur nullo alio ad baptisandum existente.
- p** c. 2. de poenit. & remis. lib. 5. decret. tit. 38. ca. qui presbyterum, 17. qua. 4. ex concilio Moguntino, sub Rabano, ca. 24.
- q** glo. in d. c. si de poeniten.
- r** cap. 1. 5. hi ergo, 27. 9. 1. & sibi est poena attentantis sacras virgines priuari spe matrimonii contrahendi, cui adde alias acerbiores. in ca. virginibus, 14. & aliis similibus eiusdem, 25. 9. 1. adiunge ultimū supplicium ex legibus. in c. 7. si quis non ducam, 36. 9. 2. in l. si quis non dicam, 5. de episcop.
- A** & cler. in C. Injustitia. & in C. Theodosiano. lib. 9. tit. 25. l. 2. & in libr. 7. historia Tripartita, c. 4. ubi huius legis origo & causa recensetur, dispensauit tamē Caesarius 3. Sum. Pontif. cum Constantia filia Rogerii regis Sicilia quam eductam ex monasterio Panor. coniunxit matrimonio Henrico 6. Frederici Enobarbi filio, eique regnū Siciliae in dotē dedit. Platin. in Caesari. notat gloss. in d. c. hi ergo, ad verbum, coniugali, 27. 9. 1.
- B** c. de his, 12. & c. antiqui, fin. 33. 9. 2.
- v** c. cum in apostolica, 18. de sponsalib.
- x** c. literas, c. accessit, de desponsa. impub. infans dicitur, qui fieri seu loqui non potest, vel puer infra septennium, l. si infanti, C. de iure deliberandi, si tamen impubes hanc aetatem excessit, & mixtionem corporalem praesumatur expertus, valet matrimonium, c. iuuenis, de sponsalib. c. 1. c. non est, 30. 9. 2. Et septennem etiam puellam cognitam tradit. c. fraternitati, 7. de eo, qui cognouit consanguineam uxoris suae, vide cap. duo pueri, de despons. impuber. c. continebatur, de sponsalib. vide qua nos diximus, libr. 8. Syntagm. iuris, c. 7.

CAPVT VIII.

D 1 De aliis prohibitionibus contrahendi matrimonium perpetuis.

2 Ex parte matrimonii.

ET praedictorum quidē casuum† contrahendi matrimonii prohibitiones, temporales sunt, de aliis nūc agamus, quae habent perpetuam prohibitionem, & interdicunt matrimonium contrahi, & contractum de facto dissolunt, impedimenta autem ipsa, vel ex parte rei, nempe matrimonii, vel ex causa personarum, vel ex causa eorum, quae fiunt acciduntve in contrahendo oriuntur.

Ex parte itaq; matrimonii dabimus exempla, dehinc de reliquis. Et primum, si quis habens coniugem viuente in alterius transferit nuptias, secundum matrimonium, constante primo valere non potest

sed de facto contractum dissoluitur. *a* Et A proinde, quæ maritum habet absentem, non potest cum alio contrahere, quando-
cunque annorum numero absit, & donec certum nuntiū de morte eius acceperit. *b*
Nam matrimonium duorum tātum, non plurium coniunctio. *c* Sponsam quoque consanguinei, maxime si est nubilus vel nubilus ætati proxima, nemo consanguineorum matrimonio sibi potest copulare, *d*
propter honestatem ecclesiæ, *e* quæ dissoluit huiusmodi matrimonium propter publicæ honestatis impedimentum. *f* Sic ex sponsalibus puris & certis, etiam si affinitatis, consanguinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quavis ratione sint nulla, alio modo tamen, quam ex ratione consensus, oritur efficax impedimentum ad impedienda & dirimenda sequentia sponsalia vel matrimonia, non autem pertinet impedimentum publicæ honestatis ad dirimenda præcedentia. *g* Ex conditione quoque illicita contra substantiam matrimonii, impeditur matrimonium, *h* aliæ autem appositæ nisi impleantur, faciunt per se, ut matrimonium nō censeatur contractum, nisi a conditionibus postea per superuenientem consensum purum, aut copulam carnalem, recedatur. *i* Si libertas etiam non sit in matrimonio, sed adfit metus & coactio, res matrimonii deficere videtur, nempe cōsensus. Quare tunc de facto contractū dirimitur, nisi post vim aut metum reconcilietur amicitia, & ex coacta fiat spontanea voluntas. *k*

S C H O L I A.

- a* toto titulo. de sponsa. duorum.
b ca. in presentia, 19. de sponsalibus. capit. 2. de secundis nupt. cap. 1. & sequen. 34. quaestio. 2. an h. hodie, de repud. quibus corriguntur leges contraria, ut leg. uxores, de diuortis, sicque & illud emendatur, in §. quod ante, siue c. 11. ut liceat matri & auia, nonella 117. emendatur & nonella, 22. de nupt. cap. 14. exstat & nonella Leo-

*n*is 33. ne captiuorum uxoribus aliis nubere liceat.

c ut supra dictum est.

d Vide fuse. c. sponsam, 8. de sponsalibus.

e c. iuuenis, 3. dist. tit. de sponsalibus.

f c. literas, 4. & cap. accessit, 5. de desponsat. impub. semper enim in coniunctionibus, non solum quod liceat considerandum est, sed quod honestum sit, l. semper in coniunctionibus, de ritu nuptiarum, lib. 23. P. tit. 2. & l. 197. de reg. iur.

g Sunt hac verba. c. unici, de sponsalibus & matrimo. in Sext. ubi in §. ille vero, dicitur publicæ honestatis iustitiam non oriri ex sponsalibus conditionalibus, ante conditionis euentum. dicitur & in d. c. literas, & c. accessit, de desponsat. impub. ex sponsalibus contractis cum minore septem annorum, non traducta, non oriri etiam publicæ honestatis impedimentum. De hoc porro impedimento honestatis, & quid sit & unde oriatur, vide D. Thomam in questionibus additis ad 3. partem. q. 55. artic. 4. & Doctores ecclesiasticos, ad 4. librum sententiarum, dist. in c. 41. vide concilium Tridentinum sessione 24. vide cap. ad audientiam, 4. de sponsa.

h ut in c. 1. & si. de condi. appof.

i c. de illis, capit. super eo, ca. per tuas, de conditio. appofit.

D *k* c. gemma, c. cum locum, c. ad id, de sponsalibus. can. aliter, 10. quaest. 5. quamuis agatur de filiabus aut filiis, in potestate paterna positus. l. nec filium. l. nec ab initio, in 2. C. de nup. l. si cogitur, l. si patre, de ritu nuptia. P. metus autem talis adesse debet in viris eo pretexto a matrimonio discedentibus, qui cadat in constantem virum, capit. veniens, in 2. de sponsalibus. l. metum autem, quod met. caus. P. alioquum vani timoris, nulla est excusatio. l. vani, de regul. iur. & ex metu tantum iusto datur actio ad nullitatem, l. 1. quod met. caus. in P. leg. interpositas, C. de transact. Mediocris tamen vis & metus sufficiunt pro annullando actu coactio mulieris, iuxta enim qualitatem

ratem personarū res metiri & exaudire debemus, l. plenū, §. equitū, de usu & habitatio. l. i. de his, quæ vi metusve causæ sūt. Inter metus legitimos ponitur, q. hodie quidam domini iuridici §. principes aut reges, eo imperio vtantur, ne subditi illorum, nisi illis consultis filias suas matrimonio elocare audeant, sicque adimunt liberam nubendi & contrahendi facultatem, collocantes eas inuitas, inuitisque parentibus, cum famulis suis vel aliis ad arbitrium. **B** Cui tamen malo obuium est per concilium Tridentinum, quod & principum talem auctoritatem censura compefcuit ecclesiastica. Prohibuerunt & Cæsares in l. vnic. si quacunq; prædictus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum iurisdictioni suæ aspirare tentauerint nuptias, lib. 5. C. tit. 7. & l. i. si nuptia ex rescripto petantur. lib. 5. C. tit. 8.

CAPVT IX.

- 1 De impedimentis matrimonii seu nuptiarum ex parte status vel qualitatis personarum.
 - 2 Et ratione cognationis spiritualis.
- I**mpedimentum, † quod matrimonium etiam contractum de facto, dirimit, ex parte personarum aliquando oritur, veluti ex impotentia immedicabili cōiunctionis, quæ præcesserit contractum matrimonii, ignorante altero ex cōiugibus, qui potest conquiri, & petere dissolutionem, vt alteri iungatur, si velit, non autem si nolit, nec cogitur. **a** Clericis in minoribus ordinibus constitutis, matrimonium non vetatur, at sacerdotibus, diaconis, subdiaconis, interdictum, ratione sacrorum ordinum, & per illos de facto contractum, dirimitur. **b** Impedit & votū solemne castitatis præcedens matrimonium sequi, & contractum dirimit, non solemne autem, contrahi prohibet, tamen si postea cōtractum sit, non dirimit. **c**
- 2 Dissoluit † & impedit matrimonium contractum, cognatio inter certas perso-

nas, siue spiritualis, siue legalis, siue naturalis. **d** Cognatio spiritualis, est proximitas spiritualis, **e** cōtracta aut per catechismum, aut per baptismum, aut per confirmationem. Verum non tam arcta illa, quæ per catechismum oritur, quam quæ ex aliis, ideo quamuis per catechismū matrimonium contrahendum impediatur, tamen contractum non dissoluitur. **f** Ratione porro baptismi regula constituitur generalis, vt a primo pabulo salis, & ingressu ecclesiæ, primoq; spiritus sancti dono, vsque ad confirmationē sancti spiritus per christina, nullus Christianus commatrem suam in vxorem accipere debeat. **g** Contrahitur cognatio spiritualis inter patrem & matrem baptizati, & leuantem seu tenentem, **h** quæ efficax est ad prohibendum, & postea ad dissoluendum subsequens matrimonium. **i** Item inter leuatam & filios leuantium, **k** inter baptizatos, & baptizantes, inter baptizatos & filios filiaſve baptizantis presbyteri, **m** nascitur similis cognatio spiritualis, quæ postea contractum matrimonium inter easdem personas dirimit. **n** Similiter inter baptizatum & coniugem prius cognitam baptizantis, inter baptizantem, & patrem aut matrem baptizati; **o** filii etiam duorum compatrum, per quorum alterum ventum est ad compaternitatem non contrahunt, **p** si tamē per neutrum eorum peruentum fuerit ad cōpaternitatem, recte contrahunt, nisi consuetudo sit contraria, quæ non seruata, possit habere scandalum. **q** Relictam compatris vxoris suæ nemo etiam ducere potest, nec duas commatres. **r** Si quis autem fortuito casu filiam commatris suæ vxorem acceperit, non cogitur eam dimittere. **s** Eodem modo dicemus matrimonium interdictum esse, atque contractum de facto dirimi inter confirmatum & tenentem in confirmatione, inter confirmatum & patrem aut matrem tenentis in confirmatione, inter coniugem tenentis in confirmatione & confirmatum, inter filios in

confirmatione tenentis & confirmatum A
inter confirmantem & tenentem, inter fi-
lios confirmantis & confirmatam, inter
patrem & matrem confirmati & confir-
mantem. Nam in summa ex confirmatio-
ne seu frontis chrismatione spiritualis co-
gnatio iisdem modis contrahitur, quibus
in baptismo, matrimonia similiter impe-
diens contrahi & dirimens contracta. t
Ex collatione vero seu exhibitione alio-
rum sacramentorum, cognatio spiritualis B
non oritur, quæ matrimonium impediatur,
vel dissoluatur. u

S C H O L I A.

a Puta si frigidus vel maleficiatus sit vir,
aut mulier tam arcta, ut nulli virum ad-
mittere possit, talesque sint perpetuo, iuxta
ea qua traduntur in c. 1. & 2. & sequen-
tibus de frigid. & malefic. lib. 4. tit. 15. can.
1. & 2. 3. 9. 1. impedimentum coeundi, C
est vel naturale, vel accidentale, & in utro-
que considerandum est, antequam solua-
tur matrimonium, ut probetur. probatio
autem illa, vel ex aspectu corporis statim
liquere potest, aut non, si potest, statim fit
dissolutio, nullo alio expectato tempore, si
non potest, expectatur triennium in coniu-
ntione, ut sciatur num tolli possit impedi-
mentum aliquo modo aut remedio. c. 1. c.
fraternitatis. c. laudabilis. & c. si. de frigid. D
& malefi. §. per occasione, de nup. in auth.
nouell. 2. c. 6. l. in causis, 10. & auth. sed
hodie, C. de nupt. Atque in nouell. 117. ut
liceat matri & auia, c. 12. seu §. Prædictis
itaque causis dicitur, matrimonium posse
sine pena dissolui, eorum qui non potuerunt
ab initio nuptiarum misceri suis uxori-
bus, & qua per naturam concessa sunt vi-
ris, agere. Fæmina etiam tam arcta esse po-
test, ut mulier non possit fieri, l. quaritur, E
lib. 21. P. tit. 1. Si quis tamen sciuerit im-
pedimentum, antequam nuptias contrabe-
ret, & nihilominus contraxerit, non potest
petere solutionem coniugii, ca. consultatio-

ni, 4. de frigid. & malefic. quemadmodum
nec ob eadem impedimentum a frigiditatis, &
malefici, matrimonium, si postquam con-
iuges cõenerint & se cognouerint, illa su-
peruenerint, dissolui non potest. glossa. 1. in
cap. ex lueris, de frigid. & maleficia. can.
hi qui matrimonium, 32. questio. 7. vide
qua latius de his diximus, libr. 9. Syntag.
iuris. ca. 13. num. 61. & 7. Conuenit exi-
mia decisio nouell. Leonis 68. de pena Eu-
nuchorum si uxores ducant. Tuentur &
Doctores, ad cap. quod sedem, de frigid. &
maleficia. quod spado ex utroque testiculo
non potest contrahere, alii tamen aliter di-
cunt in eo qui virgam erigit, vide Ange-
lum Clauas, in summa in verbo matrimo-
nium, impedimento. 16. num. 11. vide et-
iam de materia frigiditatis & malefici,
in matrimonio impediendo, & dissoluen-
do, Magistrum sententiarum, libr. 4. tit.
32. & ibidem sacros interpretes, maxime
Ciuum Thomam, quest. 1.

b c. vnic. de voto. in Sext. c. 1. & 2. qui cle-
ricus vel uouent. matrimonium contrahere
possunt. libr. 4. tit. 6. ca. feriatim, cau. eru-
bescant, ca. placuit, 2. dist. can. 1. & 2. can.
diaconi, ca. quando, 28. dist. in ca. diaconi,
27. dist. cum similib. clericis in minoribus
tantum ordinibus constitutis, uxorem duc-
cere licet, nisi aut voto, aut professione re-
ligionis impediatur. dist. can. feriatim, &
in can. Apostolor. 25. At de prohibitione
contrahendi matrimonium constitutis in
maioribus ordinibus facta, tractat. in 4.
sententiarum dist. 37. & ibid. per interpretes
scholasticos, maxime per D. Thomam, in
questionibus additis ad 3. part. 9. §. 3. art.
3. Exstat & nouella Leonis 79. de pena
sacerdotis, diaconi aut subdiaconi, si post
assumptum ordinem mulieri contugatur ma-
trimonio, non tamen irritat matrimonium,
sed priuat huiusmodi ab omni clericali or-
dine & ministerio. Melius ius pontificum
hoc matrimonium nullum facit, & de facto
contractum dirimit. Quare & illa nouella
corrigitur, & alia Iulianiani 6. c. 5. versic.
si autem

si autem aliquis presbyter, qui retento ma-
 trimonio iuramentum tantum & profanum
 reddebat sacerdotem, vel diaconum, vel
 subdiaconum, si duxissent uxores. Vido quae
 diximus supra, lib. 1. tit. 12. in sacramento
 matrimonii. Quae tamē de iure ecclesiae oc-
 cidentalis potissimum dicta intelligimus, non
 de iure orientalis, quo permissum est etiam
 sacerdotibus habere seu retinere virgines u-
 xores, can. quoniam in Romani, & c. fi. 3. 1.
 dist. quod alibi explicamus. Apud nos qui B
 in sacri constituti sunt ordinibus si mat-
 rimonium contrahant suspecti sunt de here-
 si, ut ait Simanchas, lib. catholicarum in-
 stitutio. tit. 40. de matrimonio, & quem-
 admodum, qui habet uxorem retenta uxore
 fieri non potest sacerdos, ca. assumi, 28. di-
 stinct. sic qui sacerdotium iam adeptus est,
 non potest postea uxorem ducere. ca. pres-
 byteros, 27. dist. 1. can. quoniam, 28. dist. in.
 vide Tiraquell. in legibus connubialibus, C
 l. 15. numer. 27. & de pena sacerdotis du-
 centis uxorem, vide canon. presbyter, 28.
 distinct.

c ca. meminimus, 3. cap. consuluit, 4. cap.
 rursus, 6. qui cleric. vel uouen. matrimon.
 contrahere poss. lib. 4. tit. 6. Tractat. de hoc
 Magister sententiarum, lib. 4. distinct. 7.
 & 37. & ibidem sacri interpretes, maxi-
 me D. Thomas, in questionibus additis, in
 tertiam partem, questio. 13. artid. 1. & 2. D
 Solemne porro & efficax votum quoad di-
 rimendum matrimonium dicitur per sus-
 ceptionem sacri ordinis seu maiorum or-
 dinum, aut per professionem aliquam ex-
 pressam aut tacitam factam de regula ali-
 quareligionū approbatarū, c. vnic. de voto
 in Sex. Sic monachos monachasq. professas
 coniungi non posse matrimonio sed separari,
 peniq. affici docetur in tota 27. q. 1. nisi
 forsan fuerit facta professio coacte, can. vi-
 duas, ca. 27. q. 1. legimus autem ex dispen-
 satione Benedicti 8. summi Pontificis, Ca-
 zimirum Cluniacensem Monachū atq.
 Diaconum, rogati ea de re a Polonis anno
 Domini 1041. absolutum a religione &

coronatum regem, & matrimonium con-
 traxisse, huius tamē dispensationis gratia,
 inunctum equitibus Polonis, ut in diebus
 solemnibus, fasciam lineam candidam in-
 star stola, qua sacerdotes & Diaconi ut-
 untur, de collo suspensam gerant, plebeis
 aut, ut de singulis capitibus, quotannis ob-
 olum unum in lucernam perpetuo in eade
 Diui Petri arsuram pendant, quod etiam
 S. Petri munus dicitur. Omnibus deniq.
 Polonis, ut rotundam morem monacho-
 rum tonsuram capillorum utantur, nec in-
 fra auriculas ritu barbarico quisquā o-
 mnino comam promittat, ut scribit Mat-
 thias Mechoiensis, lib. 2. Chronicorū Po-
 lonicorum, c. 13. Narrat etiā Guillelmus
 Neubrigenfis, lib. 2. rerum Anglicarum,
 c. 10. sub Henrico 2. rege Anglorū, qui so-
 lium adeptus anno 1114. illustrem regem
 Aragonū, cum haberet liberos, unū Chri-
 sto in monachū consecrasset. mortuus autem
 liberis, qui successuri sperabantur, nepoti-
 bus contendentibus post eius mortem de re-
 gno, ab optimatibus & populo filium hunc
 extraxisse post mortem patris violenter
 de claustris, & sublimasse in regem, & ad
 procreandos liberos coegisse uxorem ducere,
 necessitatis obitu exchisantes excessum,
 eique natam fuisse vnicam filiam, ad cuius
 annos nobiles regnum administravit, de
 hinc vero eā desponsasse filio Comitis Bar-
 cinonēsis optimo viro, & cesso regno refert
 in monasterium rediisse. Simile refert Ro-
 doricus Toletanus, lib. 6. rerum Hispani-
 carum, ca. 2. de Ranimiro Petri Arago-
 nensium regis fratre, monacho & sacerdo-
 te, & quod mortuo fratre, a magnatibus
 apud Oream in regni solio collocatus, foro-
 rem comitis Pictauiensis in uxorem duxe-
 rit, & suscepta filia Petrona, quae dicta fuit
 Vrraca, quae ubi facta nubilis, nupta Rai-
 mundo Barcinonēsi comiti, statim rex
 monach' fuerit monasterio suo restitutus.
 d Cognati ex eo dici putantur, quod quasi u-
 na communiterue nati sint, aut ab eodem
 progenitore orti. leg. 4. §. 1. de gradibus.

cogna. libr. 38. P. tit. 10. l. 1. §. 1. unde cogna. Pand. eod. l. br. 38. tit. 8. *ovv, wüs*, vocant Græci, Iurisconsultus, 10. §. nomen cognationis, de gradibus affinita. *Ita cognatio erit propinquitas personarum, quam vulgo vocant attinentiam. Cognationis porro substantia, bifariam apud Romanos intelligitur, nam quaedam cognationes iure civili, quaedam naturali connectuntur, nonnunquam utroque iure, & civili & naturali concurrentes, copulantur. Et quidem naturalis cognatio per se sine civili cognatione intelligitur, qua per feminam etiam descendit, qua vulgo liberos peperit. Civilis autem per se, qua etiam legitima dicitur sine iure naturali cognatio, consistit per adoptionem, utroque vero iure cognatio ex istis nuptiis contractis oritur. Sed naturalis tamen cognatio, ipso eo nomine vocatur, civilis vero cognatio, licet ipsa quoque per se plenissime hoc nomine appellatur, proprie tamen agnatio appellatur, qua per mares contingit. Ita Modestinus distinguit in l. non facile, 4. de gradibus affin. Sustulit vero in successione Iustinianus agnatorum & cognatorum differentiam, novell. 118 de heredib. ab intesta, venientibus, §. nullam vero volumus, seu cap. 4. Ceterum cognatio qua civilis tantum dicitur iure civili, dicitur in iure pontificio cognatio legalis, titulo de cognatio. legalis. lib. 4. tit. 2. quia ex lege pendet, & est quaedam ficta propinquitas ad similitudinem naturæ, per quam quis efficitur filius vel nepos, vel similis aliis aliquibus naturali vinculo sanguinis coniunctis, non tamen omnibus, l. 4. §. in adoptione, & l. si filium naturalem, de gradibus affinita. l. qui in adoptionem, 25. l. 1. l. adoptio, 16. de adopt. in P. lib. 1. tit. 7. l. 2. C. eod. tit. lib. 8. tit. 48. §. minorem, cum 2. sequentibus. eod. tit. apud Iustin. duplexque constituebatur adoptio. una eorum qui in aliena essent potestate, alia qua arrogatio dicta, eorum qui sui iuris erant, l. 1. §. si. de adopt. P. Quemadmodum autem lege civili, cognatio legalis*

A ad imitationem naturalis recepta fuit, sic in lege divina & pontificia adoptio & cognatio spiritualis, admissa, quando regeneratio fit hominis in baptismo & renascitur Deo ex aqua & spiritu sancto, 1. Ioannis cap. 4. in baptismo precedit catechismus, sequitur baptisma, & hoc confirmatio. Preparatur baptisma in catechismo, stabilitur rursum gratia regenerationis in confirmatione, quam obrem in his tribus contrahitur cognatio spiritualis. Sed non omnes ista cognationes spirituales impediunt & dirimunt contractum matrimonium, ut mox dicemus. Catechismus est instructio fidei, qua fit baptizando ante baptismum in adultis maxime, & capacibus cognitionis, conuersis ad fidem, cap. ante baptismum, 14. & seq. ante 20. de consecr. dist. 4. hodie inter Christianos, quia omni tempore recens nati infantes baptizantur, fit infantium catechismus ante fores ecclesie, respondentibus pro illis anodochis seu fidei forsibus seu patrimis & matrimis, vel clerico presbyteri baptizantis, ut notat etiam Panor. ad Rubricam. de cogn. spir.

e ca. ita diligenter, 30. q. 3.

f expresse. in c. contracto, 5. de cognat. spirit. c. 2. eod. tit. in Sex. est que gloss. in dist. ca. contracto singularis & notanda, cum qua & videndi scholastici Theologi in 4. libr. sententiar. distin. 42. maxime ibi D. Thomas & Sotus, quæst. 1. artic. 2. vide & gloss. latam in ca. pervenit, 1. ad verbum populo, 30. quæstio. 1. In quibus & docetur, non contrahi compaternitatem ex his, que procedunt baptismum.

g cap. 1. 30. quæst. 1.

h Patrimus, matrimave, ut vulgo dicitur, est, qui quæque leuare & suscipit ex sacro fonte baptizatum, cap. veniens, de cognat. spiritu. dicuntur enim isti quandoque hoc agentes leuare aut suscipere baptizatum, aliquando tenere, ut c. contracto, eod. aliquando propriis manibus suscipere, ca. de his, ca. ad limina, 30. quæ. 1. unde quidam colligunt hoc munus esse actum personalem, &

lem, & non posse aliquem per procurato-
rem fieri patrimonium aut matrimonium, quod
tamen non obtinere sed contrarium recipi
ostendit supra lib. 1. tit. 7. de baptismo, ca. 7.
in gloss.

i c. veniens, 6. de cog. spir. c. 1. eod. tit. in Sex.
dico autem postea contractum, nam si ante
illam cognationem spiritualem fuisset
contractum, non dissolveretur ex illa su-
perueniente cognatione. c. si vir. 2. de cog.
spir. c. ad limina, 30. q. 1. vide concilium B
Tridentinum, sess. 24. de reformatione ma-
trimonii, ca. 2. quanquam aliquando olim
separatio concubitus coniugum, ob id in-
dicta fuerit. ca. 1. 30. q. 1. quod postea fuit
reformatum, ca. nosse, 3. ca. dictum, 4. ca.
30. quest. 1.

k c. 1. de cognatio. spirit. in Sext.

l d. c. 1. de cogna. spirit. in Sext.

m nihil enim prohibet, quominus qui virgi-
nem uxorem duxerit, & ex ea susceperit C
liberos, viduus factus ad presbyteratum
promoveatur tota 26. distinct. cum simili-
bus ibi notatis, 1. ad Timot. 3. & ad Ti-
tium. ca. 1.

n cap. ex literis, 8. de cogna. spiritua. vide ca.
1. eod. tit. in Sext. & D. Thomam, in 4.
sententiarum distin. 4. 2. q. 1. art. 2. & Du-
randum ad dict. q. 1.

o dict. cap. 1. de cognatio. spiritua. in Sext. c.
Martinus, 4. eod. tit. apud Gregorium. D
vide ca. si quis cum matre, 17. 33. qu. 2. ca.
veniens, 6. de cogna. spiritua.

p c. tua nos, 7. de cogna. spiritua.

q c. 1. & c. super. eo. 3. de cogna. spiritua. ca.
super quibus. 10. q. 3. per quem corrigitur
c. post susceptum, eadem, 30. q. 3.

r Tractatur. in c. 1. 2. 3. 30. q. 4.

s ca. pen. §. si. & ca. si. 10. q. 3. ex concilio Tri-
burienfi, c. 48. & notat gloss. ad d. §. si. idem E
esse si ex proposito.

t c. 1. §. ex confirmatione, de cogna. spiritua.
in Sexto.

v c. fin. §. si. de cogna. spiritua. in Sexto. At
quamvis hac cognatio non aliunde nasca-
tur quam ex superioribus, tamen quod

perinet ad alia, filia spiritalis etiam effici-
tur ex sacramento penitentia, & coniu-
ctio sacerdotis cum filia spiritali quam
sacramento confessionis sibi adoptavit, ut
adulterium, & gravissimis poenis punitur,
in ca. ad limina, §. si. cum duobus sequen-
tibus, 30. q. 1.

C A P. X.

De cognatione legali seu civili in matrimo-
niis observanda.

I N cognatione legali, si qua mihi soror
per adoptionem esse coeperit, quamdiu
durat adoptio, inter me & ipsam nuptia
consistere nequeunt. a Quin etiam nefas
existimatur, eam quoque uxorem ducere,
quæ per adoptionem filia nepuise esse coe-
perit, in tantum ut quamvis per emanci-
pationem adoptio dissoluta sit, idem ius
remaneat. b Monent c & alia iura civilia
plura de impedimentis nuptiarum ex cau-
sa adoptionis, quæ hodie vix in usu esse
possint.

S C H O L I A.

a c. unico, de cognatio. legali, libr. 4. tit. 12. c.
per adoptionem, ca. ita diligere, §. 1. 30. q.
3. perpetua itaque non est hæc prohibitio,
sed quamdiu durat adoptio siquidem ali-
cubi hoc iure utantur, ut & in §. sed et si
qua, de nupt. apud Iustinia. l. per adoptio-
nem, 17. l. si quis, 60. §. quid ergo si adopti-
uus, de ritu nuptia. P. nisi forsitan soluta ad-
optione remaneat aliud adhuc vinculum
proximitatis, adhibens matrimonium. Nam
& adoptio fiebat quoque eorum, qui nobis
erant sanguine coniuncti, l. cum in adopti-
uis, C. de adoptio. ita impedimento sublato
temporali, remaneret perpetuum, vide et-
iam de hoc magistrum sententiarum, libr.
4. dist. 42. & ibi D. Thomam, q. 2. art. 1. 2.
3. & Durandum ibidem, q. 1. Ceterum
adoptiva sororis filiam, licitum erat ducere,
quia eius filia non est cognata, quum
nemo fiat avunculus per adoptionem, & c.
ut ait Vlpia. in l. si qua mihi, 12. §. adopti-
va, de ritu nupt. P.

- b *dict. ca. ita diligere, 30. q. 3. l. quin etiam, A*
 55. §. 2. *de rit. nup. P. l. qui in adoptionem,*
 23. §. *fin. de adoptio. addit l. adoptivus, 14.*
de ritu nupt adoptivum filium si emanci-
petur, eam que patris adoptivi vxor fuit
ducere non posse, quia nouerca locum ha-
beat, item quod si quis filium adoptauerit,
nec vxore eius qui nurus loco est, nec post
emancipationem ducere posse.
 c *vt in l. per adoptionem, 17. §. fi. l. si qua, 12.*
de ritu. nupt. P.

CAPVT XI.

De cognatione naturali, & impedimentis
matrimonii ex ea.

- 1 *Consanguinitatis propagatio, dua linea.*
- 2 *Affines qui.*
- 3 *Prohibitio matrimonii inter consanguineos & affines.*
- 4 *Gradus proximitatis prohibiti.*
- 5 *Affinitas nascitur ex illicito coitu, & quando dissoluat matrimonium.*
- 6 *Incestuosi concubitus.*

Cognatio † naturalis consanguinitatis vel affinitatis habet rationem. Consanguinitatem facit propagatio plurium personarum ab vno communi stipite, eo quod de communi sanguine descendant, quarum duo sunt ordines. Vnus eorum, qui sunt in recta linea, quæ diuiditur in ascendentes & descendentes, ab vno medio, cuius ascendentes pater mater, auus auia, abauus abauia, & superiores, vt eiusdem medii descendentes, filius filia, nepos neptisve ex filio filiave, & eorum inferiores. Alius ordo eorum est, qui sunt in transversali vel obliqua linea, qui dicuntur collaterales, vt fratres fratrum filii, & eorum posterii agnati & cognati. *a*

Affines vero sunt, † a quibus & dicta affinitas, viri & vxoris cognati: ideo ita dicti, quod duæ cognationes, quæ inter se diuersæ sunt, nempe viri & vxoris, per nuptias copulætur, & altera ad alterius finem accedit, nam causa coniungendæ affinitatis sic ex nuptiis. *b*

Circa hæc cognationem † matrimonii coniungendi prohibitio fuit, vt nulli in vtroque sexu permittatur ex propinquitate, sui sanguinis vel vxoris vsque ad septimum gradum generis vxorem ducere, vel cum incesti macula copulari præter ea, vt quemadmodum nulli licet Christiano de consanguinitate sua, sic neque de consanguinitate vxoris suæ vxorem ducere, propter carnis vnitatem, *c* gradus etiam aliter quam nunc prohibitionis aliquando obseruari. *d*

Sed hodie placuit, † ne prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis vel affinitatis gradum seu generationem de cætero excedat. *e* Et si quis contra hanc prohibitionem præsumserit copulari, nulla annorum longinquitate defendatur, † cum diurnitas temporis non minuat, sed augeat peccatum. *g* Veruntamē de infidelibus ad fidem conuersis, si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta contra gradus consanguinitatis a canone denotatos fuerint coniuncti, responsum est, separari non debere post baptismum. *h* Obseruantur autem isti quatuor prohibitionis gradus, in primo genere, non in secundo aut tertio genere. *i* Prohibitio porro nuptiarum ratione affinitatis, est tantum inter virum & consanguineos vxoris, inter vxorem, & consanguineos viri vsque ad quartum gradum, sicque affinitas metienda, non autem inter consanguineos ipsos viri, & consanguineos vxoris, quia illi inter se non sunt affines. *k*

Cæterum † iure pontificio affinitas nascitur non tantum ex coniunctione facta cum legitima vxore, sed etiam ex coitu illicito, *l* ex quo & nascitur consanguinitas, & impeditur matrimonium cum consanguinea eius, quam quis antea ita illicite cognouit, *m* veruntamen non separabitur matrimonium ad dictum vnus vel coniugum dicentium, affinitatem præcessisse, nec ad communem viciniam rumorem, nisi idi-

F
et propinquos

si idipsum commune & notorium sit, & idoneis comprobatur testibus. *n* Dicitur autem impediri ex affinitate matrimonium cum consanguinea, si affinitas præcesserit matrimonium postea de facto contractum, quod ideo dissolvitur, non autem si iam matrimonio contracto per copulam vel per verba idonea, superveniat affinitas, quæ non dissolvit iam legitime contractum. *p* Ratione affinitatis, primam aut nupum vxorẽ ducere non licet, quia vitæ loco filia est, & neque nepotis aut pronepotis vxorem.

Incestuosis coniunctionibus, quibus nec spes veniæ nisi a fornicatione separantur, attribuantur, si quis relictam fratris, quæ plene eius vxor existerit carnali coniunctione polluerit, quod & in sponsa fratris locum habet, si frater germanam sororem in vxorem acceperit, aut sororis filiam, aut ex ea neprem, fratris filiam, aut ex ea neprem, aut consobrinam suam, aut vxoris suæ. *z* Non est autem necesse admonere idipsum in abominanda patris & filia, matris & filii coniunctione, satis enim natura ultra iura id edocet. *aa*

SCHOLIA.

a De his omnibus, in l. 1. 2. 3. l. stemmatum, §. l. iurisconsultus, 10. de gradibus & affinitatibus. *p*. Quomodo autem computentur ista persona consanguinitatis per generationes quoad matrimonium & aliter, quam iure civili, in collateralibus, docetur in ca. series consanguinitatis, 1. & can. ad sedem Apostolorum, 2. & sequentibus, 35. qu. 5. & ibi frater & soror dicitur esse in primo gradu, seu unam facere generationem, ut filios fratrum secundam, & ita secundum gradum, nepotes ex fratribus tertiam, pronepotes fratrum quartam: sicque computatio graduum ibi incipit a fratribus a primo gradu, ca. tua nos duxit, 7. de consanguin. & affin. c. series, 27. & ca. licet, in prin. de testib. Quando agitur de linea a-

quali vel de personis computandis, quæ sunt in eodem gradu, ut frater & soror sunt in linea equali, item duo filii duorum fratrum, quemadmodum contra in linea inaequali sunt frater & filius filiave fratris, nam frater est in primo gradu, filius filiave fratris, in secundo: fig. diversa computatio lineæ equalis & inaequalis. Si quidem in equali sic dicimus. Quoto gradus vnus ex contrahentibus distat a comuni stipite vno patre vel avo, toto gradu, stipite demto, distat ab eo, de cuius cognatione queritur, iure pontificio, non duplicato gradu, ut iure civili, ca. quod dilectio, 1. de consanguin. & affin. In linea vero inaequali, veluti si agatur de fratre & nepote ex fratre, sic dicimus, Quoto gradu remotior gradu distat a comuni stipite, toto distat ab eo, de cuius cognatione queritur, c. fin. de consanguin. & affin.

b Verba ex Modestino Iurisconsulti in l. non facile, 4. §. cognationis substantia, de gradibus affinita. Pand. explicantur in capit. porro, 35. qu. 5.

c verba habentur in can. nullum, in 1. & 2. sic incipit ca. nec eam, ca. sane, ca. progeniem, cap. penultim. 35. quæstio. 2. & de affinitatibus, in ca. qui desponsatam, §. fin. 27. quæst. 3.

d ut vsque ad quartam generationem, in ca. de propinquis, 35. qu. 2. c. 1. de consanguin. & affinita. libr. 4. tit. 14. interdum vsque ad septimam generationem, ut in ca. progeniem, 6. ca. de consanguinitate, 17. can. nulli ex propinquitate, 19. eadem 35. qu. 2. Fuit aliquando Anglis permissum matrimonium, in quarta & quinta generatione, ca. quadam lex terrena, 20. eadem 35. qu. 2. quod prohibitum in c. contradicimus, 21. ead. qu. 2. & in concilio Vormacensi, ca. 32. unde sumtus est canon, in copulatione, 18. eadem 35. quæst. 2. Refert rursum Isidorus, lib. 9. Etymologia, c. 6. ex Dico Augusti 10. lib. 15. de ciuit. Dei, c. 16. & in c. 1. 35. qu. 4. vsque ad sextum generis gradum consanguinitatẽ in matrimonii pro-

- hibitione constitutum, ut sicut sex atibus, A i in c. 1. & in dicto ca. non debet. de consan-
mundi generatio & hominis status fini-
tur, ita propinquitas generis tot gradibus
terminaretur.
- e c. non debet, 8. de consanguinita. & affinit.
vide beatum Thomam late in 4. libr. sen-
tentiarum distinct. 40. q. 1. artic. 4. Qui-
dam hanc prohibitionem etiam veram in-
telligunt inter descendentes, usq; ad quar-
tum gradum tantum, ut inter collatera-
les, alii ex Theologis in collateralibus tan-
tum locum habere autumant, existiman-
tes inter ascendentes & descendentes prohi-
bitionem extendi usque ad infinitum, vi-
de l. nuptia, § 3. & ibi glossam, de ritu nu-
ptiarum, interpretes ad dictum cap. non
debet.
- f dicto ca. non debet, in fine. Sic nulla currit
prescriptio contra matrimonium, ut olim
currebat, sicut notat glossa. Sicuti nec pre-
scriptio locum habet contra votum, can.
quod Deo patri, 33. que. 5. c. sicut nobis, de
regula neque consuetudo permittens ma-
trimonium contra prohibitionem admit-
titur, sed tanquam corruptela reprobatur,
ca. quod super, 4. de consanguinit. neque in
matrimonio excusat, in c. si. de sponsa duo-
rum. Quamvis aliquando consuetudo,
qua personas alioquin legitimas ad contra-
hendum reddit illegitimas, si oriatur ex
non observantia eius scandalum, retineat-
ur, in c. 1. & c. super eo, de cognatio. spiri-
tual. c. obiciuntur, 3. 2. que. 2. ubicunque
enim consuetudo est rationalis circa ma-
trimonium, & non potest permitti sine scan-
dalo, potest autem servari sine peccato mor-
tali, ea iuri preiudicat, dict. ca. super eo, de
cognat. spirita. & ca. quod dilectio, de con-
sanguin. & affini.
- g dict. c. non debet, in fine, ubi & ratio ratio-
nis adicitur, tanto graviora esse crimina, E
quo diutius detinent animam alligatam,
ut & in c. si. c. quanto, de consuetud. in ca.
non satis, & seq. de Simonia.
- h c. de infidelibus, 4. de consanguin. & affini.
c. gaudemus, de divor.
- A i in c. 1. & in dicto ca. non debet. de consan-
guin. & affinit. ubi explicatur copiose per
glossam ad verba, in secundo, quid sit pri-
mum, secundum, tertium genus affinita-
tis, sitque interim exemplum; vxor fratris
mei est mihi in primo genere affinitatis in
primo gradu, mortuo vero fratre meo, si
vxor eius alteri nubat, ille erit mihi in se-
cundo genere affinitatis, & si iterum mor-
tua vxor fratris mei, secundum eius vir a-
liam ducat, erit illa mihi in tertio genere
affinitatis, & c. cum quibus etiam olim
consistebat prohibitio contrahendi mari-
monii, ca. de propinquis, cap. penultima §.
item illud Fabiani, 35. q. 3. dict. cap. non
debet.
- k capit. quod super his, 5. de consanguinit. &
affinit.
- l c. nec eam, 35. qu. 2. iure civili tantum ex
nuptiis. l. 4. §. affines, de gradibus affinit.
- m & in matrimonii ius naturale & pudor
inspicitur, ita non licet patri naturali filiam
ducere, l. adoptiuus, 1. 4. §. seruilis, de ritu
nuptia. nec vulge quasi sororem, & in
summa nihil interest ex iustis nuptiis co-
gnatio descendat, an non, l. & nihil inter-
est, 5. 4. de ritu nupt. P. vide Plauonem, 8.
de legib. & 8. de repub.
- n cap. fraternitatis tua, 7. cap. ex literis, 8. &
sequen. de eo qui cognouit consanguineam
vxor. lib. 4. tit. 13. Ceterum missus ad co-
pulam cum emissione etiam seminis, qua
in vas mulieris non est ingressa, non facit
affinitatem impediens matrimonium,
quoniam ea damnabilis sit, cap. 11. ex-
traordinaria, 35. questio. 2. facit cap. fin.
de sponsal.
- o ca. de illo, 3. c. super eo, 5. de eo qui cogno.
consanguin. vxor. sua.
- p c. discretionem, 6. & can. tua fraternitatis
denotio, 10. eod. tit. de eo qui cogno. con-
sanguin. vxor. sua.
- q cap. sicut vir, 35. questio. 2. §. affinitatis,
de nuptiis, idem Leuit. cap. 18. vers. 15. l.
nemini, 17. C. de nupt. lib. 5. tit. 5. l. fin. de
condict. sine causa. lib. 1. 2. P. tit. 7. l. si ad-
ulterium

teriu cum incestu, 38. ad leg. Iul. de adult. A
libr. 48. P. tit. 5.

r c. qui desponsatam, 27. q. 2. dist. 1. nemini.
Quia appellatione nurus non tantum filii
uxor, sed etiam & nepotis & pronepotis
continetur, licet aliqui has pronurus ap-
pellent, l. adoptiuus, 14. §. nurus quoque. de
ritu nupt. libr. 23. P. tit. 2.

5 In concilio Agathensi. ca. 61. in Arela-
tensi 3. c. 2. in Epanensi, capit. 30. in Turo-
nico 2. cap. 2. in capitularibus adiectis, ca.
200. in c. 8. de incestis 35. q. 2. §. inter eas
quoque personas, de nupt. apud Iustinian.
l. nemini, 17. C. de nupt. Incestum genera-
liter dicitur committere, qui ex his, quas
moribus prohibemur uxores ducere, ac-
ceperit, l. sorores, 39. §. 1. & l. final. de rit.
nupt. iure gentium vero incestum comit-
tit, qui ex gradu ascendentium vel descen-
dentium uxore duxerit, vel ex latere ve-
ritam vel affinem. Cur autem lege diuina
aliquando fuit permittum nubere proximi.
& incestus non fiebat, ut in ca. 36. nu-
merorum, non nunc, vide rationes apud
D. Augustinum, libr. 15. de ciuita. Dei.
ca. 6. & in c. 1. 36. q. 1. Causus etiam alias
cur legibus Romanis vetitum fuerit con-
sanguineas ducere, refert Plutarchus in
problematis.

t dist. ca. de incestis & Leuitici 18. vers. 16.
& sequen. & ibidem quoque vers. 8. So-
rorem (inquit) uxoris tuae in pellicatum
illius non accipies. Et in l. fin. & l. fratris
uxorem, 5. C. de incest. nupt. libr. 5. tit. 5.
fratris uxorem ducendi, vel duabus soro-
ribus coniungendi licentia submouetur, &
improbatur mos contrarius Aegyptiorum
in leg. licet, 8. eod. tit. videnda epistola D.
Basili ad Diodorum de eo, qui duas soro-
re duxerit, & ca. 18. aposto. Qui duas
sorores vel consobrinas vel consobrinam
duxerit, clericus fieri non potest, nouella
vero Sisinnii & Xiphilini in iure orientali
veiat, ne quis sororem sponse suae ducat.
Permissum tamen quis dixerit, imo inf-
sum populo Israelitico, ut frater suscitaret

semē fratri suo in uxore eius relicta. Deut.
25. vers. 5. & seq. Rub. c. 4. vers. 7. verum
lex illa habebat a Deo necessitatis imposi-
tam causam, de qua disputatur in princi-
pio, 35. q. 1. Et ideo in c. fi. de diuori. libr.
4. tit. 19. ex dispensatione, Liouiensibus
de nouo ad fidem conuersis propter infir-
mam fidem gentis, concessum fuit, ut ma-
trimoniis iam contractis, cum relictis fra-
trum vterentur, si sine prole fratres dece-
ssent, in posterum tamen tali copula in-
hibita.

v ca. si quis desponsauerit, 27. q. 2. ca. ad au-
dientiam, 4. de sponsalib. can. vna tantum,
§. Ioannes, 26. dist. 1.

x dist. ca. de incestis, 35. q. 2. Leuit. cap. 18.
& 20. D. Matthaei, c. 14. ut nefandum
scelus coniunctionem fratris & sororis sub
grauissima poena interminatione damna-
tum dicitur, in l. 2. Si nuptiae ex rescript.
petantur, libr. 5. C. tit. 8. l. libertinus, de ri-
tu nuptia. P. l. neminem, 17. C. de nuptiis,
cap. 2. de nupt. apud Iustinian. l. si stipulor,
35. §. item quod legis, de verbor. obligat.
libr. 45. Pandect. tit. 1. Sic & in epistolis
Ouidii Canace de fratre Machario con-
queritur.

Cur vnquam plus me frater quā frater
amasti.

Et tibi, non debet quod soror esse,
fui?

Inter Aegyptios duxit uxorem sororem
suam Arsinoem Ptolomeus. Sed Herodia-
nus ait, id factum fuisse contra Graecorum
& Macedonum leges. Sed & Persa, qui
permittentibus connubia cum sororibus &
parentibus reprehenduntur ab Aristotele,
libr. 2. Politico. & libr. 9. de historia ani-
mal. capit. 47. a Chrysostomo homilia, de
Pentecoste in fine. a D. Augustino. q. 61.
in Leuit. 1. a Tertulliano in Apologetico,
c. 9. Suetonius inter flagitia Caii Impera-
toris in eius vita refert, quod sorore Don-
sillam uxoris loco habere voluerit. Ea-
dem prohibitio ducendi sororem extendi-
tur ad sororem vulgo quesiitam, in l. & ni-

nihil interest, § 4. de ritu nupt. detestatur A
 Et hanc coniunctionem Plato 7. de legib.
 Prædictarum personarum coniunctiones
 prohibentur in d. l. nemini. de nupt. C. de
 fratris & sororis filia etiam an l. fi. C. de in-
 cest. nup. in l. 2. si nuptia ex rescri. petan. C.
 lib. 5. tit. 8. l. etiam si, § 6. de ritu nuptia. &
 de sororis pronepte non ducenda in l. soror-
 ris, 39. de ritu nuptia. §. 3. de nuptiis. apud
 Iustinia. quidam & existimant iure ci-
 uili aliquando permissum fuisse matrimo-
 nium cum fratris filia, uel cum soror-
 is filia, etiam si frater & soror in eodem
 gradu sint & filii eorum, ut Iuliani frag-
 mentum in titulos. tit. 5. § 6. exprimit. sic-
 que obseruauit. l. 38. §. 1. de adulteris, P.
 & l. 39. & 56. de rit. nup. P. de sororis filia
 nepte & pronepte loqui, & l. fi. de condict.
 sine causa. & l. 1. §. 1. de ritu nupt. loqui de
 auunculo non de patruo. Erant & permis-
 sa cum fratris filia nuptia ante Constanti-
 num magnum, ut liquet ex concilio Tauto.
 libr. 2. Prohibuit & Nerua, ut scribit
 Xyphilinus ex Dione, ne quis fratris filiam
 duceret. Attamen inter collaterales in ter-
 tio gradu matrimonium prohibitum, in l.
 nemini, 17. de nupt. C. & iure pontificio,
 usque ad quartum, quarto incluso. dicit. c.
 non debet, de consanguinit. & affinita. ca.
 lueras de restitut. spolia. quia intra quar-
 tum gradum sunt huiusmodi. intra quem
 matrimonium prohibetur. in dict. cap. non
 debet, de consanguin. & d. ca. lueras, de re-
 stitu. spol. ita duorum fratrum filii & filia
 inter se coniungi non possunt. sicque in l. 1.
 de incest. nupt. in C. Theodosiano & Caius
 libr. 1. institut. tit. 4. de matrimonio fra-
 tris dicunt amittimos & consobrinos, nul-
 la ratione permitti coniungi, in institutio-
 nibus quoque Theophili, lib. 1. tit. de nupt.
 δύο ἀδελφῶν cum negatina sic scribitur. δύο
 ἀδελφῶν ἀρρέτων ἢ θυλιῶν παίδες, ἢ ἀδελφῶν, ἢ
 ἀδελφῆς, ἀλλήλων ἢ θυλιῶν παῖδες γαμῶν συνά-
 πτωδες, id est, duorum fratrum uel sororum,
 uel fratris aut sororum liberi non possunt
 mutuo nuptiis coniungi. Qui locus ma-

le conuertitur per interpretem Latinum,
 per affirmatiuam, dum ait, posse inter se
 nuptiis coniungi, uertit autem affirma-
 tione propter §. duorum autem fratrum, de
 nuptiis apud Iustinia. ubi Tribunianus af-
 firmatiue permittit duorum fratrum uel
 duarum sororum filios matrimonio sibi con-
 iungi, ut & permissum in l. celebradis, C.
 de nupt. & in exemplo legis Lucius Titius,
 §. filiam, ad senatusconsultum. I. rebell. & leg. qui
 ex fratribus, de condi. instit. ut & in sacra
 pagina hac coniugia uidentur, aliquando
 probata consobrinorum, ueluti quando Ia-
 cob duxit Rachelem & Liam filias auun-
 culi sui Laban. Erat enim Laban frater
 Rebecca matris Iacobi. Verum hodie iusti
 rationibus, ut dictum prohibita coniugia
 fuerunt iure pontificio consobrinorum, ut
 in ca. Apostol. 8. Qui consobrinam quam
 uocat in uirum, uxore duxerit, clericus esse
 non potest, uide D. August. lib. 1. de ci-
 uis. Dei, c. 16. Prohibetur & expresse in c.
 de incestis, 35. q. 2. uxorem consobrinam
 accipere, & in concilio Agathensi, ca. 61.
 de consobrina uxoris non ducenda cauetur,
 in c. inuenis, de sponsal. & dicitur postea,
 aa Existimatur abominabilis coniunctio pa-
 tris & matris cum filiis, & inter eas perso-
 nas, que parentum liberorumque locum
 tenent, §. ergo non omnes, de nupt. apud Iu-
 sti. l. nuptia, § 3. & l. fi. de rit. nup. P. l. ne-
 mini, C. de nupt. etiam si sit filia uulgo que-
 sita. l. adoptiuus, 14. §. unde nec uulgo, & l.
 nihil interest, § 4. de rit. nuptia. uide qua-
 dam singularia que hac dere tradidimus
 lib. 9. Syntagma iuris c. 17. ubi de nefariis
 coniunctionibus & diuinis penis earum
 egimus.

CAPVT XII.

De dispensatione in prohibitione ma-
 trimonii.

Cæterum in prohibitionibus matrimo-
 nii, dispensatio in contrarium aliquan-
 do a summo pontifice impetratur, per quam
 inter consanguineos & affines ex uera &
 legitima

legitima causa, singulari iure matrimonia A
permittuntur & tolerantur. a

S C H O L I A.

a *Exempla ponuntur in c. gaudemus. 8. de
diuor. cap. quod dilectio, de consan. & cap.
quadam lex, §. sed idem, q. 3. §. 2. c. ad sedem,
§. hanc computationem, 3. §. qua. §. verum
quaritur in quoto gradu possit dispensare
summus Pontifex inter cognatos, utaque
inter descendentes & ascendentes non pos- B
se dispensare in linearecta in nullo gradu,
absolute putant, ut Hostien. Ioannes An-
dreas ad dict. cap. non debet, de consangu.
& affin. quod proculdubio iure civili Ro-
mano probatur, in l. nuptia, de rit. nup. alii
inter Theologos distinguunt. In collatera-
libus vero quidam dicunt, nec summum
pontificem dispensare in primo vel secundo
gradu posse, glossa ad ca. proposuit, de con-
cessio, praben. glossa ad cap. literas, de resti- C
tutio, spoliator. latus gloss. in ca. pictatum,
30. q. 1. qui non possit summus pontifex in
gradibus iure diuino prohibitis dispensa-
re, dict. ca. literas, in Leuitico autem. c. 18.
ver. 9. & seq. prohibebatur. Non reuelabis
turpitudinem sororis tuae ex fratre, sine ex
matre quaeforis vel domi genita est. Dicunt
autem eius nihil ibi additum fuerit expresse
de filia sororis, tamen filiam sororis, appel-
latione sororis contineri, c. quaritur cur Pa-
triarcha, 22. q. 2. In tertio autem gradu a-
iunt, non fuisse prohibitum iure diuino ma-
trimonium, & ideo dispensasse Gregorium
in eo, in c. quadam, 3. q. 3. affert glo. ad d.
ca. pictatum, scriptum esse in Leuit. c. 18.
Non reuelabis turpitudinem sororis tuae &
filia eius. Quod tamen falsum est, neque
ua scriptum inuenitur de sororis filia. Quā-
obrem alii ut dicta gloss. c. proposuit, & ca. E
pictatum, dicunt, veriusque putant in Le-
uitico quidem fuisse prohibita coniu-
gia inter ascendentes & descendentes, non
inter collaterales, & ideo posse Papam in
secundo gradu inter collaterales dispensa-
re, seq. tradunt in c. quaritur, 22. q. 3. eam*

ductam fuisse, cum qua dispensatum fuis-
set in secundo gradu, accessit tamen. c. lite-
ras, de restitutio. spoliator. vbi asseritur non
posse Papam, in 2. gradu dispensare. Sed
explicanti illa verba, non potest, id. non
vult, vel non expedit, vel non potest de
facili, ut notat ibi glo. ad verb. non potest,
& in c. si Paulus, 3. q. 5. in gloss. ad verbū,
suscitare. Eo quod summus Pontifex si ve-
lit potest dispensare supra ius ex plenitudi-
ne potestatis in his, que non sunt contra ar-
ticulos fidei, & que non ledunt generalern
statum ecclesie, capit. proposuit, de concessio.
prabend. accepta a Deo potestate, cle-
men. pastoralis. §. fin. de sententia & re iu-
dica. D. Mat. ca. 6. Et quamuis aliquid
dicatur non posse ex sua persona, potest tan-
quam Vicarius Dei, ut dicitur in simili.
in cap. inter corporalia, de translation. epi-
scop. Erant olim gradus prohibitionis ma-
trimonii vsq; ad sextum & septimum restri-
cti, hodie vsque ad quartum. c. non debet,
de consang. quo fit, ut quia summus ponti-
fex potuit restringere, quod poterit & in
illis dispensare, qui a eius est interpretari,
eius est & codere. l. 1. & si. C. de legib. neg.
per conciliorū vel canonum decreta, a pre-
decessoribus pontificibus constituta cense-
tur adempta potestas successori pontifici di-
spensandi, c. innotuit, 20. de electio. Sed &
in secundo gradu collateralium dispensa-
tum inuenimus ex causa in cap. gaudem-
mus, de diuor. c. de infidelibus, de consan-
guin. & affinit. c. si. qui filii sunt legit. in ca.
quadam, 3. q. 3. Refert Martia. in leg.
qui in prouincia, 57. §. de rit. nupt. Mar-
cum & Lucium Imperatores dispensasse in
matrimonio Flaviae Tertullie, que auūcu-
lo nupta erat, quia ignara iuris abauia
huic matrimonio iuncta erat, & cū eo per-
manserat 40. annos, & ab eo liberos susce-
pisset, atq; filios legitime inuenitur & di-
stincto facta a Cesarib. in l. si. si nup. ex re-
scrip. petant. Dispensatum & per illos iniu-
stis matrimonius in l. si. senatori, de rit. nup.
Hodie autē dispensatio impetrat. r. a sola

summo Pontifice in gradibus prohibitis, A
 quia haec cognitio est iuris ecclesiastici, ut
 contra interdictum ecclesia & sacrorum
 canonum contracto matrimonio, in concilio
 Tridentino, sessio. 24. cap. 12. Si tamen age-
 retur de pœnis civilibus impositis a iure ci-
 vili, matrimonium interdictum contra-
 hentibus, in casibus in quibus matrimonium
 quidem nihilominus contractum tenet, sed
 pœna civiles non evitantur, ut in cap. 1. de
 sponsalibus, tunc dispensatio in his esset quo-
 que a principe seculari impetranda, & non
 a summo pontifice, ut in l. si tutor. C. de in-
 terd. matrimon. Possent & proponi exem-
 plum in matrimonii contractis a filiis fami-
 lias insciis & inuitis parentibus contra-
 edictum Henric. 2. eius nominis, Regis in
 Gallia, ad evitandas enim eius pœnas ad-
 eundus esset princeps. Id ipsum si de legiti-
 matione filiorum, quod pertinet ad bona
 temporalia ageretur, cap. per venerabilem, C
 qui filii sint legitimi, l. qua in prouincia, s.
 D. de ritu nupt. P. Notat Panorm. ad ca.
 proposuit, numer. 16. de concessio. prebend.
 quod Papa nunquam possit dispensare in-
 ter ascendentes & descendentes, in secundo
 gradu, inter existentes vero in linea colla-
 teraliū equali dispensare in secundo gra-
 du, nō si sint in linea inaequali, ut ecce cum
 filiis duorum fratrum, vel cum consobri-
 nis poterit, quia sint in secundo gradu in
 linea equali, at cum patruo & nepte, que
 est fratris filia, non potest, quia sunt in li-
 nea inaequali, & frater est in primo, neptis
 in secundo gradu. Vide Ancharan. consil.
 374. & notata in ca. literas, de restitutio.
 spolia. in ca. gaudemus, de dinor. & de in-
 tellectu. ca. gaudemus Sotus, lib. 4. senten-
 tiarum, dist. 40. quest. 1. artic. 4. Nota-
 tur, ut impius Heraclius Imperator, a Sa-
 bellico, lib. 6. Ennea. 8. & a Pomponio La-
 to, quod filiam sororis in uxorem duxerit, E
 item & a Cornelio Tacito, libr. 12. Anna-
 lium Claudius Caesar, quod neptem Agrip-
 pinam duxerit. Sic enim scribit, pactum
 inter Claudium & Agripinam matri-

monium, iam fama, iam amore illicito
 firmabatur, necdū celebrare solemnia
 nuptiarum audebat, nullo exempto de-
 ducta in domū patris fratris filia. Quin
 & incestus, ac si sperneretur, ne in ma-
 lum publicū erumperet, metuebatur.
 Et paulo post refert Vitellium ut Senatū
 inclinaret ad consensum eius matrimonii
 dixisse, ut statueretur documentum, quo
 uxorem imperator acciperet. At, inquit,
 nona nobis in fratrum filias coniugia, sed
 aliis gentibus solemnia, nec vlla lege pro-
 hibita, & sobrinorum diu ignorat tempore
 addito percrebuisse. Subiicit deinceps
 decretum factum fuisse in eius gratiam a
 Senatu, quod erat veluti dispensatio, quo
 iusta inter patruos fratrumque filias nu-
 ptiae etiam in posterum statuerentur, ve-
 rum non esse reperiunt, nisi vñ, talis ma-
 trimonii cupitorem, Taledicum Severum
 equitem Romanū, quem plerique Agrip-
 pina gratia impulsū ferebant. Dispensa-
 tur ipso iure cum filio natis ex incestuoso
 concubitu, vel ex illegitimis nuptiis, ut
 perinde ac ex iusto & legitimo matrimo-
 nio nati essent, habeatur, si matrimonium
 quod postea dissoluitur ob impedimentum
 deinde cognitum, publice ex more ecclesia
 fuerit contractum, nullo obiecto impedi-
 mento, aut cognita contrahentibus, sal-
 tem ab vno illorum, c. 2. c. ex tenore, ca. re-
 ferente, qui filii sint legitimi. Caterum ubi
 impedimentum cognitum esse coeperit, de-
 bent a coniunctione separari, qui tale ma-
 trimonium contraxerint, vel dispensatio-
 nem pro retinendo matrimonio impetrare,
 quo aliquando ex graui causa conceditur.
 Alioquin si clandestine matrimonium fue-
 rit contractum inter consanguineos, vel
 alioquin prohibitos, quamuis nescierint
 impedimentum, tamen praesumuntur sci-
 uisse, & ideo ita contracto matrimonio non
 possunt dici legitimi filii inde nati, etiam
 ante obreptionem impedimenti, ca. cum in-
 hibitio, de clandestin. despons. glossa. in ca.
 referente, qui filii sint legitimi. Ideo legiti-
 matione

maione egent, & matrimonium dispensa-
 tione. In dispensatione quoque & prohibi-
 tione matrimonii ratione cognationis spi-
 ritualis, obseruandum in primis erit concilium
 Tridentinum sessio. 24. de reformat. matr. ca. 3. quod abrogauit prohibitionem
 inter baptizatum & filiam patris sui, in-
 terque matrem filiam & baptizatum, &
 voluit iuxta sacrorum canonum institu-
 tantes suscipientes a baptismo & bap-
 tizatum, baptizatiue patrem & matrem
 contrahitatum cognationem spiritualem:
 quo pertinet ca. super quibus, c. plectatum,
 ca. fi. 30. q. 1. c. super eo, & fere totus titulus
 de cognat. spirituali. Possunt etiam hodie
 iungi matrimonio patris & matris
 vnus suscepti, ita maritus & uxor simul
 vnum ex fontibus leuare possunt. facit re-
 xus cum glossa. in c. fin. 30. q. 4. Refert &
 Papius l. Tomo 3. Notariorum, libr. 4. tit.
 des lettres & despences de Mariage, Se-
 naiu Parisiensem 28. Aprilis contra quen-
 dam senatorem, qui sub pretextu futuri
 matrimonii impragnasset quandam vi-
 duam, & voluit aduersus matrimonium
 excipere, quod vnum ex filiis eius leuasset
 in sacro baptismo statuisse, non obstante
 exceptione, quod is adiret summum ponti-
 ficem, & obtineret dispensationem eam du-
 cendi. Maritus & uxor affines inter se
 non sunt, sed sunt principium affinitatis, l.
 non facile, s. affines, de gradib. affin. c. 1. de
 sponsalib. & matrimo. In dispensatione a-
 liorum impedimentorum recte Angelus
 Clauasius, in verbo matrimonium, 3. in
 18. impedimento resoluit, quod quadam
 sunt impedimenta, qua remouent consen-
 sum, sicut est impedimentum erroris perso-
 nae & status libertatis, metus coactionis,
 priuationis mentis, & sensus, in quib. que-
 admodum summus pontifex non potest sup-
 plere consensum, sine quo non est matrimo-
 nium, sic nec in ipsis potest dispensare, vel
 ipsa impedimenta tollere. Alia vero sunt
 impedimenta ex statuto ecclesie, cuiusmo-
 di sunt interdictum feriarum, voti, ca-

statis, agnationis spiritualis vel legalis
 criminis, disparitatis cultus, ordinis, pu-
 blica honestatis, impotentia coeundi, con-
 suetudinis, consanguinitatis, affinitatis, in
 quibus summus Pontifex potest dispensare.

CAPVT XIII.

- 1 De separatione matrimonii contra prohibi-
 tionem contracti ob cognationem.
- 2 Ob cultus diuini disparitatem.
- 3 Ob adulterium.

SI quando a coniugibus separari pro-
 pter cognationem propinquitatis pete-
 rint, duobus vel tribus testibus, qui de ea-
 dem consanguinitate super sint, vel totidem
 senioribus vel melioribus, viris loci eiusdem,
 id ipsum debet comprobari. Probatio au-
 tem testium debet fieri duplici adhibito
 iuramento Primum, vt iurabit se non peti-
 uato odio, neque amicitia, neque pro ali-
 quo commodo quod habuerint, vel quod
 habent, vel habituri sint ad hoc iurandum
 se inductos, sed sicut ipsi dicunt rei verita-
 tem accepisse a maioribus suis, & credere
 ita esse. Admittebatur & hoc ipsum testi-
 monium antiquitus de auditu, quando ad
 septimum vltque gradum prohibitio matri-
 monii extendebatur, cum propter homi-
 num breuem vitam testes, de visu deponere
 non possent. Postquam tamen prohibi-
 tione reducta est ad quartum tantum gra-
 dum, de hoc genus testimonii reiectum fuit,
 de auditu, in consilio generali. Nisi forsitan
 personae graues extiterint, quibus merito
 sic fides adhibenda, & ante litem motam
 testificata didicerint ab antiquioribus suis,
 non utique ab vno solum, quia is non suf-
 ficeret si viueret, sed duo ad minus exige-
 rentur, nec etiam se didicisse ab infamibus
 & suspectis, sed a fide dignis omni exce-
 ptione maioribus sufficit dicere, cum satis
 absurdum videretur eos admitti, quorum
 repellerentur auctores. Subinde post-
 quam iurauerint, quod non odio amore,
 vel lucro ad testificandum accedunt, de-
 bent deponendo personas expressis no-

minibus vel demonstratione vel circumlocutione sufficienti designare, & ab utroque latere singulos gradus data computatione distinguere, & deponere, se vidisse personas, vel saltem in vno prædictorum graduum constitutas pro consanguineis se habere. Tolerabilius est enim aliquos contra statuta hominum dimittere copulatos, quam coniunctos legitime contra statuta domini separare.

² Facit & cultus diuini disparitas, ¶ ne Christiani non Christiana persona, possit coniungi Iudæo, pagano, seu gentili. Et si quando ex gentilibus coniugatis, vel Iudæis, alter velit amplecti fidem Christianam, alter nolit, neque possit etiam habitare cum fidele sine contumelia Dei, aut si infidelis velit trahere fidelem ad peccatum mortale, poterit tunc, qui ad fidem conuersus est, non aliter, cum alio aliave matrimonio contrahere. Si tamē antequam cum alio aliave contraxerit, relictus in infidelitate conuertatur quoque ad fidem, teneatur eius matrimonium retinere. *k* Cæterum si vnus ex fidelibus coniugibus labatur post contractum matrimonium in heresim, vel in infidelitatem, non ideo tamen dissoluetur matrimonii vinculum, quamquam remanente vinculo possint aliquando separari, quoad thorum. Diuersitatis ratio est, quia licet inter infideles matrimonium verum sit, tamen non est ratum, & dissolubile est. At inter fideles contractum, verum & ratum est, & ideo postea insolubile. *m*

³ Meretricem quoque ¶ ducere, quam nullo pacto a luxu carnis sue reuocare non valeas, & ita fidem coniugii seruatura non fit, prohibitum fuit: *n* eam vero, quæ ad frugem melioris vitæ, coniugio properat nubere, ducere, meritum est, & inter opera caritatis, & proficit ducenti ad remissionem peccatorum, *o* verum per adulterium non vinculum dissoluitur matrimonii, quamuis thorus & cohabitatio separatur, donec iusta fiat reconciliatio. *p*

S C H O L I A.

a Hac qua sequuntur sunt ad verbum in ca. quoties, 5. de testibus, libr. 2. tit. 20. simile in cap. 1. 2. 3. & can. de parentela, 5. ca. episcopus, 7. ca. sequen. 8. de parentela, 35. quæst. 6.

b dict. cap. quoties, & cap. licet, 47. §. fin. de testibus.

c dict. cap. licet. & l. non facile, de gradibus affinita.

d dict. cap. licet, & cap. non debet, de consanguin. & affin.

e quod ponitur in dict. c. licet, 47. de testibus quodq; ibi explicat Guido Papau & Dominicus in ca. prisca, 55. dist.

f Vnius testimonium non probat hic, ut & in can. 4. si duo, 35. q. 6. c. licet vniuersis, 21. de testib. & in aliis negotiis, l. iurisurandi, 9. §. 1. de testibus. C. lib. 3. tit. 20. l. maritus, 20. de questionibus, lib. 28. P. iii. 18. nisi matrimonium nõ esset perfectum,

C nam tunc vnus testimonium impediret contrahi, quamuis perfectum non dirimat, ca. super eo, 22. de testibus. ca. cum in tua diocesi, 27. de sponsal.

g l. ubi numerus, de testib. P. c. licet vniuersis, 23. eo. Matth. 18. Luc. 17. in ore duorum vel trium, sit omne verbum.

h hac qua sequuntur ponuntur in d. ca. licet, 47. §. fin. de testibus.

D i ca. omnes, ca. cane, 15. & sequentibus, 28. q. 1. ex concilio Agathensi, c. 40. & 67. & dno Augustino 1. de ciuita. Dei. c. 12. 13. 14. ex concilio Laodicensi, capit. 31. Aruernensi, cap. 6. Aurelianensi, 2. c. 19. Nec obest quod Moses duxit Ethiopissam. §. item obicitur, 2. quæst. 7. quia illud fuerit factum in figuram, quod Christus sibi copulaturus esset ecclesiam ex gentibus, §. his itaque 2. quæ. 7. & ideo nec licuit postea 3. Esdra, c. 8. & 9.

E k c. quanto, o. gaudemus, de diuort. ubi hac latius explicatur, can. 1. & 2. & c. idololatria, 5. & aliis sequentibus, 28. quæ. 2. ca. sic enim, 28. q. 1. c. si infidelis, 7. & ca. iam nunc, eadem 28. q. 1.

Ind. c. quanto, § c. 2. de divor. vide concilium Tridentinum, session. 24. de sacramento matrimo. c. 5.

m in dist. c. quanto, c. omnes, 14. §. item cum dicitur, 28. q. 1. dicitur non esse veram pudicitiam hominis infidelis, cum coniuge sua, quantum ad effectum ad premium videlicet aeterna salutis.

n ca. apud misericordem, 10. §. fin. ca. non enim, 11. §. ca. integritas, 13. §. fin. 32. q. 1. cap. inter opera, 20. de sponsal. Hieron. **B** in Oseam, lib. 1. c. 1.

p cap. 3. §. fin. de adulteris cum similib. de quibus dicemus Deo fauente infra, ca. 15. in glossa l.

CAPVT. XIII.

De aliis prohibitis matrimoniis se parandis.

Separatur & de facto contractum matrimonium, in quo error interuenerit in persona, **a** & in conditione status libertatis, **b** Sed & si quis alterius vxorē viuente marito per adulterium polluerit, & ei viuente viro iurauerit, de ea ducenda in vxorem post mortem eius, prohibetur ei tale matrimonium, **c** vt neque licet contrahere matrimonium cum ea quam quis sibi de facto viuente propria vxore matrimonium contraxit. Si adultera est quipiam in mortem vxoris eius machinata, siue fidem dederit aut non dederit, quod ea mortua ei esset nuptura, hæcque prohibitio ex canonibus perpetua est, **d** aliquando etiam prohibitum fuit raptæ raptori se coniungere, fuitque hoc matrimonium anathematizatum, **e** postremis tamen temporibus permissum, si prior diffensio transeat postea in consensum, nisi **E** si aliud impedimentum aliunde prohiberet. **f**

SCHOLIA.

a Veluti si quis putans cum certa contrahere altera ei supponatur, vt quando pro Rachele supposita est Lia Iacobo, Genes capit.

29. quia errans non consentit. cap. cum locum, de sponsalibus. l. si quis per errorem, de iur. omnium iudic. Persona itaque error debet esse, quando altera vel alter pro alio aliove, in quam quemue quis consentit tantum subicitur, in can. in aliquibus, 28. qua. 2. Hic error dirimit matrimonium, non autem si error sit circa qualitatem persona, vt in dignitate, vel in virginitate, vel corruptione, vel honorum eius, vt docetur in principio 29. q. 1. vbi hac explicantur. Quando tamen repudiū liberum erat tempore Moysi, Deut. 22. vers. 14. qui despondisset sibi in vxorē virginem, si talem non inuenisset, poterat eam dimittere.

b vt si inuenerit coniugem seruilis conditionis, quam existimauerat liberam, dummodo postquam eam conditionem rescuerit, nec verbo nec facto in coniugem postea consenserit. c. si. de coniugio seruorum. libr. 4. tit. 9. nam qui post quā sciuerit ancillam vxorem quam putauerat contrahendo liberam, si eam cognouerit, non soluetur matrimonium, quod iure hoc valet etiam inter seruos & ancillas, seu inter liberos & seruos, c. 1. §. 2. eod. tit. vide Sotum libr. 4. sententiarum, 35. dist. qua. 1. art. 2. can. si quis liber, c. si quis ingenuus, 4. ca. si femina, 3. 29. q. 5. Si autē tempore nuptiarum ambo coniuges fuerint liberi, & alter illorum postea maluit se seruum vel ancillam se fecerit, non soluetur matrimonium ante contractum, c. penult. 29. q. 2.

c can. relatum, 4. 31. q. 1. Ideo separatur hoc matrimonium, c. ex literarū, c. 4. cum haberet, 5. de eo qui duxit in matrimo. quam prius polluit per adul. lib. 4. tit. 7. c. in primis, 2. q. 1. c. de coniugali, 27. q. 2. Requiritur autem antequā matrimonium contractum cum adultero vel adultera separatur, primum q. eius maritū, cum qua contractum est viuente illo, is qui contractum, viuere sciuerit nō aliter. c. 1. de eo qui duxit in matrim. quā prius polluit per adul. Secundo requiritur, vt cum datione fidei de alia ducēda qua sciret viuere aliā prima, coniunctū sit

Rrr 2

- adulterium, alioquin sola datio fidei sine A
adulterio non constituit impedimentum,
c. significasti, 6. Et ca. fin. de eo, qui dux. in
matrimon. quam prius poll. per adul. cap.
1. 31. q. 1.
- d c. super hoc, 3. de eo qui duxit in matrimo.
quam polluit per adul. vide beatum Tho-
mam, in 4. sententia. 37. d. q. 2. art. 2. ca. si
quis vivente, 31. qu. 1. quibus in locis duo
observantur concurrere debere, in resolu-
tione proposita, primum ut machinatio in B
mortem coniugis, praefuncti facta fuerit
ab eo vel ea, qui quae de priore coniuge vi-
vente de facto matrimonio coniungitur, Et
deinceps, ut reipsa coniugis mors secuta fue-
rit, cum illa machinatione. nam si sine illa
machinatione matrimonii futuri causa,
aliunde maritus vel uxor forte fortuna
moriatur, vel occidatur, non solvetur ma-
trimoniū, ut probatur ex concilio Tribu-
rensi. c. 40. Et c. 51. cap. 1. de converso. in-
fidelium, lib. 3. tit. 34. in concilio Meldensi,
c. 69. Nec hic officit obiectio, quod David
machinatus sit in mortē Vriae mariti Beth-
sabea cum qua commisit adulterium, Et
nihilominus eam duxerit mortuo Vria. 2.
Regum 11. c. Et can. si post ordinationem,
12. §. contra, 50. dist. Nam in veteri te-
stamento multa permittebantur, quae in
perfectiōne euangelica expuncta sunt, ca. si
qua fuerit, 7. §. sed obicitur, 31. qu. 1. Sed D
Et tunc permissum, quia ecclesia nondum
prohibuerat, ut in aliis plurib. observatum
est. c. obicitur, c. dominus, 2. q. 4.
- e ca. statutum, 34. ca. Aibo, 47. Et c. raptus,
27. q. 4. idque docetur tota, 6. qu. 2. nomi-
natim in c. de puellis, 4. ca. q. 2. l. vnic. §. Et
siue nuptiae, de rap. virg. lib. 9. C. tit. 13. no-
uella. 43. de muliere raptum passa, Et novel.
150. de ea qua raptor suo nubuit, Et novel.
Leonis, 35. nisi ante raptū de nuptiis cum
raptore fuisset actum, c. lex illa, 27. q. 2. c. E
cum eam, 6. de rap. quod tamen lex civi-
lis unica, de raptorib. C. non admittit, imo
prohibet Et punit etiam in eo qui sponsam
suam rapere ausus fuerit. Pontificum ius
contra, quod Et permittebat cum rapire
matrimonium, si is de rapto penitenti-
am egisset, c. nullus, §. si. cum seq. c. si au-
tem, §. hac auctoritate, Et ca. fin. §. legitime
igitur, 36. q. 2.
- f c. si. de rap. lib. 5. tit. 18. videndum concilium
Chalcedonense, 27. Wormacense, ca.
67. Et quod nouissime definitum concilium
Tridentinum, sess. 24. de reformat. matrimo-
nii, c. 6. Beat. Thomas 2. 2. q. 154. art.
7. videtur conforme ius diuinū. Deut. 22.
vers. 29. atque ita explicat D. Hieron. in c.
8. tria legitima, 36. questio. 2. D. Am-
brosius in Apologia Davidis, capit. 8. unde
sumtus est. capit. 9. denique, eadem 36.
q. 2. Admisit Et hoc matrimonium concilium
Meldense. c. 65. sed post penitentiam
peractā raptus, in c. si autem, 10. in princ.
Et §. hac auctoritate, 36. qua. 2. consentit
can. Apostolorum, 66. Si quis (inquit) vir-
ginem sibi non desponsatam ad mora vi-
detinet, a cōmunionē suspenditor, non
licitum autem ei esto aliam ducere, sed
eam detineto, quā sollicitauerit, quan-
uis paupercula sit. Videndus Et Phoebus
9. nomoca 30. de his, qui matrimonii cam-
sa puellas rapiunt, Et c. 93. synodi in Trul-
lo, Et c. 7. synod. Chalcedonen. Romani et-
iam in ius urbis condita, a Sabinis sibi u-
xores rapuerunt, Et tandem consentientem
parentes in societatem sibi coniunxerunt,
ut scribit Lilius, in 1. Plutarch. in Romulo.
Orosi. lib. 2. c. 4. Dionys. Halicarnas. in
2. Plin. lib. 15. ca. 29. Ouid. lib. 3. Fasto-
rum. Virgil. lib. 8. Aeneid. August. lib. 2.
de ciui. Dei, c. 17. Et lib. 3. c. 3. Hincque
postea institutum a Romulo videtur, ut in
posterum, non quidem vero, sed simulatio
quodā raptu omnis legitimi connubii ritus
perageretur. Explicat vero ritus illos
Apuleius. lib. 4. de Asino aereo. Porro de
rapto sponsa alterius, vide ca. 22. Deut. Et
canonem 11. Et 12. synodi Anchirana, Et
epistolam Gregorii Taumaturgi.

CAP. XV.

1 Effectus matrimonii contracti.

2 Qua-

2 Quatuor, in quibus dissoluatur etiam legitimum.

3 Quando vxor vel maritus possit repeti vel non inuitus.

4 Solutio matrimonii aut thori quando.

5 Donationum inter coniuges & dotis reuocatio.

1 **E**X vero legitimo, & nullo modo impedito matrimonio, sequitur indissolubile vinculum a Deo iniectum, quodq; Deus coniunxit homo non separet. *a* Quod enim antea diximus separari matrimonium ex certis impedimentis, non ad ius matrimonii, sed ad factum *b* referri par est. Dissolui enim proprie non dicitur, quod non fuit ligatum. *c*

2 **C**eterum aliquando & matrimonium etiam nuptiis contractis copula tamen non secuta, dissoluetur ingressu religionis alterutris ex coniugibus, etiam altero inuito, atque ei qui in seculo remanet si communitus continentiam seruare noluerit, licitum est alteri matrimonio se coniungere. *d* Quod si commixtio secuta sit nuptias, non licet alterutri coniugum inuito altero, & nisi ex eius consensu, religionis ingredienda prætextu matrimonii scædera dissoluere. *e* Quin et si consensus accedatis, qui relinquitur in seculo, qui coniugem ingredi religionem consensit, castitatem seruare debet, neque aliis nuptiis viuente coniuge religionem ingresso, potest coniungi, aliter reuocatur a religione, qui ingressus eam est. *f* Quare quando coniuges religionis causa iuribus matrimonii mutuo sibi renuntiant, adesse debent testes, & auctoritas ecclesiæ. *g* Quia & ea constituenta est regula generalis, separationem matrimonii fieri debere ex iudicio ecclesiæ seu auctoritate episcopi, non propria. *h*

3 **E**t si quando & temere vxor se separet a marito, aut propria auctoritate discedat, debet ante omnia petenti marito restitui, ut contra maritum vxori, & nisi in certis casibus. *k* Ut si vxor, quæ repetit virum,

A sit publice adulterata, & si timeatur de nimia viri vxorem repetentis in eam sauitia, *m* si dicantur & probentur coniuges consanguinei in gradu indispensabili, nam restitutio cohabitationis non cogit tunc ad commixtionem, *n* votum ultra maritum ad liberandam terram sanctam, etiam inuita vxore permittit abire. *o*

Soluetur autem & matrimonii vinculum proculdubio morte alterutris coniugum. *p* Cetera porro causa, qua iure civili diuertere permittunt & matrimonii scædus dissoluere iure Pontificio, quod diuinum sequitur, *q* non admittuntur, & fit intus tantum separatio thori non vinculi, ut in hæresi coniugis, & furto, homicidio, alioque crimine, quantumuis graui, & in mutua abiuratione, & superuenientia mutationis status, *r* si coniunx coniugem ad peccandum incitet. *x* Atque iure hoc extra causas iustas separationis thori, propter vinculum & coniunctionem indissolubilem, coniuges debitum sibi coniunctionis inuicem exigenti præstare tenentur. *y* Et sine causa diuertens excommunicatur, *z* nisi iracundia diuertens statim redierit. *aa* Reconciliationis autem iuramentum hoc erit, *bb* ab isto die in istam N. coniugem tuam, quam antea dimiseras, ita tenebis, sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem in dilectione & debita disciplina, nec eam per vllum malum ingenium separabis, neque ea viuente aliam accipies, sic te Deus adiuuet, & istæ sanctorum reliquiarum. *cc* Ceterum mulieribus, cum pro aliqua licita causa a propriis viris fuerint separatae totam dotem reddi debere statutum est, *dd* ut contra viris, donata propter nuptias, *ee* vxor dotem viro dare, vir vxori donationem propter nuptias facere dicitur secundum legitimas sanctiones. *ff* Si tamen vxor ob causam fornicationis iudicio ecclesiæ aut propria voluntate a viro recesserit, nec ei postea reconciliata nec dotem nec dotalium repetere potest. *gg*

Donatio porro, † quæ constante matrimonio inter coniuges fit, ex qua alter locupletior, alius vero pauperior efficitur, non habetur firma priusquam donatoris præmorientis obitu confirmetur, quæ tamen penitus evanescet, si reuocetur ante, tacite *bb* vel expresse, aut si qui donatū accepit, præmoriatur donanti. *ii* Sane tamen soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic donatio propter nuptias redit ad virum, nisi de consuetudine aliter obtineat, *kk* vel appositum sit pactum de lucranda dote, *ll* vel ex donatione propter nuptias quod æquale dotis lucro sit: quia hinc inde æqualitas in his metienda. *mm*

S C H O L I A.

- a *Diui Matthai, capit. 19. can. an quod in subditos, 2. can. quod Deus, 18. 33. quæst. 2. ca. inter corporalia, 2. de translatio, episcop. lib. 1. tit. 7.*
- b *c. nuper, 4. de bigamis, lib. 1. tit. 21.*
- c *cap. ad dissolendum, 13. de desponsation. impuber. libro quarto, tit. 2. priuatio præsupponit habitum, leg. decem, de verbor. obligatio. Pandect. leg. Iulianus, de diuor. Pandect.*
- d *c. verum, 2. ca. ex publico, 7. de conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 3. vide Setum libr. 4. sententia. distin. 27. qu. 1. artic. 4. de Turrecrema. ad ca. feriatim, 32. dist. Ponuntur exempla Macarii & Alexii, in can. scripsit, 26. §. ecce quod coniugati, 27. q. 2. explicatur & firmatur in c. unico, de voto, in extrauag. Ioan. 22. tit. 6.*
- e *canon. sunt qui dicant, 19. cum sequentibus pluribus, 27. quæstio. 2. canon. mulier, canon. quod Deum, can. manifestum, 33. quæstio. 5. can. 1. 10. distin. c. 3. & 4. cap. sane, 6. de conuers. coniuga. ca. cum causa, §. præterea, de raptori. quibus iurib. emendantur iura civilia, quæ pernitebant solutionem uatrimonii per ingressum religionis, §. dissoluntur, nouella 23. §. prædictis, nouella 117. §. quod si constante, nouella 123.*

- A f *can. quia Agatho, 27. quæstio. 2. cap. qui uxorem, 33. quæstio. 5. capit. 1. ca. cum si prædictus, 4. ca. coniugatus, 5. ca. sane si coniugali, 6. c. uxoratus, 8. ca. carissimus, 11. c. ad apostolicam, 13. c. significauit, 8. de conuers. coniug. vide tamen ca. dudum, 20. eiusd. tit.*
- g *ca. ueniens, 9. de regularib. lib. 3. tit. 39. c. dudum, 20. de conuers. coniuga. Requirit in hoc episcopi conscientiam, ca. 23. si vir, 27. quæstio. 2. ex synodo Romani Eugenii Pap. 2. c. 36.*
- h *ca. 10. multorum, 35. quæst. 6. ca. 1. & 2. 33. q. 2. ex concilio Carthaginensi, cui interfuit D. Augustinus, ca. 30. Secundum Gratianum & Iuonem parte 8. decretorum, c. 348. & in concil. Agathensi, c. 25. & c. 7. & 305. neque cuiusque est cognoscere de causis matrimonii, sed periti canonum, c. 1. §. final. de consang. & affin. & ad episcopum & eius officialem, nec ad abbatem vel alium hac cognitio ordinario iure differenda, cap. accedentibus, 12. de excessib. pralat.*
- i *ca. historia ecclesiastica, 3. c. siue de coniugii, 33. quæst. 2. cap. fin. 31. quæ. 2. ca. puio. ca. cum enim Iudæis, ca. horrendus, ca. præcepit, eod. is tamen, qui a se expulit, non potest petere restitutionem postea secundum aliquos, qui a seipsum spoliauerunt, can. Agatho, 27. q. 2. argumen. l. si coloni, de agricol. & censit. lib. 11. C. sed contrarium uerius esse ait glossa ad ca. literas, 13. ad uerbum diuertit, de restitut. spolia.*
- k *quibus alios addit gloss. in prin. 33. q. 2. ad uerba sed queritur.*
- l *nam maritus non tenetur admittere adulteram, nec uxor adulterum & licite thorum separat, quamuis vinculum matrimonii remaneat, cap. quem admodum, de iur. iur. an. c. significasti, 4. de diuor. lib. 4. tit. 9. cap. discretionem, 6. §. nam etsi, de eo qui cognouit consanguin. uxor sue, ca. dixit, 32. quæst. 1. cum similib. Nam neque si uelit maritus poterit impune retinere adulteram impunita in matrimonio, quam*

& ac-

- Et accusare potest ex sola suspitione crimi-
 nis, c. 1. de adulteris, lib. 5. tit. 16. ca. si quis
 uxorem, 3. 2. q. 1. l. 2. C. de adulteris, sita-
 men separato matrimonio thoro ob adulte-
 rum uxoris, vir postea quoque fornicetur
 redintegrabitur, ca. ex literis, 5. de diuort.
 cap. intelleximus, 6. Et cap. fin. de adulter.
 can. nihil iniquius, can. iniquum, can. in-
 dignantur, 3. 2. quast. 5. Admonemur au-
 tem hic non contineri mulierem adulterium
 committentem per raptum compulsam cum
 ob inuoluntarium factum immunis sit a
 pena, in princip. 3. 2. q. 5. c. 1. Et c. reuera,
 can. propositio, §. alla autem, §. cum ergo, ea-
 dem 3. 2. q. 5. l. vim passam, 9. ad l. Inliam,
 de adult. lib. 48. P. tit. 5.
 m ca. siue, 3. 3. quastio. 2. cap. significasti, de
 diuor. cap. ex transmissa, 8. de restit. spolia.
 lib. 2. tit. 7.
 n c. literas, de restit. spolia.
 o ca. ex multa, 9. §. in tanta, de voto Et voti
 redempt. lib. 3. tit. 33. in quo est singularis
 casus, in quo vir potest remittere votum præ-
 ter consensum uxoris, cum tamen contra-
 rium constituatur pro regula c. quod Deo,
 33. q. 5. c. si tu abstines, 2. 7. q. 2.
 p ca. penult. Et fin. de secund. nupt. l. 1. de di-
 uort. P. §. quod autem super, vers. nuptiarum
 finem, nouel. 22.
 q quod est, quod Deus coniunxit homo
 non separet, c. inter corporalia, de translat.
 episcopi, cum similib. antea citatis.
 r c. quasiuit, 2. c. quanto, 7. de diuor. c. simili
 modo, c. uxor legitimi, c. si infidelis, 18. q. 1.
 cum similib.
 s dist. c. quasiuit, de diuor. ca. 2. de his qui fi-
 llos occider. c. in coniug. 3. 2. q. 1. sic emen-
 datur iura ciuilia. ut l. consensu, 8. l. iube-
 mus, 1. §. inter culpas, de repud. §. mitiores,
 Et seq. vsq. ad §. si vero altera, Et §. has ita-
 que, nouel. 22. Et §. quoniam vero, nouel. 117.
 t c. veniens, 19. de regul.
 u c. cuius rei, 29. q. 2. ca. si quis, §. si. Et c. seq.
 33. q. 2. quib. corrigitur. l. 1. de diuor. P. §.
 quod si iudicis, nouel. 22. l. 5. de bonis damo.
 l. 1. C. de repud. Et alia iura similia.
- A x cap. uxor, can. idolatria, 18. q. 1.
 y ca. nosse, 30. quastio. 1. ca. sicut, §. in de apo-
 stolus, ca. quicquid, 3. 2. quastio. 2. cap. 1.
 ca. secundum uerba, 33. quastio. 5. Nem-
 pe si matrimonium iustum sit: nam in in-
 iusto hoc locum non habet, si liqueat aut
 constet tale esse, capit. inquisitione, 44. de
 senten. excommun. cap. literas, 13. §. ho-
 rum autem, §. qui consanguinitatis, de re-
 stitutio. spoliat. exemplum proponetur in
 matrimonio incestuoso, in predictis iuri-
 bus, Et si qua marito absente alteri nupsit,
 quem dubitat num mortuus sit, an ui-
 uat, nam tunc debitum a marito non exigitur,
 c. 2. de secund. nupt. Et prohibetur peti Et
 denegari potest ei debitum coniunctionis
 ex aliquo superueniente casu, veluti ex
 incestu commisso, can. qui dormierit, 2. 7. q.
 2. c. qui dormierit, c. concubuisse, 3. 2. q. 7.
 adhibita distinctione. ca. transmissa, 4. de
 eo qui cognouit consanguineam uxor sua.
 Et ca. si uirgo, §. si. cum c. seq. 34. q. 2. Atq.
 ex superioribus possunt alia addi exce-
 ptionis, in quibus vel dirimitur matrimo-
 nium de facto contractum, vel separatur
 thori coniunctio, ut ex adulterio, ingressu
 religionis cum consensu coniugis, cap. lex
 continentia, canon. omnino, canon. Nica-
 na, 3. 1. distinct. Illud tamen notandum in
 pluribus iuris locis inheri abstinentum a
 commixtione, Et debiti coniugalis exa-
 ctione, alia causa, nempe vel propter hone-
 statem vel modum, ut si mulier sit men-
 struosa, si lactans, ca. ad eius, 5. distinct. ca. si
 causa, 3. 1. qua. 4. item propter reuerentiam
 sacramenti Eucharistie sacrosancti sumen-
 da, c. 1. 13. q. 4. ex D. Hieronymo, in uigi-
 lia Pasche, de usu agni, in sanctorum festi-
 unitatibus, c. 2. c. si causa, 33. q. 4. ex D. Au-
 gustin. §. de tempore, de secunda dominica
 aduentus. In dieb. ieiuniorum Et processio-
 nis, c. fratres, c. 35. q. 4. in c. si causa, 5. ca-
 non. Christiano, 6. c. 33. quast. 4. ex causa,
 quoque orationis, aliisque quibusdam consi-
 lium datur abstinenti a complexibus, coniu-
 galibus, quod tamen non usque adeo obli-

- gat, ut si contra fiat, peccetur ideo, imo quamvis aliquando peccet venialiter, qui exigis debitum illis temporibus ex consilio prohibitis, extra causam proles vel remedium fornicationis, in quibus non dicitur peccatum, tamen qui reddit debitum peccati coniugi nullo modo peccat, ut notant glossae in principio, 33. q. 4. Et in praeclis iuribus, quin contra peccaret, si non redderet exigenti. c. 14. si tu abstines, 27. q. 2. ca. quid culpatur, 23. q. 1. neque praetextu B orationis voluit Apostolus, nisi ex consensu se fraudare inuicem debito, c. Apostolus, 12. 33. q. 4. Ex Dino Augustino, lib. 1. de adulterinis coniugiis. cap. 2. canon. beata, §. penult. canon. lex divina, §. final. Et sequenti. 7. q. 2.
- z Canone si qua mulier, 30. distinct. ca. praecipuum, 32. q. 5.
- aa *ca. diuortium, de poeniten. dist. 1. l. 33. de riuu nupt. P. l. 3. de diuor. l. 48. de reg. iur. §. Certe si qui, nouella 114.*
- bb Hoc iuramentum ad verbum transcriptum fuit, ex c. fi, 35. q. 6.
- cc Formula hac, sicte Deus adiuet, &c. ponitur imperfecte. in d. 55. q. fi. Et c. illud sacramentum, 5. q. 6. sed impletur in ca. ab isto die, 9. Et c. 5. de parentela eadem, 35. q. 6. c. si peccatum, 22. q. 1. Iurabatur autem tempore antiqua legis vinit Dominus, ca. Et iurabunt, 22. q. 1. In primitiua Ecclesia, testis mihi Deus, Et testis conscientia mea. ca. si peccatum, eadem, 22. q. 1. Alia formula iurandi, in c. 9. quoties, 1. q. 7.
- dd ca. 1. 2. Et 3. de donat. inter vir. Et uxor. lib. 4. tit. 20. Pone exemplum si matrimonium fuerit consanguineorum separatum, initum per ignorantes utrosque, vel propter aliud impedimentum ignoratum, ut in c. proposuit, de coniugio seruorum. Nam si scienter vetitum coniuges contraxerint matrimonium, tunc coniuges priuaretur iis, qua sibi mutuo dedissent, (nisi aut minori etate alione errore excusentur) Et si sco deferentur. c. et si necesse, de dona. inter vir. Et uxo. l. qm contra. C. de incest. nup.
- A *cc c. et si necesse sit, §. de donat. inter virum Et uxor.*
- ff *cap. nuper a nobis, 6. §. fin. eod. tit. de dona. inter vir. Et uxor. l. 1. §. fi. §. sancimus, C. de dona. ante nupt.*
- gg *Hec sunt verba. c. plerunque 4. de donat. inter vir. Et uxor. de quibus Et videndus Conarruias, lib. 4. decretor. part. 2. c. 7. §. 5. Et Palacius Rubens, in repetitio. rubrica. de dona. inter virum Et uxor. §. 78. hoc autem constitutum est in poenam adulterii, si per poenitentiam actam non fuerit uxor viro reconciliata. nam ad reconciliationem postea maritus quidem monetur, verum ad eam recipiendam cogi non potest, ca. admonere, 32. q. 2. c. gaudemus, de conuersio. coniug. Quod si reconciliatio secuta sit, non amittet dotem, quia maritus iniuriam remisisse videatur. potest autem remittere, c. 3. de adulteris, lib. 5. in. 6. c. quem admodum, de iure iuran. c. quod autem, ca. non erit, 32. q. 1.*
- hh *Hec qua sequuntur sumta sunt ex c. fin. de donat. inter vir. Et uxor. ubi videnda glossa ad verbum locupletior, hac eadem explicantur iure civili, de donat. inter coniuges in ualida, que fiat pendente matrimonio, Et de confirmatione eius per mortem donantis, in l. donationes quas parentes, de donat. inter virum Et uxor. C. ratione reprobationis ponuntur. in l. 1. 2. Et 3. de dona. inter vir. Et uxor. P.*
- ii *ut si diuortium sequatur, l. sed interim, §. si maritus, l. cum hic status, §. si diuortium, de donat. inter virum Et uxorem. Pan. l. a marito, C. eod. tit.*
- kk *d. c. fi. de dona. inter vir. Et uxor. Et dist. l. a marito, C. eod. Et d. l. cum hic status, §. si ambo, eod. tit. P.*
- ll *dicto c. fi. de dona. inter vir. Et uxor. Sic consuetudo seruatur in natali ciuitate nostra Tholosana, ut pramortua uxor maritus superstes lucretur dotem, Et si maritus uxori pramoriatur, uxor dotem repetat integra, Et lucretur ultra tantum ex bonis mariti, quantum media pars dotis est, vocamus*

vocamus illud augmentum seu incrementum dotis, quanquam sit inaequalitas cum lucro dotis, quae tamen ante ius nouellarum probatur ubique, l. ex morte, 9. C. de pact. conuent.

mm d. c. fi. de don. int. vir. & vx. d. l. ex morte, aub. aequalitas, de pact. con. C. §. hoc igitur, de aqua dotis, nou. 97. l. unica, §. illo procedit dubio, de res vx. actio. C.

nn Aequalitas dotis & donationis propter nuptias debebat esse in lucro, dist. aub. aequalitas, & l. lege Leonis, 10. de pact. conuent. C.

DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLUNTATIBVS.

TIT. XXII.

CAPVT I.

Continuatio.

Expeditis contractibus, superest vt agamus de testamentis & ultimis voluntatibus, & de successione delatis ex illis; & dehinc de delatis ab intestato, tanquam de obligatione nata ex quasi contractu; quia eo modo, adeundo haereditatem haeres obstringitur; a pauca tamen delibabimus, quae magis iure pontificio tractantur, reliqua enim ex iure civili eiusque legibus haurienda erunt, si egeamus, vbi copiose enarrantur: b

SCHOLIA.

a §. haeres quoque, de obligat. qua ex quasi contractu nascunt. l. ex maleficiis, §. haeres quoque, de act. P. l. apud Iulianum, §. si quibus, ex caus. in possess. eatur.

b vt in P. lib. 28. tit. 1. de testamentis, lib. 6. C. tit. 23. & lib. 2. insti. tit. 10. in nouel. 103. & in iure pontif. lib. 3. tit. 26. in decret. & lib. 3. sext. tit. 11. lib. 3. clem. tit. 6. E & 12. q. 3. & 5. in decreto Gratia. & a nobis lib. 42. Syntagm. iur. & 43. vt de materia intestati. lib. 44. 45. adde de inoffic. test. in P. & Cod. & nouella de test. imperfectis, &c.

1 Finitio.

2 Et diuisio testamenti & subdiuisiones.

Testamentum generali acceptione, est 1 mentis seu voluntatis nostrae testatio. a

Testamentum aut diuinum aut humanum inuenitur; diuinum antiquum, nouum aeternum. b Humanum & variabile, voluntas nouissima cuiusque hominis iusta, de eo quod quis post mortem suam fieri voluit. c Et iure civili hoc, vel paganicum, vel militare est. Paganicum a quocumque non milite factum, quod vel solemne, aut nuncupatiuum dicitur. Solemne adhibita scriptura & aliis certis solemnitatibus fit. d Nuncupatiuum vero, fit etiam sine scriptura, declarata voluntate eorum septem testibus. Militare a solo milite fit, quod quomodocumque fiat, siue cum scriptura aut sine ea, valet, dummodo de eo constet.

f Sunt & appendices testamenti, vel loco eius codicilli, veluti parui codices, voluntatis. g Videtur & is testatus, qui ultimam voluntatem in alterius dispositionem committit. h

SCHOLIA.

a §. 1. de testa. ordina. apud Iustinia. vide Gellium lib. 6. ca. 12. Vlpia. in fragment. tit. 20.

b de virog. in c. cum Mariba, de celebra. Missa. Differt antiquum a nouo diuino, in pluribus, vt in veteri poena & terror; in nouo venia peccato promittitur, c. hac autem, §. proximo, 2. .q. 4. Dehinc differunt in matrimonio coniunctione, 35. q. 1. §. 1. Tertio in permissione plurium vxorum & concubinarum, vetus in nouo. ca. recurrat, §. his ita, 32. q. 4. Quarto in praceptorum ceremonialium obseruatione, & antiquatione, §. 25. dist. can. non est peccatum, §. his ita, 6. dist. Quinto vetus testamentum virginitatem non probat, nouum commendat. dist. c. recurrit, §. his ita, 34. q. 4. Concordant tamen in moralium pra-

- ceptorum obseruatione & decalogo, can. A
meretrices, 3. 2. 9. 3. & in aliis quibusdam.
- c in c. cum Marthe, 6. §. caeterum, de celebra.
Missa. Explicatur & testamenti huma-
ni finitio in l. 1. de testam. P. lib. 28. tit. 1.
& per nos lib. 42. Syntag. c. 2. nouissima
voluntas, qua tempore mortis postrema in-
uenitur, c. licet, de constitut. in Sext. can.
ult. voluntas, 1. 3. 9. 2. nam eam usque ad
tempus variare licet & mutare testamen-
ti dispositionem, qua morte tantum confir- B
matur d. c. cum Marthe, & l. 1. C. de sa-
cro sanct. eccles. l. cum hic status, §. pœni-
tentiam, de donatio. inter vir. & vxor. P. l.
si quis in principio, de leg. 3. l. 4. de adimen.
lega.
- d Ponuntur solemnitates ut testamentum v-
nico contextu fiat & scribatur, si solempne
testamentum, in septem testium presentia,
nomen heredis manū testatoris vel testiū
scribatur, signetur quoq; & sigilletur a te- C
stibus. l. heredes palam, de testam. P. §. sed
cum paulatim, de testam. ordinan. P. l. su-
bemus, C. de testam. §. quia vero, nou. 119.
- e §. si. de testam. ordinan. apud Iustinia.
- f §. 1. de militar. testa. apud Iustinia, lib. 2. ti.
11. toto titulo P. & C. de militari testamē-
to, & testam. militis. Nos de hoc etiam in
lib. 42. Syntagm. iur. c. 6. Milites Paganis
opponuntur, l. 3. 6. §. 1. de mili. testa. P. &
dicti pagani omnes, qui milites non sunt, ut D
in l. ius nostrum, de reg. iur.
- g §. 1. de codicill. lib. 2. Institutio. tit. 25. &
toto titulo C. de codicillis, & in P. de iure
codicillorum, vide qua diximus lib. 43.
Syntag. iur. is, c. 1. differunt tamen in mul-
tis testamentum & codicilli, l. si idem, C. de
codicill. de quibus vide Angelum Claua-
sum in summa, in verbo, testamenti, num.
7. largi athen appellatōne, codicilli etiam
dicuntur testamentum, quia sunt mentis E
testationes, ca. placuit, §. sed aliud, 1. 3. 9. 2.
l. conficiuntur, l. ab intestato, de iure co-
dicill. P.
- h c. cum tibi, 1. 3. de testam. lib. 3. ti. 26. Quod
tamen de benignitate canonica intelligen-

dum est, ultimarum porro voluntatum
species ponuntur octo a Guidone Papae de-
cis. §. 43. prima testamentum in scriptis, se-
cunda testamentum nuncupatiuum, leg.
hac consultissima, C. de testa. l. heredes pa-
lam, eo. tit. P. Tertia Codicilli, l. si. & toto ti-
tulo de codicillis. Quarta patris dispositio
inter liberos, leg. hac consultissima, §. hoc
inter liberos, de test. l. parentibus, C. de in-
officio. test. Quinta testamentum militis,
l. milites, de militar. testa. l. diuus, eo. tit.
Pand. Sexta rusticus, l. final. C. de testam.
Septima donatio causa mortis, leg. final.
Cod. de donat. causa mort. quando videli-
cet producta est in esse, alioquin contracti-
bus equipararetur, ut ait Jason ad l. seni-
um, C. qui testa. facere possunt. Octaua
epistola, l. miles ad sororem, & l. cum pater,
§. donationis, de leg. 2. l. & in epistola, C. de
fideicom. Sed proprie si testator nomen he-
redis non expresserit, non videtur testa-
mentum condidisse, l. iubemus, §. quod si
non fuerit obseruatum, C. de test. l. proxime,
de his qui in test. delent. P. quia here-
dis institutio totius testamenti est funda-
mentum, §. ante heredis institutionem, de
lega. apud Iustinia. vide tamen de his la-
tius glossam ad cap. cum tibi, ad verbum
dispositionem, de testam. & qua tradit l.
illa institutio, 3. 2. de hered. instit. lib. 28.
P. tit. 5. l. 43 §. 2. de lega. 1. l. 5. 2. in fine, de
conditio. & demonstra. P.

CAPVT III.

- 1 Qua completatur ultima voluntas seu
testamentum.
 - 2 Instituti qui, & substituti qui.
 - 3 Substitutionum species & qua.
 - 4 Legatum quid.
- I N testamento seu ultima voluntate, cō-
tinentur institutiones, & substitutiones
heredum, a & legata. b Vnde instituti, sub-
stituti, & legatarii dicuntur.
- Instituti in primo gradu dicuntur: sub-
stituti in secundo & reliquis sequentibus
scripti. c

Substitutio-

Substitutionum d quædam sunt directæ, quædam obliquæ. e Directæ sunt vulgaris, pupillaris, exemplaris, compendiosa, reciproca. Vulgaris quæ a quolibet cullibet fieri potest, in locū hæredis sibi instituti, si is non sit, vel noluerit esse hæres. f Pupillaris, per quam pupillo in sacris patris constituto, datur a patre hæres, casu quo in pupillari ætate eum cōtingeret mori. g Exemplaris, quæ fit furiosis vel mutis, ad exemplum pupillaris, si in furore vel impedimento illo h moriantur. Compendiosa, quæ fit filiis vel aliis sub compendio verborum, quando cumque filius meus decesserit, talis sit hæres. i Reciproca, quando plures instituti inuicem substituuntur. k Obliqua vna est, quæ & fideicommissaria dicitur, quando hæres institutus, qui & fideiarius dicitur, rogatur de restituenda hæreditate alicui post mortem suam, vel ante. l

4 Legatum, est ex hæreditate alicui relicta donatio. m

SCHOLIA.

- a vt in cap. Raynntius, cap. Raynaldus, de testam. c. 1. eo. tit. in Sex.
- b in titulo de legatis, in P. C. & institutio.
- c l. 1. de vulg. P. lib. 28. tit. 6. Substituti illi dicuntur, qui vocantur in locum institutorum, casu quod non sint hæredes, vel noluerint esse, vel quando post mortem hæredum, vel alio modo, vocantur in eorum locum.
- d vide de substitutionum diuisione & exemplis earum gloss. in §. quaratione, de pupil. glo. ad c. Raynntius, ad verb. si absque liberis, de testa. & que nos diximus lib. 42. Syntagm. c. 10. 11. & 12.
- e c. 1. de testamentis, in Sex.
- f d. l. 1. de vulg. & ibi gloss. l. vnic. in princip. de caduc. tollen. C. tit. de vulgari, apud Iustin. hac exspirat adita hæreditate per institutum, l. post aditam, C. de impub. nos de illa lib. 42. Syntag. cap. 12. & sequentib. vsque ad 17.

- A g l. 2. de vulg. P. toto titulo de pupill. apud Iust. Pars testamenti patroni est pupillaris substitutio, vt ibidem, & l. patris, de vulg. P. c. 1. §. si. de testament. in Sex tractamus & nos de hac pupillari, lib. 42. Synt. c. 17. Hac exspirat cum ætate pupillari, nempe anno 14. in masculis, in fæminis, 12. §. masculino, de pupilla l. in pupillari, de vulg. P.
- h de hac exemplari, & quomodo sanamente adueniente exspiret, & de his qui possunt furioso substituere, substituunt, tractatur in l. humanitatis, C. de impub. in §. quaratione, de pupil. apud Iust. de ea etiam nos tractamus lib. 42. Syntag. iuris, c. 24.
- i l. precibus, C. de impuber. nos de compendiosa tractamus, lib. 42. Syntag. c. 26.
- k liam hoc iure, & l. Lucius, de vulg. multa de hac reciproca gloss. ad c. 1. ad verb. absque deductione, de testa. in Sex. nos lib. 42. Syntag. c. 27.
- l in l. precibus, de impub. C. §. fin. de pupillar. substitutio. tit. de fideicommiss. hæreditatib. tractatur & de ea in c. Raynntius, & cap. Raynaldus, de testam. l. coheredi, §. cum filia, de vulg. & in lib. 42. Syntagm. iur. c. 28. & seq.
- m accipitur enim legatum ex hæreditate, & singularium rerum donatio est, in testamento vel alia voluntate ultima facta. l. legatum, 116. de lega. 1. §. 1. de lega. l. legatum, 36. de lega. 2.

CAPVT IIII.

Qui testari, & de quibus possint.

Regula generalis in vtroque iure est, omnes, qui speciali nota non prohibentur, posse testamentum cōdere. a Prohibentur autem, aut natura, aut lege ciuili vel canonica. Natura prohibentur, qui nec voluntatem, aut sanam mentem habent; b vt infantes impuberes, c furiosi, mente capti, d prodigi. e Lege & canone prohibentur, qui incapaces sunt eorū, quæ iuris ciuilis sunt, vt serui, f captiui hostium, g deportati, h ultimo supplicio damnati, i filiusfamilias, k nisi maior disponat

de peculio castrensi vel quasi, item ii, quorum bona omnia fisco addicta sunt, ipso delicto commisso. *m* Regulares, professi, propter votum abdicacionis proprietatis rerum & paupertatis emissum, etiam si sint abbates. *n* Eremita tamen, qui nulli monasterio & regula se dedicarunt, testari possunt. *o* Sed neque testamenta manifestariorum vsurariorum valent, nisi de vsuris satisfecerint, vel cautionem idoneam de satisfaciendo dederint. *p* Episcopi de rebus propriis & acquisitis ex illis, hæredes si velint habere possunt testando; quicquid vero de provisione suæ ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ reservare debere statutum est, quod & in aliis beneficia habentibus placuit servari. *r* Nisi ex privilegio, consuetudine, vel alia causa rationabili, fructus pertinerent ad beneficiatum. *s* At generaliter inhibita est, in ecclesia, hæreditaria beneficiorum successio; neque cuiquam permissum est, sibi in beneficio quod possidet, eligere successorum. *t*

S C H O L I A.

- a** Est enim editum de testamentis prohibitorium, omnibus alioquin permissum de rebus suis libere testari & in vita disponere, l. 1. C. de sacrosanct. eccles. in re mandata, C. manda. l. nemo exterius, C. de iudic. cum simil. quia & iure gentium, dominia rerum distributa singulis libera concessa, l. ex hoc iure, C. de iustit. & iur. Prohibetur autem dispositio sicut testandi facultas, vel ex parte qualitatis persone disponere volentis, naturalis, vel civilis, cui non potest congruere testandi ius, voluntatis consideratio, iuris gentium est, solemnitas vero, iuris civilis, quo forma disponendi traditur, leg. 3. de testamen. P. ii. 1. ad leg. Falcid. l. 1. de iust. rup. P. vel ex parte rerum, vel aliunde procedit, ut ex inferioribus patebit latius.
- b** in testamentis condendis, ex tempore quo sunt integritas mentis exigitur in testante,

A l. 2. de testa. P. l. 3. C. cod. tit. Presumitur autem quilibet mentis fuisse integra, cum condidit testamentum, maxime si notarius, qui excepit testamentum, talem fuisse retulerit, nisi de contrario doceatur, l. 4. C. de codicil.

c in masculis ætas idonea ad condendum testamentum est 14. annorum; in feminis 12. nempe pubertas, l. qua ætate, §. de testa. P. §. præterea testamentum, quib. non est perm. facere testa. apud Iustitia. lib. 2. tit. 12. Impuberibus prohibetur autem, quod nullum animi insit eis iudicium, l. cum prator, de iudic. P.

d c. 1. de successio. ab intesta. l. in adversa, 17. de test. P. §. furiosi, quibus non est perm. facere test. l. furiosum, C. qui testam. fac. possunt.

e is cui bonis interdictum est, secundum ius Pandectarum, testamentum facere non potest, & si fecerit, ipso iure non valet. Quod tamen interdictione habuerit vetustius testamentum, hoc valebit. l. is cui lege, §. de testam. P. §. item prodigus, quib. non est perm. facere test. quia instar furiosi, si exitus negotiorum inspiciamus, habetur. l. 1. de cura. furios. atque ei interdicta est bonorum administratio, & alienatio, l. is cui, de verbor. obliga. At tamen Leo novella 39. tit. ut prodigus quæ ex re ipsius sint, facere possit, non inhibet absolute prodigis testamentum, & admittit, si per eum disposita redoleant animi sani iudicium, ut puta si proximis & amicis pauperibusque bona sua distribuatur, si servos libertate donaverit, neque, inquit, prodigus dicitur qui rebus recte vitur.

f c. illud, 13. q. 2. l. si filius familias, de testam. in P. quia quod attinet ad ius civile, servi pro nullis habentur, l. quod attinet, de regu. iur. Statuit tamen Leo imperator, novella 38. ut servi Imperatoris, de rebus suis quomodo velint disponere possint Et interdum quoque alii humaniores domini, servos testari permittunt, sed inter domesticos tantum. Plinius lib. 8. epistol. 16. In fragmentis

- gmenis etiam Vlpiani, siquidem Vlpiani A
 sint tituli. tit. 20. in fine servus publicus,
 pratorisve testamenti faciendi habuisse
 facultatem, dicitur in parte bonorum di-
 midia.
- g l. eius qui apud hostes, 8. de testa. P. l. 10. de
 milita. test. P. §. si. quib. non est permiff. fa-
 cere testa. Postea autem permiff. & statuit
 valere captivi testamentū, Leo novel. 40.
- h d. l. eius qui apud hostes, §. 1. & 2. de test. P.
- i l. qui ultimo supplicio, de pœn. P.
- k l. filiusfamilias, & l. si filiusfamilias, de te-
 stam. P. §. 1. quib. nō est permiff. fac. testa.
 l. 3. qui testa. facere poss. lib. 6. C. tit. 22.
- l c. licet, 4. §. si. de sepulch. l. scimus, & l. si. de
 inoff. testa. C. dic. §. 1. quib. non est per-
 miss. facer. testa. l. penul. & si. C. qui testa.
 facere non poss. nam in castris & quasi,
 filii famil. pro patribus famil. habentur l. 3.
 ad senatus. Macedonia. P. Castrense pecu-
 lium dicitur, quod in castris vel conuersio-
 ne castrorum seu militia quasiuit filiusfa-
 milias, nec alioquin esset acquisiturus nisi
 militasset, l. castrense, de castrensi. pecul. P.
 Quasi castrense, quod filiusfamilias ex non
 armata militia & quasi ex militia, proprio
 labore acquisiuit, ut ex aduocatione foren-
 si, in l. foriui, de aduocatis diuersorum
 iudicum. C. militanti namq. causarum pa-
 troni. & c. l. aduocati, C. de aduocatis di-
 uersorum iudiciorum. Ea ratione clerici D
 ex quasitis labore, ut ex quasi castrensi pe-
 culio testantur, aut ben. presbytero, C. de e-
 pisco. & cleric.
- m exemplum in hareticis, in c. cum secun-
 dum leges, de haret. in Sex. in crimine laesa
 maiestatis, can. si quis cum militibus, 6. q.
 1. leg. quisquis, ad l. Iuliam, maiest. & in eo
 qui accelerata morte iudicium pena sibi
 imponendum anteuertit, l. 2. C. qui testam.
 facere non poss.
- n c. non dicatis, 12. q. 2. c. 2. de testam. qui
 ingrediuntur monasteriū & se sua Deo &
 monasterio dedicant, deo de his testari ne-
 queunt, can. 7. quia ingrediuntibus, 19. q.
 3. aut ben. ingressi, de episco. & cleric. cod.
- o & ita, quia proprium habent, testantur,
 can. perlatum, §. proximo, 19. q. 2.
- p c. fin. de usur. in Sexto.
- q & ita decisum ex cōcilio Agathensi, c. 48.
 in can. episcopi de rebus, 19. 12. q. 1. que
 intelliguntur non tantum de fructibus non
 perceptis & pendentibus tempore mortis
 beneficiatorū, sed etiam de aliis perceptis,
 de quibus beneficiati nequeunt testari aut
 libere disponere, can. quia nos admonet, de
 testam. sic clerici in ultima voluntate, ni-
 hil possunt de rebus ecclesia mobilibus da-
 re, nisi forsan consuetudo talis sit quaedam
 modica, non aliter, c. ad hac, c. relatum, de
 testament.
- r clericus beneficiatus de fructibus ab eccle-
 sia perceptis eleemosyna causa donare po-
 test moderate, c. ceterum, de donatio. c. ad
 hac, de testam. testari autem non potest, c.
 cum in officiis, eodem ti. de testa. vide glos-
 sam ad c. presenti, 9. ad verbum referuari,
 de offic. ordinar. & qua nos diximus alibi
 supra in donationum titulo 19. c. 2.
- s dicto c. presenti, §. porro, de offic. ordina. in
 Sex. Ioannes etiam 22. in extranag. postu-
 lasti, 10. §. si. de preb. in extranag. comun.
 refert quosdam imperios pro solutione de-
 cimarum, se excusare, quod licet per mul-
 tos mēses possedissent beneficia seu ecclesias,
 nihil tamen percepissent ex his, quod iuxta
 consuetudinem patria praedecessores eorum
 testati fuissent de bonis illarū. Permissum
 etiam fuit ex privilegio curialibus seu cu-
 riam Romanam sequentibus, archiepisco-
 pis, episcopis, cardinalibus, beneficiatis, &
 aliis curialibus laicis vel ecclesiastica
 qualitatibus, disponere testamento, de pala-
 tiis, domibus, casalibus, adificiis urbanis,
 aut rusticis, censibus, numis immobilibus,
 iuribus, qua emerint in vrbe Roma, vel ex-
 tra prope ad decem miliaria, & si de his
 testati non fuerint, permittitur successori-
 bus eorum ab intestato bona capere, quod
 concessit Pius 4. constitutione 4. incipiente,
 & si vniuersis. firmavit Paulus 2. consti-
 tutione 7. licet. Leo 10. constitutio 13.

inter, Pius 4. constitutio. 31. Romanus. A
 In Bullario Cherubini. Restricta autem
 fuit hac potestas per Pium 5. constituit. 120.
 incip. quæ ordini, ubi reuocatio sit facultas
 testandi, & quouis modo disponendi
 de acquisitis ex bonis ecclesiasticis, & de
 aliis rebus etiam proprio labore partus ad
 commodum illegitimarum etiam legitima-
 matarum personarum, ecclesiasticarum,
 non tamen si in fauorem hospitaliorum
 orphanorum & expositorum puerorū re- B
 linquatur, atq; ibidem sit abrogatio pote-
 statis data illegitimis succedendi, in illis
 prædictis bonis ab intestato & ex testamē-
 to, &c. annullanturq; contrarie dispositio-
 nes, & legitimandi quoq; ad effectum suc-
 cedendi adempta ibi facultas. Declarauit
 & sanciuit id ipsum Pius 5. constitutio. 152.
 incipiente, ad Romanum. Reuocauit &
 has potestates testandi & succedendi datas
 curialibus idem Pius 5. constitutio. 31. incip.
 Romanus Pontifex, & eadem bona
 addixit camera ecclesia Romana, excipit
 tamen curialis & quibus ex privilegio ius
 testandi & disponendi datum sit. Clemens
 7. constitutio. 12. incip. conuenit æquita-
 ti, postquam concessit capellanis audito-
 rum rota potestatem tenendi quatuor be-
 neficia incompatibilia, sine alia dispensa-
 tione, dedit quoq; eis potestatem disponendi
 de acquisitis ex beneficiis ubicumq; ef-
 sent. At Paulus 3. constitutio. 3. incipiente
 Romanus Pontifex statuit, ne prælati &
 alia persona ecclesiastica non habentes te-
 standi a sede apostolica potestatem, ultra
 10. partem bonorum possent etiã locis prius
 relinquere, aut iure legati concedere. In-
 lius vero 3. constitutione 3. incip. cupien-
 tes, priuilegium dedit curialibus, episcopis,
 archiepiscopis, & aliis cuiuscumq; status
 & ordinis, & regularibus, & aliis ecclesia-
 sticis, disponendi de omnibus bonis acquisitis
 ex fructibus beneficiorum quorumcumq;
 regularium, secularium, dignitatum vel
 ordinum per testamentum, donationem,
 legata fideicommissa & aliam quamcum-

que dispositionem in fauorem quarumcu-
 que personarum etiã extraneorū & filiorū
 suorum illegitimarum, utq; & ab intestato
 proximi succedere possent, exclusa camera
 ecclesie, qua illis non exstantibus capit eorū
 spolia. Confirmata & illa constitutio
 per Paulum 4. constitutio. 41. incip. iuxta
 ordinem secundum ordinem seruatum in
 Bullario summorum Pontificum edito per
 Laetium Cherubinum de Nursia. Cate-
 rum idem Iulius 3. constitutio 9. incip. cū
 sicut die 26. Iunii anno 1550. beneficiorū
 fructus tempore mortis beneficiorū
 non exactos, ad successores beneficiorū
 pertinere statuit, & ut ornamentum
 Cardinalis defuncti eius hæredes ca-
 pella apostolica soluere iueantur. Facta
 & prohibitio disponendi in ultimis volun-
 tatis de redditibus ecclesiasticis absq; li-
 centia sedis apostolica per Pium 4. consti-
 tutio. 1. graue nobis, in dicto Bullario.

t can. apostolica, §. q. 1. c. presentium, c. con-
 querere ex transmissa, de filiis presbyteror.
 c. ad hoc, de decimis, c. ad decorem, de insti-
 tutio. c. consuluit, de iure patrona. in quia
 beneficia viuentium promitti non possunt,
 cap. 1. 2. de concessio. præbend. cum siml.
 Tum etiam quod beneficiarius censetur
 vsuarius vel ad summum vsufructuarium
 dict. cap. presenti, de offic. ordina. in Sex.
 cum siml. alibi a nobis saepe citatis. Et pro-
 inde de substantia vel proprietate rei nihil
 imminere debet, iuxta finitio. leg. 1. de
 vsufruct.

CAPVT V. Testandi modus.

Ivs ciuile, in solemnibus testamentis
 quasdam iubet necessario sequi sole-
 mnitates vt scripturam, septem testium
 rogatorum presentiam, eorum sigilla, &
 alia quædam, a in testamento vero nuncu-
 patiuo, iubet adhiberi, vt communiter se-
 prem etiam testes rogatos, coram quibus
 voluntatem suam pronuntiet moriturus,
 biure tamen speciali secundum locorum
 consuetu-

consuetudinem testamēta facta rata sunt. **A** e iure hoc pontificio, valet testamentum factum coram presbytero parochiæ, & duobus testibus, *d* & ad pias etiam causas cum duobus testibus. *e* In omnibus autem illud seruandum, ne contra leges seu canones disponatur, nihil enim hoc modo ageretur. *f* Militare porro testamentum, ex legibus ciuilibus liberam consequitur facultatem, sine solemnitate, a quibus & dicere eius formam licet. *g*

S C H O L I A.

a *l. iubemus, & l. hac consultissima, 21. c. de testa. vide qua diximus de testamento solemn. in lib. 42. Syntag. c. 4.*
b *dicta l. iubemus, & l. hac consultissima, §. per nuncupationem, C. de testa. l. heredes palam, eo. iii. P. Vide qua dixi de testamento nuncupatio. lib. 42. Synt. tit. 5. dixi vero communiter, eo quod ex quibusdam causis, vel plures, vel pauciores interuenire possunt. Nam in testamento caci, sunt necessarii iure ciuili Romano 8. testes subscripsi, si tabularius seu notarius non adlit, *l. hac consultissima. 8. C. qui testament. facer. non poss. in testamento rustici, sufficiunt quinq., l. si. C. de testa. & tempore contagionis pestis, eodidem, l. casus maioris, 8. C. de testa. in testamento inter liberos, quinq., *l. hac consultissima, §. si. de testa. C. in testamento militis, duo, si in exercitu & in prociūtu sit, l. milites, C. de militari testa. quia quamuis militibus remittantur testamenti condendi iuris solemnitates, tamen oportet probationem fieri, quod ita disposuerint: probatio autem non sit per vnum testem sed saltem duo requiruntur. *l. vbi numerus, de testib. P. cum simil. Statuit & Leo Imperator nonella 41. ut in ciuitatibus quinq., in itineribus vero & agris, tres ad testamentorum fidem sufficiant. Sufficiebant & per legem 12. tabularum in testamento quod fiebat per es & libram, per emancipationem, & imaginariam venditionem quinq., testes, adhibito libripende, §. 1. de testa. ordinan. visum****

quoq, quinq, sufficere in codicillis condendis, *l. fin. C. de codicill. ut & ibi in omnia ultima voluntate. Sed & coram principe etiam solo, testamentum factum, obtinet perinde vim ac si omnes fuissent adhibita solemnitates, leg. omnium, C. de testam. Statuit & Leo Imperator constitutio. 42. ut sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat, tamen si illud neq, illorū subscriptiones, neq, signacula habeat; & in nonella 43. ut per scribendi ignaros testamenta etiam confirmentur, abrogato eo quod antea cautum erat, ut literati testes pro illiteratis subscriptionem interponeret, *l. fin. §. si autem duo, C. de testa. Sustulit & idem Leo antiquam solemnitatem nonella. 44. tit. a quibus testamenta obsignari oportet; per quam olim a magistro census, ut postea a quastore, testamenta obsignari debebant, l. 23. C. de testa. vide & nouellam Iusti. 44. c. 1. §. 4. leg. 17. §. 2. de sacrosanct. eccles.**

c *l. si non speciali, 9. C. de testam.*
d *c. cum esses, 10. de test. ibi Panor. ait hoc verum esse in foro anima & in dispositis ad pias causas, si tamen suspicio fraudis sit requiri alias solemnitates iuris ciuilis. Verum melius dicemus, illud locū habere in terris ecclesie, ut & c. relatum, 11. de testa. Sicq, Guido Papau decif. 543. ait extra terras ecclesie, dictū c. cum esses, non habere locum, nisi in maxima infirmitate, in qua immediate mors sequatur, non autem si de ea postea conualuerit testator, & per annū vixerit, exemplo militaris testamēti, quod non valet nisi duobus concurrētibus, nempe quod in militia fiat, & quod testator in conflictu moriatur. *l. milites, C. de testam. milit. nec valet ultra annum, l. ex testamento, C. de testa. milit. l. quod dicitur, l. testamenta, de milita. testa. P.*
e *c. relatum, 11. de testa.*
f *c. requisisti, 15. de testam. in testamenti dispositione & executione, consuetudo terrarum vel ciuitatum praualeat etiam iuris scripto, capit. Raynuius, de testa.**

§ In d. l. militis C. de testam. mili. & toto tit. A
de militari testamento; vide qua paulo
ante dixi in litera b, & litera d.

CAPVT. VI.

De quibus rebus quis testari possit.

Iure civili, testator non solum suam rem,
sed etiam alterius legare potest, quam
hæres emere seu redimere a domino tenetur si possit: si minus æstimationem legatario dare. *a* Atius pontificium rei alienæ legatum respicit. *b* Licet autem clerici, de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut proprio artificio, sunt adepti, aut dono consanguineorum aut amicorum, non habito respectu ad ecclesiam, peruenerunt ad ipsos, libere disponere valeant; de his tamen quæ consideratione ecclesiæ perceperunt, nullum de iure facere possunt testamentum. *c* Testator habens filios aut filias, non potest eos in testamento priuare legitima sine causa, *d* vel eos in ea de illa restituenda gravare; *e* pupillariter tamen in ea, et in aliis illorum bonis, ipsis substituere potest. *f* Ecclesia etiam nec ipsas morientium hereditates recipit relictas, si omnino filii non instituantur. *g*

SCHOLIA.

- a* si modo testator sciens rem alienam, eam legauerit, non aliter nisi coniuncta persona **D**
leget, §. non solum, §. quod autem de lega. apud Iustinian. leg. cum alienam, C. eo. tit.
b l. filius, §. de testa. P.
c in c. quia nos, 9. ubi hæc verba, c. relatum, 12. §. ceterum, c. requisisti, §. illud, de testamen. c. 1. & 2. 12. q. 3. ca. episcopi, 12. q. 1. & per totam q. 2. & can. nulli, & ca. sequent. 12. q. 5. & hoc de iure, quid autem ex privilegio & consuetudine dicendum sit, vide qua paulo ante supra diximus qui **E**
testari & de quibus possint, litera s.
d filius non potest exheredari sine causa in testamento patris, auth. non licet. & authen. ex causa, de liber. pratori. (nouella 11. ut cum de appella. cognosc. c. 2. & 3. l.

si quis suo testamento, 33. de inoffic. i. sta. lib. 3. C. tit. 28. ponuntur autem iusta exheredationis causa a Iustina, d. c. 3. §. aliud quod capitulum & sequentibus. §§. ut cum de appella. cognosc.

e omne grauamen & onus subiuuendum a legitima l. quoniam in prioribus, 32. l. sciimus, 36. de inoffic. testa. C. nouella 18. c. 1. nouella 21. c. 48. nouella 39. c. 1.

f nam in substitutione pupillari substitutus fit hæres pupilli, perinde ac si ipse pupillus testatus fuisset, & testamentum filii in eo dicitur, quamdiu impubes est, l. 1. l. patris & filii, de vulgari. P. leg. Papinianus, §. sed nec impuberis, de inoffic. testa. P. §. 1. §. agitur, de pupillari substituti. apud Iustinian. ca. 1. §. si. de testament. in Sex.

g ca. si quis irascitur, 8. 13. q. 2. quare si hoc contingat filiis, vel partem vel totam hereditatem restituit, ca. si. 17. q. 4. Si tamen legitima pars relicta sit filiis, totum reliquum relinqui potest ecclesiæ, ca. sunt qui opes, 17. q. 4. ut & alius, §. aliud quod capitulum, ut cum de appella. cognosc. in authen.

CAP. VII.

- 1 Effectus voluntatis vltima.
- 2 De quartis seu portionibus hereditariis.
- 3 De executoribus voluntatis.
- 4 De portione debita ex mortuariis ecclesiæ parochiali.

Vltimæ hominum voluntates, quæ a iure non reprobenur, a omni studio conseruanda sunt; *b* & quod quisque moriens etiam nudis verbis dari fieriue iusserit. *c* Quare si hæres iussa testatoris non impleuerit, iussi implere, intra annum, *d* omnis res quæ eis relicta est, ab episcopo illius loci interdicti debet cum fructibus & omnibus emolumentis; ut vota defuncti adimpleantur, *e* potest & ad id faciendum diæcesanus episcopus, *f* nedum vero hæres, sed & qui executores voluntatis defuncti erant, post mandatum susceptum, compellere. *g* Pari modo institutus grauatus de restituenda hereditate, si sine

si sine liberis vel alio modo decederet, adueniente conditione, compellitur restituere. *b*

² Verum si is sit filius testatoris, partem sibi debitam, iure naturæ retinet tanquam filius, & tanquam extraneus Trebellianicam quartam. Quod si filius non sit, Trebellianicam tantum. *i* Cæterum quartarum harum deductio in fideicommissariis substitutionibus, non in directis locum habet. *k*

³ Voluntatis porro defuncti propriæ executor hæres est; *l* potest tamē & alius a testatore dari vnus, & plures, quorumque vno mortuo vel exsequi nolente, alius vel reliqui exsequi possunt. *m* Claustrales tamen monachi, non possunt esse ultimarum executorum absque licentia petita & obtenta superiorum. *n* Sequetur autem executor etiam in legatis piis, voluntatem testatoris, *o* & iuris ordinem.

⁴ Atque pro cereis, ornamentis, fabrica, laminaribus, anniuersario, septimo, anniuersario, vigesimo trigesimoque die, seu aliis ad perpetuum cultum diuinum ecclesiis reliquisque piis locis, quæ legata erunt, dummodo id non fiat in fraudem episcopi, aut ecclesiæ parochialis, canonica porro ecclesiæ parochiali vel episcopo non debetur. *p* Quemadmodum non fit eius portionis deductio de equis & armis *D* fauore terræ sanctæ, remanentibus penes milites Hierosolymitanos, apud quorum ecclesias electa fuerit sepultura. *q* Alioquin ex relictis piis ecclesiis, monasteriis, episcopo vel parochiali ecclesiæ portio debetur, *r* quæ secundum diuerfas locorum consuetudines erit præstanda. *s*

SCHOLIA.

a *§. his igitur, de heredib. & Falci. in nouell. l. 27. de condito institutio. improba voluntates & que contrariæ sunt, implende non sunt. l. si quis inquilinos, de lega. 1. l. nemo potest, de lega. 1. ut si quis iubeat iactari corpus suum in mare, l. quidam suo, de condito. & demonstra. P.*

A b *ca. ultima voluntas. 4. 13. q. 2. ca. admonere, 16. q. 1. §. 1. de hered. & Falci. in nouell. l. 1. C. de sacros. eccles. interest reipub. suprema hominum iudicia sortiri effectum, l. vel negare, quemad. testa. aperian. P. & quæ admodum in publicis nihil grauius lege, sic in priuatis firmissimum est testamentum, ut ait Cicero Philip. 3. quare in vna testamentorum vi atq; auctoritate, Gracie populi alioquin inter se moribus dissidentes, & institutis, conuenerunt, ut ait Isocrates in Eginetico. Et hinc est quod ex iuriscientium fontibus originem habuisse testamentum dicit Theophilus, in paraphrasi institutio. in tit. de testamentis.*

B *in c. indicante, 4. de testa. nudis quippe verbis legatum etiam factum, valet, l. si. C. de lega. ut & per verba nuda quis obligatur, c. 1. de pact. l. vnic. C. de suffrag. can. quacunq; can. iuramenti, 2. 2. q. 5.*

C d *in c. 3. de testa. & aliis bona deferuntur negligenti, quibus autem traditur in c. 1. §. his igitur, de heredib. & Falci. nouel. 1. a. u. h. hoc amplius, C. de fideicom. libr. 6. tit. 3. 2. §. si quis adificatione, de eccles. asticis tit. in nouel.*

e *c. si heredes, de testa. antiquius tamen heres non implens voluntatem testatoris, priuabatur omni successione, ca. Syluester, 11. q. 1. l. si. C. de fideicom. ut & in c. licet, de voto. Hodie iure civili distinguitur inter heredes, ut filius heres non implens contumax post annum voluntatem patris, non omnino priuetur, nempe non priuetur portione iure natura debita, alius contra; extranei omnino, si instituuntur. §. 1. de hered. & Falci. in nouel. d. et. a. u. h. hoc amplius, C. de fidei. l. 25. C. de lega.*

f *c. nos quidem, 3. & c. si heredes, 6. de testamentis. quando de piis legatis implendis agitur, l. nulli, C. de episc. & cleric. & ita principali & pontificali auctoritate potest compelli heres ad implendam voluntatem defuncti piam, l. hereditas, §. si defuncto de petitio. hered. P. and. quod & locum habet, quamuis testator vel donator interdixerit*

episcopo, uel eius œconomio eius rei dispensationem seu curam, auct. licet, C. de episcopo. & cler. c. ii. nouelle 13. §. si quis adificationem, de ecclesiastic. tit.

g cap. Ioannes, 19. de testamen. c. tua nobis, 17. de eo. tit. ante mandatum viro susceptum, cogi non possunt. Mandatum enim suscipere nemo cogitur, cum tamen susceptum implere cogatur, l. in commodato, §. sicut commodat. l. si quis alicui, §. qui mandatum, manda. P. l. inuuius, C. de procuratorib. l. 3. §. 1. de arbitr. P.

h c. Raynuius, 16. & c. Raynaldus, 18. de testam. Grauius de restituenda hereditate, cogitur adire & restituere, l. nam quod, 4. §. fin. ad senatuscons. Trebellia. lib. 36. P. tit. 1. l. si eius, l. si postulante, eo. tit. Rogatur autem non tantum hæres, sed etiam successor eius qui restituit, siue Pegasianum siue Trebellianum senatusconsultum spectemus, l. quamuis, l. postulante, C. ad senatusc. Trebel.

i dictis cc. Raynuius, & Raynaldus, de testament. ubi filius qui habet quartam partem seu legitimam in bonis patris, matris, aut, auie, in illa grauari non potest, & ideo si fuerit ab illis institutus & grauius de restituenda hereditate, puta si sine liberis decederet, uel alio modo, detrahet uel hæres eius duas quartas seu portiones ex illis bonis restituendis, unam tanquam filius, nempe legitimam iure natura debitam portionem; aliam nempe Trebellianicam, tanquam si esset hæres extraneus institutus, in quam computantur fructus post litis contestationem percepti. Additur & in c. Raynaldus filium qui eas quartas detrahit, posse libere disponere de illis, & hæredem in illis instituere, legataque de his facere. Pro quorum capitum & similitum elucidatione notabitur iuris, hereditates

A cc. aliquando, sed improprie, Falcidia, ut in l. qui quis, §. ad filias, ad leg. Jul. maesta. Cod. anthen. unde & si parens, C. de inofficio. testa. eo quod in plebiscito, cuius auctor fuit C. Falcidius, Tribunus plebis, sub Augusto, & de quo meminuit Eusebius in Chronicis, & Dion lib. 48. caput fuit quoque appositum, ut quarta pars filius relinquere, quemadmodum & hæredibus, quorum hereditas eis relicta fuisset exhausta legatis, factis a testatore supra drantem. Correxerunt tamen Iustinianus postea eam quartam seu legitimam debitam liberis, & voluit esse trientem nouella 18. ubi vocat illud plebiscitum legem antiquam, & ita se intelligere illius Falcidiam pro quarta legitima docetur ex nouella 92. Dicitur & aliquando debitum bonorum subsidium, ut l. 5. C. de inofficio. donatio. aliquando debita portio, ut l. 8. §. unde, C. de inofficio. testam. aliquando simpliciter debitum, ut in principio nouella 18. & portio legitima. l. humanitatis, C. de impub. l. qua nuper, l. si quis, C. de inofficio. testa. Et quota pars eius portionis, qua debetur filio ex bonis patris, si is ab intestato moreretur, non autem quota pars hereditatis, l. 2. §. si quarta famil. ercise. P. l. cum queritur, C. de inofficio. testam. Relatio autem fit quota debita ad portionem, quam habiturus esset ab intestato filius per iustitiam, nouella 18. de triente & semisse, ut si quatuor sint liberi uel pauciores, pro legitima portione inter eos diuidenda sit triens, id est, quatuor uncie ex 12. qua continent uniuersa bona defuncti patris, & que bona equaliter fuissent, diuidenda inter liberos, si pater non fuisset testatus; quod si sex aut plures fuerint relicti filii, semis, id est, media pars totorum bonorum pro illa portione sit, c. 1. §. hæc nos mouerunt, nouella 8. Sicque parentes, dum testantur, tenentur uelini nolint, trientem uel semissem pro modo numeri liberorum, filius non ingratis relinquere iure legitima portionis, concessis reliquis bonis

nis libera illorum dispositioni, §. 1. eiusd. A
 nouella 8. Auth. nouissima, de inoffic. te-
 stam. §. si §. illud quoque, seu c. 48. de nu-
 ptis nouella 22. §. quamobrem, seu ca. 1.
 nouella 39. de restituito. & ea qua parit in
 undecimo mense. Porro hac liberorum por-
 tio legitima dicitur, quia a legibus sit in-
 troducta, & ita etiam ex legibus deberi di-
 citur l. 6. §. si autem, de secund. nupt. C. eo
 quod leges quantitatem & modum eius
 diffinierunt, l. sancimus, §. cum autem, de
 inoffic. testa. & iubent parentibus volenti-
 bus alios instituere, ut saltem non ingratias
 hanc portionem relinquunt, l. si totas, C. de
 inoffic. donatio. l. parentibus, C. de inof-
 ficio. testam. §. aliud quoque capitulum,
 ut cum de appella. cognosci adque sine o-
 nere, aut detractioe vlla vsu fructus in
 proprietate & vsu fructu, l. omnino, C. de
 inoffic. testa. vide qua nos tractamus de
 legitima libr. 44. Syntagm. iur. ca. 5. Tre-
 bellianica originem habuit a senatuscon-
 sulto facto temporibus Neronis Anneo Se-
 neca, & Trebellio Maximo consulibus, l.
 1. ad senatuscons. Trebellia. P. §. ergo si-
 quidem, de fideicommiss. hereditatib. lib.
 2. titul. 23. ubi signis plus quam dodran-
 tem (id est plus quam nouem uncias ex 12.
 qua faciunt totam hereditatem) ex here-
 ditate scriptus heres rogatus fuisset resti-
 tuere, restituebatur hereditas ex senatus-
 consulto Trebelliano, in virumque tamen
 heredem & restituentem & cum, cui re-
 stituitio fiebat, dabantur actiones pro parte
 rata, in heredem quidem restituentem iu-
 re civili; in eum vero, cui restituebatur ha-
 reditas ex senatusconsulto Trebelliano,
 tanquam in heredem; at si plus quam do-
 drantem hereditatis, vel etiam totam ha-
 redem restituere rogatus esset, locus erat sena-
 tusconsulto Pegasiano, quod induxit dedu-
 ctionem quarta partis hereditatis, nempe
 trium unciarum ex 12. a Trebelliano sena-
 tusconsulto omissam. Confudit autem
 Iustinianus utriusque senatusconsulti ap-
 pellationem, & nomen Trebellianica et-

tiam huic parti quarta indidit, quamuis
 ex Pegasiano fuisset senatusconsulto indu-
 cta, correptis quibusdam, qua a senatus-
 Pegasiano erant introducta, & aliis retenti-
 tis, qua constituerat Trebellianum senatus-
 cons. Detrahitur hac quarta ex vniuersa
 hereditate defuncti, sit tamen computatio
 quarta comprehensio legatis, donationibus,
 & aliis, qua heres ipse a testatore percepit,
 l. in quartam, ad leg. Falc. vide qua dixi-
 mus de Trebellianica quarta in 42. Synt.
 iur. ca. 31. Inuenitur & alia quarta ha-
 reditatis detractio in iure, qua Falcidia
 dicitur, per quam modus est impositus le-
 gatis, & cautum, ne cui plus liceat legare
 ex hereditate, quam dodrantem; & si plus
 legatum sit, liceat heredi institutio retinere
 seu defalcare aut deducere ex omnibus le-
 gatis, quatenus sibi quarta pars relinqua-
 tur, §. 1. de lege Falc. apud Iustinia tototit.
 ad leg. Falc. in P. & C. vide qua diximus
 de falcidia, lib. 43. Syntag. iur. c. 34.

k c. 3 de testa. in Sext.

l c. Raynuntius, de testam. adeundo enim ha-
 reditatem, heres obligare se videtur ad sa-
 tis faciendum voluntati defuncti, quam a-
 gnouit, §. heres quoque, de obligatio. qua ex
 quas. contra. nascuntur. l. 1. & 2. C. de iure
 delibera. cum simil.

m cap. final. §. final. de testament. in Sex. &
 ibi gloss. adfert rationes & distinctiones.

n d. c. si. & c. 1. de testa. in Sex.

o d. c. si. §. si. de testam. in Sex. ibi nisi aliud
 testator exprefferit, voluntas enim testato-
 ris primum locum tenet, l. in conditioni-
 bus, 19. de conditio. & demonstra. l. in le-
 gatis, C. de lega. cum similib.

p cap. de his, 20. de testament. cap. ex parte,
 de verbor. signif.

q c. in nostra, 10. de sepul. iur.

r c. officii, 14. de testa. dicto c. in nostra, &
 cap. cum super, 8. de sepul. iur.

s cap. requisisti, 15. de testamen. cap. certifi-
 cari, 9. de sepul. iur. ubi videnda gloss. adhi-
 benda & voluntas testatoris, si prohibeat
 deduci, iuxta d. c. officii, de testa.

DE SVCCESIONIBVS A

SCHOLIA.

AB INTESTATO.

TIT. XXIII.

CAPVT I.

Continuatio, & de successione clerici.

Testamento non existente, vel eo inu-
tili, succeditur defuncto ab intestato,
per proximiores sanguine coniunctos.
a At in clericis, presbyter, qui nihil habue-
rit tempore promotionis ad ecclesiasti-
cum ordinem, quaesita ex ecclesiae fructi-
bus, vel occasione ecclesiae, tenetur eccle-
siae relinquere; *b* si tamen aliunde acqui-
sierit, consanguineis relinquuntur. *c* Be-
neficia autem & alia bona ecclesiastica,
nullo iure consanguinitatis ad proximos
deferuntur. *d* Et haec de successione inte-
stati quod pertinet ad ius pontificium suf-
ficiant, reliqua poterunt de aliorum suc-
cessione ex iure ciuili inuari. *e*

- a* c. 1. de successione ab intesta. lib. 3. tit. 27.
b c. 1. 2. 3. 4. de peculio clericor. lib. 3. tit. 26.
c. quia nos, c. requisisti, de testa. ca. fina. 12.
q. 4. c. 1. de successio. ab intesta. qui pra-
sumuntur de rebus ecclesiae quaesita, ca. 1.
12. q. 1. ut dicitur de emtis a muliere tem-
pore matrimonii, qua praesumuntur ex bo-
nis mariti quaesita, l. etiam, C. de donatio.
inter vir. & vxor. l. Quintus Mutius, co-
ti. P. Contra hanc praesumptionem tamen
admittitur probatio, can. sint manifesta,
12. q. 1. can. 1. & 2. 12. q. 4.
c ca. 1. 12 q. 4.
d c. 1. de praebend. lib. 3. tit. 5. ca. apostolica,
8. q. 1. cap. praesentium, c. conquerente, c. ex
transmissa, de filius presbyter.
e vide qua nos diximus in Syntag. iur. lib.
44. & 45.

Finis libri tertii.

INSTITVTIONVM

I VRIS PONTIFICII

LIBER QVARTVS.

DE CRIMINIBVS IN GENERE.

TITVLVS PRIMVS.

CAPVT I.

1 *Continuatio.*2 *Dispositio futurae tractationis.*

POST tractationem obligationum, quae
ex conuentionibus & consensu expre-
so vel tacito obligatorum nascuntur, di-
cedum est de obligationibus ex delicto vel
quasi ortis, seu de delictis & poenis illo-
rum; maxime in quantum exigit ius ponti-
ficium, habita ratione personarum & a-
ctionum ecclesiasticarum. de reliquis e-
nim, quae inter laicos considerantur alibi
sufussime ex iure ciuili disputatum est. *a*

D Methodi autem facilioris gratia, & vt
memoriae consulamus promtiori, totam
futuram tractationem sic paucis conclu-
demus. Clerici, aut delinquant, aut quasi
delinquant poenamque merentur, aut in
ordinibus suscipiendis, aut post ordines su-
sceptos; In ordinibus suscipiendis peccat,
vel quia ipsi ex sua persona non sunt ido-
nei ad suscipiendum, *b* vel quia a persona
accipiunt ad conferendum non idoneae;
c vel quia non bene ordinantur. *d* Post
ordines vero susceptos delinquant, vel in
cura & sollicitudine accepti ordinis & mi-
nisterii; *e* vel in omissione officii iniuncti
ordini;